

Центр сприяння
суспільному
розвитку
ім. М.Пирогова

Всеукраїнський науково-практичний журнал 1-3'2015

ДИРЕКТОР

ШКОЛИ СІЩЕ ГІМНАЗІЇ



Михайло
РОМАНЕНКО



Дніпропетровська школа філософії освіти

Представляємо до Вашої уваги, шановний Читачу, спецвипуск присвячений діяльності та ролі в українській педагогіці та українському шкільництві дніпропетровської школи філософії освіти. Чому саме дніпропетровська школа? Що її виокремлює з-поміж інших аналогічного спрямування? На ці та інші питання — відповіді у цьому часописі!

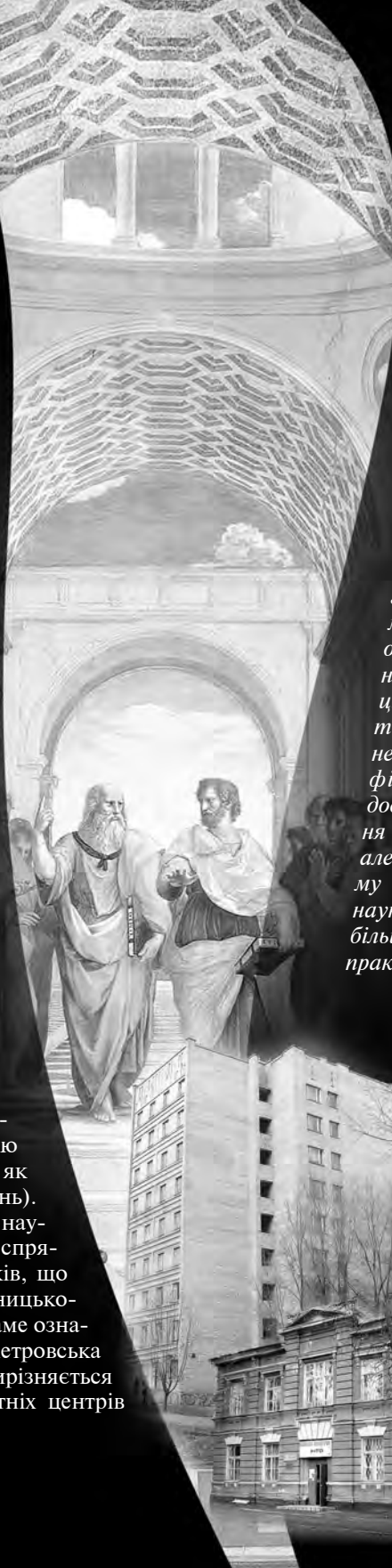
Освіта в нашій країні майже чверть століття постійно перебуває у стані реформування, що свідчить про невизначеність як її засад, так і вивірених стратегій. За таких обставин саме філософія як наукова галузь може стати їй у нагоді, як знана порадиця і помічниця.

Тому ми звернулися до **Дніпропетровського ОІППО** з двох причин: *по-перше*, саме з Дніпропетровська бере свій початок філософія освіти як галузь знань в Україні (тут була підготовлена і захищена ректором **ДОІППО** М.І. Романенком перша в Україні докторська дисертація з філософії освіти за процедурою разового захисту, що сприяло упродовженню ВАКом даної спеціальності як самостійної сфери досліджень). *А по-друге*, наявна потужна наукова школа філософії освіти, спрямована на педагогів-практиків, що активно здійснюють дослідницько-експериментальну роботу. Саме означеною орієнтацією дніпропетровська школа філософії освіти вирізняється від інших філософсько-освітніх центрів (Київ, Харків, Одеса).

„У нас сформовано унікальний досвід поєднання теоретико-методологічних досліджень у царині філософії освіти з діяльністю широкої мережі експериментальних освітніх закладів. Результатом цього є комплексна (і теоретичне дослідження, і практичне втілення) розробка низки найактуальніших освітніх проблем: медіа-освітнього простору, формування здорового способу життя, маркетингової перорієнтації управління освітою, духовного цілепокладання в освіті тощо. Важливою є не лише спрямованість філософсько-освітніх досліджень на вирішення практичних проблем, але й створення механізму підготовки фахових науковців з числа найбільш успішних педагогів-практиків”.

Михайло Романенко

Від редакційного колективу додамо, що ми як всеукраїнське видання радіємо, що можемо вам представити досвід, який сформувався як регіональний, а ми наразі розширюємо його разом з Вами, шановний читачу, до всеукраїнських обріїв!



ЗМІСТ

Наука – школі

Філософія: обираємо шкільні стратегії

<i>Василь Кремень.</i> Освіта і майбутнє України: точки перетину	6
<i>Марина Ватковська.</i> Освіта як фактор становлення „суспільства знання”	12
<i>Михайло Романенко.</i> Духовність як складова змісту та цілей постсучасної освітньої діяльності: на перетині релігійних та світських духовних цінностей	19
<i>Валентина Середня.</i> Специфіка духовності як філософсько-освітня проблема	26
<i>Світлана Кушнікова.</i> Філософсько-освітні ідеї гуманізму та гуманізація сучасної освіти	33
<i>Олена Рогова.</i> Час, моральність, дитина	41
<i>Борис Братаніч.</i> Просторовий вимір медіа-освіти	45
<i>Катерина Романенко.</i> Маркетинг як складова філософсько-освітнього знання: методологічний аспект	51

Педагогіка: інноваційна школа

<i>Іван Осадчий.</i> Макропараметри стану освітніх систем і принцип невизначеності	58
<i>Валерія Асаєва.</i> Мультикультурність та мультилінгвізм як чинники модернізації сучасної системи освіти	63
<i>Володимир Камішин.</i> Проектування освітньо-інформаційного середовища ідентифікації і розвитку обдарованості	68
<i>Сергій Довгаль.</i> Медіа-освітній простір як простір трансляції цінностей	76
<i>Валентина Сагуйченко.</i> Нова філософія навчального плану в системі післядипломної педагогічної освіти	83
<i>Наталія Овчаренко.</i> Самоактуалізація та самореалізація особистості у практичному освітньому процесі постсучасного зразка	90
<i>Наталія Петренко.</i> Медіа-освітній простір як середовище розвитку та соціалізації особистості у медіа-культурі	97
Освіта для сталого розвитку: теорія і практика	
<i>Ольга Висоцька.</i> Випереджаюча освіта для сталого розвитку: теоретико-методологічні засади	103
<i>Тетяна Струкова.</i> Превентивний потенціал освітньої діяльності	108
<i>Діана Коломієць.</i> Освітня комунікація в електронному інформаційному просторі	113
Освіта школярів: профільна, компетентнісна, виховальна	
<i>Сергій Романовський.</i> Сучасна профільна освіта: як актуальну проблему вирішує київський ліцей „Інтелект”	119
<i>Олена Філь.</i> Розвиваюча гра „Садіба” для учнів молодших класів як технологія формування їх конкурентоздатності як майбутніх фахівців	127
Актуальна проблема: дослідні факти застерігають	
<i>Наталія Бойко.</i> Психологічний вплив віртуального простору на комунікативну компетентність дитини молодшого підліткового віку	136
<i>Микола Кот.</i> Музична терапія як засіб виховання дитини з вадами розвитку	142
Педагогічна академія: підготовка компетентного вчителя	
<i>Ольга Виговська.</i> Нова педагогічна діяльність: практико-технологічні аспекти. Обґрунтування концептуальних змін	150
<i>Вікторія Ягоднікова.</i> Інноваційно-виховувальна компетентність педагога	158

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН. НАПН

Всеукраїнський
науково-практичний
рецензований
журнал

ISSN 2309-7744

Key title: **Директор школи, ліцею, гімназії.**
Abbreviated key title: **Dir. šk. liceu gimn.**

Свідчення про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20652 – 10472 PR
від 31.03.2014 р.

**Передплатний індекс
23974**



**НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
З ПЕДАГОГІЧНИХ,
ПСИХОЛОГІЧНИХ І
ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК**

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Головний і науковий редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Відповідальний редактор

Тетяна ГОДЕЦЬКА

Верстальник

Владислав ЗАХАРЕНКО

Анотації англійською

Станіслав МАТОШКО

Коректура

Діана КРАВЕЦЬ

Людмила КУХ

Неоніла МАКІНА

Бібліографічний редактор

Наталія ТАРАСОВА

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2015

СПІВЗАСНОВНИКИ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ
ІМ. Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР
ІМ. М. ПИРОГОВА

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Анаїда **АМІРХАНЯН**
(Вірменія)
Володимир **БЕХ**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Ролф **ГОЛОБ**
(Швейцарія)
Ольга **ГРИВА**
Микола **ГУЗИК**
Анатолій **ДЕРКАЧ** (Росія)
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Карлхайнц **ДЮР** (Німеччина)
Галина **ЕЛЬНІКОВА**
Наталія **ЗАВАДОВСЬКА**
Людмила **КАЛІНІНА**
Людмила **КАРАМУШКА**
Валентин **КРУДУ**
(Республіка Молдова)
Володимир **ЛУГОВИЙ**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Наташа **ОНДРУШКОВА**
(Словацьчина)
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРЩЕНКО**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Сергій **СТЕПАНОВ** (Росія)
Олег **ТОПУЗОВ**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Раїса **ЧУМІЧЕВА** (Росія)
Галина **ШЕВЧЕНКО**
Микола **ШКІЛЬ**

Інноваційний потенціал школи: експертиза якості
Віра Гуменюк. Оцінка інноваційного потенціалу школи
в контексті експертизи якості інноваційної діяльності... **163**

Управління школою

Наталія Литвиненко. Соціокультурна детермінованість
маркетингового управління в освіті та його роль у ста-
новленні освітньої діяльності постсучасного зразка..... **170**
Андрій Мірошниченко. Методологія синергетики
в управлінні інформаційними процесами та
системами сучасної освіти..... **177**
Лідія Вознюк. Роль функції мотивації в діяльності
керівника загальноосвітнього навчального закладу **182**
Наталія Гірліна. Онтологічний вимір медіа-освітнього
простору як об'єкта управління **187**
**Різнокольорове шкільництво: директори про досягнення
і наміри**
Тетяна Шевченко. Формування позитивного іміджу
сучасного загальноосвітнього навчального закладу.
3 досвіду роботи **194**
Освіта для сталого розвитку: шкільні реалії
Олена Сулима. Музейний простір як інноваційний
чинник створення духовно-інтелектуально-
культурного середовища ліцею. Організаційна
роль директора школи **200**
Валентина Дудка. Партнерство в освіті..... **208**
„Учитель року 2015”: конкурсний рух педагогів –
пріоритетне завдання управлінської діяльності
освітян Донеччини **214**
Ніна Волкова, Марина Лорер. Навчаємось енерго-
збереженню **218**
Зверніть увагу! Керівнику школи – на замітку!
Тетяна Плешко. Плагіат і поурочний план.
Ваші запитання – наші відповіді..... **220**
Акція „Старість в радість” триває! *Долучайтесь!* **221**
Славетні і знані, кому завдячуємо
Наші ювіляри **222**
Всеукраїнський тижневик „Освіта” **224**

CONTENTS

SCIENCE FOR SCHOOL

PHILOSOPHY: choosing school strategy

Vasyl Kremen. Education and the future of Ukraine: cross-point....**6**
Maryna Vatkovska. Education as the factor establishing
“knowledge society” **12**
Mykhailo Romanenko. Spirituality as part of the content and
goals of postmodern educational activity: at the intersection
of religious and secular spiritual values..... **19**
Valentyna Serednia. Specific features of spirituality as philo-
sophic and educational problem **26**
Svitlana Kushnikova. Philosophical and educational ideas
of humanism and modern education humanization..... **33**
Olena Rogova. Time, morality, a child..... **41**
Boris Bratanich. Spatial dimension of media education **45**
Kateryna Romanenko. Marketing as a component of philo-
sophical and educational knowledge: methodological aspect..... **51**

PEDAGOGICS: innovation school

Ivan Osadchiy. Macro parameters of educational systems
conditions and the principle of uncertainty **58**
Valeria Asaieva. Multiculturalism and multilingualism as the
factors for today's educational system modernization..... **63**

FOUNDERS:

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
OF UKRAINE

INSTITUTE OF PEDAGOGIES NAPS OF
UKRAINE

M. P. DRAGOMANOV NATIONAL
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

G. S. KOSTJUK INSTITUTE OF
PSYCHOLOGY NAPS OF UKRAINE

CIVIC ORGANIZATION "MICOLA
PIROGOV CENTER OF CONTRIBUTION
TO SOCIAL DEVELOPMENT"

ISSN 2309-7744

Key title: **Директор школи, ліцею, гімназії.**

Abbreviated key title: **Дир. шк. ліцею гімн.**

Certificate on State Registration of printing
mass information medium
Rang KB № 20652 - 10472 IP
From 31.03. 2014

Subscription index
23974

#1-3
2015

SCIENTIFIC PROFESSIONAL EDITION
ON PEDAGOGICAL, PSYCHOLOGICAL,
AND PHILOSOPHICAL SCIENCES

EDITORIAL BOARD:

Chief and Scientific Editor
Olga VIGOVSKA

Accountable Editor
Tetiana GODETSKA

Makeup
Vladyslav ZAKHARENKO

Annotations in English
Stanislav MATOSHKO

Proof-readers
Diana KRAVETS
Liudmyla KUKH
Neonila MAKINA

Bibliographic editor
Natalia TARASOVA

© O. Vigovska, idea and conception
© O. Vigovsky, design and appearance
© „Principal of school, lyceum, gymnasium”, 2015

<i>Volodymyr Kamyshyn.</i> Designing educational and information environment of identification and development of giftedness.....	68
<i>Serhiy Dovhal.</i> Media educational space as the one for spreading values	76
<i>Valentina Sahuychenko.</i> New philosophy curriculum in the system of postgraduate pedagogical education	83
<i>Nataliia Ovcharenko.</i> Self-actualization and personal fulfillment in the postmodern educational process	90
<i>Nataliia Petrenko.</i> Media educational space as an environment for individual's development and socialization in media culture ...	97
Education for Sustainable Development: Theory and Practice	
<i>Olga Vysovska.</i> Preventative education for sustainable development: theoretical and methodological aspects.....	103
<i>Tetiana Strukova.</i> Preventive potential of educational activities...	108
<i>Diana Kolomiets.</i> Educational communication in electronic information space	113
Schoolchildren education: field-specific, competence-oriented, instructional	
<i>Serhiy Romanovskiy.</i> Modern field-specific education: the way of solving the urgent problem suggested by Kyiv lyceum "Intellect"	119
<i>Elena Phil.</i> Developing game "The farm" for the youngest children as a technology for shaping their competitiveness as future professionals.....	127
Current problem: research facts warn	
<i>Nataliia Boyko.</i> Psychological impact of the virtual space on the communicative competence of the children under 12	136
<i>Mykola Kot.</i> Music therapy as the means of educating children with disabilities	142
Pedagogical Academy: competent teachers' training	
<i>Olga Vygovska.</i> New teaching activity: practical and technological aspects. Conceptual changes grounding.....	150
<i>Victoria Yahodnykova.</i> Teacher's innovation and training competence.....	158
School's innovation potential: quality examination	
<i>Vira Humeniuk.</i> Estimation of school innovation potential in the context of innovation activity examination.....	163

SCHOOL MANAGEMENT

<i>Nataliia Lytvynenko.</i> Sociocultural determinism of marketing management in education and its role in establishing postmodern educational activity	170
<i>Andriy Miroshnychenko.</i> Methodology of synergy in management of information processes and systems of today's education	177
<i>Lidiya Vozniuk.</i> The role of motivation in the professional activity of the head of an educational institution.....	182
<i>Nataliia Hirlina.</i> The ontological dimension of media education space as the object of management	187
Multi-colored schooling: headmasters about their achievements and intentions	
<i>Tetiana Shevchenko.</i> Creating a positive image of today's secondary educational institution. Based on the own experience.....	194
Education for sustainable development: school realities	
<i>Olena Sulyma.</i> Museum space as an innovation factor for creating spiritual and intellectual and cultural environment in the lyceum. The organizational contribution of the school principal	200
<i>Valentyna Dudka.</i> Partnership in education	208
"Teacher of the Year 2015": teachers' competitiveness is the priority in Donetsk educators' management activity.....	214
<i>Nina Volkova Maryna Lorér.</i> Learn energy saving	218
Attention! A note for the headmaster!	
<i>Tetiana Pleshko.</i> Plagiarism and lesson plans. You ask me answer	220
Action "An old age is a joy" continues! Get Involved!	221
Famous and well-known whom we owe	
Our heroes of the anniversary	222
All-Ukrainian weekly "The Education"	224

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ „Директор школи, ліцею, гімназії”

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам до наукових праць, зокрема Міністерства освіти і науки України (її Атестаційної колегії), а за тематикою — інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.

2. Редакція залишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву, в той же час зберігаючи авторський стиль.

3. Висловлені у статтях думки та пропозиції не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії/ради. Відповідальність за достовірність інформації у статтях, точність назв, статистичних даних, прізвищ та цитат несуть автори. У випадках виявлення плагіату відповідальність несуть автори наданих матеріалів.

4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.

5. Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tif та jpg.

6. Надані матеріали/рукописи не повертаються та не можуть бути надруковані в інших наукових журналах. Також не повертаються дискети, малюнки, фотографії та інші ілюстративні матеріали, надіслані до редакції.

7. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду). Стаття, що подається до науково-практичного фахового видання має бути оформленою з дотриманням вимог згідно з державними стандартами України, а саме мати:

— англійське представлення назви статті, прізвища та ім'я її автора, місця його роботи з зазначенням посади;

— англійське анотацію окрім українською та російською, ключові слова;

— додатковий пристейний список використаних джерел в романському алфавіті (латиницею); УДК.

Вітаються двомовні статті: державною мовою та англійською, останні додатково розміщуються на сайті журналу в розділі „Публікації членів редакційної Ради журналу та його авторів англійською”.

8. Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

9. Безоплатно готуються до друку та розміщуються у науковому фаховому виданні авторські статті передплатників журналу, його засновників і членів редакційної Ради.

10. Статті інших авторів — за усталеними цінами щодо друкованої продукції в наукових виданнях.

Електронна пошта редакції: director@oldbank.com

Адреса редакції: 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Наш сайт: <http://director-ua.info>

<http://director.npu.edu.ua>

Повний або частковий передрук матеріалів журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

*Журнал № 1 рекомендовано до друку Вченою Радою
НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол № 7 від 24.02.2015 року.*

*Журнал № 2-3 рекомендовано до друку Вченою Радою
НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол № 8 від 07.04.2015 року.*

Підписано до друку 29.05.2015 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 20 умов. друк. арк. Наклад 1500.

Віддруковано на ЗАТ „Віпол”. Зам. 15-198.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру:
серія ДК №752 від 27.12.2001 р.

Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова

Свідоцтво: ДК №1709 від 09.03.2004 р.

Адреси для дистування:

03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

E-mail: director@oldbank.com

Сайт: director-ua.info



НАУКА — ШКОЛІ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ШКОЛА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ — ОСВІТЯНАМ КРАЇНИ

Що стосується проблемного поля, де ми можемо продемонструвати свої здобутки, то сюди насамперед слід віднести:

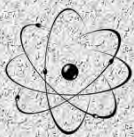
- *Наробки у сфері медіа-освіти та створення єдиного інформаційного освітнього простору регіону*..... С. 6-51
- *Дослідження у царині освіти для сталого розвитку у межах загальноєвропейських проектів цього напрямку*..... С. 58-163
- *Теоретичні дослідження у сфері філософії здоров'я та практичний досвід функціонування мережі шкіл культури здоров'я тощо*..... С. 170-218

Інтеграція України у європейський культурний простір відкриває шляхи налагодження співпраці на рівні освітніх установ та організацій.

Напрями співпраці у нас традиційні — участь у міжнародних конференціях та проектах, публікація статей у зарубіжних журналах, особисті контакти з зарубіжними науковцями.

Михайло РОМАНЕНКО





Наука -
школі

УДК 37.011.33:
001.18(477)

ОСВІТА І МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

У статті розглянуто проблеми методологічного характеру щодо освітньої практики й педагогічної теорії, подано їх розгорнутий аналіз, окреслено шляхи розв'язання. Автор наголошує на необхідності формування у покоління, що підростає, відповідних часові загальнонавчальних і соціальних компетенцій, виховання патріотизму; вказує на необхідність перегляду змісту й обсягу освітніх програм, структурних змін в освіті.

Ключові слова: методологія освіти, компетентнісний підхід, зміст і структура загальної середньої освіти, виховання громадянина.



**Василь
КРЕМЕНЬ**

Президент НАПН
України, президент
Товариства „Знання”
України, академік
НАН України і
НАПН України

Прагнучи
б у т и
с у ч а с -
ною розвине-
ною нацією,
економічно
успішною
державою, за-
даємося пи-
танням, чому
українці жи-
вуть гірше ніж
інші європей-

ські народи. Причин такого становища багато. Частина з них лежить в історичній і соціальній площині, у світоглядних постулатах [2]. Ми ж зосередимося на одному – нашій освіті: наскільки вона сприяє успішності кожного громадянина і країни в цілому. Тоді зрозумілим стане те, що і як треба змінювати в освітній сфері.

Перша методологічна проблема нашої освіти – це зосередження переважно на формальному оволодінні певною сумою знань. Діє

своєрідна адміністративно-командна система в освіті, в основі якої – оцінка кількісних характеристик формально засвоєних результатів навчального процесу. І чим більше дитина навантажена фактами і більше їх відтворить (часто механічно) при контролі, тим успішнішим вважається процес навчання.

Недостатнім є взаємозв'язок між засвоєними знаннями і творчим розвитком особистості. Із поля зору вчителя часто **випадає саме розвиток і саморозвиток дитини**, її особистісне самодостатнє становлення. У результаті – після закінчення відповідного рівня освіти маємо формально освічену людину, носія певної суми знань, але нерозвинену особистість, нездатну проявити у житті й діяльності усі свої потенційні можливості. Суспільство, що має кри-

тичну масу таких людей, неспроможне до динамічного інноваційного розвитку, що якраз і визначає нині місце кожної нації під сонцем.

Друге (пов'язане із попереднім) полягає в тому, що система викладання передбачає лише оволодіння учнем знанням як таким, а **не в його діяльнісному застосуванні**. У підсумку оволодіння знаннями завершується, в кращому випадку, їх розумінням, але не вмінням використовувати їх у житті. При такій освіті знання на індивідуальному рівні дуже швидко втрачаються, а діяльність індивіда не набуває знанневого характеру. Знання окремо, а його носій сам по собі. У свідомості людини не виробляється взаємозв'язок між набутими знаннями й успіхами у житті і діяльності.

Третє. Наша освіта **недостатньо вчить учитися**. І у початковій, і в основній школі, де навчання головним чином предметне, постає проблема формування в учнів базових (ключових) компетентностей, необхідних кожній людині для успішної самореалізації в житті. Це і комунікативна, й інформаційна, і математична, й інші компетентності. Як правило, вони мають надпредметний характер і формуються на міжпредметній основі. Уміння вчитися, основи якого закладаються в початковій школі, постійно розвивається в учнів на наступних етапах навчання. Нині це одна з визначальних характеристик сучасної успішної людини, яка прагне досягти високих кар'єрних результатів. Проте не існує і не може існувати такого окремого предмета, який би самостійно формував таку здатність особистості. Тому доцільно переглянути чинні стандарти й програми, щоб реалізувати в них цю наскрізну, надпредметну складову змісту базової освіти. При цьому не збільшуючи обсягу навчального матеріалу, не вводячи додатковий предмет, а відо-

бражуючи в кожній освітній галузі ті змістові лінії, що сприятимуть формуванню загальної навчальної компетентності, тобто уміння вчитися впродовж усього життя.

Загалом необхідно підкреслити, що, на думку наших учених, перехід на компетентнісні засади навчання поки не знайшов належного відображення в навчальних програмах і підручниках, де домінує знаннева компонента змісту. Діяльнісна складова, відповідальна за формування здатності й готовності учнів самостійно розв'язувати життєво важливі завдання, залишається недостатньо представленою в них.

Скерована на валовий підхід, на максимально конкретне і часто другорядне знання (в історії, наприклад, коли і яка битва була, хто командував різними підрозділами, які були втрати, хто себе героїчно проявив тощо), освіта часто не формує бажання вчитися, пізнавати впродовж життя. У результаті, скажімо, перебування в системі підвищення кваліфікації перетворюється на додаткову відпустку, а пізнавальні програми на вітчизняному телебаченні і радіо взагалі відсутні.

Четверте. Нещодавно вчені НАПН України за участі науковців із Національної академії медичних наук України здійснили неупереджений, об'єктивний і всебічний аналіз освітніх документів та навчально-методичного забезпечення освітньо-виховного процесу й підготували науково-аналітичну доповідь [4]. Треба погодитися з висновками цього документу, що всі складники нормативної бази змісту освіти (стандарти, навчальні плани і програми) потребують перегляду, оскільки хибують на **надмірний обсяг навчального матеріалу**, переобтяжені другорядним або таким, що не відповідає віковим пізнавальним можливостям учнів. Спостерігаємо й нерациональне струк-

турування змісту навчальних предметів і курсів. Так, наприклад, згідно з типовими навчальними планами нинішнім старшокласникам у кожному класі доводиться вивчати понад 20 навчальних предметів, з них, від 6 до 9 одногодинних (а то й півгодинних). Педагогічною наукою давно доведено, що ефективність таких курсів дуже низька, здебільшого близька до нуля. Тому їх треба або вилучати, або об'єднувати з іншими предметами, або переводити в старшій школі до спецкурсів.

За результатами наукового аналізу, особливо гостро проблема перевантаження учнів постає у початковій школі, де надмірність навчального матеріалу перевищує гранично допустимі санітарні норми. Загалом, за висновками наших учених, необхідно оптимізувати обсяги підручників відповідно до кількості годин і провідної навчальної діяльності молодших школярів, а в окремих випадках (наприклад, з образотворчого мистецтва, музики, трудового навчання, охорони здоров'я) відмовитися від підручників, замінивши їх робочими зошитами чи іншими навчальними посібниками.

Перевантаження, на жаль, властиве й іншим ланкам загальноосвітньої школи. (До того ж ця негативна тенденція зростала в останні роки). Так, якщо порівняти Базові навчальні плани Державних стандартів 2004 і 2011 років, то виявляється, що гранично допустиме навчальне навантаження учнів основної школи (5-9 класи) необгрунтовано зросло на 420 годин – з 5425 годин до 5845 годин. Навчальний матеріал в підручниках нерідко перевищує програмні вимоги, містить подекуди багатослівне текстуальне подання надлишкової інформації. Трапляються випадки порушення педагогічного закону врахування вікових особливостей дитини, що викликано перенесенням частини

навчального матеріалу на більш ранні етапи навчання предмета, намагання подати матеріал на невиправдано високому теоретичному рівні, недоступному учням такого віку.

П'яте. На нашу думку, треба **припинити практику впровадження навчальних програм і підручників без належної педагогічної апробації**, що має місце в українській школі впродовж останніх років. Необхідно взяти за правило, що кожен підручник має пройти етап експериментування, отримавши попередній статус експериментального, і лише потім упроваджуватися в масовий навчальний процес. Ми неодноразово зверталися з такою пропозицією до міністерства, готували відповідні нормативні документи, однак якісь юридичні непорозуміння досі не дають змоги розв'язати цю проблему.

Шосте. Традиційний спосіб навчання (класичний урок) нині **не є цікавим для дитини**. Завдяки сучасним технологіям дітям пропонується величезний спектр віртуальних комп'ютерних розваг, що підміняють діяльнісну функцію самої дитини симулятором діяльності й водночас мають потужний емоційний вплив. У цих комп'ютерних заняттях дитина – суб'єкт, супер-герой, менеджер свого й чужих життів тощо. У навчанні ж у більшості випадків спрацьовує не стимул інтересу, а інші чинники, як от: повинність, страх бути покараним, сформована в будь-який спосіб звичка до повсякденного відвідування школи, запам'ятовування й переказу відповідного матеріалу тощо. Від примусового навчання пряма дорога до вимушеної зайнятості в економіці, що ніколи, за такого стану справ, не буде ефективною.

Інший бік цієї проблеми, пов'язаний із застосуванням ІКТ у навчально-виховному процесі й запровадженням навчальної дисципліни „Інформатика”, – особливу увагу по-

трібно звертати на інформаційну безпеку, захист дітей від комп'ютерної залежності, етику спілкування в мережному просторі тощо.

Сьоме. Освіта України у своїй більшості ще **не формує розвинуте почуття свободи у дитини**, хоча успіхи тут є більш значимі, ніж у вирішенні інших проблем. І Майдан 2004 р., і Євромайдан 2013-2014 рр. не були б можливими без молоді, сформованої вже в інших суспільних умовах, в дещо іншій системі освіти [3]. Але нерозумні обмеження і самообмеження свободи ще властиві освіті, особливо на рівні навчальних закладів і взаємовідносин вчителя (професора) і учня (студента).

Зрозуміло, що перераховані (а можна було б додавати ще) недоліки вкрай негативно позначаються на самореалізації в житті й діяльності такої людини, що перебувала в означеному освітньому середовищі. Отже, виявляється, українці – талановита, працездатна й освічена нація, але – **не по-сучасному**. У результаті ж це акумулюється у повільний, не інноваційний розвиток країни та її економіки. Євромайдан, як вибух, дав заряд змінам у суспільстві, але ж після майданна дійсність далека від очікуваної. Народ, і зокрема конкретну людину, змінити лише революціями неможливо, для цього треба змінити освіту, яка гоує нові покоління людей.

Останнім часом усе більше говориться про реформування освіти [1], прийнято новий Закон про вищу освіту, розробляється базовий Закон про освіту, здійснюються інші кроки, в реалізації яких задіяні і вчені Національної академії педагогічних наук України. Але для того, щоб реформування було успішним, **потрібно чітко визначити, яку людину має готувати освіта разом з усім суспільством до життя в XXI ст. Ось деякі міркування.**

Світ вступив в інноваційний тип прогресу. Затребуваною в будь-якій галузі суспільства є лише **інноваційна людина**, тобто людина із інноваційним типом мислення, інноваційною культурою і здатністю до інноваційного типу діяльності. Така людина має бути здатною сприймати зміни, творити зміни, жити у постійно змінюваному середовищі – нові знання, нові ідеї, нові технології, нове життя.

У світі все більше утверджується суспільство знань. Аби не відстати від прогресивних змін, **людина** має формуватися як **знанцева**, для якої знання є основою життя й діяльності, методологією пошуку й прийняття рішень. Мало – побороти відстань між засвоєними знаннями й діяльністю людини, треба зробити знання основою всієї поведінки і життя людини у будь-якій сфері, її сутнісним стрижнем. Для такої людини навчання, отримання нової інформації є звичним у повсякденному житті. Людина розумна в XXI столітті, це **людина, що постійно навчається**.

Інформаційно-комунікаційні технології охопили весь світ, усе більше визначають долю людей і народів. По-суті, формується світове мережне суспільство. Людина має бути готовою до життя й успішної діяльності у такому суспільстві, тобто бути „**мережною людиною**”.

Розвиток техніки й технологій суттєво розширив і динамізував інформаційно-комунікативне середовище, в якому живе сучасна людина. Щоденно людина вступає у безліч різноманітних контактів. І для того, щоб бути самою собою, а тим більше ефективно діяти в сучасному світі, людина має адекватно почувати себе в кожному із цих контактів, зберігаючи власну **тотожність**. Вона має бути **розвинутою самодостатньою особистістю**, здатною бути самостійним і відповідальним суб'єктом сучасного

інформаційно-комунікативного середовища.

Об'єктивний процес глобалізації показує, що сучасний суспільний розвиток залежить не лише від зусиль кожного народу, але й від того, як цей народ, країна, а особливо ж людина взаємодіє зі світом, іншими країнами та суб'єктами діяльності. Розуміння співвідношення глобального й особливого, загального й власного, розмежування необхідного й бажаного, допустимого й забороненого – ознаки **глобалістської людини**. Тільки така особистість може бути ефективною в глобальному просторі. У підготовці такої людини багато завдань – від відповідної світоглядної підготовки до вільного володіння англійською мовою.

Готувати глобалістську людину, але **патріота України** – це завдання є вкрай актуальним. Глобалізація – це не лише зближення націй, народів, утворення спільного економічного простору, єдиного неба тощо, а нерідко – загострення суперництва, а то й протиборства народів. Особливо це відчують народи, які відносно недавно поновили власну державність і стали суб'єктами світового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. П. Андрущенко, В. Л. Савельєв. – Київ : МП Леся, 2010. – 368 с.
2. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість : Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – Київ : Знання України, 2002. – 580 с.
3. Кремень В. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки методично-дисциплінарного дослідження) / В. Кремень, В. Ткаченко. – 2-е вид., допов. – Київ : Т-во Знання України, 2013. – 471 с.
4. Про зміст загальної середньої освіти: науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : НАПН України, 2015. – 118 с.

Це стосується й України, яка піддана навіть прямій агресії – з боку Росії.

Динамічні зміни в світі й зокрема в Україні обумовлюють необхідність формування **відповідних ціннісних орієнтирів людини** і в освіті, і в суспільстві загалом. Є вічні загальнолюдські цінності, без дотримання яких неможливе саме існування сучасного цілісного й крихкого світу. Серед них є такі, значення яких стало особливо актуальним. Але є й інші, час яких відійшов у минуле і які стримують розвиток і людини, і суспільства. Про все це треба мати чітке уявлення. Але це тема окремої розмови.

Як же маємо змінити українську освіту з тим, щоб відповісти на виклики сучасності, зокрема щодо підготовки людини, сутнісні риси якої зазначено вище. У цій статті можна назвати лише окремі принципові моменти.

Перше і основне полягає у тому, щоб реформувати всю освітню систему на основі утвердження **принципу дитино- чи студентоцентризму** як базового принципу організації навчального процесу і всієї системи відносин в освіті, навчальному закладі, зокрема між тим, хто навчає і тим, хто навчається. Дитино- або студентоцентризм я розумію як максимальне наближення освіти, навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

По-друге, треба організувати всю систему освіти в Україні на основі **компетентнісного підходу**. Не „предметоцентризм”, а – підпорядкування усіх навчальних планів і програм формуванню відповідних компетенцій в учня, студента і взагалі у того, хто прийшов навчатися. Сформулювавши об'єктивно необхідні компетенції для людини і професіонала ХХІ століття, ми зможемо, зокрема, усунути ті недоліки в освіті, про які йшлося у першій частині статті.

По-третє, надання реальної **автономії кожному навчальному закладу** і

свободи вчителю, викладачеві. Державна атестація – за результатами ЗНО після основної та старшої школи. До речі, це атестація не тільки учня, а й конкретно вчителя-предметника. Усі інші оцінки, що виставляє вчитель у процесі навчання – це взаємовідносини лише між вчителем і учнем, а не підстава для оцінки роботи вчителя директором школи чи тим більше – іншими керівниками. Не може вчитель оцінювати себе сам. Його оцінка в тому, як його учні склали державну атестацію.

І останнє. Потрібно провести зміни в мережі навчальних закладів.

Реальне профільне навчання у середній загальноосвітній школі можна здійснювати лише в **однопрофільних чи багатoproфільних ліцеях**, які маємо створити в усіх містах. Тоді кожен випускник основної школи зможе самостійно обирати місце свого подальшого навчання, а отже й профіль.

На базі професійно-технічної освіти, а також технікумів і коледжів маємо створити потужну **систему професійної освіти**. При цьому об'єднати за місцем розташування ці навчальні заклади, перетворивши їх в багатoproфільні професійні коледжі, де б готувалися і кваліфіковані робітники, і молодші спеціалісти з різноманітних спеціальностей, що потрібні місцевому ринку праці, а також надавалися інші освітні послуги.

На базі нинішніх, часто з малою кількістю студентів,

вузькопрофільних вищих навчальних закладів – і це безперечно вимога – створити потужні **національні університети в регіонах**, де б були відповідні педагогічні й наукові школи, сучасна матеріально-технічна база підготовки фахівців.

Освіта є консервативною сферою. У цьому її плюси й мінуси. Плюс у тому, що вона чинить спротив непродуманому реформуванню, а мінус – що й доцільні зміни здійснити важко. Потрібні скоординовані зусилля й послідовні дії всього суспільства протягом тривалого часу. Зміни, що приведуть талановиту й по-сучасному освічену націю до достойного розвитку своєї держави й забезпечать гідне життя її громадян.

Україні – талановита, працездатна й освічена нація, але – не по-сучасному. Як результат це акумулюється у повільний, не інноваційний розвиток країни та її економіки



Василий Кремень

Образование и будущее Украины: точки пересечения

В статье рассмотрены проблемы методологического характера относительно образовательной практики и педагогической теории, представлен развернутый их анализ, определены пути их решения. Автор подчеркивает необходимость формирования у подрастающего поколения соответствующих времени общеучебных и социальных компетенций, воспитания патриотизма; указывает на необходимость пересмотра содержания и объема образовательных программ, структурных изменений в образовании.

Ключевые слова: методология образования, компетентностный подход, содержание и структура общего среднего образования, воспитание гражданина.

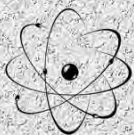


Vasyl G. Kremen

Education and the Future of Ukraine: the Points of Connection

The methodological problems of educational practice and pedagogical theory are presented in the paper. Their complete analysis and the ways of solving them are proposed. The author emphasizes the necessity of forming in the younger generation the modern general educational and social competence, patriotism. The necessity pointed out of revising the content and scope of education programs, also of structural changes in education.

Key words: methodology of education, competence approach, content and structure of general secondary education, citizenship education.



Наука -
школі

УДК 1:37]:
316.3-047.22



**Марина
ВАТКОВСЬКА**

Проректор
Дніпропетровського
ОІППО, кандидат
філософських наук

ОСВІТА ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ „СУСПІЛЬСТВА ЗНАННЯ”

Розкриваються підходи до розуміння сучасного суспільства, увага акцентується на теорії постіндустріального суспільства Д. Белла, мережевого суспільства М. Кастельса та суспільства знання П. Дракера. Наголошується на тому, що їх принципова відмінність полягає у зміні акцентів, що визначають розвиток суспільства. Обґрунтовується думка про те, що сучасний рівень суспільного розвитку передбачає іншу якість освіти, яка була б здатна забезпечити підготовку людини до життя у соціумі, побудованому на знаннях.

Доводиться думка, що сучасне суспільство ставить людину перед потребою постійно самовдосконалюватись, щоб відчувати себе впевнено у швидкозмінному світі. Відтак, освіта стає одним із засобів досягнення будь-яких значущих цілей, що дає можливість використовувати освіту як засіб розширення і реалізації життєвого потенціалу.

Ключові слова: освіта, суспільство знання, постіндустріальне суспільство, мережеве суспільство, самовдосконалення, особистість.

Постановка проблеми.

Що являє собою сучасне суспільство, які його характерні риси та перспективи розвитку? Саме ці питання дуже часто обговорюються у філософській літературі сьогодення. „По-різному називається те суспільство, до якого рухається людство: „посткапіталістичне”, „постіндустріальне”, „інформаційне”, „комп’ютерне”, „суспільство дозвілля” і т.п.” [1]. Однак, наведені варіації дещо звужують загальне розуміння такого багатогранного явища як су-

спільство XXI ст. Саме тому до цього варіативного ряду все частіше додають поняття „суспільство знання”, яке синкретично пов’язує різноманітні варіанти підходів до тлумачення сучасного суспільства.

Також, беззаперечним є факт, що у сучасному суспільстві одну з провідних ролей відіграє освіта. Осмислення сутності феномена освіти в умовах трансформаційних змін суспільства має базуватися на концептуально-філософських засадах, в яких розкривається сутність сучас-

них суспільних змін та надається відповідь на запитання про те, якою має бути освіта в цілому. Збільшена роль освіти має вплинути на формування нового типу людини, яка володіє інтелектуальним та культурним потенціалом. Сучасний рівень розвитку економіки, розбудова громадянського суспільства передбачають іншу якість освіти, яка забезпечує підготовку людини до життя у соціумі, побудованому на знаннях. Освіта у суспільстві знання має орієнтувати освітні потреби особистості, які забезпечують її повну самореалізацію та адаптацію до швидкозмінного життя. Отже, враховуючи вищезазначене, найбільш широким та всеохоплюючим, таким що потребує деталізації, на сьогодні є підхід до розуміння сучасного суспільства як „суспільства знання”, основним фактором розвитку якого є освіта.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження із зазначеної проблематики можна поєднати у дві групи, де перша – роботи, що присвячені аналізу тенденцій розвитку, досягненню сучасного суспільства і друга – роботи щодо осмислення ролі освіти у сучасному житті. Так, до теоретиків першої групи слід віднести авторів концепцій інформаційного суспільства / суспільства знання: Д.Белл [3], П.Дракер [5; 6], М.Кастельс [8], роботи яких базуються на описі концептів інформаційного суспільства, мережевого суспільства та суспільства знання. Аналіз робіт вказаних авторів дає можливість констатувати, що сучасне суспільство є достатньо неоднозначним за своєю сутнісною неповністю, саме тому доречно вести мову про різноманітні концепції розвитку сучасного суспільства. До другої групи варто віднести роботи, що присвячені аналізу сучасного освітнього простору, Г. Балла [2], А. Валицької [4]. Також, серед останніх досліджень з даної проблематики треба відзначити наступні роботи [10], [12], які відрізняються своєрідністю та неординарністю. Так, напри-

клад в одному з них відзначається: „суспільство знань, що застосовується у сучасному філософському та суспільствознавчому дискурсі, описує не сталий соціальний феномен, а футурологічну модель, яка може реалізуватися за наявності певних сприятливих чинників, і виступити формою розв’язання протиріч попередньої інформаційної стадії розвитку людства” [12, с. 75].

Мета дослідження полягає у розкритті концепцій розвитку сучасного суспільства та в обґрунтуванні того, що освіта є одним з провідних факторів успішного розвитку суспільства XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб зрозуміти, яку роль відіграє освіта у сучасному суспільстві необхідно зупинитися на аналізі різноманітних концепцій сучасного суспільства. Одним з теоретиків теорії постіндустріального суспільства є Д.Белл, на його думку постіндустріальне суспільство – це суспільство, в якому індустріальний сектор втрачає провідну роль, а головною рушійною силою стають наукоємні технології. Д.Белл виокремив основні позиції в яких відбулися зміни: в економічному секторі відбувся перехід від виробництва товарів до поширення сфери послуг; у структурі зайнятості формується нова еліта – еліта вченого, належність до якої відзначається не політичним статусом, а наявністю освіти та кваліфікації, які дозволяють йому відповідати вимогам нового типу суспільства. Суспільство Д.Белла базується „на грі між людьми”, у якому головне місце займає не фізична сила, а інтелектуальна технологія, що базується на інформації, при цьому головним інструментом професіонала має стати комп’ютер, який дозволяє виконувати велику кількість операцій за малий час і саме він стає фактором розвитку інформаційних технологій.

Д.Белл не оминав увагою підхід до суспільства як до „суспільства знання”, вважаючи, що воно істотно не відрізняється від інфор-

маційного суспільства, бо для них обох основним фактором існування та подальшого розвитку є знання. У роботі „Настання постіндустріального суспільства” можна зустріти ототожнення постіндустріального суспільства з суспільством знань „<...> постіндустріальне суспільство являє собою суспільство знань у подвійному смислі: по-перше, джерелом інновацій все більше виступають дослідження та розробки; по-друге, суспільний прогрес все більш рішуче визначається успіхами у суспільстві знання” [3, с. 4]. Д.Белл вважав, що знання необхідне для якісного функціонування будь-якого суспільства, але у сучасному суспільстві головну роль відіграють, на його думку, знання теоретичні: „найважливіше значення для організації процесів прийняття рішень набуває теоретичне знання, яке передбачає першість теорії над емпіризмом <...>. Будь-яке сучасне суспільство живе за рахунок інновацій і соціального контролю за змінами <...>. Саме зміна в усвідомленні природи інновацій робить вирішальним теоретичне знання” [3]. У цілому концепцію Д.Белла можна розцінювати як першу серйозну спробу осмислення тих змін у суспільстві, які були пов’язані з глобальним розповсюдженням технічного прогресу та із збільшенням ролі знання у сучасному світі.

„Сучасне суспільство на сьогодні характеризують не тільки як інформаційне суспільство, а більше як мережне, де важливу роль відіграє спілкування різних зацікавлених кіл через інформаційні мережі за інтересами та потребами” [10, с. 95]. Цілісну теорію, що дозволяє оцінити фундаментальні наслідки впливу інформаційної революції на сучасний світ, розробив американський соціолог Мануель Кастельс. Він вбачав, що інформаційна епоха породжує суспільство, яке є не лише глобальним, а й мережевим. Мережеві структури у характеристичі сучасного інформаційного суспільства відіграють провідну роль.

У мережевому суспільстві взаємини „набувають ознак віртуальності, з’являється нова культура – культура „віртуальної реальності” [7, с. 235], відбувається віртуалізація соціального, тобто підміна реальної дійсності віртуальною.

М. Кастельс намагався осмислити феномен Інтернету в якості особливого середовища нового „мережевого суспільства”, яке визначається розгортанням мереж, що забезпечується інформаційно-комунікаційними технологіями, і в якому пріоритетне значення належить інформаційним потокам [8]. Формується поняття мережевого освітнього простору, яке стає дуже актуальним сьогодні, у зв’язку з розвитком глобальних електронних мереж, освітніх Інтернет-масивів, телекомунікаційних технологій. Знання приймають віртуальний характер, змінюється саме уявлення про текст. Для молоді, студентства, він все частіше стає електронним. Саме тому, з огляду на те, що інтернет-середовище стає потужним фактором соціалізації підростаючого покоління, акцент на значенні поняття мережевого освітнього простору для конструювання змісту освіти стає особливо актуальним. Для найбільш повного забезпечення розвитку особистості в сучасному освітньому просторі необхідно забезпечити різноманіття освітніх траєкторій. Організація навчання за індивідуальною траєкторією вимагає особливої методики й технології. Для цього недостатньо йти шляхом диференціації освітнього процесу. Власний шлях освіти треба вибудовувати для кожної особистості стосовно до кожної досліджуваної нею освітньої сфери. Інакше кажучи, віртуалізація освіти дає можливість кожній людині створювати власну освітню траєкторію освоєння усіх навчальних дисциплін. Особливістю сучасного суспільства, на думку М.Кастельса, є не стільки домінування інформації, скільки різноманітні варіації її використання, коли одну з головних ролей в суспільстві відіграють гло-

бальні мережеві структури, поступово витісняючи традиційні форми взаємодії. Головний ризик і небезпека для молоді полягає в тому, що освіта через віртуальне середовище дуже часто дає стимуляційні знання, особливо в тому разі, коли за допомогою Інтернет простору молодь прагне вирішити свої проблеми, пов'язані з ліквідацією прогалин у навчальному процесі. У цілому такі „знання-симулякри”, з огляду на їх масовий характер, несуть великі ризики і загрози, навіть здатні впливати на якість отриманих знань.

Власний підхід до теорії інформаційного суспільства розробив американський вчений Пітер Дракер. Інформаційне суспільство у його розумінні – це суспільство знання. П.Дракер вважав, що суспільство знання визначає тип економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку. Саме він одним із перших у постіндустріальній парадигмі переорієнтував увагу з відносин „людина – техніка” на новий зміст трудових відносин „людина – знання”. У роботі „Посткапіталістичне суспільство” [5] він приділяв багато уваги соціальним змінам, не обмежуючись лише аналізом динаміки розвитку технологій та економічного росту. Саме він концептуалізував та доповнив розрізнені течії у галузях економіки, соціології, соціальної психології у межах єдиної системи суспільства знання. У суспільстві знання П.Дракер надає провідну роль освіті, вважаючи її головним завданням навчити особистість вчитися самостійно. Досліджуючи зміни, що відбувалися у сфері економіки та виробництва з к. XVIII до к. XX ст., П.Дракер дійшов висновку, що освіта в „суспільстві знання” стане головним фактором виробництва та змінить свою парадигмальність. Він писав: „сьогодні вони (знання – курсив М.В.) стали фундаментом та вимірювальною шкалою економічного потенціалу та економічної могутності” [6, с. 229].

На думку П.Дракера, становлення інформаційного суспільства формує новий тип людини – „людина інформаційна”, яка має престижну освіту та володіє спеціальними навичками, знатна швидко та якісно працювати з інформацією, швидко адаптуватися у швидкоплинних умовах. Від моменту формування суспільства, в якому головну роль почне відігравати „людина інформаційна” настане наступний етап суспільного розвитку, в якому особливе місце займе освіта і управління. Вже сьогодні люди відчувають на собі вплив інформаційної революції, що проявляється у вигляді постійно зростаючих інформаційних потоків, швидкого розповсюдження електронної комерції, інформаційними продуктами та послугами, великою часткою комунікацій через мережу Інтернет. Відповідно можна стверджувати, що „основними рисами такого суспільства є <...>, розвиток інформаційно-комунікативних навичок і вмінн приймати рішення тощо” [10, с.95].

Дослідження робіт П.Дракера дає загальне уявлення про освіту в „суспільстві знання”. Перш за все, П.Дракер вважає, що має відбутися заміна самої моделі „підтримуючого навчання”, яка не зможе відповідати імперативам „суспільства знання”, на модель „випереджаючої освіти”, - про яку зараз багато полемізують. Основна ідея „випереджаючої освіти”, на думку П.Дракера, полягає в тому, щоб навчити особистість самостійно отримувати корисну інформацію та вміти вчитися. У своїй роботі П.Дракер пише: „Людина, яка одного разу оволодіває навичкою через знання, вчиться тому, як треба вчитися. Після цього вона може за короткі строки набути нових навичок” [6, с.70].

Суспільство знання включає широкі соціальні, етичні та політичні параметри. Для побудови суспільства знання важливі не лише можливості Інтернету та мультимедійні засоби, але й такі важливі інструменти зна-

ння як преса, радіо, телебачення і система освіти. Навчання стає ключовою цінністю „суспільства знання”. Очевидно, що процеси, які відбуваються, диктують необхідність вчити людей мислити та жити відповідно до принципів сталого розвитку, включаючи питання етики та відповідальності. Не менше значення у „суспільстві знання” має бути приділено вихованню духовних та моральних якостей людини. Лише високоморальна особистість здатна використовувати знання на користь, не створюючи ризиків для людей.

Розглянуті концептуальні підходи на стан сучасного суспільства Д.Белла, М.Кастельса та П.Дракера переконують в тому, що різноманітні варіації та акценти у запропонованих ними положеннях, заслуговують на увагу та подальший аналіз у межах багатьох складових суспільного життя. Також безапеляційним є положення, що у різноманітних варіантах розуміння сучасного суспільства чи як постіндустріального, чи як мережевого, чи як суспільства знання важлива роль належить освіті як фактору становлення такого суспільства. У цьому контексті, для подальшої розбудови вітчизняної освітньої системи, мають бути враховані філософсько-освітні концепції розвитку особистості, що спрямовані на створення умов для розвитку суб'єкта у суспільстві знання.

Інформаційна цивілізація на сучасному етапі висуває особливі вимоги до особистості. Нові технології не тільки визначають розвиток промисловості, добробуту, науково-технічного прогресу, але й висувають потреби формування особистості нового типу, якій властиві висока духовна культура, творчість і гуманізм, прагнення до взаємної згоди, мирного розв'язання соціальних і політичних конфліктів, розуміння свого нерозривного зв'язку із навколишнім середовищем, усвідомлення універсальності моральних та естетичних цінностей, ненасильства та толерант-

ності, готовності до навчання протягом життя.

Перед людиною постає необхідність постійно самовдосконалюватися, щоб відчувати себе впевнено у швидкозмінному світі. Відтак, відбувається орієнтація особистості на освіту як на засіб досягнення будь-яких значущих для неї цілей і на її самоцінність, що дає можливість використовувати освіту як інструмент розширення і реалізації життєвого потенціалу. Освітні процеси, їх змістовність, інтенсивність і продуктивність визначаються трьома умовами: постійним особистісним потенціалом, який у всіх людей різний, специфікою зовнішнього освітнього середовища, ситуаціями взаємодії людини із середовищем та із самою собою (рефлексія, самопізнання). У результаті взаємодії з освітнім середовищем особистість отримує досвід, трансформований нею рефлексивно у знання. Ці знання відрізняються від первинного інформаційного середовища, у якому відбувалась ця діяльність. Знання тут поєднанні з інформацією, але не ототоженні з нею. Основними відмінностями знаннєвого продукту є засвоєні особистістю способи діяльності, розуміння змісту досліджуваного середовища, самовизначення щодо нього й особисте інформаційне та інтелектуальне збагачення.

Одна з філософсько-освітніх концепцій, що потребує уваги в сучасних умовах – гуманістична теорія. Гуманістичний напрямок у теорії освіти (Дж. Міллер, А. Маслоу, К. Роджерс, С.Х. Паттерсон, Е.Л. Сімпсон, Р.Е. Валлет, С.Б. Шапіро та ін.) характеризується закликком перенести акцент із техніки на людину і створити „гуманне”, а не „індустріальне” суспільство; усвідомленням необхідності вчити людей шукати „нову гуманістичну значущість знань”, „пізнавати їхню особистісну значущість”, що дозволить людині розкрити свої можливості та змінити себе [4, с.4]. Визначення цілей освіти представниками концепції

„гуманістичної” освіти ґрунтується на екзистенціалістському принципі самоактуалізації особистості. Проблема самоактуалізації особистості як системної характеристики освітнього простору розробляється дуже активно впродовж XX та XXI століть. Так, А. Маслоу стверджував, що гуманістичною метою освіти, в остаточному підсумку, є „самоактуалізація” людини [9]. Кожна людина має ієрархію вітальних і духовних потреб. Людина, що дійсно розуміє своє положення і задовольняє свої потреби на найвищому рівні, який тільки можливий в її „життєвому просторі”, є, за А. Маслоу, самоактуалізованою особистістю. Повністю самоактуалізованою є та особистість, що має гармонійну і цілісну індивідуальність, такі позитивні риси, як автономія, творчість, незалежність, альтруїзм і розумна цілеспрямованість на досягнення життєвого успіху. К. Роджерс у свою чергу вважає, що найглибше внутрішнє ядро людської природи, глибинні шари її особистості, основа її „тваринної природи” є соціалізованими, реалістичними і рухають людину вперед [11, с.368]. К. Роджерс підкреслював споконвічну, конструктивну і творчу мудрість людини; він переконаний у соціально-особистісній природі засобів, що актуалізують конструктивний особистісний потенціал людини в процесах міжособистісного спілкування. Він доводив, що в кожній людині існує актуалізуюча тенденція – тенденція рости, розвиватися, реалізовувати весь свій потенціал. Саме така тенденція рухає її у напрямку до все більш повного розвитку. К. Роджерс, а за ним і Дж. Гудлед, стверджують, що людина володіє однією основною тенденцією – актуалізувати, зберігати і збільшувати себе. „Потрібні ті знання, – пише К. Роджерс, – які вчать пристосовуватися і змінюватися у світі. Тому необхідно сформувавши індивіда, який розуміє, що суть навчання не в засвоєнні готових знань, і тільки процес їхнього пошуку є їхньою міц-

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеев В. П. На шляху до постіндустріального суспільства технологій [Електронний ресурс] / В. П. Алексеев // Exselion: Інформаційний портал. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/e-government-survey/info>.
2. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г. О. Балл. – Рівне: Ліста-М, 2003. – 128 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – Москва: Academia, 1999. – 578 с.
4. Валицкая А. П. Современные стратегии образования: варианты выбора / А. П. Валицкая // Педагогика. – 1997. – № 2. – С.3–8.
5. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – Москва: Academia, 1999. – С. 67–100.
6. Дракер П. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества / П. Дракер. – Москва, Вильямс, 2007. – 231 с.
7. Дрешпак В. М. Знаки та символи в державному управлінні / В. М. Дрешпак. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2010. – 338 с.
8. Кастельс М. Могущество самобытности. Социальные преобразования в обществе сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – Москва: Academia, 1999. – С. 292–308.
9. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу; [пер. с англ.]. – Москва: Смысл, 1992. – 424 с.
10. Овчарук О. В. Рівний доступ до ІКТ в освіті – стратегічний напрям освітньої політики: проблеми та перспективи / О. В. Овчарук // Інформаційні та комунікаційні технології навчання в системі загальної середньої освіти та зарубіжних країн. – Київ: Педагогічна думка, 2012. – С. 94–99.
11. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс; [пер. с англ.]. – Москва: Изд. группа „Прогресс”; „Универс”, 1994. – 480 с.
12. Чайка І. Ю. „Суспільство знань”: футурологічний проект чи нова соціальна реальність? / І. Ю. Чайка // Культурологічний вісник Нижньої Наддніпряни. – Запоріжжя: Просвіта, 2012. – № 29. – С. 71–75.

ною основою” [11, с. 22]. Це здається вкрай важливим в умовах становлення суспільства знання.

У процесі освіти формується особистісний досвід індивіда, і тільки за цієї умови навчання набуває для нього особистісний зміст. Саме гуманісти на-

голошують на тому, що метою сучасної системи освіти є завдання розвинути особистість, здатну до самореалізації [2]. Тим самим вони розглядають освіту як позитивний процес, спрямований на розвиток індивідів, які зможуть прожити радісне, людяне і осмислене життя. Таким чином, саме до гуманістичної теорії має бути звернена увага дослідників розвитку сучасного суспільства і освітян, адже вона наголошує на важливих компонентах – на необхідності самоактуалізації; індивідуальній активності; на положенні, що надважливим є вміння вчитися, здобувати якісні знання, бути активним споживачем засобів масової інформації та на тому, що у „суспільстві знання” освіта має тривати все життя.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні існують різноманітні концепції осягнення сутності сучасного суспільства, принципова відмінність яких полягає у зміні акцентів, що визначають розвиток суспільства. Представники одних теорій роблять наголос на значущості поняття інформаційного (постіндустріального) суспільства, інші – на суспільстві знань, або ж на мережевому суспільстві. При такому різнобарв’ї трактувань можна виокремити його загальні риси, а саме: високий рівень розвитку комп’ютерної техніки, інформаційних та телекомунікаційних технологій, наявність потужної інфраструктури, і найважливіше – розгляд інформації та знань в якості стратегічних ресурсів суспільства. Від рівня розвитку освіти залежить рівень розвитку особистості в „суспільстві знання”. Саме освіта, освітній простір, створює умови для самореалізації особистості, самовдосконалення, формує готовність до самостійного вирішення проблем, свободи вибору, співпраці і діалогу з іншими людьми. Перспективи подальших досліджень вбачаються у з’ясуванні рівня теоретичного обґрунтування особливостей становлення „суспільства знання” в Україні та його взаємозалежності з вітчизняною освітою.



Марина Ватковская
Образование как фактор становления „общества знания”

Раскрываются подходы к пониманию современного общества, внимание акцентируется на теории постиндустриального общества Д. Белла, сетевого общества М. Кастельса и общества знания П. Дракера. Акцентируется на том, что их принципиальное отличие заключается в изменении акцентов, что определяют развитие общества. Обосновывается мысль о том, что современный уровень общественного развития предусматривает другое качество образования, которое было бы способно обеспечить подготовку человека к жизни в социуме, построенном на знаниях.

Доказывается мысль, что современное общество ставит человека перед потребностью постоянно самосовершенствоваться, чтоб чувствовать себя уверенно в быстром мире. Следовательно, образование становится одним из средств достижения любых значимых целей, что дает возможность использовать образование как средство расширения и реализации жизненного потенциала.

Ключевые слова: образование, общество знания, постиндустриальное общество, сетевое общество, самосовершенствование, личность



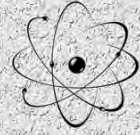
Marina Vatkovskaya
Education as a factor of a „knowledge society” formation

Approaches to the understanding of modern society are disclosed, attention is focused on the D.Bell’s theory of post-industrial society, Castell’s network society, and P.Drucker’s knowledge societies. It is emphasized that their fundamental difference lies in the change of accents which determine the development of society. The author proves the opinion that the current level of social development provides another quality of education, which would be able to provide the preparation of a person to life in a society based on knowledge.

The opinion is proved that modern society confronts man with the need to improve oneself constantly to feel confident in a rapidly changing world. Therefore, education becomes one of the means to achieve any meaningful goals that enables to use education as a mean of expanding and implementing a life potential.

Key words: education, knowledge society, post-industrial society, networked society, self-perfection, identity.

ДУХОВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗМІСТУ ТА ЦІЛЕЙ ПОСТСУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НА ПЕРЕТИНІ РЕЛІГІЙНИХ ТА СВІТСЬКИХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ



Наука -
школі

У статті здійснено аналіз змісту духовності в освітньому процесі. Обґрунтовується необхідність подолання раціоцентричної моделі духовності та переорієнтації освітньої діяльності в якості мети на духовність синтетичного типу, що поєднує раціональні та трансцендентальні складові. У зв'язку з цим ставиться проблема поєднання релігійних та духовних цінностей у процесі формування духовної культури підростаючого покоління.

УДК 124.5: 37.013.46

Ключові слова: філософія освіти, духовність, раціоналізм, релігія, цінності, духовна культура, цілі освіти.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день духовно-моральний розвиток і виховання громадянина визнано одним із пріоритетних напрямків розвитку вітчизняної освіти. Розуміння обмеженості раціоцентризму у підходах до формування духовного світу людини призвело до упровадження в практичний освітній процес низки християнознавчих дисциплін, насамперед „Християнської етики”. Цей процес, однак, викликає неоднозначну реакцію. Церква, на думку багатьох громадян, відділена від держави, а відтак упровадження релігійних аспектів духовно-морального виховання сприймається як шлях до „клирикалізації” освіти і, відповідно, втручання Церкви у державні справи. У зв'язку із цим можна констатувати, що сучасний національний виховний ідеал

у практичному освітньому процесі являє собою сукупність скоріше морально-етичних якостей, ніж духовно-моральних характеристик особистості, і, по суті, до формування духовності на основі поєднання релігійних та наукових підходів має досить посереднє відношення. На практиці програми духовно-морального виховання реалізуються в школі у формі виховання морально-етичного, що представляє собою певну суму знань, вчень про мораль, і, отже, більш доречно у цьому випадку говорити про етичну освіту (нехай це навіть і



**Михайло
РОМАНЕНКО**

Ректор ДОІППО,
доктор філософських
наук, професор

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

вивчення християнської етики, а не етики загалом) як про навчання, а не виховання. Воно формує світогляд особистості у тому напрямку, який задається авторами навчальних посібників з християнознавчих дисциплін. А між тим поняття духовно-морального виховання як шлях до становлення духовності особистості є прилученням до певної системи поглядів на світ і відповідної системи моралі. Світоглядно нейтрального духовно-морального виховання не може бути апіорі, і у сучасній школі воно дотепер ґрунтується на світоглядній основі філософського матеріалізму, антропоцентризму, які в цілому достатньо однобоко, а саме раціоналістично та соціоцентрично, інтерпретують поняття духовності людини.

Стан дослідження проблеми.

Духовність як складову та мету освітньої діяльності досліджують у своїх роботах такі автори, як: А.Алексеев, Т.Власова, С.Лебедев, С.Резніков та інші. Загальновизнано, що духовність має стати інтегративною метою освітньої діяльності, зорієнтованої на розвиток людини. Однак її зміст у цьому контексті як синтетичного раціонально-трансцендентного утвору практично не досліджується.

Мета дослідження.

Характеристика раціонально-трансцендентного змісту духовності як цілі освітньої діяльності та складової освітнього процесу.

Вклад основного матеріалу. Що стосується практичних напрямів становлення синтетичної моделі практичного освітнього процесу, що орієнтується на формуванні духовності на основі поєднання раціональних та трансцендентальних засад, то, на нашу думку, існуюча практика викладання у школах основ християнської етики має бути суттєво розширена якраз завдяки доповненню освіти етично орієнтованої освітою духовно орієнтованою. При цьому ми опираємося на визначення духовності, які мають поширення у практичному процесі духовно-морального виховання як

детермінуючого компонента духовно-морального розвитку особистості. Це являє собою її сутнісну, інтегральну й динамічну характеристику, яке виражається у рівні свободи, відповідальності, сенсу, трансцендентності, любові, стійкості, впливовості особистості та здатностях, що ґрунтуються на цих якостях і виражаються у можливості давати духовно-моральну оцінку всьому, що відбувається поза й усередині себе; діяти відповідно до власної системи духовно-моральних цінностей; впливати на навколишній світ і, в першу чергу, на інших людей, виходячи зі своїх ціннісно-значеннєвих і моральних установок [1].

Беручи до уваги, що духовність у сучасній освіті має розглядатися як інтегрована мета освітньої діяльності, її вивчення має відігравати роль фундаментальної основи загальної освіти, бази для самовдосконалення особистості й соціальної взаємодії на принципі єдності свободи та відповідальності. Досвід освоєння духовно-моральних змістів і цінностей культури допоможе плідному освоєнню таких галузей і форм суспільного знання, як історія, мистецтво, природознавство, право, економіка й політика, і дозволить вирішити одне з найбільш актуальних завдань сучасної загально-освітньої школи – становлення гармонійно розвиненої людини, сумлінного трудівника, відданого сім'янина і патріота Батьківщини. Освоєння духовності як культурного феномену дасть можливість поєднати процес її формування із сприйняттям соціокультурного досвіду попередніх поколінь, представленого в культурно-історичній традиції [2].

Метою освоєння духовності як культурного феномену є усвідомлення освітніми суб'єктами провідних ціннісних орієнтацій вітчизняної цивілізації, прилучення нових поколінь до змістів рідної культури, розвиток внутрішнього світу особистості заради утвердження нею себе діяльним суб'єктом, збереження й збільшення багатства національної традиції у сфері духовно-морального та

соціокультурного досвіду. Духовно-моральне виховання допомагає передусім засвоєнню кращих духовних і моральних принципів, вироблених людством протягом своєї історії; втіленню в життя моральних традицій українського народу; збереженню й збільшенню духовних, культурних і наукових цінностей суспільства.

На особистісному рівні мова йде про гармонійний духовний розвиток кожної особистості, прищеплювання їй основних принципів моральності: доброти, чесності, бажання опікуватися про близьких, зміцнення сімейних уз, любові до дітей і поваги до старших. Разом з тим саморозвиток особистості у межах освоєння культури духовності має поєднуватися з вихованням патріотів, що прагнуть служити своїй Батьківщині й народу і мають розвинену національну самосвідомість, громадян правової демократичної держави, що поважають права і свободи особи, проявляють національну та релігійну терпимість. У сфері особистісного розвитку мова йде про розкриття творчого потенціалу особистості, формування в неї почуття відповідальності, патріотизму, громадянськості, безкорисливої любові до Батьківщини, малої батьківщини, родини і співвітчизників, сприяти виробленню власної життєвої позиції та світогляду, формувати орієнтацію на базові цінності вітчизняної культури.

Упровадження вивчення духовності як складової культури має сприяти і загальному покращенню духовного клімату в освітньо-соціокультурному просторі завдяки розвитку нових форм співпраці освітян та громадськості. Акцентуватися має передусім посилення духовно-моральної спрямованості при висвітленні подій і явищ громадського життя засобами масової інформації, активна протидія пропаганді зразків масової культури, заснованих на культурі насильства та інших антидуховних цінностях. Важливу роль має також відігравати об'єднання зусиль родини, освітніх установ, органів управління освітою,

громадських організацій, релігійних конфесій у вихованні й соціалізації підростаючого покоління.

Вивчення духовності як культурного феномену дозволяє модернізувати вітчизняну освіту і на технологічному рівні. Воно орієнтує на актуалізацію сучасних педагогічних методів і технологій, що включають у себе колективні форми навчання, рефлексію, осмислення досвіду, усвідомлення значеннєвих переживань, організацію соціально значимої діяльності, взаємодію з реальним життям традиції у відкритому освітньому просторі тощо. Методи роботи зі змістом духовності повинні сприяти визначенню власної життєвої позиції й світогляду особистості на основі осмислення педагогічно організованого досвіду орієнтації на базові цінності вітчизняної культури. Вони включають організацію діалогу, що дозволяє співвідносити різні життєві установки, соціальний і особистісний досвід, соціокультурні й етноконфесійні традиції з метою досягнення засад миру і згоди.

Потрібно також вказати на відповідність вивчення духовності основним трендам розвитку вітчизняної освіти у контексті реалій глобального освітнього простору. Духовна культура допомагає реалізовувати принцип ціннісної орієнтації, що має визначальну життєву значимість для формування системи цінностей особистості, а також і принцип особистісно орієнтованого підходу у духовно-моральному вихованні. В умовах формування глобального культурно-освітнього простору особливе значення має орієнтація духовної культури на збереження історичної пам'яті народу та виховання на традиціях, що сприяє становленню історичної самосвідомості людини, впливає благотворно на формування високоморальної соціально активної особистості, яка вміє здійснювати соціальний прогноз, виходячи з розуміння сутності сьогодення, інваріантності минулого й альтернативності майбутнього; усвідомлювати історичну відповідальність

за свою діяльність. Також важливу роль духовна культура відіграє у вирішенні такої важливої задачі сучасної глобальної освіти, як забезпечення інформаційної захищеності суб'єктів освітнього простору. Вона допомагає забезпечувати захист людини від тих видів інформації, які становлять небезпеку для її фізичного, морального та духовного здоров'я [3].

Ми вважаємо, що вивчення духовності як культурного феномену зможе відігравати інтегруючу роль у плані переорієнтації освітньої діяльності на завдання формування духовності як синтетичного раціонально-трансцендентального особистісного утвору. Реалізація міжпредметних зв'язків в освітньому процесі на основі об'єднуючої функції культури духовності сприяє виробленню цілісного світосприйняття і сучасного наукового світогляду в освітніх суб'єктів, формуванню в них інтегрованих уявлень про різні форми духовної активності людини, вираженої у науці, релігії, мистецтві, соціальній практиці, у взаємопроникненні гуманітарних і природних дисциплін у самосвідомість суб'єктів освітньої діяльності. Виховна система, що ґрунтується на інтегруючій ролі культури духовності, дасть можливість реалізувати соціально орієнтовані проекти, а також забезпечує взаємодію з живими явищами і подіями традиції у відкритому освітньому просторі.

Система духовно-морального виховання має вибудовуватися як відкритий соціально-виховний простір, який має два рівні організації: школу й соціум. У загальноосвітній школі має вводитися з 1 по 11 клас предмет „Духовна культура”. Він будується на культурологічній основі, не порушуючи наукового характеру шкільної державної освіти. З кожним класом зростає значення міжпредметних зв'язків, і в старшій школі духовна культура стає освітньою сферою, інтегральним гуманітарним освітнім простором, що відтворює у цілісності культурно-історичний світ України, її духовні цінності (насамперед цінності

православної культури, а також інших традиційних для України конфесій).

При цьому духовно-моральне виховання не обмежується тільки когнітивною складовою. Моральні ідеали перетворюються з об'єктивних значень в особистісні сенси, якщо будуть затребувані освітніми суб'єктами, увійдуть у їхній світ, у їхній суб'єктивний простір. Імпульсом до цього може стати інтеграція набутих знань і різноманітних форм соціокультурної діяльності. На соціально-просторовому рівні організації виховного простору учні включаються у проведення соціальних і культурних практик, що організовуються освітніми закладами разом з основними суб'єктами соціального виховання. До числа таких практик можна віднести наступні, як-от: військово-патріотичні заходи, екологічна робота, участь у наданні соціальної допомоги нужденним тощо. Необхідно знайти певний інтегруючий механізм, що дозволяє сполучати отримані знання і конкретні вчинки, моральні вибори, на цих знаннях засновані. Цим інтегруючим механізмом виступає педагогічно організована навчальна діяльність освітніх суб'єктів. Проблема, поставлена в рамках вивчення духовної культури, одержує більш глибоке вирішення при звертанні до безпосередніх соціально-культурних практиків. Створення відкритого простору духовно-морального виховання дозволяє формувати у молодого покоління діяльне й відповідальне відношення до всього, що відбувається в країні і світі, здатність до творчого перетворення дійсності на різних рівнях.

Сьогодні саме інтегроване розуміння духовності як світсько-релігійного, раціонально-трансцендентального освітнього феномену лежить в основі взаємопроникнення релігії та освіти. Іде активний процес проникнення релігійного змісту у світське освітнє знання, а діяльності релігійних організацій – в організаційні питання освітнього процесу. Як справедливо підкреслюють дослідники С. Лебедев і Н. Реутов, „збереження

моральності у суспільстві, формування духовності – це один із ключових напрямків співробітництва релігійних організацій і світської освіти як державно-громадської інституції, заснований на тому, що релігійні традиції за всіх часів були важливим носієм і генератором загальнолюдських духовних цінностей” [4, с. 39].

Розвиток інтеграції раціонально-трансцендентального характеру у сфері освіти, орієнтованій на духовність як інтегровану мету освітньої діяльності, розглядається сьогодні як суттєва умова оптимізації освітньої системи, що здобуває нову якість і нові потенційні можливості у межах становлення постсучасних практик. І.В. Метлик характеризує процес інтеграції конфесійно-орієнтованої освіти у систему світської школи в такий спосіб: „Включення знань про релігію в навчально-виховну діяльність сучасної світської школи являє собою об’єктивний соціально-педагогічний процес заповнення цілісності змісту освіти у державних і муніципальних установах відносно знань про релігію як тип світогляду особистості в сфері національної і світової культури” [5, с. 207]. Визначальним аспектом проблеми такої інтеграції є перевизначення місця й функцій трансцендентної складової духовності, духовної культури у світській системі освіти.

У наш час у вітчизняній системі освіти не існує єдиної моделі освоєння духовного потенціалу релігійних духовних цінностей. Представляється, що оптимальна для нашого суспільства форма їх освоєння повинна дистанціюватися від формування як негативного, так і надцінного відношення до власне релігійних цінностей, поведінкових установок і моделей інтерпретації дійсності. Зміст навчання покликаний орієнтувати увагу на конкретно-історичні традиції існування релігійної духовності та її впливи на культуру і спосіб життя національного співтовариства.

Формування і розвиток інтеграції світського й релігійного поняття ду-

ховності в освіті орієнтує на наявність нормативно-правових, світоглядних, соціально-ідентифікаційних і організаційно-педагогічних базових умов такої інтеграції. Нормативно-правові й організаційно-педагогічні базові умови інтеграції одночасно можуть бути інституціональними механізмами, що перебувають у компетенції держави, які й піддаються прямому регулюванню, на відміну від світоглядних і соціально-ідентифікаційних базових умов інтеграції, які виходять за рамки державної компетенції і мають на увазі непряму регуляцію.

На сьогодні слід констатувати, що основні суб’єкти інтеграції раціональних та трансцендентних складових духовності в освітньому процесі зацікавлені в оптимальному соціальному партнерстві, але при цьому існують певні бар’єри для налагодження діалогу. Факторами, що перешкоджають проникненню релігійного змісту у світське духовне виховання, згідно з оцінками експертів і вчителів-предметників, є: установки атеїстичного виховання й освіти, що зберігаються; секуляризована свідомість освітніх суб’єктів і їх соціального оточення; недоліки й протиріччя у вітчизняному законодавстві про свободу совісті; недостатність нормативно-правового і науково-педагогічного забезпечення процесу інтеграції релігійних духовних цінностей у навчально-виховну діяльність світських освітніх установ; недостатня базова підготовка педагогічних працівників в області змісту й методів вивчення релігійної духовної культури у світській школі, дефіцит необхідного для такої підготовки й ведення навчально-виховного процесу наукового, інформаційного й учбово-методичного забезпечення; ігнорування поліконфесійного складу учнів у сучасній школі [6].

Аналіз практичних аспектів проблеми духовності як єдності раціонального та ірраціонального вимірів в освіті був би неповним без врахування наявного досвіду у цій царині в європейських країнах, враховуючи прагнення вітчизняної освіти стати

складовою європейського освітнього простору. Слід сказати, що в цілому використання духовно-ціннісного потенціалу релігії в Європі розглядається в якості важливої частини виховання духовності й у той же час залежить від історико-культурної традиції, конкретних соціально-політичних обставин у тій або іншій країні [7, с. 6].

Необхідність присутності релігійних духовних цінностей в освіті, як вважають багато дослідників, безпосередньо впливає з реальної соціокультурної ситуації у більшості європейських країн. Крім того, проблема духовності у зв'язку з релігійними цінностями вирішується в тісному зв'язку з вихованням громадянськості, яке містить у собі освіту в області прав людини, цивільних прав і свобод, мирного співіснування, глобальних проблем і міжкультурного діалогу й у цілому спрямоване на виховання здатності жити разом у людей, що представляють різні культурні традиції.

На позиції підтримки духовних цінностей релігійного характеру в освіті поступово у процесі еволюції власних поглядів перейшов всевітньо відомий німецький філософ Юрген Хабермас, який, зокрема, вважається фундатором найбільш інноваційної галузі філософського знання сучасності – медіа-філософії. В останні роки він відстоює ідею постсекулярного суспільства й вважає, що у сучасній демократичній державі віруючі й світські люди не мають потреби протиставляти себе один одному й у якості громадян повинні вирішувати загальні проблеми. За словами Ю. Хабермаса, „нам також слід очікувати від світських громадян саморефлектуюче подолання секуляристського саморозуміння модерності... Доти, поки світські громадяни переконані у тому, що релігійні традиції й релігійні співтовариства у певному змісті є архаїчними залишками передмодерних суспільств, які продовжують існувати в сьогоденні,

вони будуть розуміти свободу совісті як культурну версію консервації вимираючого виду. З їхнього погляду, релігія більше не має ніяких особливих причин для існування. І для них принцип відділення держави від церкви має мирський сенс збереження індиферентності. Секулярні громадяни повинні сприймати свій конфлікт із релігійними поглядами в якості *раціонально передбачуваної незгоди*” [8, с. 15].

У рекомендаціях, прийнятих Парламентською асамблеєю Ради Європи у жовтні 2005 р., підкреслюється необхідність для урядів створення умов для розвитку релігійної освіти. Школа при цьому розглядається як найважливіший компонент формування критичного мислення майбутніх громадян і міжкультурного діалогу на основі вивчення, зокрема, історії й філософії основних релігій. Відповідно у більшості країн використання релігійних цінностей розглядається в якості важливої складової частини виховання особистості як відповідального громадянина плюралістичного суспільства [9, с. 64]. Одним з важливих етапів у вирішенні цих проблем став міжнародний дослідницький проект „Релігія й освіта: внесок у діалог або фактор конфлікту в мінливіх суспільствах європейських країн”, який здійснювався у 2006-2009 рр. у Німеччині, Норвегії, Нідерландах, Англії/Уельсі, Франції, Іспанії, Росії й Естонії. У доповіді відзначається, що незалежно від наявної національної традиції релігійної освіти, необхідно впроваджувати таку концепцію навчання, яка націлена на всебічний розвиток здатностей школярів, на міжкультурний діалог, на розвиток критичного мислення й незалежності в оцінці джерел. У той же час освіта має поєднувати в собі об'єктивне знання й здатність до емпатичного розуміння різних релігійних традицій такими, якими вони є. Школа повинна залишатися світською, але ця світськість не є ні антирелігійною, ні прорелігійною.

Висновки. Для переорієнтації практичного освітнього процесу з морально-етичних на духовно-моральні цілі виховання необхідні розробка та упродовження вивчення духовності як культурного феномену. Відмова від державної монополії на ідеологію та об'єктивний процес розширення розуміння духовності через включення релігійно-трансцендентної складової дають підстави для упродовження у вітчизняній системі освіти *принципу полісуб'єктності*. Сьогодні інтегроване розуміння духовності як раціонально-трансцендентального освітнього феномену лежить в основі взаємопроникнення релігії та освіти. Соціальною платформою інтеграції може виступати світська конфесійно-орієнтована модель освіти з акцентуванням духовності як мети діяльності, що поєднує в собі елементи світського й релігійного змісту освітнього знання. Вона орієнтує на спеціальне поглиблене вивчення духовної культури конкретної релігії у контексті цінностей цієї культури для людини та суспільства. При цьому основні зусилля повинні бути спрямовані на формування оптимальних умов для ефективного функціонування освітнього простору загалом як простору формування духовності його суб'єктів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеенко А. П. Духовність: сутність, еволюція, форми виявлення в етності : автореф. дис. ... докт. філос. наук : 09.00.04 / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна / А. П. Алексеенко. – Харків, 2007. – 32 с.
2. Бодак В. А. Релігія як феномен універсуму культури : християнський контекст : автореф. дис. ... докт. філос. наук : 09.00.11 / В. А. Бодак; Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2006. – 32 с.
3. Власова Т. И. Педагогика духовности / Т. И. Власова. – Москва : Изд-во АПКИППРО, 2009. – 262 с.
4. Лебедев С.Д. Образование и религия в современном российском обществе / С. Д. Лебедев, Н. Н. Реутов // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2008. – № 10. – С. 38-41.
5. Метлик И. В. Религия и образование в светской школе / И. В. Метлик. – Москва : Планета-2000, 2004. – 286 с.
6. Степанова Е. А. Религия и образование в Европе: дебаты о взаимной совместимости / Е. А. Степанова // Известия Уральского федерального университета. Серия 1: Проблемы образования, науки и культуры. – 2011. – Т. 92. – № 3. – С. 6-15.
7. Резніков С. І. Науковий та релігійний дискурси у методології філософсько-освітнього дослідження феномена духовності / С. І. Резніков // Грані. – Дніпропетровськ, 2014. – № 6 (110). – С. 59 – 63.
8. Habermas J. Religion in the Public Sphere / Habermas J. // European Journal of Philosophy. – 2006. – № 14 (1). – P. 1-25.
9. Willaime J.-P. Different Models for Religion and Education in Europe / J.-P. Willaime // Religion and Education in Europe: Developments, Contexts and Debates. – Munster : Waxmann, 2007. – P. 57-66.



Михаил Романенко

Духовность как составляющая содержания и целей постсовременной образовательной деятельности: на пересечении религиозных и светских духовных ценностей

В статье осуществлен анализ содержания духовности в образовательном процессе. Обосновывается необходимость преодоления ратиоцентрической модели духовности и переориентации образовательной деятельности в качестве цели на духовность синтетического типа, что соединяет рациональные и трансцендентальные составляющие. В связи с этим ставится проблема сочетания религиозных и духовных ценностей в процессе формирования духовной культуры подрастающего поколения.

Ключевые слова: философия образования, духовность, рационализм, религия, ценности, духовная культура, цели образования.

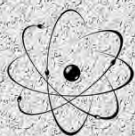


Mykhajlo Romanenko

Spirituality as a constituent of the content and purposes of post-modern education activity: on the crossing of religious and secular spiritual valuables

Analysis is provided in the article of spirituality content in educational process. Necessity is grounded of overcoming rational-centric model of spirituality and reorientating educational activity on spirituality of a synthetic type that can unite rational and spiritual constituents. In this connection, a problem arouses concerning unification of religious and spiritual valuables in process of forming spiritual culture of overcoming generation.

Key words: philosophy of education, spirituality, rationalism, religion, valuables, spiritual culture, education purposes.



Наука -
школі

УДК 130.122:37

СПЕЦИФІКА ДУХОВНОСТІ ЯК ФІЛОСОФСЬКО- ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА

У статті здійснено аналіз духовності як теоретичного концепту і як соціокультурного феномену у контексті філософсько-освітньої проблематики. Вказується, що духовність має стати основою процесу цілепокладання освітньої діяльності у межах освіти посткласичного зразка. Визначаються основні напрями практичного використання концепту духовності у освітньому процесі. Обґрунтовується структура духовності як освітнього феномену та здійснюється аналіз її основних компонентів з погляду завдань освітньої діяльності.

Ключові слова: філософія освіти, духовність, особистість, саморозвиток, цінності, цілі освіти.

Постановка проблеми.

Проблема формування духовного світу особистості засобами освітнього впливу здавна є важливим предметом філософського дискурсу, однією з найбільш вагомих проблем

у свою чергу знаходиться у центрі освітньої діяльності. У межах постнекласичної освіти саме розвиток особистості у всій своїй складності та неоднозначності є основним змістом і метою освітньої діяльності. Найбільше значення для філософії освіти поняття духовності має у контексті розкриття духовного удосконалення людини як головної мети освітньої діяльності.

Стан дослідження проблеми. Проблемам духовності в освіті присвятили свої роботи А. Ветошкін, В. Ігнатова, О. Кучерова, І. Степанова та інші вітчизняні й зарубіжні автори. Пріоритетність духовного фактору в освітньому процесі є загальноновизнаною. Однак аналіз духовності як системоутворюючого феномену стосовно визначення цілей освітнього процесу

та найскладнішим феноменом освітньої діяльності. У філософії освіти духовність виступає передусім як концепт, який має методологічне та цілепокладальне значення стосовно філософського осмислення освітніх феноменів. Ця його роль впливає з його сутності як інтегральної характеристики особистості, яка



Валентина СЕРЕДНЯ

Начальник управління дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти Департаменту освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації, здобувач ДОШПО

залишається мало дослідженою проблемою.

Мета дослідження. Визначення специфіки духовності у контексті філософсько-освітньої проблематики цілепокладання освітньої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Загалом існуючі філософсько-освітні підходи до аналізу духовності є конкретизацією загальнофілософських засад його дослідження стосовно освітніх процесів та феноменів. Духовність розглядається як інтегральна якість особистості, що сприяє її самореалізації у культурно-освітньому просторі на основі вищих духовних цінностей; найбільша його цінність з погляду організації освітньої діяльності полягає у детермінації аксіологічного вектора у спрямуванні особистісних освітніх траєкторій та більш широко – програм особистісної життєдіяльності. Використання концепту духовності для конкретизації цілей освітньої діяльності допомагає враховувати соціокультурний контекст духовного виховання особистості і відповідно сприяє подоланню розриву між реальною ситуацією та бажаною моделлю соціуму. Використання методологічного потенціалу концепту духовності в освітньому процесі є механізмом укорінення в повсякденність духовних ідеалів і цінностей, що можливо завдяки освітній інституціоналізації соціокультурних засад духовності та переводу їхнього функціонування в режим звичних повсякденних операцій засобами освітнього впливу на особистість.

Для вітчизняних досліджень у вказаній царині характерний нерозривний зв'язок проблеми особистісного розвитку як інтегрованої мети постнекласичної освіти і розвитку духовного світу особистості. Незалежно від того, чи розвиток особистості розглядається як цілісний соціокультурно обумовлений процес, чи як слабо детермінований ззовні безмежно диверсифікований процес саморозкриття особистості, форму-

вання позитивних (у соціально-комунікаційному та особистісно-смісловиттєвому вимірах) характеристик її духовного світу розглядається як пріоритетна мета освітньої діяльності. І саме концепт духовності найкраще обґрунтовує інтерпретовані таким чином цілепокладальні засади постнекласичної освіти, водночас забезпечуючи і їх цілісність з погляду поєднання різноманітних методологічних підходів.

У межах філософії освіти духовність розглядається як найбільш важлива ціль впливу на особистість. Мова йде про вплив через формування ціннісно-смісловиттєвих основ здорового способу життя та особистісної життєдіяльності загалом та про вплив через формування цілісного духовного світу особистості як основи її саморозвитку та самоактуалізації. У межах філософського розуміння духовності як культурного феномену більш глибокий зміст отримують сучасні концепції гуманізації освіти, оскільки концепт духовності у культурному вимірі прямо входить до методологічних засад культурологічної переорієнтації постнекласичної освіти. Культура як основа духовності орієнтує на зміни у цілепокладанні освітньої діяльності, зміст яких - перехід від формування готових знань, умінь, навичок, до забезпечення культури їх формування й змін, трансформації, перетворення.

Важливим аспектом дослідження духовності соціокультурного характеру є діалектика раціонального та ірраціонального компонентів духовно-моральних цінностей людини. Можна говорити про правомірність як духовно-релігійного, так і духовно-наукового розуміння моральності людини при всій відмінності у інтерпретації її основ. У межах першого підходу обґрунтовується зв'язок духовності з моральністю, при якому остання має своїм підґрунтям Божественне одкровення. У межах другого – моральність ґрунтується на моральних принципах, що науково виводяться з досвіду со-

ціального життя людей. Власне, соціокультурна природа моральності при цьому не заперечується в обох підходах. Проте у межах духовно-наукового – моральність прямо впливає з буття людей у соціумі і певною мірою духовність при цьому є результатом умов буття. „Норми духовного розвитку – невід’ємний елемент культури, що представляє собою систему соціально придбаних значимих символів, що й трансформуються від покоління до покоління, ідей, цінностей, традицій. ... Їхнім ядром виступає ідеальний тип – успішної соціалізації, індивідуалізації, здатності до рефлексії” [3, с.43].

У межах духовно-релігійного підходу духовність є пріоритетною відносно не лише моральності, а й буття людей та його умов, оскільки саме вона визначає засади нагромадження та осмислення людського досвіду, виходячи з яких і формуються моральні правила і норми поведінки. „Люди роз’єднані між собою на поверхні й пов’язані у своєї глибини... Духовна сила завжди надіндивідуальна, і нею завжди встановлюється невидимий зв’язок між людьми”, - вказував С.Франк [8, с.12]. Духовність у будь-якому випадку є інтегруючою категорією, оскільки визначає кумулятивний результат формування моральних правил незалежно від того, інтерпретуються вони як результат культури чи трансформоване у культурні зразки Божественне одкровення. При цьому саме духовність може вважатися мірою моральності людини у контексті її зв’язку з духовністю як основою людського буття.

Соціокультурний зміст концепту духовності важливий також для розуміння соціальної обумовленості духовних цінностей особистості. Духовне часто ототожнюють з релігійним. Подібна ситуація обумовлює необхідність зрозуміти й осягнути феномен духовності особистості з позиції вищого рівня складності, яким виступають соціальне середовище, со-

ціально-культурний простір, а також такі інституційні структури, як освіта, виховання, традиції, сім’я. У межах концепту духовності існує можливість аналізувати соціально-освітні чинники формування духовного світу особистості, враховуючи загальнозначимі фактори, що дозволяє враховувати соціально-об’єктивний характер проблеми.

У сучасних умовах однією з головних проблем обґрунтування освітньо-виховних ідеалів є їх інтерпретація у контексті системних соціокультурних змін постіндустріального зразка. Є ціла низка причин, які вимагають конституювання саме духовності як цілей освітнього процесу постнекласичного типу, виходячи з характеристик постіндустріального суспільства. Передусім мова йде про кризу класичних ціннісних пріоритетів в умовах ціннісно-смыслового плюралізму, соціокультурної невизначеності ідеалів і ціннісних орієнтирів особистості та нестабільності самої ідентичності соціального суб’єкта. „Сучасне навколишнє середовище руйнівне для людини, протистояти йому може тільки духовна особистість, що сформувалась в лоні національної культури. Руйнівна й сучасна система освіти, заснована на розумінні інформації як мети, що є „антиособистісним” [4, с.19].

Негативні феномени є результатом зміни глобального процесу продукування та поширення цінностей в умовах інформаційного суспільства та системної раціоналізації в умовах глобальних масмедіа. За таких обставин створюються соціально-комунікативні передумови для тотальної раціоналізації та масовизації цінностей, що призводить до руйнування цілісності ціннісно-смыслових компонентів духовного світу особистості. Освітній процес, який орієнтується виключно на підтримку такої функціональної раціональності, спричинює формування нецілісної у духовно-ціннісному плані особистості. Відтак

можна говорити про вичерпаність класичних освітніх ціннісних орієнтирів раціоналістичного характеру і неминучість їх заміни аксіологічним, емпатичним, духовним ставленням до світу. Формування духовності особистості є основною соціокультурно детермінованою метою та змістом сучасної освітньої діяльності, і духовність у цьому контексті виступає критеріальною основою її результативності.

Важливим аспектом дослідження концепту духовності є його використання для визначення складових духовного світу особистості як конкретних результуючих виховного процесу. Концепт духовності здоров'я орієнтує на дослідження духовних основ особистісного розвитку як таких, що знаходяться між собою у нерозривній єдності, системному взаємозв'язку і сутнісному рядоположенні, оскільки тільки у цьому випадку забезпечується цілісність особистості. Загалом визначення переліку складових духовності як системи цінностей є недоцільним. „Оскільки духовних цінностей існує багато, а життя людини складне і різноманітне, то дедукувати конкретні ціннісні орієнтації особистості з універсальних духовних цінностей стає неможливим”, - вказують у зв'язку з цим фахівці з філософії освіти І.Степанова та С.Шалютін [7, с.103].

Однак структурування його змісту з використанням усталених підходів до аналізу змісту духовних феноменів має сенс. Безумовно, подібне структурування може здійснюватися за різними підставами, однак філософсько-освітній аспект змісту концепту духовності має прямий зв'язок з його ціннісно-смісловою спрямованістю у контексті цілей освітньої діяльності. Виходячи з цього, основні її складові мають бути своєрідним мостом між загальними духовними основами та специфічними особистими якостями людини перш за все психічного характеру, на основі яких вони інтерю-

ризуються і стають компонентами особистісного духовного світу. Відтак ми вважаємо, що основними компонентами духовного здоров'я є когнітивний, моральний, діяльнісно-вольовий та естетичний.

Когнітивний (пізнавально-інтелектуальний) компонент духовності відображає ті якості особистості, які пов'язані з розвитком властивостей психіки, які визначають широкий пізнавальний інтерес, критичне мислення, спостережливість, гнучкість і недогматичність мислення, розвинути уяву тощо. У центрі формування когнітивної складової духовності в освітньому процесі мають знаходитися особистісні якості, які визначають соціоцентричний та гуманоцентричний характер пізнавального процесу. На наш погляд, до таких, у першу чергу, належать рефлексивність, що дає змогу особистості свідомо вибудовувати власну картину світу і забезпечувати особистісний саморозвиток, та сенсожиттєве спрямування, яке загалом визначає напрям та цілі інтелектуального розвитку у контексті розуміння потреб соціально оточення та інших людей. На їх основі відбувається становлення головної духовної характеристики особистості, пов'язаної з її інтелектуальним розвитком - сенс власного буття та смисложиттєві пріоритети. Сенс життя є, по суті, інтегрованою результуючою освітнього впливу, що, хоча і носить пізнавально-інтелектуальний характер, торкається не лише раціональної, а й почуттєвої складових внутрішнього світу особистості. У сенсі життя та смисложиттєвих орієнтирах особистості відображаються загальнолюдські цінності на рівні індивідуального буття. Смисложиттєва складова духовності є синтезуючою онтологічною категорією, яка вирішальним чином визначає міру сформованості індивідуального духовного світу не як „речі у собі”, а як прояву у реальному життєвому бутті особистості, як детермінанти, що визначає

її місце та спрямованість діяльності у соціумі. У філософсько-освітньому контексті саме сенс життя є головною результуючою не лише процесу формування духовного світу особистості, а й загалом освітньої діяльності [6].

Моральний (соціокультурно-ціннісний) компонент духовності визначає моральні екзистенціали духовного буття, які лежать в основі гуманоцентричних цінностей. „Виховати людину інтелектуально, не виховавши її морально, - значить виростити загрозу для суспільства” [5, с. 826]. Найбільш загальною основою цінностей духовної людини є слідування добру та любові як визначальним критеріям у житті та діяльності. Лише на цій основі людина може стати носієм усього спектру загальнолюдських цінностей, які таким чином отримують у її житті та діяльності реальне буття, трансформуючись із якості абстрактних моральних імперативів у якість конкретних чинників людської життєдіяльності, формування інтересів і потреб, становлення соціальних відносин. З іншого боку, наявність у людини прагнення сповідувати сприятливі для її розвитку та соціуму цінності є найважливішою умовою соціалізації, яка у такому разі носить не утилітарно-адаптаційний, а духовно-екзистенційний характер. Нарешті, потрібно мати на увазі, що синтезуючий характер цінностей, які включають у себе потреби, інтереси й емоційні переживання в єдиному комплексі, робить їх важливим механізмом формування такої складової духовності, як духовна культура.

В освітній діяльності важливою є не просто можливість визначення моральних цінностей у якості цілепокладальної основи навчання та виховання, орієнтованого на формування та підтримку духовності, а й можливість на їх основі концептуально та на операційному рівні визначитися з конкретними моральними показниками особистості у вигляді її моральних якостей. Сам перелік таких

якостей, очевидно, не може носити однозначного характеру, проте такі якості як сумлінність, порядність, відповідальність, терпимість, доброзичливість, ширість, щедрість, дбайливість, милосердя, безкорисливість, здатність до співчуття (емпатичність), повага, відвертість, довіра, почуття міри, життєрадісність, здатність до свідомого волевиявлення є важливими орієнтирами освітньо-виховного впливу на розвиток особистості.

Діяльнісно-вольовий компонент духовності включає в себе раціонально-вольові основи життєдіяльності особистості, її діяльнісно-вольові якості та таку інтегративну характеристику, як властивість надситуативної активності. „Духовна особистість самостійно створює свій власний світ, його цінності, ідеали, смисли життя, коригуючи їх з врахуванням власного особистісного досвіду і змінених умов життя суспільства, знаходячись, тим самим, у стані постійного духовного пошуку... бездуховна особистість не має власного індивідуального, оригінального духовного світу і знаходиться у стані духовного відчуження, оскільки її внутрішній світ заповнений чужими думками, цінностями і нормами, які панують у ньому і підпорядковують особистість собі” [7, с. 106].

Серед основ життєдіяльності найбільше значення мають істина, свобода та творчість. Відповідно і освітній процес має бути спрямований на те, щоб у мотивації особистості, яка спонукає її до тих чи інших цілей у житті, вказані чинники займали пріоритетне місце. При цьому прагнення до осягнення істини має вирішальне значення при організації пізнавальної діяльності та формування ставлення до соціуму та інших людей. Мотивація до свободи в цілому є основою саморозгортання сутнісних сил людини, конституювання її як самостійного, що здійснює діяльність з власної волі суб'єкта соціуму. Творчість виступає

інтегрованою характеристикою життєдіяльності духовної людини, що є водночас і її інструментом, і метою [2, С.11].

На основі вказаних основ життєдіяльності особистості формуються її діяльнісно-вольові якості, які, як і у випадку з моральними якостями, є безпосередніми цілями освітнього процесу. Серед них найбільше значення мають самодисципліна, цілеспрямованість, наполегливість, працьовитість та низка інших. У контексті змісту духовності найбільше значення має той аспект вольових якостей, який пов'язаний із формуванням навичок до саморозвитку, самореалізації, загалом здатностей особистості до формування та діяльнісного прояву власної самості як духовної істоти. Чи не основною проблемою вітчизняної системи освіти є перехід до принципів саморозвитку на особистісному та системному рівні, оскільки у межах авторитарної педагогіки саме цей компонент духовності виявився найменш задіяним у цілепокладанні освітньої діяльності. Відповідно на сьогодні серед нових системних цілей вітчизняної освіти постнекласичного характеру одне з цільних місць займає завдання забезпечити становлення особистості, яка володіє досвідом духовної самодетермінації, оскільки саме „духовно-моральний, аксіологічний (ціннісно-значеннєвий) рівень особистості визначає її професійне й соціальне самовизначення, внутрішню мотивацію і траєкторію життєвої поведінки” [11, с.15].

Надситуативна активність як прояв духовності визначає спрямованість особистості на активні дії, які визначаються не утилітарними потребами, а переконаннями, цінностями, ідеалами. Значущість такої діяльнісно-вольової якості особистості для забезпечення духовності визначається подоланням пасивності та споглядальності у ставленні до себе та зовнішнього світу, яка не дає само-

реалізуватися навіть багатьом духовно розвиненим людям.

Естетичний компонент духовності включає в себе здатність та прагнення особистості до освоєння зовнішнього світу та побудови власного духовного світу за законами гармонії та краси. Прекрасне є однією з найбільш довершених форм гармонії, і духовне як прояв гармонії особистості самої із собою та зовнішнім світом не може сформуватися без нього. Це стосується не лише особистості, а й соціуму загалом, оскільки мистецтво як форма суспільної свідомості відіграє вирішальну роль у духовному становленні людини, у розвитку її емоційної чуйності, є джерелом естетичних вражень, сприяє розвитку уяви, творчої фантазії, образного мислення. Виходячи з цього, формування естетичної культури та навичок естетичного освоєння світу є одним із провідних аспектів формування духовності особистості засобами освітнього впливу.

У сучасних умовах, які багато філософів і педагогів характеризують як епоху естетизації буття та діяльності, естетична складова духовності стає все більш важливою. На нашу думку, сам процес становлення постнекласичної освіти відбувається як процес естетизації освітньої діяльності, її цілей та інструментарію, що у філософському плані можна певною мірою вважати відображенням ідей Г.Маркузе стосовно значущості естетичного досвіду та естетичних форм освоєння буття у так званому постматеріальному суспільстві. На сьогодні значною мірою творчість як мета і механізм освітнього процесу значною мірою співпадає з цілями естетичного розвитку особистості. Естетична нерозвиненість сьогодні не тільки несумісна з духовністю, а й є прямою перепорою самореалізації особистості. Відповідно у освітній діяльності важливим постає структурування навколо доміантних естетичних характеристик буття, включення у творчу

діяльність, засновану на активному сприйнятті творів мистецтва; синтез естетичних та аксіологічних складових процесу формування духовного світу особистості.

ВИСНОВКИ

Таким чином, найбільше значення для філософії освіти поняття духовності має у контексті розкриття духовного удосконалення людини як головної мети освітньої діяльності. Основна методологічна функція концепту духовності у філософії освіти пов'язана з вирішенням проблеми цілісності розвитку людини як істоти, в якій домінує духовне на-

чало. Філософсько-освітній аспект змісту концепту духовності має прямий зв'язок з його ціннісно-сисловою спрямованістю у контексті цілей освітньої діяльності. Оскільки духовність є інтеграційною характеристикою особистості як суб'єкта освітньої діяльності, його складові мають цілісно відображати її специфіку з урахуванням спрямованості та цілей освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ветошкин А. П. Феномен духовности и методология идеал-реализма в современном образовании / А. П. Ветошкин, А. Р. Дзиов // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 15. – С. 13-20.
2. Игнатова В. В. Духовно-творческое становление личности и ее социальной ответственности : монография / В. В. Игнатова, Л. А. Барановская ; Сибирский гос. технологический ун-т. – Красноярск, 2010. – 163 с.
3. Ковалевская А. Ф. Проблема здоровья человека в контексте ценностного подхода / А. Ф. Ковалевская // Гуманитарный вектор. – 2009. – № 2. – С. 40-45.
4. Кучерова О. Е. Проблема духовно-нравственного здоровья в современном воспитании / О. Е. Кучерова // СПО. – 2006. – № 10. – С.18-21.
5. Мудрость тысячелетий : энциклопедия. – Москва : ОЛМА - ПРЕСС ОАО ПФ „Красный пролетарий”, 2006. – 848 с.
6. Степаненко І. В. Духовність: філософські конструкти і соціокультурні репрезентації: дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.04 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди / І. В. Степаненко. – Харків, 2004. – 422 с.
7. Степанова И. Н. Духовность личности как проблема философии образования / И. Н. Степанова, С. М. Шалютин // Вестник Тюменского государственного университета. – 2006. – № 2. – С. 99-107.
8. Франк С. Л. Духовные основы общества: введение в социальную философию / С. Л. Франк. – Москва : Логос, 1992. – 268 с.



Валентина Средня

Специфика духовности как философско-образовательная проблема

В статье осуществлен анализ духовности как теоретического концепта и как социокультурного феномена в контексте философско-образовательной проблематики. Указывается, что духовность должна стать основой процесса целеполагания образовательной деятельности в границах образования постклассического образца. Определяются основные направления практического использования концепта духовности в образовательном процессе. Обосновывается структура духовности как образовательного феномена и осуществляется анализ ее основных компонентов с точки зрения задач образовательной деятельности.

Ключевые слова: философия образования, духовность, личность, саморазвитие, ценности, цели образования.



Valentina Serednia

Specifics of spirituality as a philosophic-educational problem

Analysis is provided in the article of spirituality as a theoretical conception as well as a socio-cultural phenomenon in context philosophical and educational problematics. It is shown that spirituality is to be a basis of the process of purposefulness for educational activity within an education of postclassical type. The main directions are shown of practical using spirituality conception in education process. The structure of spirituality is validated as an educational phenomenon, also analysis is made concerning the basic components from the point of view of education activity problems.

Key words: philosophy of education, spirituality, personality, self-development, valuables, education purposes.

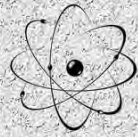
ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ ТА ГУМА- НІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто вплив ідей гуманізму на процес гуманізації сучасної освіти. В основу дослідження покладено філософські, психологічні, педагогічні ідеї гуманізму і концепції гуманізації освіти. Доведено, що гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб. Сучасна світова гуманістична думка виходить з того, що сама людина, її права й обов'язки мають перебувати в центрі уваги держави і суспільства. Невід'ємною складовою гуманізації освіти є гуманізація сьогоденного життя кожного учня, гуманоцентрична спрямованість навчально-виховного процесу. У рамках такого підходу є можливість розглянути природу людини та її основних екзистенційних проблем з урахуванням основних надбань гуманізму. У цьому прослідковується зв'язок між педагогічною практикою та загальнофілософською теорією. Гуманістичні принципи толерантності, взаємної поваги, діалогічної взаємодії мають бути повною мірою поширені на освіту та освітнє середовище, змінюючи ціннісні орієнтації, методологічні парадигми освіти.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація освіти, особистість, філософія освіти, освітнє середовище, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. У вирішенні сучасних завдань демократизації суспільного життя в Україні, духовно-інтелектуального відродження українського народу, росту його національної самосвідомості визначальне значення має гуманізація та гуманітаризація освіти. Це велика і комплексна проблема. Звертаючись до своїх національних витоків, ми повинні враховувати наше

сьогоднішнє буття, його особливості, опираючись на світовий досвід. Зазначимо, що сучасна світова гуманістична думка виходить з того, що сама людина, її права і обов'язки мають перебувати в центрі уваги держави і суспільства. Принцип гуманізму – один із фундаментальних принципів, на яких базується національне виховання як цілісна система. Принцип гуманізму



Наука -
школі

УДК 165.742:
37.013.73



**Світлана
КУШНІКОВА**

Старший викладач кафедри педагогіки і психології Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

утверджує високе суспільне визнання людини, її гідності, особистісних цінностей, права на свободу і вияв своїх здібностей, гармонізацію відносин між людиною і суспільством, людиною і природою тощо.

Відбулися зміни в екзистенційній ситуації людства. Світ характеризується безпрецедентним зростанням випадковості, нестійкості, динамізму та непередбачуваності. У просторі існування людини створюються все нові зони ризику й невизначеності. Світ входить у зону небезпечності, безпорядку та потенційного лиха. Людина стала заручницею того, що сама створила. Освіта як соціальний інститут певним чином реагує на усі зрушення, що відбуваються у суспільстві. За рахунок поширення інформаційно-освітніх технологій змінюється характер сфер соціального життя. Так, наприклад, якщо об'єктом накопичення в індустріальному суспільстві були гроші, ресурси, влада, то в інформаційному їм протистоять знання, виробнича компетентність. Якщо в індустріальному суспільстві безпосереднім ланцюгом виробничого процесу були фабрика та завод, то в новому – ним стають університети, де виробляються нові знання як особлива цінність інформаційного суспільства [15, с.61]. Система освіти в інформаційному суспільстві виступає як двигун соціального розвитку. Бо одне із завдань освіти – це формувати нову культуру, нову мораль, нові смисложиттєві орієнтації та розвиток нових культуротворюючих здібностей. Орієнтація на випереджаючий розвиток реформ у системі освіти України має сьогодні важливе значення. Саме тому гуманоцентрична спрямованість навчально-виховного процесу дає можливість розглянути в рамках філософських узагальнень природу людини та її основних екзистенціальних проблем, що є зв'язком між педагогічною практикою та загальнофілософською теорією. І сьогодні потрібно чітко усвідомити необхідність зміни парадигмальних

основ освітньої практики в сучасному суспільстві. Ця практика допоможе виявити основні підходи до аналізу філософсько-освітніх проблем, опираючись саме на специфіку вихідних когнітивних основ тих чи інших дослідників.

Аналіз актуальних досліджень. Актуальність проблематики полягає у важливості посилення впливу гуманістичного світогляду на свідомість і поведінку людей. Ідеї гуманізму сьогодні не є застарілими, а з огляду на гострі глобальні проблеми, їх актуальність дедалі зростає. Водночас ці ідеї потребують певного уточнення і зміщення акцентів з огляду на сучасні реалії. Освіта має бути пріоритетною сферою застосування вказаних ідей. Сутність людини в тому, що вона унікальна, належить одночасно природі і культурі. Гуманістичні принципи толерантності, взаємної поваги, діалогічної взаємодії мають бути повною мірою поширені на стосунки між світоглядними орієнтаціями, науковими напрямами, методологічними парадигмами.

Ідеї гуманізму розглянуто у працях Протагора [4], Сократа [5], М. Шелера [12], Е. Фромма [11], В. О. Сухомлинського [9], П.Д. Юркевича [14], К.Д. Ушинського [10], Д. Б. Ельконіна [13], К. Роджерса [16], Г.О. Балла [1, 2], М. І. Романенка [7; 8] та інших. Вони визнавали цінності людини як особи, її право на вільний розвиток у виявленні своїх задатків.

Виховна ідея гуманності – це ідея загальнолюдських цінностей культури. Саме на цьому акцентував увагу видатний український мислитель XIX століття П.Д. Юркевич. Педагогічна концепція П.Д. Юркевича націлює на творчу діяльність як вихователя, так і вихованця. У цьому випадку творчість – це така діяльність, у процесі якої світ відкривається суб'єкту, особистості як створений ним самим. Життя набуває найвишого сенсу, гармонії і визначеності, а індивід стає справжнім суб'єктом історичного процесу

[14, с.154;126]. Щоб не припинився розвиток не тільки людини, а й суспільства в цілому, неможливо обмежитись тільки пристосуванням людини до існуючих видів діяльності.

Ще один представник гуманної педагогіки К.Д. Ушинський виявив свій, цілком оригінальний, підхід у трактуванні самої педагогіки. Педагогіка належить до унікальних явищ людського суспільства, яка інтегрує в собі доблесті науки й мистецтва, що включає ремісництво. Зокрема, педагогіка, як визначив К.Д. Ушинський, є „першим вищим із мистецтв, бо вона прагне задовольнити найбільшу з потреб людини й людства – їхнє прагнення до вдосконалення у самій людській природі; не до вираження самої природи людини – її душі й тіла; а вічно передуючий ідеал цього мистецтва є довершена людина” [10,с.193]. Видатний учитель українських педагогів висловлює своє переконання також у тому, що „без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характер може формувати характер” [10,с. 39].

Гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб. У рамках гуманної педагогіки перевага віддається педагогічним новаціям, які є надійною соціально-когнітивною основою філософсько-освітнього характеру.

Виклад основного матеріалу. У межах європейської цивілізації витоки гуманізму простежуються в античності, а найважливішими віхами його становлення були епохи Відродження і Просвітництва.

Прагнення до возвеличення людини складає гуманістичну традицію, що своїм корінням сягає глибинних витоків людської культури, зокрема філософії Протагора („Людина – міра

всіх речей”) [4] і Сократа („Людино, пізнай себе і ти пізнаєш увесь світ”) [5]. Вивчення людини та її життя – таке спрямування було у післясократівській філософії. Перенесення людини як основної цінності у центр всесвіту і філософії активно відбувається в епоху Ренесансу. Тільки Відродження стало надзвичайною епохою, що підняла людину на небувалу висоту. Саме цей час пов’язують із розквітом гуманізму. У культурі Відродження здійснюється радикальне повернення до людини: переноситься акцент світовідношення з абсолютної особистості (Бога) на реальну людину, окремого індивіда в його людському існуванні.

Античний погляд на людину, по-своєму, інтерпретує гуманізм Відродження. Він суттєво вплинув на розгляд специфіки людини в Новому часі. Тому і філософи Нового часу теж шукали відповіді на питання: „Що таке людина?” Відповіді такі:

- єство розумне і діюче за законами розуму (Дж.Локк, І.Кант);
- Декарт тлумачить людину у своєму відомому вислові: „Я міркую, значить, я існую”;
- людина – прояв суспільних стосунків (К.Маркс);
- єство вольове й пристрасне (Ф.Ніцше) [6,с.7].

Філософія з самого початку свого виникнення прагнула не тільки осмислити систему освіти, а й сформулювати нові цінності та ідеали майбутнього. Філософія освіти покликана відповідати на кардинальні питання, пов’язані з принциповою проблематикою ставлення людини до світу, її способу вписуватися в універсум, визначати світоглядну площину. Сучасне знання, маючи дискурсивний характер, передбачає переосмислення і переоцінку культурно-освітнього середовища. Воно постає як сполучення різних освітніх практик, що не мають єдиної інтерпретації і знаходяться у стані постійних змін, перетворень. Під час переходу до постіндустріального суспільства зрос-

тає попит на якості, властиві високорозвиненій особистості. Істотне місце посідає серед них здатність до самостійного оволодіння новими знаннями і вміннями. За висловом К. Роджерса, освіченим тепер можна вважати тільки того, хто навчився вчитися [16, с.120].

Філософія ХХ століття продовжує пошук істинності людини. Таким чином, проблема людини, як практична проблема, завжди стояла і буде стояти перед кожним із нас. На певних етапах свого життя людина проблематизує своє існування, визначає сенс свого життя, обирає напрямок життєвого шляху.

Якщо проаналізувати стрімкий розвиток особистості в інформаційному суспільстві, то може скластися враження, що у частини суспільства відсутні гуманістичні цінності. Але серед західних учених є проповідники і захисники гуманізму. Теоретична складова гуманістичної педагогіки базується на перетині філософської та педагогічної антропології. Один із засновників філософської антропології Макс Шелер висунув п'ять „ідеальних типів” філософського самоприйняття людини, які і складають „простір вибору” самої себе, що представлене окремії людини всією історією філософії. Він підкреслював необхідність створення філософської антропології, як основоположної науки про сутність людини, у своїй праці „Положення людини у Космосі”.

Перша „ідея людини”, на думку М. Шелера, – це ідея релігійної віри як сутності людини.

Другий ідеальний тип – тип *homosapiens*, людини як носія розуму.

Третя ідея людини – це уявлення про людину як про *homofaber*, „людину працюючу”, уявлення, які розвиваються в межах натуралізму, позитивізму, прагматизму.

Четверта ідея людини знаходиться в опозиції до усіх попередніх, оскільки передбачає неминучу деградацію людини і вбачає в ній її сутність.

П'ятий „ідеальний тип” людини М. Шелер складно назвав „постулатним атеїзмом серйозності і відповідальності”. Це погляд на людину як на вільне, моральне єство – „особистість”.

У п'яти ідеальних типах людини, виділених М. Шелером, втілено прагнення вловити субстанцію людяності, що розуміється або як сукупність природних якостей, або як розум, або як зв'язок з божественною першо-причиною. Людина залучена або до прогресивної лінії розвитку, або до регресивної [12, с.53-55].

Відомий дослідник ХХ століття Еріх Фромм теж працював в руслі філософської антропології. Він відзначав масові прояви бездуховності і підкреслював, що „... або західний світ зможе відродити гуманізм, центральною проблемою якого є найбільш повний розвиток не виробництва, а людяності, або захід очікує загибель, яка спіткала багато великих цивілізацій” [11, с.80]. Вчений також висуває думку, що сутність людини слід шукати не в яких-небудь конкретних якостях, не в субстанції, а в історичному протиріччі, яке відображає унікальність людини як живої істоти. Е. Фромм справедливо вважає, що потрібно позбавитись ізольованого аналізу тільки психічного або тільки соціального в людині. „Головні пристрасті і бажання людини, – відзначає дослідник, – виникають з її загального існування, тобто з тієї унікальної ситуації, в якій, взагалі, опинилася людина. Сутність людини в тому, що вона унікальна, належить одночасно природі і культурі” [11, с.89].

Ідея гуманізму, людяності й добротності провідне місце займає й у творчій спадщині видатного українського педагога В.О. Сухомлинського. Він переконливо стверджує, що виховання гуманізму, людяності здійснюється через творення людям добра. На його думку, ідея людяності, в першу чергу, реалізується через розвиток усіх потенціальних, інтелектуальних і фізіологічних можливостей особис-

тості. Гуманізм В.О.Сухомлинського особливо яскраво виявився у його ставленні до організації навчання учнів. Розумову працю дітей педагог розглядав як засіб розвитку розумових сил і здібностей, засуджуючи механічне заучування і неусвідомленість знань. Висока гуманістична позиція В.О. Сухомлинського проявилася в його ставленні до сім'ї. Він вважав, що гармонійний всебічний розвиток можливий лише за умови, коли школа і сім'я будуть діяти одностаїно і стануть одностайними у спільній роботі [9, с.321].

Сучасна освіта має на меті опрацювати різноманітні форми реалізації в навчально-виховному процесі гуманістичних засад загальноцивілізаційного характеру. Потрібно терміново і активно вживати заходів з пом'якшення негативних наслідків, до яких призводить у сфері освіти зростаюче соціальне розшарування, бо гуманістичний ідеал неминуче спотворюється, якщо поширюється тільки на еліту. Сприяти поширенню різних педагогічних технологій, створювати належну організацію самостійної роботи й творчості школярів, розвивати їхню пізнавальну активність.

Шукаючи єдиного для усіх рішень того, якою має стати освіта, треба спочатку забезпечити сприятливі умови для зародження й саморозвитку різних типів оновленої школи, для їх плідної взаємодії між собою і з ширшим освітнім середовищем. Гуманоцентрична переорієнтація сучасної освіти повинна бути сферою проектування конкретних педагогічних новацій. Тільки тоді буде народжуватися досвід організації навчально-виховного процесу на нових світоглядних та ціннісних засадах. Школа стане „експериментальним майданчиком” нової педагогіки, де реалізуються основні її ідеї [7, с.19-20].

Окреслюючи найістотніші складові гуманізації освіти, наголосимо на гуманістичному переосмисленні її

основних функцій. Перша, трансляційна, звернена до суспільства і полягає у забезпеченні неперервності його функціонування через передавання (трансляцію) новому поколінню норм діяльності – у формі знань, умінь, навичок, а також цінностей, настанов, правил соціальної поведінки тощо. Згідно гуманістичному підходу, трансляційна функція норм діяльності дозволяє особі постійно вчитися, ефективно взаємодіяти з іншими людьми і самостійно осмислювати новий досвід. До того ж, потрібно не тільки підтримувати, а й постійно оновлювати існуючі норми діяльності; якщо таке оновлення започатковується у межах освіти, то трансляційна функція освіти постає не відтворювальною, а перетворювальною.

Друга функція, звернена до індивіда (особи), – соціалізаційна або адаптаційна. Вона полягає у тому, щоб допомогти цій особі пристосуватися до вимог суспільства, знайти собі гідне місце в ньому [1, с.12]. Під час адаптаційної функції освіти усе частіше доводиться адаптуватися до вимог, які змінюються. Поняття адаптації охоплює не лише пристосування до наявної ситуації, але також її пристосування особистістю до себе, інакше кажучи – активний вплив останньої на оточення відповідно до її уподобань та ідеалів. Значною мірою панівні уявлення та звичні форми діяльності відповідають гуманістичним засадам і тенденціям розвитку людства. Потрібно виховувати у підростаючого покоління здатність до згаданого активного впливу, який етично виправданий, до соціально значущої творчості [2, с.17].

Невід'ємною складовою гуманізації освіти є гуманізація сьогоденного навчання упродовж життя. Адже кожен не тільки готується стати кимось, а й живе сьогодні – тому недоречно обмежувати функції освітніх установ підготовкою. До того ж, як підкреслював видатний психолог Д.Б. Ельконін, „перехід до наступного, вищого етапу розвитку готується й визначається

тим, наскільки повно прожито попередній період, наскільки визріли ті внутрішні суперечності, які можуть розв'язатися завдяки такому переходу” [13, с.201].

Виходячи з вище сказаного, педагогічна діяльність і цілеспрямованість має поєднуватися з гнучкістю у доборі засобів і шляхів досягнення цілей, а також з готовністю уточнювати й модифікувати їх, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня, його прагнення і схильності, його позицію як суб'єкта навчання. Тільки тоді педагог буде виступати суб'єктом гуманістично орієнтованої освіти. Становлення творчої і гармонійно розвинутої особистості включає в себе як передумову засвоєння кожним індивідом досвіду попередніх поколінь і утворення як нових форм буття, так і самої людини. Тепле емоційне ставлення до учня має доповнюватися повагою до його гідності та його думки, до його інтелектуальних і духовних можливостей. Безпосереднє зацікавлене реагування на змінні ситуації життя навчального закладу має поєднуватися із здатністю педагога стати щодо них у рефлексивну позицію, оцінюючи зовні свою поведінку та поведінку учнів, прогнозуючи і проектуючи подальший розвиток педагогічної ситуації. У навчальному процесі впровадження цього принципу передбачає перехід від монологу викладача до його діалогу з учнем, рівноправне доброзичливе спілкування всіх його учасників, максимальне врахування можливостей і природних задатків дитини, визнання її гідності, створення умов для самопізнання й самореалізації кожного індивіда. Сучасна філософія освіти направляє педагога виступати не тільки у ролі транслятора досвіду, а й бути стимулятором пізнання і розвитку учнів [8, с.24-25]

У науково-технічну добу сучасна людина переконується у синхронності та ідентичності законів розвитку Всесвіту, соціуму та людини. Тому сьогодні в пошуках відповіді на

питання про своє місце у світі, людина природно прагне до універсальності знання, тобто до подолання роздробленості сучасного науково знання. На перший план людської життєдіяльності виходять якості, які притаманні їй як неповторному індивіду. Вони стають головними, вирішальними. „Тепер завдання саморозвитку себе як індивіда, своїх якостей і властивостей стає для людини не допоміжною метою, а головним напрямком її життєвих зусиль” [3, с.220]. Сучасна картина світу пов'язана з виникненням в кінці ХХ століття передумов для формування нового за своїм рівнем і масштабами синтезу природничих і гуманітарних наук. Загальною метою вивчення зорієнтованих предметів гуманітарного циклу має стати формування необхідного комплексу знань з проблем розвитку людини, її взаємовідносин із соціальним і природним середовищем. Вивчення цього питання має допомагати молодій людині пізнати етапи суспільної історії, осмислити феномен культури, сенс власного буття та існування людства. У сучасній освіті є певні проблеми і одна із них – це перевага традиційної, авторитарної побудови подання знань. Такий підхід заважає асиміляції учнями значень, які в наш час зазнають стрімкого оновлення. Одним із шляхів вирішення окремих проблем, на сьогодні, безсумнівно, є гуманізація освіти. Завдяки їй у центр наукової картини світу переміщується сама людина. Потреба в гуманізації є результатом світоглядної еволюції, що відбувається нині. Саме соціогуманітарний цикл навчальних предметів має бути націлений на формування в учнів такої соціальної картини світу, яка сприяла б їх адаптації до сучасного суспільства.

Сьогодення нашої держави, її соціально-економічне, культурне та духовне відродження, реформаційна перебудова суспільства безпосередньо стосується освіти. Нова педагогіка повинна формуватися на принципах

гуманізації та демократизації в умовах відродження національної культури, формування ринкової економіки. Вона створюється саме тоді, коли у педагогічні процеси надходять інноваційні ідеї, які ґрунтуються на вітчизняному і зарубіжному досвіді.

Висновок. Процес гуманізації в сучасній освіті досі здійснюється у поєднанні з антигуманними характеристиками освітніх систем. На жаль, цей глобальний і важливий процес ще не призвів до створення таких освітніх систем, які сповідували б гуманні ідеали та цінності. Якщо освітні системи і мають гуманістичні риси, то вони відчужені від природної сутності людини. Сучасна вітчизняна освіта, навіть попри гуманістичні реформи і нововведення, залишається авторитарною. Вона заважає реалізувати гуманістичні освітні ідеали. На нашу думку, гуманоцентрична переорієнтація сучасної освіти повинна бути сферою проектування конкретних педагогічних новацій, які будуть невід’ємною складовою гуманізації освіти і гуманізації сьогоденного життя кожного учня. Якщо навчально-виховний процес матиме гуманоцентричну спрямованість, то буде народжуватися досвід його організації на нових світоглядних та ціннісних засадах. Саме тоді педагог виступатиме суб’єктом гуманістично-зорієнтованої освіти. Першочергове завдання вчителя – поглиблення гуманістичної мотивації, культури почуттів, моральної культури та емпатії

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г. А. Нормы деятельности и творческая активность личности / Г.А. Балл // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 12 – 14.
2. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 23 – 24.
3. Барулин В. С. Социально-философская антропология / В. С. Барулин. – Москва: Омега, 1994. – 477 с.
4. Рассел Б. История западной философии и её связи с политическими и социальными условиями от Античности до наших дней / Бертран Рассел. – Москва : Академический Проект, 2006. – [С. 109 – 110].
5. Кессиди Ф.Х. Сократ / Ф.Х. Кессиди. – 4 изд., испр. и доп. – СПб. : Алетея, 2001. – 345 с.
6. Предборська І. Філософські абрисы сучасної освіти : монографія / І Предборська., Г Вишинська., В. Гайдено. – Суми : ВТД „Універсальна книга”, 2006. – 226 с.
7. Романенко М. І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід : монографія / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ : Вид-во Промінь, 2001. – 159 с.
8. Романенко М. І. Історія та перспективи розвитку закладів післядипломної педагогічної освіти в контексті модернізації сучасної освітньої галузі / М. І. Романенко // Київ. – Офіційний каталог виставки „Сучасні заклади освіти -2014”. – Київ, 2014. – С. 24-25.
9. Сухомлинский В. А. Собр. соч.: в 5-ти т. / В. А. Сухомлинский. – Киев : Рад. школа, 1979. – Т.2. – 718 с.
10. Ушинский К. Д. Человек как предмет познания / К. Д. Ушинский // Пед. соч.: в 6-ти т. – Москва : Педагогика, 1990. – Т.6. – 528 с.
11. Фромм Э. Духовная сущность человека. Способность к добру и злу. Гл. 6. Свобода, детерминизм, альтернативность / Э. Фромм // Философские науки. – 1990. – № 8. – С. 85-91.
12. Шелер М. Положение человека в Космосе / Шелер М. // Проблема человека в западной философии: переводы / сост. и послесл. П. С. Гуревича; общ. ред. Ю. Н. Попова. – Москва : Прогресс, 1988. – С. 31-95.
13. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин. – Москва : Педагогика, 1989. – 560 с.
14. Юркевич П. Д. Философские произведения / П. Д. Юркевич. – Москва : Правда, 1990. – 420 с.
15. Aptheker B. The Academic Rebellion in United States / Aptheker B. ; introd. By A.Y.Davis. Secansus. – N. Y. Citadel press, 1972. – 218 p.
16. Rogers C.R. Freedom to Learn for the 80's / Rogers C.R. – Columbus, OH etc., 1983. – 199 p.

до оточуючих. Тепле емоційне ставлення до учня має доповнюватися повагою до його гідності та його думки, до його інтелектуальних

і духовних можливостей. Також важливим завданням є орієнтація на особистісно-діяльнісний підхід під час навчально-виховного процесу. Потрібно направляти свій досвід, знання на розвиток в учнів творчого потенціалу. Не обмежуватись тільки розширенням обсягу запам'ятовування, розв'язком завдань тощо. Вчителю потрібно шукати такі форми і методи роботи, які сприяли б розвитку і синтетичного, і аналітичного, і рефлексивного, і критичного мислення. Соціогуманітарний цикл навчальних предметів має бути націлений на формування в учнів оригінальності думок і своєрідності вибраних позицій. А усвідомлення соціальної картини світу сприятиме їх адаптації до сучасного суспільства.

Педагогічна діяльність і цілеспрямованість має поєднуватись з гнучкістю у доборі засобів і шляхів досягнення цілей, а також з готовністю уточнювати й модифікувати їх, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня, його прагнення і схильності, його позицію як суб'єкта навчання. Сучасна філософія освіти направляє педагога виступати не тільки в ролі транслятора досвіду, а й бути стимулятором пізнання і розвитку учнів. Отже, один із шляхів вирішення окремих проблем, на сьогодні, вбачається у гуманізації освіти. Завдяки їй у центр наукової картини світу переміщується сама людина.



Светлана Кушникова
Философско-образовательные идеи гуманизма и гуманизация современного образования

В статье рассмотрено влияние идей гуманизма на процесс гуманизации современного образования. В основу исследования положены философские, психологические, педагогические идеи гуманизма и концепции гуманизации образования. Доказано, что гуманизация образования заключается в утверждении человека как наивысшей социальной ценности, в самом полном раскрытии ее способностей и удовлетворении разнообразных образовательных потребностей. Современная мировая гуманистическая мысль выходит из того, что сам человек, ее права и обязанности должны находиться в центре внимания государства и общества. Неотъемлемой составляющей гуманизации образования является гуманизация сегодняшней жизни каждого ученика, гуманоцентрическая направленность учебно-воспитательного процесса. В рамках такого подхода имеется возможность рассмотреть природу человека и ее основных экзистенциальных проблем с учетом основного достоинства гуманизма. В этом прослеживается связь между педагогической практикой и общепедагогической теорией. Гуманистические принципы толерантности, взаимного уважения, диалогического взаимодействия должны быть в полной мере распространены на образование и образовательную среду, изменяя ценностные ориентации, методологические парадигмы образования.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация образования, личность, философия образования, образовательная среда, информационное общество.

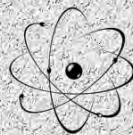


Svitlana Kushnikova
Philosophic-educational ideas of humanism and humanization of contemporary education

An impact of humanistic ideas on the process of humanization of contemporary education is analyzed in the article. The basis of investigation is philosophic, psychological and pedagogical ideas of humanism and conceptions of education humanization. It is shown that humanization of education means establishment of human as the higher social value, maximal reveal of his abilities, and satisfying his various educational requirements. Contemporary worldwide humanistic opinion is that a human person, his rights and obligations should be in the centre of attention of State and society. The inalienable part of education humanization is humanization of today's life of every student, humanecentric direction of a teaching and educational process. At level of this approach there is a potentiality to analyze a human nature and its basic existential problems taking into consideration the main acquisitions of humanism. In this, connection is observed between a pedagogic practice and a general philosophic theory. Humanistic principles of tolerance, mutual respect, and dialogic interaction appear to be spread in full scale on education and educational environment for changing value orientations and methodical paradigms of education.

Key words: humanism, humanization of education, personality, philosophy of education, educational environment, informational society.

ЧАС, МОРАЛЬНІСТЬ, ДИТИНА



Наука -
школі

У статті розглянуто стратегії створення морально виховуючого середовища в сучасному освітньому закладі, запропоновано філософсько-освітнє розуміння змісту категорії „духовність” й окремих аспектів духовно-морального виховання засобами християнсько орієнтованих навчальних курсів.

Ключові слова: мораль, духовність, духовно-моральні цінності, освіта, виховання, християнська етика.

УДК 37.015.31:
17.022.1

„Створювати особистість ... з любов'ю до всього людського, піднесеного і прекрасного, і, водночас, особистість бездоганної чесності, здатну до відгуку на все добре, позитивне”
В.М. Бехтерев

Постановка проблеми. Будь-яка епоха покладає великі надії на підростаюче покоління. В окремі часи ця надія стає палким бажанням змінити світ, зробити його кращим. У сучасних, складних соціокультурних умовах посткласична філософія освіти все більше акцентує увагу на необхідності розвитку етично-ціннісних основ особистості, а світоглядну переорієнтацію освіти визнає необхідним чинником продуктивного розвитку і людини, і суспільства, яке має бути не тільки суспільством технічної досконалості, а й високої моральності з багаторівневою духовно-ціннісною орієнтацією.

Аналіз досліджень і публікацій. Традиція розуміння освіти як способу формування особистості, етичного розвитку людини, а через неї суспільства, розвивалася такими мислителями, як Г.В.Ф. Гегель, К. Ясперс, Е. Фромм, Е. Тоффлер,

В. Франкл. Вітчизняними дослідниками проблематики моральних цінностей в освіті вважаються відомі українські мислителі – Б. Грінченко, М. Гоголь, В. Зеньковський, К. Ушинський, О. Кониський, П. Куліш, І. Огієнко, І. Пулюй, С. Русова, Г. Сковорода, П. Юркевич.

Моральний розвиток особистості є центром досліджень багатьох сучасних філософів: В. Андрущенко [1], В. Огнев'юка [5], Е. Проценко [7], Н. Ткачової [8], О. Федоринової [10], Н. Хамітова [12] та ін.; психологів: І. Беха [2], М. Боришевського [3], Е. Помиткіна [6] та ін.; педагогів: І. Зязюна [4], Г. Сагач [4], В. Хайруліної [11] та ін. У працях сучас-



Олена РОГОВА

Доцент кафедри філософії освіти Дніпропетровського ОІППО, кандидат філософських наук

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА СТРАТЕГІЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Перш за все, важливу роль у цій стратегії відіграє сама **шкільна мораль**, оскільки вона визначає загальний клімат і середовище освіти. Позитивні цінності, такі як знання і відсутність стереотипів, повага і ввічливість, цінування особистості, родини і старших за віком, відсутність тиску на тих, хто молодше або нижче за соціальним чи матеріальним становищем, позитивний погляд на різноманітні традиції й відмінності – усі ці чинники лежать в основі шкільної моралі. І відповідальність за неї поширюється і на адміністрацію, і на учнів з батьками, і на персонал, як викладацький, так і не викладацький.

По-друге, важливою є також відповідна **шкільна етична політика**, оскільки вона допомагає позбутися того простору, в якому знецінюється мораль. Політика визначення загальних моральних цінностей, необхідних для школи майбутнього, для особистісного розвитку дитини, вимоги щодо поведінки і хуліганства, образ і марнословства повинні формуватися спільними зусиллями усіх учасників навчально-виховного процесу, визнаватися та впроваджуватися також усіма. Шкільна етична політика – політика захоплення до моралі та виховання моралі.

По-третє, реальне **шкільне життя** має надзвичайну вагу, оскільки воно або демонструє позитивний приклад і відображає правильність упровадження шкільної моральної політики, або ж воно виявляє розбіжність між проповідуваним і реальністю. Більшість дітей найкраще вчать на прикладах, особливо у ранньому віці, тому що шоденне життя закладу має надзвичайний вплив на те, як будуть засвоєні учнями моральні чесноти. У шкільному житті важливо все: з ким та в які ігри грають діти на перервах та на шкільному майданчику, яку музику слухають протягом шкільного дня, які позакласні заходи та з якою метою проводяться (беззмістовні дискотеки чи тематичні вечори, які теж можуть закінчуватись дискотекою, значення якої вже буде зменшене у порівнянні з високими ідеалами першої частини заходу). Шкільний календар, шкільні традиції, шкільні свята, шкільне самоврядування і, навіть, шкільні екскурсії мають стати відзеркаленням тих моральних чеснот, які прагне побачити педагогічний колектив у своїх вихованцях.

По-четверте, одним з найважливіших чинників є навчальні **шкільні програми** та методики, оскільки саме вони закладають основи моральності вихованців. Якщо програм, що містять піднесення моральності бракує, або вони символічні чи формальні, тоді їх дієвість стає мінімальною. Якщо ж вони послідовні, охоплюють гуманітарні дисципліни (особливо літературу та мистецтво), громадянську освіту або учням з батьками пропонуються факультативні курси духовно-морального спрямування (за їх власним бажанням!), тоді вони будуть доповнювати, поширювати та зміцнювати моральність школярів. Слід відзначити, що, навіть, уроки трудового навчання можуть стати уроками морального виховання. Саме вони здатні змінити ставлення до самої праці та до людей праці (сьогодні ми вrostаємо в безруку цивілізацію економістів і менеджерів, коли нестача, наприклад, електрики з дозволу роботи з високою напругою може вже завтра мати катастрофічні наслідки). На уроках біології учень має вивчати не тільки класи рослин і тварин, а навчитися любити квіти, берегти оточуючий світ. Вивчення астрономії має сприяти захопленню зоряним небом, спонукати бажання стати частиною гармонії Всесвіту. Будь-який шкільний предмет має бути моральним, здатним виховувати серця наших вихованців.

Система ж педагогічних засобів у цьому плані не може бути раз і назавжди встановленою. Мудрий педагог-вихователь її чутливо змінює, розриває, і коригує, глибоко аналізуючи свої дії, знаходячись у вічному пошуку і переживаннях, буденних справах, радостях і розчаруваннях, і задоволеності разом з помилками та досягненнями своїх учнів. Сучасний вихователь – це сплав інтуїції та знань, мудрості й творчих надбань, аналізу, фантазії та творчої уяви, здатний переборювати виховні труднощі, відчувати стан душі школяра, спроможний тонко й обережно доторкнутися до ніжного й делікатного внутрішнього світу дитини. Шаблонний ►

них дослідників особливо підкреслюється, що моральність не може ґрунтуватись на бездуховності. Науковці також дійшли висновків, що саме любов і повага до вихованців, пронизана високою моральністю, є основою етичного виховання.

Проте, слід зауважити, що в сучасних дослідженнях досить мало рефлексуються філософсько-освітні засади створення морально виховуючого середовища в освітньому закладі. Також не отримав достатньої уваги методологічний супровід процесу становлення етичної сфери зростаючої особистості.

Мета дослідження. У межах статті обмежимося дослідженням стратегії створення морально виховуючого середовища в сучасному навчальному закладі, й розглянемо окремі аспекти духовно-морального виховання особистості засобами християнсько орієнтованих навчальних курсів.

Виклад основного матеріалу. У центрі уваги педагога в наш час повинні бути не просто питання етичного виховання школярів, сьогодні потрібно піднімати авторитет самої моральності, будувати комплексну виховну роботу навчального закладу таким чином, щоб висока моральність дитини чи підлітка, стала в шкільному середовищі престижною та бажаною. Зараз вже замало надавати пріоритет лише знанням чи короткотерміновим результатам, потрібно зосередження уваги на питаннях призначення освіти, виховання моралі майбутніх фахівців.

Але ж результативно у рішенні задач морального

виховання школярів стане лише потужна освітньо-виховна стратегія навчального закладу (див.вріз).

Сьогодні ще немає єдиної точки зору на зміст і форми викладання нових предметів духовно-морального спрямування, але вся духовна ситуація в суспільстві, тривожний стан у вихованні молодого покоління переконують в тому, що такі предмети мають віднайти своє місце у навчальних закладах.

Головний акцент духовно-моральної освіти в межах викладання курсів духовно-морального спрямування, зокрема християнської етики, не тільки й не стільки наповнення пам'яті або розвиток інтелекту, скільки „запалення серця”, пошук вищого сенсу життя, того, що його „осяює”.

Важливою складовою духовно-ціннісної освіти є спільне буття-екзистенція педагога і дитини в певному просторі – часі, основною формою якого є діалог. У процесі взаємодії, діалогу з учителем, учні мають більше можливостей розвинути такі здібності: самопізнання, самоконтроль, аналіз наслідків власних дій, самокритику, розуміння оточуючих, визнання важливості спілкування та відмінності у поглядах.

Викладання християнської етики в школі можна порівняти з пошуком стежини до дитячого серця через прекрасне в природі, житті, мистецтві, літературі, історії, звичаях нашого народу. Просвіта, побудована на традиційних для України цінностях – у тому числі й цінностях християнських – дасть можливість на-

і трафаретний підхід у вихованні підлітка ніколи не дасть бажаних результатів, не сприятиме формуванню високо моральної особистості. Щоб моральна просвіта не перетворилась на надоїдливе моралізування (справжнє й високе взагалі не може бути нудним), яке принесе більше шкоди, ніж користі, слід звернутися до скарбниці педагогічного досвіду К.Д.Ушинського. Виступаючи проти сухого моралізування, не пов'язаного з життям, він писав: „Що стосується моральних сентенцій, то вони ледве не гірше покарань... Привчаючи підлітків слухати високо слова моральності, смисл котрих не завжди зрозумілий, а головне не відчутний, ви готуєте лукавців, котрим тим вигідніше мати вади, що ви дали їм ширми для закриття цих vad” [9, с. 260].

Етичні знання корисно давати тоді, коли учні потребують розширення свого морального світогляду, зацікавлені в отриманні певних знань з виховлюючих „вічних” питань етики, таких, як сутність і критерії щастя, сенс життя, гідності, тощо. Сьогодні пошуку відповіді на ці питання потужно сприяють факультативні курси, що спираються на основи християнської етики, бо це єдині виховні дисципліни, які за підтримки батьків обирає сама дитина. Якщо ми не годуватимемо дитину, яка хоче їсти, – вона загине від голоду, якщо харчуватимемо її в „Макдональдсі”, – згодом лікуватимемо її від виразки шлунку. Єдиний вихід – смачна, споживна, традиційна кухня. Одна з найважливіших переваг традиції – перевіреність часом. Одна з основних рис української традиції – духовність.

Духовність – це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості. Визначимо духовність як здатність людини до самотрансценденції („виходу поза межі себе” назустріч іншій людині або певному сенсу), самовизначення, самотворчості, що відображає прагнення до гармонізації внутрішнього світу й взаємовідносин з оточуючими, наддулітарний (направлений до Бога) ціннісний зміст і спрямованість життєдіяльності, що відображається у вчинковій царині.

Духовно-моральні цінності, уявлення, установки та аксіоми – це продукт нашої історії та культури. Зародившись у I ст. нашої ери в Палестині у контексті розвитку християнства, вони пройшли разом з людством багатоговікову еволюцію. Починаючи з перших років нашої ери, відбувалося становлення головних християнських цінностей – загальних чеснот: розсудливості, поміркованості, справедливості, стійкості, чесності, правдивості, вірності слову і теологічних чеснот: віри, надії, любові, жертвості, милосердя. Сталими моральними взірцями були та залишаються десять заповідей Мойсея.

Глибинні цінності християнства стали джерелом та основою синтезу моральних ідей античності (істини, добра, краси, знання) з християнськими універсальними чеснотами, що не залежать від будь-яких політичних та етнічних рамок, вони звернені до особистості, як відповідача за свої дії.

Від середньовіччя саме християнство формувало культурну традицію та забезпечувало культурну єдність спочатку Західної Європи, а поступово й усього світу. Християнські культурні цінності стали основою розвитку всієї культури, особливо музики, живопису, архітектури, літератури. Вони інтегрувались з іншими спорідненими цінностями, наприклад, етичними переконаннями певного народу, моральними звичаями і традиціями, будували ціннісний світ родини, стосунки батьків і дітей, вчили поважати старших.

З часом, в епоху Просвітництва та нові часи християнські цінності перестали прямо ототожнюватись з християнством як релігією і почали оцінюватись як універсальні моральні цінності європейської цивілізації у культурологічному її вимірі, набули загальнолюдського характеру. Нині вони є невід'ємною частиною сучасної культури і явно чи приховано впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому, незважаючи на те, яку світоглядну позицію займає кожна конкретна особистість.

Отже, довгостроковий і понад ситуаційний, інтегративний характер цінностей, що стали гуманістичними постулатами та увійшли до людської культури як християнські моральні чесноти, надає їм особливої ролі в процесі виховання дітей та молоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. П. Реальність освіти: проблеми деміфологізації // Практична філософія. — 2001. — №1. — С. 185-197.
2. Бех І. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане / І. Бех // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 1. — С. 5-27
3. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. — Київ, 2007. — Т. IX, ч. 5. — С. 25-32.
4. Зязюн І. А. Філософія виховання особистості в контексті розбудови Української держави / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач // Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. — Київ, 1997. — С. 44-51.
5. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія / В. О. Огнев'юк. — Київ : Знання України, 2003. — 430 с.
6. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е. О. Помиткін. — Київ : Внутрішній світ, 2012 — 280 с.
7. Проценко Е. Б. Духовно-ціннісні орієнтації особистості в контексті філософсько-релігійних традицій : автореф. дис. ... канд. філос. наук; спец. 09. 00. 11 / Проценко Е. Б.; КНУТШ. — Київ, 2006. — 13 с.
8. Ткачова Н. О. Історія розвитку цінностей в освіті / Н. О. Ткачова. — Харків : Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. — 423 с.
9. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 11 тт. / К. Д. Ушинский; [сост. В. Я. Струминский]. — М. : Л. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. — Т. 6. — 445 с.
10. Федоринова О. А. Мораль і релігія / О. А. Федоринова [Електронний ресурс] / Інтернет-ресурс Матеріалов 10-ї Міжнародної науково-практичної конференції „Роль науки, релігії и общества в формировании нравственной личности” — Донецьк, 2007. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/10/contents/begin.php3
11. Хайруліна В. М. Цінності освіти в духовному зростанні особистості / В. М. Хайруліна // Мораль і освіта в полікультурному суспільстві: ідеали і цінності: Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 22 жовт. 2010 р. — Черкаси : Видавель Чабаненко Ю. А., 2011. — С.3-6.
12. Хамитов Н. В. Філософія: Бытие. Человек. Мир : курс лекцій / Н. В. Хамитов. — Киев : КНТ, Центр учебной литературы, 2006. — 456 с.



Елена РОГОВА

Время, нравственность, ребенок

В статье рассмотрены стратегии создания морально воспитывающей среды в современном образовательном заведении, предложено философско-образовательное понимание содержания категории „духовность” и отдельных аспектов духовно-морального воспитания средствами христиански ориентированных учебных курсов.

Ключевые слова: мораль, духовность, духовно-моральные ценности, образование, воспитание, христианская этика.



Olena Rogova

Time, morality, child

In the article the strategies are considered of creating moral up-brining environments at modern educational establishment. Also, the philosophical-educational understanding is offered concerning the substance of category „spirituality” and some aspects of spiritual and moral education using facilities of the Christian-oriented educational courses.

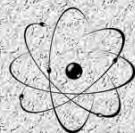
Key words: morality, spirituality, spiritual and moral values, education, up-brining, Christian ethics.

ступному поколінню бути справжніми громадянами України, будувати свій спільний дім на міцному фундаменті духовних цінностей, бо саме християнство сформувало історичне обличчя України і менталітет українців.

Висновки. Яку стратегію створення духовно-виховуючого середовища та які конструкти морального виховання визначить для себе сучасний освітній заклад, залежить від його учнів, батьків і вчителів. Головне, щоб ці інновації не були втиснуті в прокрустове ложе шаблонів, нежиттєвих, негнучких форм спілкування, а наповнилися мистецтвом морального загартування вихованців, які мають бути активними учасниками навчально-виховного процесу, заснованому на живому пошуковому діалозі, побудованому на емоційному підґрунті, спрямованому на формування моральних поглядів і почуттів.

І тоді ми справді зможемо спостерігати активний процес оновлення змісту освіти й удосконалення систем духовно-морального виховання учнів, переосмислення й переорієнтації підходів щодо розвитку особистості та впливу на формування її високо-моральної громадської позиції, національної свідомості, потягу до прекрасного. І пам'ятаймо: саме школа формує майбутні покоління, бо моральність бере витоки з неповторної пори дитинства, а від цього залежить розвиток і розквіт нашої держави, нашого суспільства і нашої родини.

ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР МЕДІА-ОСВІТИ



Наука -
школі

У статті аналізується просторовий вимір медіа-освіти, який має доповнювати вже традиційний для вітчизняних наукових розвідок інституційний вимір. Вказується, що медіа-освіта є не просто системою певних освітніх процесів, а й характеристикою медіа-освітнього простору, і саме у цій своїй якості вона найбільш повно характеризує освіту інформаційного суспільства і має стати об'єктом філософсько-освітнього дослідження. Обґрунтовуються складові цілей медіа-освіти у практичному освітньому процесі, які визначаються її просторовими характеристиками.

УДК 37.013.73:
004.032.6

Ключові слова: філософія освіти, медіа-освіта, медіа-освітній простір, медіа-культура, медіа-комунікації.

Постановка проблеми.

Важливою проблемою, яку вирішує медіа-освіта, є адаптація освітньої діяльності до нових вимірів медіа-простору. Інтеграція інформації в єдності її вербальної, візуальної й звукової складових призвела до становлення мультимедіа. Медіа-освіта та мультимедійні технології в освіті виступають основним провідником постмодерного дискурсу філософії освітньої діяльності. Природна міждисциплінарність і інтегральність у межах постмодерної медіа-освіти досягаються через навчальні програми, які формуються відповідно до тем наукових досліджень (проектів), а не у відповідності зі змістом навчальних предметів як таких. Медіа-освіта не доповнює традиційний навчальний процес, який склався, вона з допомогою медіа та нових інформаційних технологій створює інший гіпермедій-

ний навчальний процес з іншою цільовою орієнтацією, іншими рольовими функціями учасників, іншим середовищем навчання. У зв'язку з цим особливості філософії освіти, обумовлені становленням інформаційного суспільства, визначаються передусім як медіа-культурний вектор її розширення.

Стан дослідження проблеми. Медіа-освіта досліджується у роботах Д.Букінгема, І.Жилавської, А.Флієра, А.Чистякова та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. У наявних наукових розвідках аргументовано пріоритетну роль медіа-освіти як напряму



**Борис
БРАТАНІЧ**

Декан факультету
перепідготовки педа-
гогічних працівників
ДОІППО

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

ХАРАКТЕРНІ РИСИ МЕДІА-ОСВІТИ

Передусім це зв'язок із загальним процесом розвитку сучасного суспільства, формуванням медіа-простору та медіа-культури. У цьому контексті медіа-освіта характеризується як складова цього простору й цієї культури. Більш широко ми можемо говорити про медіальний вимір культурологічної парадигми розвитку освіти. По-друге, мова йде про пріоритетність саме творчо-комунікативного аспекту медіа-освіти. Це передусім уміння працювати з медіа-текстами у найбільш широкому розумінні цього слова, тобто з тим, що складає елементну основу медіа-простору та медіа-культури.

Сучасна людина настільки звикла до величезної кількості медіаінформації, обсяг якої постійно збільшується, що часто навіть не усвідомлює, що вона впливає на формування її ціннісних орієнтацій, інтелектуальної й емоційної сфери, а в остаточному підсумку життєвої позиції нинішніх і майбутніх поколінь. Але, не зважаючи на це, засоби масової комунікації (медіа) сприймаються людством як необхідність буття. У зв'язку із цим на перший план виступає одне з головних завдань медіа-освіти – розвиток у людини здатності до повноцінного сприйняття й аналізу медіа-текстів.

Культурологічна інтерпретація медіа-освіти вимагає вирішення передусім проблеми взаємозв'язку медіа-культури та медіа-освіти в медіа-просторі. Оскільки медіа-культурний вплив є насамперед актом людської діяльності, буття медіа-культури не є буття взятої самої по собі предметності. Людина творить її та перебуває в ній, тому звернення до конкретного матеріалу медіа-культурної дійсності доречно розглядати як звернення до людини. У даній логіці таким зверненням є й медіа-освіта як можливість просвітлення траєкторій входження в медіа-культуру, вироблення індивідуальних маршрутів розуміння останньої та ставлення до неї.

Освіта, взаємодіючи з медіа-сферою, розширює свої можливості, використовуючи для реалізації власних цілей світоглядну складову медіа-культури, отримуючи тим самим ефективний канал взаємозв'язку з національним менталітетом, моральними традиціями, духовними заходами особистісного буття. Інтеграція медіа-культури в систему освіти здійснюється через медіа-освіту, яка забезпечує розуміння медіа-культури, а значить – і дійсності інформаційного суспільства.

Медіа-освіта при цьому розглядається і як одна з альтернатив негативним тенденціям експансії медіа-культури. Вона спрямована у широкому сенсі на збереження й розвиток наступності справжньої культури, духовно-моральної освіти, формування особистісних якостей, що дозволяють протистояти псевдокультурі. Медіа-освіта має вирішити також і питання, яким чином на особистісному рівні творцям інформаційних ресурсів можна протиставити негативним аспектам медіатизації та інтернетизації справжні духовні цінності, зорієнтувати користувачів на ті продукти й послуги, які відповідають принципам гуманізму, а також відповідають їхнім індивідуальним інформаційним запитам та потребам і відволікають їх від „кошика інформаційного сміття, наявного в Інтернеті.

За своїми онтологічними змістами й цілями медіа-освіта виступає як спосіб осягнення медіа-культури, в основі якого лежить всебічне осмислення діяльності медіа; як особливий тип культурного (навчально-творчого) мікросередовища, що забезпечує плідну й адекватну взаємодію особистості з медіа-культурою. Особливість даного процесу полягає у тому, що він є одночасно і освітнім, і медіа-культурним. При цьому інтегративну функцію відіграє саме медіа-освіта, що забезпечує зв'язок власне освіти та медіа-культури.

освітнього розвитку, що найбільш відповідає потребам інформаційного суспільства. Однак взаємозв'язок розвитку медіа-освіти та медіа-освітнього простору є недостатньо розробленою проблемою.

Мета дослідження. Визначити специфіку просторового виміру медіа-освіти.

Виклад основного матеріалу. З переходом суспільства на засади інформаційного розвитку у філософії освіти розпочинається активне дослідження поняття медіа-освітній простір у контексті понять інформаційний простір, віртуальний простір, медіа-простір. Загальноприйнятою є теза, що „простір, створений за допомогою цифрових технологій, стрімко впроваджується не тільки у життя сучасного суспільства, але й у структуру життєвого простору особистості, в освіту” [4, с.19]. Саме у цьому контексті й розглядається проблема медіа-освітнього простору як феномену, що створюється на основі інтеграції освіти й інформаційно-комунікаційних технологій.

Медіа-комунікації займають усе більший простір і час, формують нову культуру, нове середовище. Освіта насичується новими формами, медійними й гіпермедійними образами, які претендують уже на саму суть освітнього процесу і не бажають зводитися лише до його інструментів. Освітнє середовище самоформується, виходячи з нових цивілізаційних викликів. Відповідно і модель медіа-освітнього простору, з позиції низки дослідників, по-

винна мати випереджальний історичний характер, вибудовуватися на фундаменті уявлень про глобально-відкрити інформаційну цивілізацію, управління якою базується на знанні природи законів освіти й засобів масової інформації.

Проблема взаємодії медіа-освітнього простору та медіа-простору загалом ставитись передусім у контексті так званих „паралельних” і інтегрованих можливостей. Справа у тому, що „паралельна школа” у вигляді медіа-простору, що виконує освітньо-виховні функції, поступово витісняє класичну школу з освітнього простору. Тому однією зі стратегічних проблем освітнього розвитку є створення умов для інтеграції медіа-простору та освітнього простору у якості єдиного освітньо-соціалізуючого середовища, сприятливого для розвитку особистості. Питання у тому, як, за яких умов, за рахунок чого можлива консолідація медіа-і освітнього просторів.

Наріжним каменем медіа-освіти на сучасному етапі розвитку є навчання підрастаючого покоління здатності до самостійного аргументованого критичного осмислення медіа, розвиток його „критичної автономії у розумінні медіа-текстів, підвищення його інформаційної компетентності у сучасному, практично безмежному, медіа-просторі. Дана медіа-освітня парадигма отримала назву теорії розвитку „критичного мислення”. Філософія медіа-освіти спирається на визначення, запропоноване експертною групою ЮНЕСКО: „Медіа-освіта (Media Education) пов’язана

Культуроцентричні тенденції освіти, які виразно проявилися ще наприкінці минулого століття, змінюють домінуючі змісти освітніх парадигми. Відбувається найважливіше „ідентифікаційне зрушення” у сприйнятті суб’єкта, якого навчають – від потенційної „соціовиробничої функції до позиціонування як суб’єкта, що навчається культурі. У філософському плані адекватна сучасним викликам освіта бачиться як спосіб виробництва змісту й розуміння; особистість уже не тільки „приспосовується” до існуючого досвіду, а виробляє у процесі навчання індивідуальну позицію, тобто перебуває у процесі становлення, розвитку; уже не освоєння знань, при всій його безсумнівній важливості, визнається домінуючим, а вивільнення творчого потенціалу особистості; справжнім стає знання, що утворюється у процесі осмислення, рефлексії із приводу обговорюваної предметності. Освіта як формування картини світу й людини у ньому забезпечує становлення особистості, що перебуває у культурі, орієнтованої на морально-духовні цінності, яка розбудовує свої природні здатності й дарування, яка виступає і результатом, і творцем культури, здатної до різноманітного освоєння світу.

У цьому контексті стає зрозумілим, що справа не тільки й навіть не стільки у виявленні особистісних дарувань, творчих потенцій суб’єктів медіа-освіти, що само по собі важливо й успішно реалізується у межах низки методик, оскільки у процесі медіа-освіти власне медіа-творчість як розгортання індивідуальних креативно-евристичних потенцій не займає домінуючої позиції в системі освітнього цілепокладання. На наш погляд, у феномені медіа-освіти виявляється унікальна форма цілеспрямованого розвитку й опредмечування сутнісних характеристик людини як носія і творця культурних змістів і значень. Осягнення медіа-культури здійснюється через розвиток ментальної, морально-етичної, світоглядної, естетичної й інших найважливіших характеристик особистості, ширше – її духовної суб’єктивності. Забезпечення нових індивідуальних життєвих обривів і перспектив дозволяє говорити про людиноформуючі функції медіа-освіти, удосконалення освіти, поглиблення й розширення її філософії.

Екзистенціально-особистісний зміст медіа-освіти – сприяє людині у творчих шуканнях власної суті, виявленні й розвитку потенційних здатностей і прагнень. Медіа-освіта виступає у якості чинника розвитку особистості у контексті минулого й сьогоденного досвіду, становлення світоглядної орієнтації й формування аналітичного ставлення до тієї або іншої ідейно-моральної позиції, забезпечує усвідомлене й обгрунтоване формування переконань. Вона інтерпретується як розгорнута та орієнтована на майбутнє суспільно-просвітницька діяльність, серед першочергових завдань якої – безперервний розвиток у соціумі культури здатностей особистості до адекватного раціонально-критичного сприйняття змісту медійних текстів і самостійної оцінки діяльності засобів масової інформації. „В умовах домінування медіа-культури медіа-освіта стає структуроформуючою ланкою системи освіти, актуалізує її онтологічні основи”, – вказує російська дослідниця медіа І.Жилавська [1, с.134].

Відповідно на рівні концептуалізації філософсько-освітніх засад медіа-освіти остання вирішує низку практичних проблем, які набувають особливої актуальності в епоху глобальної інформатизації. Однією з головних проблем донині залишається проблема підвищення рівня медіа-культури молоді, розвитку її здатності критично аналізувати інформацію, вільно орієнтуватися у різноманітному медіа-просторі. Це, насамперед, необхідно для оптимальної адаптації людей до постійних змін, які відбуваються у професійній і соціокультурній сферах життя.

МЕДІА-КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Згідно з концепцією А. Флієра, така компетентність означає те саме, що соціокультурна адекватність, але вона у більшій мірі пов'язана з обсягом знання загальногуманітарного характеру. Це, перш за все, та міра соціалізованості та інкультурованості індивіда, яка дозволяє йому вільно розуміти, використовувати й варіативно інтерпретувати всю суму повсякденних (неспеціалізованих) знань і регуляторів поведінки, вербальних і невербальних мов комунікації, систему загальноприйнятих символів, світоглядних засад, ідеологічних і ціннісних орієнтацій, безпосередніх оцінок, соціальних і міфологічних ієрархій тощо. Говорячи про сучасний тип особистості, А. Флієр підкреслює такі характеристики сучасного суспільства, як культурна плюральність, відкритість до знань, що формує особистість із високим рівнем професіоналізації й спеціалізації, що досягаються при включенні у глобальні інформаційні мережі, транснаціональні мультимедійні системи тощо [3, с. 240].

Медіа-культурна компетентність особистості розглядається нами в якості частини соціокультурної компетентності людини, що дозволяє їй існувати у світі медіа-культури – світі символів і знаків, соціальних кодів і паттернів поведінки й спілкування у медіа-просторі. У свою чергу, медіа-культурна компетентність передбачає не тільки освоєння традицій, зразків і стилів поведінки, світу символів, ідей і цінностей, але й формування у людини знань і навичок, що дають бачення речей у певній формі й значеннєвому контексті, що дозволяє у самому становленні досвіду упорядковувати, розчленовувати інформацію з образів, форм, рівнів згідно із цілісністю світу. У структурі категорії „медіа-культурна компетентність” можна виділити наступні компоненти:

- когнітивний, який відображає процеси переробки інформації на основі мікрокогнітивних актів;
- ціннісно-мотиваційний, який полягає у створенні умов, що сприяють входженню у світ цінностей і надають допомогу при виборі важливих ціннісних орієнтацій;
- комунікативний, який відображає знання, розуміння, застосування мов та інших видів знакових систем, а також технічних засобів комунікацій;
- рефлексивний, який полягає в усвідомленні власного рівня саморегуляції стосовно комунікативних навичок;
- ехнологічний, який відображає розуміння принципів роботи, можливостей і обмежень технічного устаткування.

„Особистість, що володіє медіа-культурною компетентністю, – вказує російський філософ Л.Мікешина, – це цілісна особистість, здатна до активного формування концептів як одиниць ментальних ресурсів свідомості й інформаційної структури, яка відображає знання й досвід людини, концептів як інтерпретаторів сенсів, що складаються в ієрархічні, асоціативні семантичні мережі” [2, с.322]. Це особистість, що не тільки відкриває ціннісно-значеннєвий вимір реальності, але й здатна брати участь у створенні нових соціально-значущих концептів культури.

з усіма видами медіа (друкованими й графічними, звуковими, екранними тощо) і різними технологіями; вона дає можливість людям зрозуміти, як масова комунікація використовується в їхніх соціумах, опанувати здатностями використання медіа в комунікації з іншими людьми; забезпечує людині знання, як-от: 1) аналізувати, критично осмислювати й створювати медіа-тексти; 2) визначати джерела медіа-текстів, їхні політичні, соціальні, комерційні й/або культурні інтереси, їх контекст; 3) інтерпретувати медіа-тексти й цінності, розповсюджені медіа; 4) відбирати відповідні медіа для створення й поширення своїх власних медіа-текстів і знаходження зацікавленої в них аудиторії; 5) одержати можливість вільного доступу до медіа, як для сприйняття, так і для продукції [6, с. 152].

Узагальнюючи розуміння медіа-освіти, як воно інтерпретується в документах ЮНЕСКО, слід вказати на її характерні риси (див вріз).

У сучасній моделі медіа-освіти переважає демократичний стиль педагогічного спілкування, заснований на суб'єктно-суб'єктній комунікативній парадигмі. Медіа-освіта усе більше ставить у центр уваги особистість, а не навчальні вимоги програм. На сучасному етапі розвитку філософії медіа-освіти обґрунтовується поступовий зсув навчальних пріоритетів „від текстового підходу в навчанні медіа, заснованого на принципах літературної критики, до концептуально-емпіричної моделі вивчення медіа. Активне навчання трактується у більш широкому сенсі, тобто не тільки

як форма виховання критично мислячих активних медіа-користувачів, але і як процес залучення учнів до різних штучно змодельованих рольових ситуацій, що імітують реальність, або експериментальні медіа-проекти, організовані з метою більш глибокого вивчення діяльності й сутності ЗМІ. Практична участь школярів у створенні власного дослідно-творчого медіа-продукту дозволяє їм подивитися на процес медіа-виробництва „зсередини”, – вказує відомий англійський фахівець у царині медіа-освіти Д.Букінгем [5, с.8-9].

Враховуючи особистісно-розвивальний характер медіа-освіти, важливою проблемою для неї є забезпечення результативності освітньої діяльності у вигляді формування комплексу медіа-компетенцій. Постійне ускладнення медіа-простору, поява усе нових видів медіа та засобів комунікації актуалізує не тільки проблему розширення ресурсної бази культури й забезпечення доступу інформації, але й висуває в якості центральної проблему розвитку у людини здатностей сприйняття інформації й використання сучасних комунікативних мов і кодів культури. Освоєння інформаційної культури передбачає формування базової „медіа-культурної компетентності”, як мінімуму знань і умінь, що дозволяють людині осягати цілісність сучасної медіа-культури. Досягнення такої компетентності розглядається як ключ до встановлення комунікативних „каналів” і міжкультурної взаємодії, що є пріоритетною метою медіа-освіти.

Медіа-культурну компетентність становлять знання та навички, що дозволяють формувати єдиний комунікативний простір культури (див. вріз).

Очевидним є зв'язок між новими інформаційними, комунікаційними й аудіовізуальними технологіями та розширенням евристичного, розвиваючого підходу в освіті. Створення освітніх медійних середовищ різного рівня надає якісно нові можливості для творчого навчання. Зрозуміло, роль і відповідальність усіх учасників освітнього процесу за таких умов тільки зростає. Наявність нового

освітнього медійного середовища формує незрівнянно більші можливості для творчого навчання, ніж традиційні форми інформаційного забезпечення. Медіа-освіта не доповнює традиційний навчальний процес, який склався, – вона з допомогою медіа та нових інформаційних технологій (на їхній базі, під їхнім впливом, ними самими, нарешті) створює інший гіпермедійний навчальний процес із іншою цільовою орієнтацією, іншими рольовими функціями учасників, іншим середовищем навчання.

У цьому медіа-освітньому просторі істотно змінюються функції викладача: від джерела знання до навігатора ефективної роботи зі знанням. У світовому освітньому співтоваристві у зв'язку із цим став використовуватися новий термін, що підкреслює велике значення цієї функції викладачів – *facilitator* (той, хто сприяє, полегшує, допомагає вчитися). Найчастіше при цьому обговорюється в літературі психологічний стан педагога, його мотивація і здатність установити у навчальному колективі атмосферу „роботи в команді”. Однак суттєво менше обговорюється й практично не досліджується експериментально більш фундаментальна трансформація: „учитель” стає колективним. При цьому виникають досить специфічні проблеми поділу праці. У найбільш загальному вигляді можна виділити спеціалізації „колективного вчителя”. Це і фахівець-предметник, і фахівець із розробки курсів (дизайнер), і фахівець з інтерактивного надання навчальних курсів (тьютор), і фахівець із методів контролю над результатами навчання (інвігілятор), і програміст-технолог, творець освітніх мультимедіа-продуктів та середовищ, і адміністратор й координатор навчальних центрів і проектів.

Головним наслідком розвитку медіа-освіти є розширення можливостей для кожної людини знайти адекватні способи самоактуалізації, реалізації власних сутнісних сил. Але кожна людина розвивається у коридорі своїх можливостей, і важливо, щоб освіта забезпечувала їх повну реалізацію. Саме тому освіченість, що дає силу

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жилавская И. В. Системные аспекты медиаобразовательной деятельности СМИ / И. В. Жилавская // Вестник Московского университета. Серия 10 : Журналистика. – 2009. – № 5. – С. 123–135.
2. Микешина Л. А. Философия науки / Л. А. Микешина. – Москва : Изд-во Флинта, 2005. – 387 с. [С. 322].
3. Флиер А. Я. Культурная компетентность // Культурология для культурологов / А. Я. Флиер. – Москва : Академический проект, 2000. – С. 231–256. [С. 240].
4. Чистяков А. В. Социализация личности в обществе интернет-коммуникаций (социокультурный анализ) : автореф. дис. ... докт. социол. наук / А. В. Чистяков. – Ростов-на-Дону, 2006. – 58 с.
5. Buckingham D. Changing Childhoods, Changing Media: New Challenges for Media Education / D. Buckingham // Inter Media Education. – 1999. – № 3. – P. 4–11.
6. Recommendations Addressed to the UNESCO // Education for the Media and the Digital Age. – Vienna: UNESCO, 1999. – Reprint in: Outlooks on Children and Media. – Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 2001. – P. 273–274.



Борис Братанич

Пространственное измерение медиа-образования

В статье анализируется пространственное измерение медиа-образования, которое должно дополнять уже традиционное для отечественных научных разведок институциональное измерение. Указывается, что медиа-образование является не просто системой определенных образовательных процессов, но и характеристикой медиа-образовательного пространства, и именно в этом своем качестве оно наиболее полно характеризует образование информационного общества и должно стать объектом философско-образовательного исследования. Обосновываются составляющие целей медиа-образования в практическом образовательном процессе, которые определяются ее пространственными характеристиками.

Ключевые слова: философия образования, медиа-образование, медиа-образовательное пространство, медиа-культура, медиа-коммуникации.



Boris Bratanich

Space character of media-education

In this article, space character of media-education is analyzed with the purpose to expand the institutional dimension that is now traditional for native scientific quests. It is shown that a media-education is not simply a system of some educational processes, but it is a characteristic of media-educational space, too. It is in this quality it characterizes in full measure the informatics society education, and it can become an object of philosophic-education research. Component parts of media-education aims that are determined by their space characteristics are grounded in practical educational process.

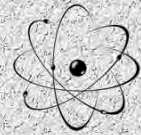
Key words: philosophy of education, media-education, media-educational space, media-culture, media-communications.

інтелекту, і стає одним з найважливіших стартових шаблів, необхідних для розвитку індивідуальності людини. Індивідуальності, що створює своє інтерактивне поле, топос, безліч яких породжує динамічну інваріантну структуру соціального простору інформаційного суспільства.

На завершення розгляду освітньої складової медіа-простору слід вказати і на вплив медіа-освіти на розвиток однієї з інноваційних галузей філософського знання – філософії освіти. Особливості філософії освіти, обумовлені становленням інформаційного суспільства, визначаються передусім як медіа-культурний вектор її розширення. Включення феномену медіа-культури у сферу філософської рефлексії веде до визнання значення медіа-простору, у якому людина у значній мірі розкриває й розбудовує власне соціальне буття через сприйняття, споживання й виробництво нових текстів (повідомлень), наповнених індивідуальними змістами й значеннями.

Висновки. Медіа-освіта формується на перетині процесів, які відбуваються в освітньому просторі та медіа-просторі. У межах культурологічно-розвивальної парадигми медіа-освіта розглядається як транслятор змісту та цінностей медіа-культури, а також як механізм адаптації суб'єктів освітнього процесу до реалій медіа-простору інформаційного суспільства. У цьому контексті найважливішими завданнями медіа-освіти є формування медіа-культурної компетентності людини та вміння роботи з медіа-текстами. Разом з тим упровадження мас-медіа та інформаційно-комунікативних технологій у освітню діяльність призводить до суттєвих змін як в організації навчально-виховного процесу, так і в його змісті. Останній набуває проєктивного характеру, будучи вплетеним у процес практичного включення людини у медіа-культуру. Осмислення медіа-освіти як складової медіа-простору та медіа-культури є одним з важливих напрямів розширення проблемного поля філософії освіти.

МАРКЕТИНГ ЯК СКЛАДОВА ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОГО ЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ



Наука -
школі

У статті досліджується специфіка освітнього маркетингу у контексті змісту філософсько-освітнього знання. Найбільше уваги приділяється методології аналізу освітнього маркетингу з використанням евристичного потенціалу філософсько-освітніх категорій. Обґрунтовується методологічна функція філософії освіти стосовно освітнього маркетингу як домінуючої управлінської практики в освітній сфері. Вказується на соціокультурну обумовленість та ефективність використання маркетингових методологій та технологій для реформування вітчизняної освіти.

УДК 1:37]:339.138.021

Ключові слова: освітній маркетинг, управління в освіті, методологія, філософія освіти, управлінська парадигма.

Постановка проблеми дослідження. Безпосередньо функції наукової парадигми стосовно освітнього маркетингу виконує філософсько-освітнє знання, інтерпретоване як обґрунтування парадигмальних змін в освіті постнекласичного зразка. Як наукова парадигма постнекласичного зразка філософія освіти являє собою певний метапарадигмальний синтез ідей, який визначає теоретико-методологічні задачі розвитку освітньої системи у постіндустріальному суспільстві. Відповідно й інноваційна природа маркетингової діяльності у сфері освіти знаходить своє пояснення в межах цієї наукової парадигми. Поліпарадигмальність філософсько-освітнього знання означає

наявність різноманітних підходів до вирішення ключових проблем, однак при цьому синтез цих підходів створює досить цілісні засади дослідження освітнього маркетингу. Філософсько-методологічні аспекти освітнього маркетингу є складовою проблематики філософії освіти. Філософські дослідження освіти невід'ємні від філософії освіти і здійснюються переважно на її ґрунті. Філософський аналіз проблематики освітнього маркетингу концептуально і методологічно пов'язаний з філософією освіти. Відтак і теорія, і методологія такого



**Катерина
РОМАНЕНКО**

Доцент
Дніпропетровського
обласного інституту
післядипломної
педагогічної освіти,
доктор наук державного управління

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

дослідження прямо визначаються змістом філософії освіти як самостійної галузі наукового знання.

Стан дослідження проблеми. Філософський аналіз проблем освітнього маркетингу здійснюється у роботах Б. Братаніча, С. Гончарова, А. Колесник та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. У них обґрунтовується філософська предметність освітнього маркетингу та його значущість для розширення проблемного поля філософії освіти. Однак аналіз самої філософії освіти як методології аналізу дослідження освітнього маркетингу є мало дослідженою проблемою.

Мета дослідження. Обґрунтування методологічних функцій філософії освіти стосовно дослідження освітнього маркетингу.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічний зв'язок філософського аналізу освітнього маркетингу та філософії освіти забезпечується передусім цілісністю соціальної реальності, яку вони відображають. Ця реальність – формування постіндустріального суспільства з новою системою цінностей та пріоритетів соціального розвитку, в межах яких освіта та маркетинг набувають характер системних механізмів забезпечення його гуманоцентричної переорієнтації. Сучасний маркетинг у процесі свого становлення у сфері освіти також стає складовою предметного поля філософії освіти як наукової галузі. Філософський аналіз проблем освітнього маркетингу з самого початку був зорієнтований на вирішення системних питань освітнього розвитку в контексті становлення постіндустріального суспільства.

Найбільше значення для філософського розгляду проблем освіти має привнесення освітнім маркетингом методології системного розгляду освітньої діяльності як соціального суб'єкт-об'єктного процесу, в основі якого лежить задоволення потреб. Синтез філософсько-освітнього та маркетингового знання детермінова-

ний і розвитком інформаційної революції. Інформаційне суспільство, орієнтоване на використання знання в якості основного ресурсу соціального розвитку, надало освіті цілком нових маркетингових характеристик. „Принципова особливість даного об'єкта маркетингу полягає в тому, що попит на освітні послуги може по мірі їх задоволення, не зменшуватися, а нарощуватися, поглиблюючись у зміст тієї чи іншої області знання та суміжних областей. Принципово важливо й те, що здійснення освітніх послуг, що припускає яскраво виражену відкритість цієї сфери для інформаційного, кадрового та іншого обміну” [6, с.632].

Орієнтація на задоволення соціальних потреб в розвитку інформаційно-знаннєвого потенціалу суспільства як основного ресурсу його розвитку, що об'єднала функціональні імперативи маркетингу та освіти, стала основою включення проблематики маркетингу у предметне поле філософії освіти. Одним із системних процесів становлення інформаційного суспільства стала переорієнтація управління на маркетингові форми регулювання (менеджмент, орієнтований на ринок), і цей процес також виявився безпосередньо пов'язаним з освітньою діяльністю в умовах, коли освіта як основний компонент інформаційного виробництва отримує статус генератора соціального розвитку, що стимулює пошуки філософськи узагальненого осмислення освітнього маркетингу в контексті реалій інформаційного суспільства.

Включення проблематики освітнього маркетингу у предметність філософії освіти визначається і процесом технологізації духовного виробництва загалом та освітньої діяльності, зокрема, в інформаційному суспільстві. Освітній маркетинг визначає загальну орієнтацію освітніх технологій на задоволення потреб споживачів і єдиною стратегією розвитку духовного виробництва у контексті реалізації ідей та проєктів, спрямованих на від-

повідність освітньої діяльності соціальним та індивідуальним потребам. У той же час прерогативою освіти є формування концептуально-методологічного та проектного рівнів реалізації духовно-освітнього виробництва [6]. Вимоги концептуальної єдності технологічного ланцюга, які висуває духовне виробництво інформаційного суспільства, стають суттєвою соціально-когнітивною детермінантою включення проблематики освітнього маркетингу у проблемне поле філософії освіти.

У цілому, розвиток філософії освіти відбувається у контексті вирішення проблем, пов'язаних із системою організацією задоволення соціальних та суспільних потреб в освітній діяльності. На рівні соціальної освітньої потреби – забезпечення творчого характеру майбутньої діяльності людини, її здатності до гнучкої переорієнтації власної діяльності згідно зі змінами в системі соціальних і культурних інститутів сучасного суспільства. На рівні індивідуальної освітньої потреби – формування особистісних якостей людини, які визначають не лише її суто професійні характеристики, але й духовність, стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток, її ставлення до іншої людини [4, с.59]. Тим самим філософія освіти набуває маркетингово-моделюючих функцій, задаючи освітній системі напрями виробництва освітніх послуг, виходячи з нових освітніх потреб постіндустріального суспільства. Таким чином, філософія освіти розглядається як осмислення системних змін, що відбуваються в освіті у контексті нових соціальних потреб, з метою обґрунтування та програмування соціальних механізмів її адекватної переорієнтації на ці потреби як фактора становлення постіндустріального суспільства. І принципово важливу роль у цьому відіграє обґрунтування освітнього маркетингу як механізму реалізації постіндустріального функціонального імперативу освітньої системи.

Якщо онтологічно-практична характеристика філософії освіти розкриває можливість її застосування для аналізу соціальної природи і функцій освітнього маркетингу як інноваційного феномену, то його когнітивна характеристика як складової філософії освіти розкривається у концепції міждисциплінарної та метапарадигмальної сутності філософсько-освітнього знання. Адже філософія освіти трактується як інтегративна дисципліна, що використовує підходи усіх рефлексивних наук – методології, філософії, аксіології, історії, культурології – для визначення граничних основ освіти, місця і смислу освіти в культурному універсумі життя, розуміння людини та ідеалу освіченості тощо. Об'єднуючою основою при цьому є філософська рефлексія щодо цілком певного предмету – сучасної системи освіти, закономірностей її розвитку та способів функціонування в інформаційному суспільстві. Предметність філософії освіти з цієї точки зору і визначає теоретико-методологічні основи освітнього маркетингу, оскільки в якості основних складових включає визначення фундаментальних основ функціонування та розвитку освіти, критеріальні основи оцінки усіх міждисциплінарних теорій, законів, закономірностей, категорій, понять, термінів, принципів, постулатів, правил, методів, гіпотез, ідей та фактів, що відносяться до освіти [2, с.90]. Очевидно, що це визначає і предметність освітнього маркетингу, передусім стосовно становлення інтегративних функцій освітньої діяльності у продукуванні основного ресурсу інформаційного суспільства.

Ми згодні з тими дослідниками, які розглядають філософію освіти в якості узагальнюючої методології аналізу освітнього маркетингу, конкретизуючи її як певні напрями наукових розвідок у досліджуваній царині [1]. Узагальнюючи роль філософії освіти як методології дослідження освітнього маркетингу, доцільно виді-

лити кілька найбільш суттєвих напрямів детермінації когнітивного змісту останнього з боку філософсько-освітнього знання.

1. Філософія освіти створює методологічний фундамент для аналізу освітнього маркетингу в широкому міждисциплінарному та метапарадигмальному контексті, що сприяє суттєвому розширенню предметного ресурсного потенціалу освітнього маркетингу без втрати предметної специфіки.

2. Філософія освіти обґрунтовує доцільність включення проблематики освітнього маркетингу у філософсько-освітню предметність, відтак визначаючи і загальний контекст (об'єктність) предмету освітнього маркетингу (розвиток та функціонування системи освіти як елемента і фактора становлення постіндустріального суспільства).

3. Когнітивна інституціоналізація філософії освіти сприяє на основі встановлення предмета та об'єкта цієї галузі знання визначенню загального проблемного поля освітнього маркетингу як предмета філософського аналізу та формуванню когнітивної бази синтезу міжпредметних знань як змісту освітнього маркетингу.

4. Метапарадигмальна інтерпретація філософсько-освітнього знання створює методологічний фундамент дослідження освітнього маркетингу в різноманітних вимірах. Передусім, це має значення для виділення практико-освітньої основи освітнього маркетингу та його концептуально-методологічної складової, а також для диференціації у процесі дослідження в предметності маркетингу його сутності як соціального явища та когнітивного процесу.

5. Філософія освіти дає можливість здійснювати плюралізацію (методологічну, концептуальну, операціональну) філософії та теорії освітнього маркетингу без дезінтеграції його предметності та проблемного поля. Вказана можливість забезпечується обґрунтуванням у межах філософії освіти інтегративного характеру

власної предметності та соціального функціонального імперативу.

6. Філософія освіти створює концептуально-методологічні передумови для поширення на сферу освітнього маркетингу як її складову загальних закономірностей розвитку наукового знання. Внутрішня структура та науковий інструментарій освітнього маркетингу набувають статусу наукової методології через процес когнітивної інституціоналізації філософії освіти.

Загалом саме філософія освіти визначає проблемне поле досліджень освітнього маркетингу як інноваційного феномену. Найбільшою чесною філософсько-освітньою інтерпретацією проблемного поля освітнього маркетингу як інноваційного феномену є його структурування на основі заданого структуроутворюючого методологічного принципу – підпорядкування розвитку освітнього маркетингу потребам розвитку соціуму. Освітній маркетинг полегшує собі реалізацію соціоцентричних принципів, адаптуючи до своїх потреб соціоцентричні пріоритети, розроблені в межах філософії освіти. На нашу думку, інтегрована вертикальна схема проблемного поля філософії освітнього маркетингу в соціоцентричній інтерпретації філософії освіти має наступний вигляд: осмислення освітніх потреб у структурі менталітету соціуму – філософсько-освітнє узагальнення освітніх потреб – маркетингова політика у сфері освіти – маркетингова стратегія розвитку освіти – маркетингова тактика управління освітою – маркетингова практика організації освітньої діяльності. Роль філософської складової освітнього маркетингу з цієї схеми досить очевидна, оскільки, саме на теоретико-методологічному рівні формується конструктивний соціальний потенціал маркетингу у сфері освіти, і від міри розвиненості філософських засад освітнього маркетингу залежить науковий та світоглядний рівень політики, стратегії та тактики освітнього маркетингу як інтегративного

механізму розвитку освітніх систем постіндустріального суспільства.

Низка дослідників, характеризуючи освітній маркетинг як інноваційний феномен у контексті проблематики філософії освіти, вказує на необхідність виділяти соціальний та когнітивний його аспекти [5]. Соціокультурно-екзистенціальні домінуючі проблематики філософії освіти визначають наступні інноваційні характеристики освітнього маркетингу:

- інституціоналізацію освітнього маркетингу в соціокультурному процесі визначення гуманоцентричних параметрів формування постіндустріального суспільства;
- орієнтацію освітнього маркетингу на проектування образу особистості, що самоактуалізується, як орієнтури всієї освітньої діяльності;
- радикальне розширення соціальної ролі освіти засобами маркетингу для виконання її інтегративних системоутворюючих функцій стосовно інформаційного суспільства;
- спрямованість освітнього маркетингу на проектування та практичне впровадження тих видів освітньої діяльності, які впливають з природи задоволення освітніх потреб інформаційного суспільства;
- підпорядкування освітнього маркетингу завданням трансформації освітньої практики у відповідності з новим філософським розумінням людини, суспільства, освіти як інструменту моделювання соціокультурних змін засобами освіти;
- формування у межах освітнього маркетингу механізмів соціальної детермінації освіти постіндустріальними процесами, що забезпечує її інноваційний розвиток у контексті вимог та потреб соціокультурного середовища.

Включення освітнього маркетингу до проблематики філософсько-освітніх досліджень формулює наступні напрямки його досліджень:

- виділення науково-змістовних компонентів філософії та теорії освітнього маркетингу (освітня діяльність, система освіти, освітні ціннісні орієнтири тощо);
- вивчення освітнього маркетингу як науково-концептуального проекту, що зорієнтований на визначення власної проблематики, змістовних ідей та конструктивних засобів теоретичного вирішення проблем;
- формування філософських засад дослідження освітнього маркетингу у вигляді певних понять, моделей, принципів;
- розвиток концепту освітнього маркетингу на основі теоретичного узагальнення філософських основ його дослідження та інноваційних досягнень реальної практики;
- інтерпретація освітнього маркетингу як світоглядно-ціннісного і регулятивно-цільового рівня цілепокладання та регуляції соціально-освітньої практики.

Оскільки освітній маркетинг інтерпретується передусім як соціальний механізм гуманоцентричної переорієнтації ринкового суспільства в дусі цінностей ноосферної філософії, в основі його розуміння у контексті філософії освіти знаходяться ті філософські напрями, що обґрунтовують пріоритетність гуманістичних критеріїв розвитку суспільства – феноменологія, екзистенціалізм, філософська антропологія, гуманістична психологія. Найбільше методологічне значення в цьому плані мають положення про особистісний вимір буття та екзистенціальних проблем людини; діяльнісний характер людської сутності, що впливає із взаємодії людини та природи в процесі задоволення індивідуальних та соціальних потреб; космоцентризм в якості основи формування життєвих прагнень та смисложитєвих орієнтирів людини; соціальне буття як сферу самоактуалізації індивіда, формування та розкриття його сутнісних сил; реальність суб'єктивного сприйняття людиною навколишнього світу і фор-

мування на цій основі мотивації її діяльності; можливість свідомого проектування людиною своєї життєвої перспективи, активність людини як суб'єкта діяльності та перетворення навколишнього середовища і самої себе.

Важливим аспектом інтерпретації освітнього маркетингу у межах філософії освіти, зорієнтованої на саморозвиток особистості, є визнання його діяльнісної природи. Діяльнісна основа освітнього маркетингу є базисом методологічного синтезу для дослідження його цілісності в контексті єдності системних соціальних процесів, освітньої діяльності як інтегративного соціального процесу та індивідуального буття людини в соціокультурному оточенні, де постійні соціокультурні зміни транслюються у вигляді феноменів освітньої діяльності.

Проективність філософії освіти також є системостворюючим фактором стосовно освітнього маркетингу. Сутність нового функціонального імперативу освіти в інформаційному суспільстві якраз і полягає в тому, що освіта моделює майбутній стан суспільства. Однак це моделювання не має вигляду створення та реалізації визначеного набору якостей, скоріше, мова йде про безперервний процес саморозвитку суспільства на основі освітніх інновацій, через які у соціум упроваджуються нові цінності та відносини. Проектування з погляду філософсько-освітніх принципів – це орієнтація на щось нове і підпорядкування йому усієї освітньої діяльності. У межах діялісно-проективного підходу освітній маркетинг інтерпретується як механізм упровадження елементів майбутнього у наявну освітню систему і через неї – у соціальні відносини.

Таким чином, інтерпретація освітнього маркетингу у межах філософії освіти спирається не лише на динаміку освітніх процесів, а й на більш загальні тенденції становлення постіндустріального суспільства.

Екзистенціальний вимір маркетингу як механізму освітньої діяльності став визнаним предметом дослідження саме в межах методології аналізу постнекласичної освіти як чинника розвитку постіндустріального суспільства. Її наріжним каменем стало визнання онтологічної сутності освіти як сфери життєдіяльності, через яку виражається соціальна суть людини. „Освіта є категорія буття, а не знання й переживання. ... Освіта – образ сукупного людського буття” [7, с.3].

Висновки. Підсумовуючи аналіз освітнього маркетингу у контексті філософсько-освітньої проблематики, ми вважаємо необхідним сформулювати основні його характеристики, що впливають з інтегративних зв'язків філософії освіти та філософії маркетингу, а також предметних особливостей освітнього маркетингу, визначених соціокультурною специфікою розвитку освітньої сфери. На нашу думку, у загальному вигляді основні виміри освітнього маркетингу як інноваційного феномену на перетині з проблемним полем філософії освіти мають наступний вигляд:

- обґрунтування та розробка маркетингових механізмів для реалізації нового функціонального імперативу сучасної освіти, що визначається її роллю як системоутворюючого фактору формування інформаційного суспільства;
- дослідження потенціалу освітнього маркетингу та форм його реалізації як інструментарію здійснення процесів постіндустріальної трансформації суспільства й переходу на модель інноваційного розвитку;
- використання освітнього маркетингу для ціннісної переорієнтації освітнього процесу у контексті глобальних соціокультурних змін постіндустріального зразка;
- концептуалізація гуманоцентричної філософії як основи маркетингового впливу на розвиток освітніх технологій в напрямі формування „освіти особистісного розвитку”

та реалізації концепції „людського капіталу”;

- реалізація засобами освітнього маркетингу процесу розширення соціальних функцій освіти як системного соціокультурного феномену в сучасному суспільстві;
- конституювання проектувальної функції освітнього маркетингу щодо обґрунтування, моделювання та реалізації інноваційних форм освітньої діяльності як способу соціокультурного моделювання реалій інформаційного суспільства;
- реалізація освітнім маркетингом функції актуалізації та матеріалізації філософії постсучасного суспільства – світоглядної основи формування засобами освіти єдиної загальнопланетарної спільноти людей, суспільства з високим рівнем духовності та самосвідомості;
- використання освітнього маркетингу для проектування та формування системи соціальних відносин бажаного типу та мереж міжособистісної комунікації інформаційного суспільства;
- формування управлінського ресурсу освітнього маркетингу в контексті підвищення ефективності освітньої діяльності на рівні взаємодії „суспільство – освіта”;
- конституювання освітнього маркетингу як механізму організації ринкових форм функціонування освітніх систем та суб’єкт-об’єктної взаємодії всіх компонентів освітнього ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Братаніч Б. В. Філософія соціально орієнтованого маркетингу в освіті / Б. В. Братаніч. – Дніпропетровськ : Інновація, 2005. – 224 с.
2. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – Москва : Совершенство, 1998. – 529 с.

3. Гончаров С. М. Освітній маркетинг / С. М. Гончаров, Г. І. Сапсай. – Рівне : НУВГП, 2010. – 252 с.
4. Зязюн І. А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка толерантності. – 2000. – №3. – С. 58–61.
5. Колесник А. О. Інноваційний потенціал освітнього маркетингу: філософсько-освітній аспект : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / А. О. Колесник ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2013. – 19 с.
6. Панкрухин А. П. Маркетинг / А. П. Панкрухин. – Москва : ИКФ Омега-Л, 2002. – 656 с.
7. Шелер М. Формы знания и образования // Шелер М. Избранные произведения. – Москва : Прогресс, 1994. – [С. 38–94].



Екатерина Романенко

Маркетинг как составляющая философско-образовательного знания: методологический аспект

В статье исследуется специфика образовательного маркетинга в контексте содержания философско-образовательного знания. Больше всего внимания уделяется методологии анализа образовательного маркетинга с использованием эвристического потенциала философско-образовательных категорий. Обосновывается методологическая функция философии образования относительно образовательного маркетинга как доминирующей управленческой практики в образовательной сфере. Указывается на социокультурную обусловленность и эффективность использования маркетинговых методологий и технологий для реформирования отечественного образования.

Ключевые слова: образовательный маркетинг, управление в образовании, методология, философия образования, управленческая парадигма.



Katerina Romanenko

Marketing as a component of philosophic – educational knowledge: the methodological aspect

Specifics of educational marketing are investigated in the article in context of the content of philosophic-educational knowledge. The main attention is paid to methodology of analyzing educational marketing using heuristic potential of philosophic-educational categories. Methodological function of education philosophy is grounded according to educational marketing as a dominant administrative practice in the educational sphere. Socio-cultural conditionality and effectiveness of using marketing methodology is explained for reformation of the native education.

Key words: educational marketing, management in education, methodology, philosophy of education, management paradigm.



МАКРОПАРАМЕТРИ СТАНУ ОСВІТНІХ СИСТЕМ І ПРИНЦИП НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

УДК 37:7316.012:004

Сформульовано принцип невизначеності як фундаментальне положення теорії моделювання освітніх систем та методики оцінювання їх станів і процесів організаційного розвитку.

Ключові слова: макропараметри стану, незалежні і псевдонезалежні макропараметри, спряжені макропараметри, квант дії, принцип невизначеності.



**Іван
ОСАДЧИЙ**

Старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук

Актуальність дослідження.

В умовах демократизації управління освітніми системами зростає інтерес науковців і практиків до методик кількісного і якісного оцінювання стану функціонування та організаційного розвитку об'єктів управління.

Актуальними стали різноманітні системи рейтингових, факторних, кваліметричних оцінювань регіональних освітніх систем діяльності навчальних закладів, їх компонентів тощо.

Але досить часто набір параметрів, які використовуються в цих системах, є внутрішньо суперечливим і надуманим, а об'єкт оцінювання після застосування до нього „новітньої” методики скоріше нагадує купу „перемитих” деталей, ніж

життєздатний діючий механізм. Зрозуміло, що довіра до таких систем оцінювання є низькою.

Ситуація значно ускладнюється у випадках аналізу теорії і практики управління організаційним розвитком, коли потрібно одночасно давати оцінку як результатам функціонування системи, так і ефективності заходів (здебільшого цілеспрямованим акціям та проектам), завдяки реалізації яких забезпечуються ті або інші зміни.

Мета дослідження. Здійснити пошук загальних принципів формування системи параметрів оцінювання стану та організаційного розвитку освітніх систем.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Для розв'язання цієї досить складної наукової проблеми потрібно правильно обрати теоретико-методологічну основу дослідження, створити відповідну модель освітньої системи. У процесі дослідження необхідно також забезпечити вивчення поведінки моделі під час

впливу на неї внутрішніх і зовнішніх факторів, аналогічних тим, які діють на реальні освітні системи. За результатами поведінки моделі можна зробити висновки про властивості реальних освітніх систем і закономірності їх функціонування.

Методологічною основою цього дослідження обрано синергетику — науку, яка досліджує загальні закони самоорганізації складних систем довільної природи. *Теоретичною основою дослідження є теорія БМ-систем („систем без меж“)* або теорія освітніх мереж, створена автором статті у 2001-2002 роках. Ця теорія є аналітичною інформаційною теорією, положення якої досить широко висвітлено у педагогічній літературі [1].

Для нашого дослідження важливими є кілька положень цієї теорії, зокрема, твердження про те, що *освітні системи є відкритими і не мають меж, а їх структура складається з ядра (макрорівень) та зон слабого, помірного і сильного впливу*. Це твердження є очевидним, адже практично всі ресурсні потоки, які, взаємодіючи в ядрі освітньої системи і тим самим забезпечуючи ті або інші результати її функціонування, формуються зокрема і далеко за її межами на мікрорівні (рівень індивідів) та мегарівнях (соціальні групи, класи, регіони тощо).

Не менш важливим для нас є і положення теорії освітніх мереж, яке окреслює такі властивості структури освітніх систем, як взаємна проникність їх ком-

понентів, тобто підсистеми нижчого рівня є одночасно компонентами підсистем вищого рівня. Наприклад, група учнів класу має власні системні властивості, яких не мають окремі особи, що до неї входять. Ця ж група разом з іншими групами входить до структури класу і вже на цьому підсистемному рівні (класному) з'являються нові інтегральні властивості. Класи входять до потоків і школи (початкова, основна, старша). Разом вони утворюють макрорівень, на якому проявляються нові загальносистемні інтегральні властивості, невластиві нижчим рівням системи.

У теорії освітніх мереж інформаційною моделлю освітніх систем є кортеж, до складу якого входять множина мікропараметрів (множина А), множина макропараметрів (множина В), множина законів самореалізації (множина Х) або організаційна культура системи як сукупність корпоративної культури (К) та технологій (Т), які застосовуються в даній системі (підсистемі) [2]. Тобто

$$S = \langle \{A\}, \{B\}, \{X\} \rangle$$

або

$$S = \langle \{a_1 \dots a_k\}, \{b_1 \dots b_l\}, \{x_1 \dots x_n\} \rangle, \text{ де } l < k$$

Предметом аналізу представлено дослідження є лише макропараметри b_l — невелика кількість інтегральних характеристик (ступенів свободи L-вимірного простору), за допомогою яких (від кількох одиниць до кількох десятків) можна однозначно

У практичній роботі з опису складної освітньої системи одностороннє застосування спряжених псевдонезалежних макропараметрів унеможливорює точний опис її дійсного стану

Неприпустимо порушувати вимоги принципу невизначеності у розробленні моделей освітніх систем і методик оцінювання станів їх функціонування та розвитку

задати стан системи (підсистеми) і на основі яких на цьому системному (підсистемному) рівні проявляє себе потужна множина мікропараметрів a_k (від кількох десятків до сотень і тисяч параметрів). Поява макропараметрів є наслідком протікання процесів самоорганізації у складних соціальних, зокрема – й освітніх, системах та в їх компонентах. Закономірності таких процесів вивчає синергетика.

Загалом усі макропараметри можна поділити на дві групи. До першої належать макропараметри, які характеризують результати функціонування системи (підсистеми), до другої – ті, які характеризують саму діяльність, яка забезпечила одержання того чи іншого результату освітньої діяльності. Макропараметри, один з яких характеризує результат діяльності (позначимо його v_1), а інший – діяльність (позначимо – v_2), яка забезпечила цей результат (тобто v_1), вважатимемо спряженими. Спряженими можуть бути і групи макропараметрів.

Макропараметри, які сформувались завдяки процесам і ресурсам лише конкретного системного (підсистемного) рівня, розглядаємо як незалежні. Ті макропараметри, які сформувались завдяки ресурсам даного системного (підсистемного) рівня, а також мікрорівнів і мегарівнів системи, трактуємо як псевдонезалежні. Таким псевдонезалежним макропа-

раметром, наприклад, може бути рівень матеріальної бази якогось конкретного навчального кабінету. Цілком зрозуміло, що те чи інше значення цього показника залежить як від зусиль завідувача цього кабінету, так і від інших вчителів, працівників школи, дітей, батьків, спонсорів, а також від наявності чи відсутності цільових регіональних чи загальнодержавних програм матеріального, методичного забезпечення, грантів тощо.

Спробуємо застосувати розроблену модель освітньої системи для аналізу типових прикладів.

У випадках, коли систему (підсистему) описують за допомогою лише макропараметрів, які сформувались на конкретному системному рівні, тобто на основі незалежних макропараметрів, проблем не виникає. Пари (групи) спряжених макропараметрів можна успішно застосовувати у розробленні систем оцінювання навчальних закладів та їх компонентів. Адже для них існує простий логічний зв'язок між незалежним макропараметром v_1 , який характеризує результат освітньої діяльності, і незалежним макропараметром v_2 , який розкриває на цьому ж системному (підсистемному) рівні саму діяльність, що забезпечила результат v_1 . Тобто маємо справу з лінійним причинно-наслідковим зв'язком – чим більше зусиль, тим кращий результат.

Але в загальному випадку треба однозначно визнати, що всі макропараметри

освітніх систем (принаймні, переважна їх більшість) є псевдонезалежними, і їх використання для опису стану систем (підсистем), на нашу думку, є некоректним.

Важливо відзначити, що запропонована модель демонструє цікаву властивість. Розглянемо кілька узагальнених прикладів. Скажімо, рівень знань учнів конкретного 10 класу з фізики (макропараметр v_1). Для визначення значення цього макропараметра було проведено об'єктивну контрольну роботу і отримано конкретне значення цього макропараметра. Здійснивши аналіз методичного інструментарію вчителя фізики, отримали якесь конкретне значення макропараметра v_2 , який характеризує діяльність вчителя, що забезпечила те чи інше значення макропараметра v_1 .

Тепер здійснимо додаткові заходи зі зменшення невизначеності макропараметра v_1 . Дослідимо, з яких саме тем проводилась перевірка, які знання і вміння вимірювались, яке місце вони займають у структурі знань з фізики тощо. Тут можна виявити, що під час визначення макропараметра v_2 потрібно обов'язково враховувати і роботу попередника вчителя, який навчав дітей в 7-9 класах, і внесок учителя математики в навчання учнів математичним дослідженням, і роботу репетитора (якщо він є), а також самоосвіту учня, роль і зусилля батьків тощо. І навпаки, зменшивши невизначеність у виявленні засобів і технологій, які застосовує вчитель, тобто описавши їх детально і якомога точніше, стає незрозумілим, які саме знання та вміння забезпечив той чи інший прийом, та чи інша освітня технологія (дія). Причини такої ситуації, на нашу думку, очевидні: ми почали працювати одночасно з двома спряженими псевдонезалежними макропараметрами, тому проявилася су-

перечність, яку потрібно обов'язково розв'язати у ході дослідження.

Розглянемо випадок з управлінської практики. Для прикладу, завдяки певній управлінській діяльності, яку можна описати за допомогою макропараметра v_2 досягнуто результату v_1 . Але під час деталізації результату v_1 , тобто зменшенні його невизначеності, неможливо точно вказати, якими саме засобами було досягнуто уточнений результат v_1 . Чи це є результатом зусилля лише нинішньої адміністрації, чи і попередньої, чи залучалися ресурси з інших підсистемних рівнів (наприклад, ресурси дітей, батьків, учителів, зокрема і часові, фінансові, матеріальні тощо). Ситуація повторилась: чим точніше вдається виміряти (описати) значення одного зі спряжених псевдонезалежних макропараметрів, тим менш точно можна говорити про значення іншого.

Наведені вище приклади є узагальненням результатів великої кількості оцінок реальних освітніх систем у ході проведених фронтальних перевірок навчальних закладів, їх атестацій, вивчення стану і результатів навчально-виховної роботи з різних навчальних предметів тощо.

Так пропонуємо у процесі здійснення теоретичних досліджень та у практичній роботі користуватись положенням, яке відображає природу освітніх систем і яке трактуємо як принцип невизначеності. Його сутність полягає у наступному: під час одночасного застосування спряжених псевдонезалежних макропараметрів для опису стану складної освітньої системи (підсистеми), принципово неможливо дати точний опис її дійсного стану, тобто результатів функціонування та систем діяльності з їх досягнення.

Це твердження можна схематично записати у вигляді аналітичного виразу:

$$\Delta v_1 \cdot \Delta v_2 = d, \text{ де}$$

- Δv_1 – невизначеність довільного макропараметра v_1 n -го підсистемного рівня;
- Δv_2 – невизначеність макропараметра v_2 n -го підсистемного рівня, спряженого з макропараметром v_1 , тобто такого, який характеризує розгорнуті в часі дії, котрі забезпечують змінюваність макропараметра v_1 ;
- d – квант дії, тобто стала величина, яка відповідає елементарному акту спільної педагогічної діяльності суб'єктів на n -ому підсистемному рівні.

Ураховуючи сутність принципу невизначеності,

було зроблено висновок, що, чим точніше вдається визначити значення макропараметра v_1 (наприклад, рівень знань з якогось предмета, сформованість навички, конкретної риси характеру або наявність певної властивості в колективі, навчальному закладі, системах освіти тощо), тим з меншою точністю можна стверджувати, завдяки яким саме зусиллям (діям) (макропараметр v_2), розгорнутим у часі, було забезпечено змінення (зростання, зменшення) макропараметра v_1 . І навпаки, чим точніше вдається виміряти (описати) значення макропараметра v_2 , тим з меншою точністю можна стверджувати, що саме ці (виявлені, описані, виміряні), а не інші педагогічні дії, забезпечили наявну зміну значення макропараметра v_1 .

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Осадчий І. Г. Синергетика в управлінні освітою: основи теорії БМ-систем / І. Г. Осадчий // Завуч. – 2001. – №17-18 (95-96), червень.
- Осадчий І. Г. Основи теорії БМ-систем: інформаційні моделі освітніх систем / І. Г. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – №1. – С. 74-86.

ВИСНОВКИ

1. Принцип невизначеності є фундаментальним принципом, порушення його вимог є неприпустимим у розробленні моделей освітніх систем і методик оцінювання станів їх функціонування та розвитку.

2. Неприпустимо в одній системі оцінювання складних освітніх систем одночасно використовувати множини спряжених псевдонезалежних макропараметрів. Якщо це зробити неможливо, то обов'язково потрібно, використовуючи принцип невизначеності, вказати (описати) досягнутий рівень невизначеності у конкретному оцінюванні системи.



Иван Осадчий

Макропараметры состояния образовательных систем и принцип неопределенности

Сформулирован принцип неопределенности как фундаментальное положение теории моделирования образовательных систем и методики оценивания их состояния и процессов организационного развития.

Ключевые слова: макропараметры состояния, независимые и псевдонезависимые макропараметры, взаимодействующие макропараметры, квант действия, принцип неопределенности.



Ivan Osadchij

Macro-parameters of the state of education systems and uncertainty principle

Uncertainty principle is defined as fundamental statement in theory of modeling education systems and methods of evaluation its conditions and processes of organizational evolution.

Key words: macro-parameters of the state, independent and pseudo-independent macro-parameters, conjugate macro-parameters, quantum of action, uncertainty principle.

МУЛЬТИКУЛЬТУРНІСТЬ ТА МУЛЬТИЛІНГВІЗМ ЯК ЧИННИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ



Педагогіка
ШКОЛИ

Стаття присвячена розгляду проблеми оволодіння іноземними мовами у рамках освітньої програми України для подальшої реалізації міжнародної комунікації. Позначено питання осучаснення освітянської діяльності в галузі викладання іноземних мов з метою забезпечення конкурентоспроможності освіти, науки і технологій, сприяння розвитку держави, інтеграції України у міжнародний простір. Розглянуті основні підходи до вивчення іноземної мови, зазначена важливість модернізації сучасної мовної освіти.

УДК 130.2+81'2461:
37.013.43-048.78

Ключові слова: освіта, мультилінгвізм, полікультурність, філософія освіти, модернізація освіти, глобалізація, комунікація.

Постановка проблеми. На початку XXI століття нові політичні, економічні, культурні процеси та тенденції набувають глобальних масштабів. Сьогодні позначено тим, що спостерігається глобальна політична динаміка, відбуваються економічні й соціальні трансформації сучасного світу. На думку О. Токменко, їхній характер зумовлено тим, що „людство вступає в інформаційну еру, якій притаманні складні процеси комунікаційної революції, інформаційних та психологічних війн, які впливають на встановлення світового порядку” [8, с.115].

При цьому, світові мови міжнародного спілкування виступають найважливішими засобами комунікації. Сучасний світ, що невинно змінюється, висуває нові вимоги удосконалення

системи навчання іноземних мов, потребує корегування навчальних програм, відповідно до рекомендацій Ради Європи та Міністерства освіти і науки України, оновлення змісту навчально-методичної роботи, впровадження нових навчальних курсів із сучасними технологіями викладання.

Інтеграційні процеси, що підсилюють культурну взаємодію, створюють унікальну атмосферу співжиття в єдиному просторі культурних, етнічних, конфесійних суперечностей. Такі процеси мають потребу в поглибленні діалогічного взаєморозуміння,



**Валерія
АСАЄВА**

Доцент кафедри гуманітарної освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

що також досягається засобами впровадження мультилінгвізму.

Мета та завдання даної статті полягають у актуалізації питання осучаснення освітянської діяльності в галузі викладання іноземних мов з метою забезпечення конкурентоспроможності освіти, науки і технологій, сприяння розвитку держави, інтеграції України у міжнародний простір.

Стан дослідження проблеми. Українськими науковцями розпочато динамічну модернізацію освіти. Осучаснення освітянської діяльності відбувається з метою задоволення потреб громадян України, розвитку держави, нації, економіки та інших сфер суспільного життя. Сучасна національна освіта, зберігши найкращі надбання минулих років, органічно поєднує у собі вітчизняний досвід і тенденції розвитку світової освіти та дає змогу забезпечити конкурентоспроможність нашої держави у глобалізованому і системно конкурентному світі.

Українські вчені О. Першукова, В. Топалова, О. Коваленко, розглядаючи цю проблему, пропонують різні засоби модернізації освіти. Зокрема, на думку О. Коваленко, у світі існують дві протилежні мовні тенденції: „рух до єдності та пошук самосвідомості” [2, с.18]. Тобто, національні, регіональні мови або мови меншин є не менш важливими в діалозі між країнами та народами. Тому вивчення будь-якої іноземної мови не повинне відбуватися за їхній рахунок. Але слід також враховувати, що забезпечення конкурентоспроможності освіти, науки і технологій неможливе без входження у загальносвітовий мовний простір, без знання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація потребує від молоді не тільки знання мов, але й вироблення навичок спілкування і співпраці з представниками різних національностей, вміння жити в багатонаціональному і багатокультурному просторі.

Для інтеграції у міжнародний простір Україна повинна створити відповідні умови для якісного оволодіння іноземними мовами. *Соціальним замовленням сьогодення є оволодіння іноземною мовою не лише в рамках шкільної програми, але і як засобом міжособистісного спілкування.* Вслід за змінами цілей навчання відбуваються зміни в системі навчання. *Іноземна мова вивчається вже в дитячих садках та початковій школі.* Відповідно до закону адекватності, за яким „певна мета досягається тільки відповідними їй засобами” [3, с.26], наше життя поповнюється новими стандартами, новими навчальними планами, програмами, сучасними комунікативно-спрямованими підручниками. Але *роль самоосвіти, самовдосконалення є пріоритетною.*

У багатомовному культурному просторі мовні стратегії виконують роль механізмів освоєння і володіння іноземними мовами, соціалізації та акультурації особистості, виступають основним культурним комунікаційним засобом.

Філософія освіти, спираючись на досягнення семіотики (аналіз знакового представництва мови), лінгвістики (аналіз природних мов), культурної семантики (аналіз мови як засобу відображення смислу), вважає мовні стратегії засобом розуміння народами культурних відмінностей, що є унікальним формовитвором єдиної людської сутності. Досягнення толерантного сприйняття культурних відмінностей можливе завдяки мовним стратегіям. Мовні стратегії сприяють подоланню непорозумінь, які можуть виникати під час міжкультурної комунікації у багатокультурному просторі. Оскільки на уроках іноземної мови з використанням мовних стратегій здійснюється знайомство дітей з культурними цінностями інших народів, виховується толерантне ставлення, повага до людей [4, с.19].

Розглядаючи основні підходи до вивчення іноземної мови у світовій

практиці, слід зазначити, що найбільш вдалим є **комунікативний підхід**, що відображає специфіку її викладання в загальноосвітніх навчальних закладах. Тобто в процесі іншомовної комунікативної діяльності відбувається оволодіння засобами спілкування, спрямоване на їх застосування у процесі практичного спілкування. Ситуації реального спілкування моделюються завдяки реалізації навичок говоріння, читання та письма як видів мовленнєвої діяльності.

Інше, **комунікативно-орієнтоване**, навчання націлене на оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. Такий підхід до вивчення іноземних мов був визваний підвищенням зацікавленості у вивченні іноземних мов у комунікаційних цілях при об'єднанні європейських країн у Єдиний Європейський Союз, створенням спільного ринку, інтернаціоналізацією промислових підприємств, багатомовністю в Європі. Політична вага вивчення іноземних мов та потреба виховання єдності, відкритості, зацікавленості мовою і культурою інших народів, поваги до них обумовлені нині тим, що сучасні учні у найближчому майбутньому працюватимуть на міжнародних підприємствах, застосовуючи на практиці отримані знання.

Комунікативно-зорієнтоване викладання іноземних мов за допомогою технічних засобів навчання, нових підручників, словників, методичної літератури є практичною ланкою, що об'єднує теорію і практику навчання. Іншомовна освіта набуває все більшої популярності тому, що вона є тим пов'язуючим елементом загальної освіти людства, яким можна оволодіти в процесі комунікації в культурологічному, психологічному, педагогічному та соціальному аспектах.

Саме тому **головною метою навчання іноземної мови**, згідно з державним стандартом з іноземних мов, є **формування комунікативної компе-**

тенції. При цьому неабиякий вплив мають суспільно-політичні умови, оскільки визначаються відносини між соціокультурною картиною учня і соціокультурною картиною народу, мова якого вивчається. Оскільки соціальними закладами в Україні є школи, то саме вони „виконують функцію ознайомлення своїх вихованців з доктриною, загальноприйнятою в цьому суспільстві „хто ми є і як ми бачимо їх” [6, с.25].

Окрім того для виходу України у світовий простір іноземну мову необхідно розглядати як важливий засіб міжкультурного спілкування. Сучасна освіта має сформувати в учнів такий рівень знань, умінь і навичок, який дав би можливість практично підтримувати спілкування з носіями мови на комунікативно достатньому рівні. При чому, крім утилітарного аспекту, вивчення мов повинне зважати на **соціально-культурний** компонент, який забезпечує мультикультурне виховання. Вивчення іноземної мови означає „наближення до іншого, озброєння самого себе інтелектуальними засобами для зустрічі з реальним і невідомим, збагачення себе через знання культур і їх світосприйняття” [6, с.34].

Зважаючи на те, що зміцнення авторитету держави на міжнародній арені потребує модернізації суспільства, нарощування його інтелектуального, духовного потенціалу, система освіти має за мету підготувати учнів для комунікації з посланцями інших країн, познати їх із суспільним устроєм, традиціями та мовною культурою [5]. Тому соціокультурний компонент змісту мовного навчання має не менше значення. *Характерно, що при вивченні іноземної мови відбувається входження людини в іноземну культуру, індивід охоплює усі соціокультурні особливості країни, мову якої вивчає.* Соціокультурна складова сучасних світових процесів вважається першоосновою для формування соціокультурної компетенції. Але у

формулюванні цього поняття та розкритті його змісту існують деякі розбіжності.

На думку П.Сисоєва, соціокультурний компонент змісту мовного навчання можна поділити на три складові: засоби комунікації (усну та письмово передачу інформації носіями культури); національна ментальність (зразок мислення представників іншої культури); національні здобутки (мистецтво, наука, історія, релігія). Усі ці складові нерозривні та пов'язані між собою. Згідно з думкою вченого, „культура є живою категорією, її розвиток безпосередньо пов'язаний із розвитком суспільства, тому зміст соціокультурного компонента буде постійно змінюватися, набувати нового наповнення” [7, с.15].

Іншу точку зору на соціокультурний компонент змісту мовного навчання висловлює В. Топалова. Згідно з нею, засади соціокультурної компетенції на лінгвістичному рівні полягають у соціокультурному компоненті змісту навчання іноземної мови [9, с.24].

Першочерговим завданням освіти на національному рівні, як і на загальносвітовому, є наповнення змісту освіти соціокультурними аспектами. Соціокультурний компонент змісту навчання іноземних мов містять усі національні програми країн Європи. Але цей компонент, вважає О. Коваленко, „подається обмежено, без врахування вимог часу і нових тенденцій розвитку, оскільки програмам завжди притаманний певний консерватизм” [1, с.4]. Тому найважливішою умовою у складанні навчального плану та навчального процесу нашого часу є врахування таких компонентів, які спонукають до вивчення мов. Також при навчанні іноземної мови важливим є залучення майбутнього користувача мовою до пізнавальної і творчої діяльності.

Враховуючи те, що саме у школі формуються опорні механізми мовного спілкування, які будуть потрібні

випускникам у майбутньому, сучасність вимагає переосмислення існуючої моделі методичної концепції навчання іноземної мови у навчальних закладах. **Мовна освіта має стати одним з найголовніших завдань модернізації сучасної національної освіти.**

На заваді стають **проблеми** у вигляді **недосконалих підручників**, які ще мають тестуватися та виправлятися, а також **нестача педагогічних кадрів** для початкової школи, яких підготовлено **тільки 30%**. Але ці недоліки можливо подолати, створивши нові підручники та збільшивши випуск потрібних фахівців на державне замовлення.

За останніми даними, **близько 70%** населення земної кулі **володіє**, тією чи іншою мірою, **двома або більше мовами**, це характерно для регіонів, де проживають пліч-о-пліч різні національності, як наприклад, в Україні, тут населення поряд з українською володіє російською мовою, а також однією, або двома іноземними. Мультилінгвізм населення – категорія непостійна: в одних країнах його кількість збільшується, в інших скорочується.

Стосовно мовної освіти України, практичні пріоритети можна визначити наступними напрямками розвитку сучасної освіти:

- створенням умов для професійної перекваліфікації та мовної освіти упродовж життя;
- модернізацією дистанційної мовної освіти;
- професійною перепідготовкою і підвищенням кваліфікації працівників освіти;
- спрямованістю зовнішньої політики країни на євроінтеграцію.

ВИСНОВКИ

Таким чином, одним із важливих напрямів модернізації сучасної освіти залишається як модернізація методичних концепцій навчання іноземної мови, так і створення

умов для професійної підготовки кадрів, разом з підтримкою освіти упродовж усього життя.

Мовні стратегії торують шлях до розуміння народів і культур, толерантного сприйняття одне одного та співпраці. Мультикультурна освіта та її невід'ємна складова частина – мультилінгвізм – не лише сукупність інституційно організованих засобів визнання й збереження культурних відмінностей, це й певна комунікативна політика, частиною якої є забезпечення високого ступеня волі вибору людини визначати своє місце в сучасному суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко О. Європейський форум з питань мовної політики // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 4-6.
2. Коваленко О. Підготувати до життя (Модернізація системи іншомовної освіти в Україні) / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – №1. – С. 11-21.
3. Кушнір А. Педагогіка іностраних мов / А. Кушнір – Москва : Народное образование, 1997. – 191 с.
4. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации / Ю.В. Павленко. – Киев : Феникс, 2002. – 88 с.
5. Першукова О. Формуючи „європейську свідомість” : (європейський досвід структурування соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови) / О. Першукова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2005. – № 2. – С.106-115.

6. Сучасна технологія навчання іншомовного матеріалу в середніх навчальних закладах. – Київ : Ленвіт, 2004. – 96 с.
7. Сысоев П. В. Язык и культура : в поисках нового направления в преподавание культуры страны изучаемого языка / П. В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 12-17.
8. Токменко О. Мовні тенденції Ради Європи в контексті глобалізації / О. Токменко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 112-115.
9. Топалова В. М. Формирование социокультурной компетенции у студентов неязыкового вуза / В. М. Топалова. – Киев, 1997. – 167 с.

Сучасна освіта має сформувати в учнів такий рівень знань, умінь і навичок, який дає би можливість практично підтримувати спілкування з носіями мови на комунікативно достатньому рівні



Валерія Асаєва Мультикультурність і мультилінгвізм як фактори модернізації сучасної системи освіти

Стаття присвячена розгляду проблеми оволодіння іноземними мовами в рамках освітньої програми України для подальшої реалізації міжнародної комунікації. Обозначені питання сучасності освітньої діяльності в області викладання іноземних мов з метою забезпечення конкурентоспроможності освіти, інтеграції України в міжнародне простірство. Розглянуті основні підходи до вивчення іноземних мов, відзначено важливість модернізації сучасної мовної освіти.

Ключові слова: освіта, мультилінгвізм, полікультурність, філософія освіти, модернізація освіти, глобалізація, комунікація.



Valeriya Asaeva Multi-culture and multi-linguistics as the factor of the modern education system modernization

The article is devoted to the problem of foreign language learning as a part of the educational program of Ukraine for the further implementation into the international communication. The questions of educational activities modernization in the field of foreign languages teaching are marked in order to ensure the competitiveness of Ukraine in education, science, and technology in the international space. The basic approaches to foreign language teaching are considered, the importance of modernizing up-to-date language education is indicated.

Key words: education, multi-linguistics, multi-culture, philosophy of education, modernization of education, globalization, communication.



Педагогіка
школи

УДК 004.15.26:
37.091.212/3

ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ІДЕНТИФІКАЦІЇ І РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ

Автор статті проектує освітньо-інформаційне середовище майбутнього нашої країни, яке може виховати його еліту. Описує програми і умови, необхідні для реалізації. Така модель освіти обдарованих дітей може принести нашій державі процвітання і пошану в світі.

Ключові слова: моделі освітнього розвитку, інформаційне середовище, обдаровані діти, умови.



**Володимир
КАМИШИН**

Директор Інституту обдарованої дитини НАПН України, доктор педагогічних наук, м. Київ

Світове співтовариство прагне створити систему освіти, яка відповідала б викликам часу, потребам творчої особистості та суспільства у цілому, а тому прогнозує нові умови і віднаходить інноваційні моделі освітнього розвитку обдарованих і талановитих дітей. У перспективних моделях, що випробувані часом, в основу покладено ідею підтримання і розвитку природної обдарованості, здібностей і таланту кожної дитини як запоруки її самотвердження на життєтворчому шляху [5].

Разом з тим, широкому загалу невідомі спроби цілісного проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього для ефективної селекції і

розвитку обдарованості. Основоположні ідеї такого проектування з різних причин не були повністю реалізовані на практиці. Отже, теоретичні обґрунтування, елементи проектів використовувалися під час створення закладів, які забезпечували прогресивні, перспективні підходи до організації проблемно-аналітичного, проектно-технологічного, особистісно орієнтованого, розвиваючого, компетентнісного та діяльнісного навчання.

В основі проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього повинна лежати ієрархічна модель особистості, фундаментом якої є чітко окреслена організаційна структура та елементний склад. При цьому, необхідно врахувати вікові особливості дитини, зокрема, що 70% розвитку особистості відбувається до 6 років, 20% розвитку припадає на загальноосвітній навчальний заклад і 10% на розвиток освіти дорослих. Врахування такого психологічного фактора дасть змогу констру-

тивно визначити напрями та темпи розвитку особистості, а також розробити ефективні методики педагогічного впливу. Особистість має розглядатися не ізольовано, а як складова навколишнього світу. На цьому повинні формуватися засадничі принципи організації педагогічної взаємодії та забезпечення їх реалізації в освітніх планах, програмах, педагогічних технологіях навчання, виховання обдарованих і талановитих особистостей.

Основною метою проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього повинно бути виховання здорової, гармонійно та всебічно розвиненої, успішної, високодуховної особистості. Новизна ідеї полягає в тому, щоб сформулювати соціально активну й відповідальну, творчо думаючу та працюючу особистість шляхом створення оригінальної системи безперервної освіти від народження дитини до входження її у самостійне життя [4].

Перед ученими та вчителями-практиками ставиться завдання розробити й апробувати вихідні принципи та режим сприятливого розвитку природних задатків, інтересів та схильностей учнів, вийти на якісно новий рівень навчально-виховного середовища, що відповідало б вимогам часу. Іншими словами, необхідно створити багато шляхів особистісного розвитку, а дитина сама має обрати власний шлях та швидкість руху по ньому.

Поставлені завдання необхідно реалізувати через створення умов та

розв'язання комплексу оптимальних завдань: матеріально-технічних, психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, організаційно-режимних і кадрових.

З цією метою необхідно розв'язати комплекс наступних завдань:

1. Застосовуючи сучасні антропологічні знання, здійснюючи медико-психологічний захист вихованців, створити умови для повноцінного та гармонійного фізичного, розумового та духовного розвитку особистості, забезпечити виховання здорової людини.

2. Розробити, апробувати та впровадити структуру освітньо-інформаційного середовища як системи безперервної освіти, що охоплює такі ланки: центр сім'ї та раннього розвитку дитини, дитячий садок – перед початкову і початкову, основну і старшу школу. Особливість цієї структури зумовлена різними видами диференціації навчально-виховної діяльності із застосуванням традиційних і нетрадиційних форм і методів навчання.

3. Забезпечити матеріально-технічну базу з урахуванням досягнень науки і техніки на основі використання новітніх комп'ютерних технологій з адаптованими виконавчими механізмами та інших сучасних засобів навчання на електронних носіях.

4. Створити у навчальному закладі соціально-психологічну атмосферу, що сприяє співтворчості, співпраці та розвитку різнобічної активної самостійної творчої діяльності учнів.

5. Забезпечити педагогічний процес як загальний

Новизна пропонуваного освітньо-інформаційного середовища полягає в інтеграції, у створенні оригінальної системи безперервної освіти від народження дитини до входження її у самостійне життя

Звернення до світової культури, історії, духовних та загальнолюдських цінностей, якими пронизуються навчальні предмети, закладають ідеї добра, людяності, миру, милосердя

рух учителя, учнів та батьків до загальнолюдських цінностей виховання, освіти і розвитку. З цією метою необхідно:

- апробувати новий зміст освіти, в дидактичну основу якого покладена методологія інтеграції засвоєння суми знань або компетентностей про основні принципи процесів суспільного виробництва та навички у поведженні з простими засобами життєдіяльності, що оптимізує цикли предметів на основі інтегрування навчального матеріалу з урахуванням принципів гуманітаризації, гуманізації та політехнізації;
- формувати необхідний та достатній обсяг осмислених, мобільних знань та навичок, прийомів самостійної пізнавальної діяльності та компетентностей на основі принципів диференціації та індивідуалізації відповідно до обраного учнем напрямку розвитку з переходом в основну та старшу школу до поглибленої, профільної і спеціальної підготовки;
- реалізувати новітні форми, методи та засоби навчання, що дають змогу перейти від пояснювально-ілюстративного до проблемно-пошукового навчання та проектно-технологічного, що активізує види самостійної пізнавальної діяльності учнів [1];
- розробити та апробувати специфічні види самостійної творчої діяльності учнів та способи контролю та самоконтролю їхніх навчальних

досягнень з метою ідентифікації обдарованих і талановитих дітей;

- визначити та реалізувати схеми продуктивної взаємодії учительського та учнівського колективів із зовнішнім соціально-культурним та економічним середовищем.

6. Створити адекватні санітарно-гігієнічні та ергономічні умови для учнів, що забезпечують ефективну реалізацію навчально-виховного процесу.

7. Розробити та апробувати варіанти режиму діяльності різних типів навчальних закладів, які забезпечують реалізацію базових, здоров'язберігаючих педагогічних технологій та принципів освіти і виховання.

8. Розробити заохочувальну систему підготовки та підбору кадрів, підвищення їхньої кваліфікації, оплати праці та забезпечення умов життєтворчості.

Проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього повинно бути системою, що творчо розвиває дітей та розвивається сама. При цьому необхідно враховувати основні аспекти ідеї розвитку: постійний розвиток змісту та методів навчання, їх вплив на творчий розвиток особистості і, як результат, вплив на розвиток соціокультурного середовища мікрорайону, в якому розташовано навчальний заклад [7].

Перший аспект ідеї творчого розвитку – динаміка пошуку та багатоваріантність розв'язання комплексу навчально-виховних проблем.

Другий аспект ідеї творчого розвитку – створення у навчальному закладі та-

кої педагогічної системи, що стимулювала б, сприяла та вмотивувала всебічне виховання та творчий розвиток учнів, зокрема, формувала в них почуття відповідальності та діяльній ініціативи.

Третій аспект ідеї творчого розвитку – спрямованість навчального закладу як соціокультурного інституту на підйом національної культури, прискорення соціально-економічного та духовного прогресу мікрорайону і держави.

Сутність принципів моделювання освітньо-інформаційного середовища полягає у наступному:

- демократизація – це мета, засоби та гарантія перебудови середньої освіти,
- відкритість та варіантність змісту освіти,
- розвиток педагогіки співтворчості та співпраці,
- упровадження чинних та ефективних форм самоврядування шкільного колективу,
- продуктивна перебудова взаємин учителів та адміністрації.

Принцип виховання здорової людини має реалізуватися через забезпечення фізичного, морального, духовного, соціального й психологічного благополуччя кожного учня та працівника навчального закладу.

Системність передбачає логічну взаємодію структурних підрозділів, учасників навчально-виховного процесу у навчальному закладі та поза ним, продуктивну співпрацю, що забезпечуватиме оптимальний і творчий розвиток, навчання і вихо-

вання обдарованих і талановитих дітей.

Гуманізація навчальних закладів та освіти передбачає дитиноцентристський підхід, що сприяє подоланню відчуження учителя та учня від навчальної діяльності та один від одного, забезпечення орієнтації ЗНЗ на повноцінність щоденного життя учнів на кожному з вікових етапів – у дитинстві, отрочстві, юності. У навчальному закладі повинна підвищуватися не тільки питома вага предметів гуманітарного циклу, необхідно передбачати звернення до світової культури, історії, духовних та загальнолюдських цінностей, якими пронизуються навчальні предмети, що в основу закладають ідеї добра, людяності, миру, милосердя.

Диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу повинна сприяти розвитку здібностей кожного, хто навчається, творчому розвитку особистості з урахуванням її інтересів, мотивів, ціннісних орієнтацій, розбіжностей особливостей в інтелектуальній, емоційно-вольовій та дієво-практичній сферах, фізичного та психічного розвитку кожного учня (особистісно орієнтований підхід в організації навчально-виховного процесу).

Діяльній підхід вимагає включення учнів в активну суспільно корисну і продуктивну творчу діяльність, у тому числі у мікрорайоні, для розв'язання завдань соціальної адаптації вихованців.

Співпраця – спільна цільна активна діяльність учителя та учня, які творчо

Педагогічний процес повинен бути загальним рухом учителів, учнів та батьків до цілей освіти

Розвиток природних задатків та обдарованості дошкільнят і учнів різних вікових груп потребує оптимальних, сприятливих умов протягом усього перебування дитини у навчальному закладі

розвиваються, спрямовуються на опанування знань та соціального досвіду. Процес співтворчості та співпраці скріплюється взаємопроникненням у духовний світ один одного, колективним аналізом ходу та результатів діяльності співпраці, як такої.

Саморух учнів шляхом розвитку здійснюється у результаті створення оптимальних умов та режиму найбільшого сприяння (педагогічного, психофізіологічного, медичного, ергономічного тощо) для різнобічного самостійного розвитку природних задатків, схильностей та інтересів, у результаті чого учню надається можливість вільного самостійного переміщення за різними потоками складності та рівнями навчання з метою саморозвитку.

Оптимізація навчально-виховного процесу передбачає досягнення кожним учнем найвишого рівня знань, умінь та навичок, розвитку психічних функцій, способів діяльності, можливих для конкретної особистості в умовах навчального закладу. Тобто, отримання найбільшого ефекту за найменших витрат психофізіологічних зусиль.

Принцип нетрадиційності системи виражається у розумній зміні традиційної класно-урочної системи, розрахованої на одновікову групу учнів, на індивідуально-пошуковий навчальний заклад. Він передбачає спільне навчання і виховання різновікових груп учнів у зоні вільного розвитку, що дає змогу їм переходити вільно на більш

високий рівень в індивідуально-пошуковий.

Організаційно-педагогічна структура освітньо-виховного середовища для обдарованих та талановитих дітей повинна відповідати таким принципам:

- цілісності та комплексності – відображати єдність та взаємозв'язок у діяльності структурних підрозділів;
 - послідовності на кожній освітній сходинці традиційних і нетрадиційних компонентів навчально-виховної системи – цілей, змісту, методів, засобів та організаційних форм;
 - варіативності, що передбачає гнучкі та динамічні освітні напрями для створення оптимальних умов розвитку та реалізації природних задатків, схильностей та інтересів кожної дитини;
 - адаптивності – реалізації принципів безперервного виховання та освіти дитини відповідно до її вікових психофізіологічних особливостей, природних здібностей та перспективних потреб суспільства (соціальної адаптації).
- Освітньо-інформаційне середовище повинно забезпечувати зв'язок цілей і завдань виховання, навчання та творчого розвитку учнів на кожній віковій сходинці з урахуванням психологічних і фізіологічних особливостей дітей.

Науково обґрунтовані вікові періоди розвитку: раннє дитинство – від року до 3 років, дошкільне дитинство – до 6 років, період отрочества – 6-10 років, підлітковий період – 11-15 ро-

ків, ранній юнацький вік – 16-18 років.

Виходячи з цього, освітньо-інформаційне середовище повинно мати п'ять ступенів навчання і виховання дітей, а саме:

I-й ступінь – центр сім'ї та раннього дитинства (від народження до 3 років);

II-й – дошкільний навчальний заклад – передпочаткова школа (3-5 років);

III-й – початкова школа: 1-4 класи (6-10 років);

IV-й – основна школа: 5-9 класи (11-15 років);

V-й – старша школа: 10-12 класи (16-18 років).

Наповнюваність кожної групи Центру сім'ї та раннього дитинства, дошкільного навчального закладу – передпочаткової школи, кожного класу початкової та основної школи (1-9 класи) – 14 осіб, старшої школи (10-12 класи) – 10 осіб.

Розробляючи технологію навчально-виховної діяльності у Центрі сім'ї та раннього дитинства, необхідно виходити з того, що у цьому віці здійснюється більш інтенсивний загальний розвиток дитини, що слугує фундаментом для здобуття у подальшому будь-яких спеціальних знань, навичок та засвоєння різних видів діяльності. Основну значущість мають підтримання та будь-який розвиток якостей, специфічних для цього віку, оскільки унікальні умови цього віку більше не повторюються, тому те, що „не зроблено” тут і зараз, надолужити надалі буде важко або неможливо [2].

Для виховання гармонійно розвинених, здорових дітей та реалізації концепції безперервної освіти необхідно заповнити „по-

рожнину”, тобто, взяти під контроль період, що випадає з поля зору вчителів. Для цього потрібно створити службу кваліфікованої допомоги та контролю за фізичним, розумовим, емоційним розвитком з боку фахівців різного профілю у період життя дитини до її приходу до дошкільного навчального закладу. З цієї метою необхідно створити Центр сім'ї та раннього дитинства, якому надати такі повноваження:

а) навчити батьків розуміти проблеми дітей та підлітків, ознайомити з психолого-фізіологічними особливостями дитини, створення у родині атмосфери взаємодовіри, поваги та взаєморозуміння, як засобу та способу активного виховання;

б) здійснення завчасної медико-просвітницької, психолого-педагогічної роботи з молодими особами, які беруть шлюб, і сімейними парами, які очікують на появу дитини;

в) надання допомоги у вихованні та контролі за розвитком дітей від народження до трьох років;

г) забезпечення статевого виховання дітей, навчання батьків за спеціально розробленими спецкурсами.

Другим ступенем є дошкільне виховання, так звана передпочаткова школа, що охоплює дітей 3-х вікових груп: трьох, чотирьох і п'яти років. Усередині кожної групи повинні виділятися підгрупи дітей зі здібностями, схильностями та інтересами з метою спостереження та розвитку їхніх здібностей [6].

Створити багато шляхів особистісного розвитку, – щоб дитина могла сама обирати власний шлях та швидкість руху по ньому, – це завдання як учених, так і вчителів-практиків

У початковій ланці навчального закладу головним напрямом освіти повинні виступати такі чинники: різнобічний розвиток особистості, міцне засвоєння базових знань та умінь, розвиток природних схильностей і обдарувань дітей. Особливу увагу необхідно звертати на збереження умов для повноцінного життя дітей, реалізації їхніх запитів. Необхідно пам'ятати, що основний вид діяльності дитини – гра.

Диференціація навчально-виховної діяльності на цьому ступені досягається завдяки варіативності самого процесу, темпу викладу навчального матеріалу, надання дітям широких можливостей вибору видів діяльності, адаптації навчальних завдань до індивідуальних можливостей дітей та організації класів з урахуванням рекомендацій психологів та медичних працівників.

Класи повинні комплектуватися диференційовано за чотирма напрямками, що передбачають два ступені складності в оволодінні програмою.

Ці напрями можуть реалізуватися в умовах класно-урочної системи. Четвертий напрям (зона вільного розвитку для дітей з прискореним темпом розвитку) використовує нетрадиційні форми навчання, тобто, відмова від класно-урочної системи.

Кожна дитина повинна отримати обов'язковий загальноосвітній (державний стандарт) і виховний рівень, задовольняючи при цьому власні запити й інтереси, розвиваючи здібності й задатки. З цією метою пропонуються напрями за інтересами: спортивний та художньо-естетичний, гуманітарний, загально технічний та нетрадиційний (академічний), розрахований на обдаровану і талановиту молодь.

Перед основною школою постає завдання забезпечити обов'язковий рівень освіти, достатній як для паралельного отримання загальної середньої освіти, так і для професійної освіти, а в окремих випадках – для початку самостійної трудової діяльності [3].

На цьому етапі забезпечується вивчення спеціально розроблених курсів, що складають „ядро знань”, на які відводиться 50% навчального часу. Решту часу відводиться на вивчення варіативної частини програми. У ній диференціація здійснюється згідно з інтересами та змістом поглибленої і профільної підготовки за такими напрямками: спортивним та художньо-естетичним, суспільно-гуманітарним, інформаційно-математичним, хіміко-фізичним і загально-технічним. Навчання за ними починаються у восьмому класі, не виключаючи можливості переходу до іншого напрямку.

Старша школа будується на широкій та глибокій диференціації та варіативності, що дає змогу максимально врахувати здібності, інтереси та життєві плани молоді. На цьому етапі необхідно сформувати стійкі світоглядні позиції особистості, її ціннісні орієнтації та активну життєву позицію.

Індивідуалізація і диференціація навчання на цьому етапі передбачає:

а) розроблення нового змісту освіти (вибір груп предметів за певного „ядра знань”), що без зниження якості звільняється від повторів та непотрібної деталізації, створюючи єдину, цілісну картину світу;

б) розвиток здібностей та творчих можливостей кожного учня. Здійснюється поділ потоків на групи спортивного, художньо-естетичного, гуманітарного напрямів, групи з вивчення хімії, фізики, біології, медицини, математики, а також з вивчення певних технічних спеціальностей;

в) використання індивідуального стилю навчання; учні в будь-якому потоці можуть продовжувати навчання в індивідуально-пошуковому навчальному закладі з вільним режимом відвідування, за індивідуальним планом; для читання лекцій у потоці запрошуються науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів; проведення певної кількості навчальних занять для учнів старшої школи передбачається іноземними мовами;

г) організацію занять з урахуванням інтересів та схильностей дітей (факультативи, гуртки, секції).

Сутність режимних моментів виражається у тому, що початкова, основна і старша школи повинні працювати п'ять днів на тиждень у формі школи повного дня. Одна група дошкільного навчального закладу – передпочаткової школи та один клас початкової школи працюють у цілодобовому режимі.

Новизна пропонуваного освітньо-інформаційного середовища виражається в тому, що принцип безперервної освіти і виховання реалізується через інтеграцію в одну освітню систему „Центру сім'ї та раннього дитинства” (0-3 роки), „дошкільного навчального закладу – передпочаткової школи” (3-5 років); „початкової школи” (6-10 років); „основної школи” (11-15 років); „старшої школи” (16-18 років), а також професійно-технічного та вищого навчальних закладів.

Для створення оптимальних умов розвитку природних задатків та обдарованості дошкільнят і учнів різних вікових груп необхідно створити сприятливі умови протягом перебування дитини у навчальному закладі.

Педагогічний процес за певними напрямками повинен бути загальним рухом учителів, учнів та батьків до цілей освіти, при цьому вчитель стимулює та спрямовує пізнавальні та життєві інтереси учнів, працюючи у співтворчості та співпраці. Це, зокрема, передбачає розуміння вчителем учня, визнання його права участі у прийнятті рішення, права на помилку, а також відкритість, особисту відповідальність вчителя за власні судження, оцінки, рекомендації, вимоги та вчинки. Здобуваючи під час такого спілкування повагу та довіру учнів, вчитель розвиває в них здатність усвідомлювати себе, власні дії, цілі, мотиви, причини успіхів та невдач.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Заир-Бек Е. С. Основы педагогического проектирования [Текст] / Е.С.Заир-Бек. – СПб. : Альянс „Дельта”, 1995.
2. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках [Текст] / М. В. Кларин. – М., 1994.
3. Ніколаєнко С. М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХ століття [Текст] / С.М. Ніколаєнко. – К. : Знаки, 2006.
4. Поляков С. Д. В поисках педагогической инноватики [Текст] / С. Д. Поляков. – М., 1993.
5. Кремень В.Г. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв та ін. [за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 427с.
6. Бондарєва К. І., Козлова О. Г. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя: Науково-методичний посібник [Текст] / К. І. Бондарєва, О. Г. Козлова. – Суми, 2001.
7. Мадзігон В. М. Концепція Національного центру обдарованої дитини [Текст] / В. М. Мадзігон. // Рідна школа – 2009. – № 2-3.
8. Мадзігон В. М. Моделювання освітньо-інформаційного середовища майбутнього [Текст] // Біла книга національної освіти України / ТОВ „Інформаційні системи” / В. М. Мадзігон. – К., 2010.



Владимир Камышин

Проектирование образовательной-информационной среды идентификации и развития одаренности

Автор статьи проектирует образовательную-информационную среду будущего нашей страны, которое может воспитать его элиту. Описывает программы и условия, необходимые для реализации. Такая модель образования одаренных детей может принести нашему государству процветание и уважение в мире.

Ключевые слова: модели образовательного развития, информационная среда, одаренные дети, условия.



Volodymyr Kamyshyn

Designing the educational information environment of identification and giftedness development

The author projects the educational information environment of the future of our country which can raise its elite. It describes the program and the conditions necessary for its implementation. Such a model of gifted children education can bring our state prosperity and world esteem.

Key words: model of educational development, information environment, gifted children, conditions.



МЕДІА-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ПРОСТІР ТРАНСЛЯЦІЇ ЦІННОСТЕЙ

У роботі досліджуються характеристики медіа-освітнього простору, пов'язані з його належністю до аксіосфери особистості. Показано, що медіа-освітній простір сьогодні є в першу чергу сферою трансляції цінностей, і саме у цій своїй якості він має насамперед використовуватися в освітньому процесі. Здійснюється аналіз медіа-освітнього простору з погляду змісту цінностей та механізмів і особливостей їх поширення. Вказується на небезпеки щодо виховання особистості, пов'язані з деякими системними характеристиками медіа-освітнього простору.

Ключові слова: аксіосфера, цінності, виховання, медіа, освіта, простір, культура, ризики.

**Сергій
ДОВГАЛЬ**

Доцент
Дніпропетровського об-
ласного інституту після-
дипломної педагогічної
освіти

**П о с т а н о в к а
проблеми.** Медіа-освітній простір відіграє передусім роль інструмента та середовища трансляції культури. Мас-медіа, проте,

надають цьому процесу суттєву специфіку внаслідок того, що мають власний вплив не тільки на форму трансляції, але й на зміст соціокультурної реальності. Аналіз взаємодії медіа-освітнього простору та культурного простору в епоху електронних медіа відображає системну проблему трансформації ціннісної сфери інформаційного суспільства та тих ризиків, які вказані зміни несуть для соціуму. Медіа-освітній простір – нова територія, відкрита для людської взаємодії, що розширює межі світу особистості і її мож-

ливостей до глобального електронного „конференц-залу”, планетарна „екосистема” для ціннісної трансформації ноосфери, розвитку нових ідей духовної культури. Ключовим завданням цивілізації є трансформація медіа-освітнього простору в механізм трансляції інтегруючих термінальних духовних цінностей.

Стан дослідження проблеми. Аналіз ціннісного виміру медіа-простору здійснюється у роботах А.Захарова, Л.Зубанової, Н.Кирилової, Л.Прошак та інших вітчизняних і зарубіжних фахівців. У результаті наявних наукових розвідок пріоритетна роль електронних медіа як трансляторів цінностей в інформаційному суспільстві є загально визнаною. Однак можливості використання цього феномену в освіт-

ньому процесі є малодослідженим аспектом проблеми.

Мета дослідження. Обґрунтування медіа-освітнього простору як простору трансляції цінностей.

Виклад основного матеріалу. Аксиологічний аналіз медіа-освітнього простору є надзвичайно важливим, адже смислоутворюючі світоглядні ідеї, ідеали, виражені в мові, традиціях, символах, образах, значеннях і нормативно-поведінкових факторах, що впливають на адекватність трансляції духовних цінностей, є важливими змістовними складовими комунікативного медіа-освітнього простору, що виконує, у свою чергу, важливі адаптуючі, соціалізуючі й соціально-інтегруючі функції у культурі.

Усі змістовні тексти, які містять у собі медіа-освітній простір, мають під собою певні ідеї-змісти, і в соціальному аспекті це відображення зовнішнього світу має вплинути на усвідомлення мети й перспективи його подальшого пізнання і практичного перетворення. По суті, будь-яка ідея, що виникла й отримала свій подальший розвиток у розумах різних людей і прийнята ними на підставі усталеного ціннісного образу, є об'єднуючою. У зв'язку із цим можна констатувати, що медіа-освітній простір – достатньо „хаотична система духовно-ціннісної інформації, що пропонує відповідно до різних інтересів і потреб користувачів необхідне духовно-пізнавальне середовище, вільне від диктату й комфортне для соціального вибору особистостей” [3, с.28].

Слід визнати, що будь-яке по-вне й послідовне управління чи навіть дослідження настільки глобального явища навряд чи є можливим, але виявлення ролі медіа-освітнього простору як каналу трансляції духовних цінностей представляється необхідним у контексті трансформації культури сучасного суспільства й подальшого кількісно-якісного росту

соціальної інституціоналізації. У результаті того, що глобальні зміни, які приносять сучасні медіа, супроводжуються одночасно багатьма ціннісно-культурними конфліктами та суперечностями, проблема аналізу процесів взаємодії в медіа-освітньому просторі сучасної культури має здійснюватися передусім на рівні світового співтовариства.

Розвиток глобальної економіки, світових інформаційних мереж неминуче призводить до потужної експансії західної, насамперед масової культури та її цінностей. Всесвітня мережа Інтернет, наприклад, відіграє істотну роль у встановленні діалогу, інтелектуального спілкування, збагачення пізнання, але також „формує нову стереотипізовану гібридну культуру в системі духовно-ціннісних орієнтацій, трансформуючи кодово-символічну складову культурної самоідентифікації на усіх рівнях – від індивідуума до нації” [4, с.59]. У той же час слід визнати, що культурна ідентичність із певними ідеями, духовно-ціннісними орієнтаціями загальнопланетарного характеру має забезпечувати адаптацію до об'єктивних глобалізаційних умов без втрати як особистісної, так і національно-культурної специфіки.

Ціннісна шкала орієнтування людини теж випробовує на собі вплив медіа-культури. Уже з початку ХХ ст. у культурі наростала спрямованість до переоцінки цінностей, яка на філософському рівні була спровокована Ф.Ніцше. Частково вона була здійснена. Наприклад, у мистецтві – у рамках авангарду, а в культурі – у цілому в рамках постмодерну. Однак інерційність суспільства змушувала зберігати, хоча б формально, багато традиційних цінностей, або хоча б постулювати їх існування. Віртуально-мережна медіа-культура, що змістовно наповнює медіа-освітній простір, стала своєрідною *tabula rasa*, яка дала можливість реалізувати

у своєму просторі концепти нових ціннісних стратегій практично не випробовуючи на собі тиск минулих традицій.

У ціннісному відношенні сучасний медіа-освітній простір у певному сенсі слід вважати сферою реалізації основних принципів постмодерну: верховенство принципу деконструкції, ігрової й іронічної електики, гіпертекстуальності в спілкуванні з текстом культури і його суб'єктами. І основою цієї культури все частіше стає симулякр, тобто черги безлічі образів, які, в остаточному підсумку, ведуть в ніщо, до абсолютної віртуальності. Найбільш оптимістичні дослідники вважають, що це загалом є конструктивним процесом становлення нового, оскільки віртуальність може актуалізуватися не тільки в модусі „ніщо”, але й стати новим простором „чогось”, у якому буде відбуватися становлення нових ціннісних орієнтирів у відповідності із запитами сьогодення й майбутнього етапу культурно-історичного й технологічного розвитку людства. Однак насправді соціальні реалії інноваційної взаємодії медіа-освітнього простору та культурних цінностей несуть не лише позитивні, а й негативні процеси.

Основна специфіка сучасної культури, як і більшості соціальних явищ і процесів, визначена наростаючими темпами глобалізації соціального простору. Глобальні процеси охоплюють усі сфери культури, розмивають і деформують колишні культурні кордони й сприяють формуванню нових соціокультурних контурів. Медіа-освітній простір як простір діяльності, що характеризується упровадженням оцінок актуальних явищ, фактів і подій у масову свідомість, відіграє усе більш значиму роль у динаміці сучасних соціальних процесів. На сьогоднішній день мас-медіа вже інституціоналізувалися, тобто оформилися як соціальний інститут, і мають чіткі організаційні форми й правові рамки.

Саме ці обставини сприяють тому, що у сучасному світі медіа-освітній простір виявляє все більший вплив на формування й функціонування культури.

Якщо розглядати сучасну культуру як цілісну систему, що за своїм контуром наближається до системи суспільства, то медіа-освітній простір є її складовою частиною, тобто підсистемою, і відповідно, за визначенням, впливає як на окремі підсистеми, так і на всю систему в цілому. Характер впливу та його методи залежать від двох факторів: від суб'єктів масово-комунікативної діяльності і від об'єктивних процесів, що домінують у суспільстві в даний історичний період. Суб'єкти медіа-освітнього простору визначають цілі, які будуть досягатися за допомогою масово-комунікативного впливу, а також спектр цінностей, впроваджуваних у масову свідомість. Об'єктивні процеси, що домінують у суспільстві, визначають особливості об'єкта впливу, тобто масової свідомості й впливають на кінцеву результативність сприйняття масово-комунікативного впливу.

Джерело сучасних проблем комунікації в медіа-освітньому просторі – не в тому, що глобальні процеси уніфікують соціокультурне життя, знижуючи міру його адаптаційно необхідної різноманітності. Передусім, їх слід зв'язувати з низьким ступенем освоєння змін, що відбуваються у сучасному світі, і з рівнем організації зв'язків людей з оточенням, що не відповідають його стану. У такій ситуації правомірно говорити про необхідність поєднання уніфікації одних культурних характеристик і диверсифікованості інших у межах соціокультурної політики.

Використовуючи мультимедійні засоби (відео, комп'ютер, Інтернет, DVD- і Cd-Rom), доречно говорити про діалог культур. А сам розвиток світового соціокультурного простору тільки й можливий при достатній по-

ширеності в медіа-освітньому просторі різних етнічних і художніх культур, відносини яких одна з одною залишаються переважно відчуженими через різку відмінність національних образних систем, цифрові нерівності суспільств і мовні бар'єри.

Свою „особливість” у цьому аспекті досить рішуче демонструє транснаціональна, постмодерна у своїй основі культура. Вона, як правило, протистоїть класичним і народним зразкам своєю образністю, формами й змістами незалежно від того, чи йде мова про масову або елітарну культуру чи про „нове” („актуальне”) мистецтво будь-яких видів і жанрів. Важливо розуміти, що поява на історичній арені нових мегамасштабних культурних світів аж ніяк не означає радикального витиснення попередніх. Кожний з них займає свій сектор на загальному культурному полі. Їх сусідство, звичайно, збагачує усіх. Культурні механізми підтримують динамічну рівновагу між різноманітністю й гомогенністю світу.

На розширення інформаційних потоків, що репрезентують культуру в мережному медіа-освітньому просторі, вказують дослідники багатьох країн. При цьому розвиток самого медіа-освітнього простору розглядається як додатковий канал для збереження й поширення культурної спадщини, як стратегічна мета культурної політики різних співтовариств. Багато в чому завдяки Інтернету, комп'ютерним каналам, аудіовізуальній техніці запису й відтворення символічної інформації вдалося включити в сучасний культурний контекст мову, ритуали, традиції етнічних культур, що вмирають під натиском цивілізації.

Власне кажучи, можна стверджувати, що формування інтерактивних інформаційно-комунікативних середовищ, що трансформують духовно-ментальні коди, мови, культури, цінності, у сукупності забезпечує пе-

рехід до нового типу культури – інформаційної. Тотальна технологізація буття людини, віртуалізація соціокультурного простору змінює канали передачі соціокультурного досвіду, можливості адаптації людини до нових умов, перспективи творчої самореалізації. За явними досягненнями добре помітно і якісні зміни соціокультурної реальності, системи цінностей суспільства та особистості, причому далеко не позитивного характеру.

Дослідження процесу становлення особистості у медіа-освітньому просторі свідчить про ризики, що посилюються. „Обживаючи” комп'ютерну віртуальну реальність, людина змінює свій внутрішній світ, духовно-етичні установки, у цілому – тип світовідношення й світорозуміння. Різка розбіжність норм поведінки й життєвих правил, цінностей і ідеалів у новому ключі розкриває проблему кризи соціокультурної ідентичності, даючи підстави висловити припущення про формування нового типу ідентичності – „мережної”. Ціннісні деформації при цьому настільки значні, що в науці вже вживається термін „колонізація свідомості”. Наприклад, науково доведено, що електронна переписка незнайомих людей, на відміну від звичайної, змушує не стільки думати, скільки переживати, збуджуючи інстинкти, паралізуючи аналітичну здатність і потребу у саморефлексії.

Таким чином, медіа-освітній простір як механізм трансляції цінностей сучасної культури не може розглядатися тільки як прогресивний цивілізаційний проект. У період різкої зміни типів, форм і знаків спілкування, коли вербальне поступається першістю візуальним засобам в передачі інформації, а комунікативні форми обростають новими ритуальними текстами, виникає відчуття, що людство рухається в напрямку пошуку зовнішньої простоти в культурі, позбуваючись надлишку й складності

накопиченого століттями її ціннісно-значеннєвого багажу.

Безумовно, ціннісні проблеми, які породжує медіа-освітній простір, трансформуючи культуру, у різних суспільствах різні. У країн, які розвиваються (включаючи Україну) мова йде передусім про негативні наслідки адаптації не лише до інформаційної революції, а й системної зміни соціальних устоїв та відповідно ціннісних орієнтирів. Результатом ціннісної дезорієнтації медіа-освітнього простору є процес девіантизації суспільства. Енергія руйнування мас-медіа спрямована передусім на знищення нормативно-ціннісних стереотипів. Через масмедійний простір відбувається впровадження „квазіформ” постіндустріальних цінностей і формування нових, часто суперечливих систем соціокультурних цінностей; поширення конsumerизму, споживацьких настроїв, гедонізму як форм існування. Величезну роль відіграють мас-медіа у презентації способу життя кримінальних і асоціальних співтовариств та субкультур. У результаті ціннісних трансформацій індивідуальний успіх як форма суспільного визнання зустрічається з нерівністю індивідів у володінні ресурсами й засобами для його досягнення. Більшість людей, позбавлені багатства, влади, престижних позицій, починають почувати себе „лузерами”, обираючи девіантні форми адаптації до реальності – ретритизм, ритуалізм, ізоляціонізм, бунтарство в різних конфігураціях [6, с.24].

Проте і у розвинених країнах проблеми цінностей у зв'язку з впливом сучасного медіа-освітнього простору на культурну сферу стоять дуже гостро. Парадокс полягає у тому, що хоча електронні мас-медіа посилюють інтеграційні процеси, які збільшують інформаційно-комунікативну щільність соціокультурного простору, принципи функціонування створеного ними медіа-освітнього про-

стору формують у соціокультурному просторі особливі ціннісно-значеннєві поля, не завжди відповідні національно-культурному менталітету, демократичним тенденціям тощо. Сучасне покоління людей живе в ситуації соціокультурних ризиків, обумовлених динамікою поширення інформаційно-комунікативних систем і технологій.

Ці ризики поширення певних цінностей і ідеалів, норм і стилів життя, пов'язані з наростанням конфлікту партикулярного й універсального в культурі, можна класифікувати за наступними групами:

а) ризики „запізнювання” культурного розвитку, що призводять до інформаційно-комунікативної нерівності. Зараз нематеріальний людський капітал у розвинених державах перевищує у 20 – 25 разів аналогічний індикатор у великих країнах, що розвиваються, відставання різних країн за показниками стану інформаційно-комунікативного середовища свідчать про порушення прав людини в царині культури;

б) ризики перевищення обсягу й ролі інформаційних потоків;

в) ризики втрати базових характеристик етнічних культур і, відповідно, трансформації моделей етнокультурної ідентичності, „розсіювання” ідентичності;

г) ризики активізації негативної самоорганізації й упущених можливостей розвитку за відсутності ефективної загальнонаціональної культурної політики.

Уникнути усього комплексу ризиків досить складно, але для будь-якого суспільства і його культури принципово важливим є стан динамічної рівноваги між відкритістю й закритістю, який показує, що країні вдалося зберегти національну самобутність культури, будучи включеною у світовий інформаційно-комунікативний простір. Вирішальну роль у реалізації такої стратегії відіграє ме-

діа-освітній простір, оскільки саме тут вибудовується відповідний цілям культурної політики й обраним моделям інформаційного суспільства дискурс, що підтримує (символічно й семантично) національну ідентичність.

Аналіз сучасного медіа-освітнього простору як інформаційного середовища обміну „креативне-змістовним” духовно-ціннісним продуктом, який складає об’єктивну складову духовної культури сучасного суспільства, дає підстави стверджувати, що трансляція духовних цінностей у процесі виховання, освіти й сприйняття засобів масової комунікації ускладнена випадковістю інформації і зниженням критерію інтелектуалізації суспільства. Між іншим, основою трансляції духовної культури є здатність людини діяти не тільки з реальними матеріальними предметами, але і з їхніми ідеальними заміниками – образами, знаково-символічними системами.

У цьому контексті важливим аспектом розгляду трансляції культурних цінностей у медіа-освітньому просторі є дослідження феномену його реміфологізації. Найявністю міфологічної атрибутики сучасного медіа-освітнього простору пов’язана з розвитком ще одного ірраціонального елементу трансляції цінностей – ігрового. Мас-медіа однією зі своїх основних функцій мають продукування та трансляцію змісту „індустрії розваг” інформаційного суспільства. Що стосується медіа-освітньої практики, то тут поняття розваг та ігор практично ідентичні, і забезпечення розваг є однією з конституюючих медіа-освітнього простору соціальних функцій. У цьому контексті медіа-гра як складова медіа-освітнього простору являє собою сукупність ігрових інтенцій, реалізованих медіа, будь то на рівні жанру, змісту або підтекстів.

Сучасний медіа-освітній простір насичений ігровими елементами найвищою мірою. Н. Луманом на основі широкого аналізу сучасних мас-медіа

доведено, що саме сфері масових комунікацій більш-менш повністю передана сьогодні сфера розваг, тому сутність соціокультурних функцій сучасних розваг неможливо зрозуміти у відриві від медіа та медіа-освітнього простору. Однак і самі медіа „зрослися” з розвагами й тим самим як би легітимізують свою суспільну й культурну цінність в суспільстві, тотально орієнтованому на отримання задоволення [5, с. 83-100].

Спостереження за процесами, що відбуваються у сучасному медіа-освітньому просторі, призводять до неминучого висновку про тотальність розваги, що дослідниками у більшості випадків характеризується негативно у ціннісному відношенні. Негативний ціннісний вплив зазвичай пов’язується з тим, що медіа-розваги культивують ставлення до життя як до гри й „артизують” реальність, позбавляючи суб’єктів медіа-освітнього простору реальних ціннісних та смисложиттєвих орієнтирів у соціумі.

Дійсно, можна стверджувати, що „розважальність”, наприклад, на телебаченні сьогодні є те єдине середовище, у яке занурені усі жанри. До життя тепер не можна ставитися „всерйоз” – такий основний „месидж” медіа-дискурсу. У контексті постмодерну ця універсальність, власне, і є неможливість ізолювати гру, виділивши „серйозний” вимір. У певному сенсі тут проявляється зайва „відвертість медіа”, оскільки, як вказує західний дослідник медіа Б.Гройс, „усі знаки на медіальній поверхні „є” одночасно відвертими знаками субмедіального й передають його послання – немає таких знаків, які приховують, затуляють, спантеличують, вводять в оману або роблять субмедіальний простір недоступним” [1].

Власне кажучи, небезпека занадто інтенсивного різноманіття ігрових та розважальних стратегій залучення й утримання уваги аудиторії і полягає у схильності обох ставати „по той бік

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гройс Б. Медиум становится посланием / Б. Гройс // Неприкосновенный запас. – 2003. – № 6. Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2003/6/gr13.html>.
2. Захаров А. В. Развлечение sub specie социологии / А. В. Захаров // Социологические исследования. – 2008. – № 1. – С. 106–114.
3. Зубанова Л. Б. Средства массовой информации как арена ценностного обмена / Л. Б. Зубанова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. – № 32. – С. 27–30.
4. Кириллова Н. Б. Многообразие культур в глобальном медиапространстве / Н. Б. Кириллова // Известия Уральского государственного университета. – 2006. – № 47. – С. 58–68.
5. Луман Н. Реальность массмедиа / Н. Луман. – Москва : Праксис, 2005. – 256 с.
6. Прошак Л. В. Ценностная доминанта как принцип нарушения равновесия в современной системе медиапространства / Л. В. Прошак. – Вестник БГУ. – 2009. – № 2. – С. 23–19.



Сергей Довгаль

Медиа-образовательное пространство как пространство трансляции ценностей

В работе исследуются характеристики медиа-образовательного пространства, связанные с его принадлежностью к аксиосфере личности. Показано, что медиа-образовательное пространство сегодня является в первую очередь сферой трансляции ценностей, и именно в этом своем качестве оно должно в первую очередь использоваться в образовательном процессе. Осуществляется анализ медиа-образовательного пространства с точки зрения содержания ценностей и механизмов, как и особенностей их распространения. Указывается на опасности относительно воспитания личности, связанные с некоторыми системными характеристиками медиа-образовательного пространства.

Ключевые слова: аксиосфера, ценности, воспитание, медиа, образование, пространство, культура, риски.



Sergij Dovgal

Media-educational space as the space of translating valuables

In the article, the characteristics of media-educational space are investigated that connected with its belonging to axiosphere of a person. It is shown that the media-educational space today is first of all the space of translating valuables, and exactly because of this quality it should, above all, be used in educational process. Analysis is made of the media-educational space from the point of view of the valuables presence, also mechanisms and features of their increase. The dangers are shown of a person's upbringing connected with some systemic characteristics of the media-educational space.

Key words: axiosphere, valuables, upbringing, media, education, space, culture, dangers.

моралі”. Як вказує російський соціолог А. Захаров, розвага перебуває „по той бік” людської моралі, вона є прибічницею „принципу задоволення”, тому вона може виконувати стосовно індивіда й суспільства не тільки конструктивну, але й деструктивну роль” [2, с.107]. У дослідників медіа є розуміння того, що будь-який розважальний проект несе в собі колосальне значення навантаження. Ток-шоу й гумористичні передачі при згаданій легковажності вчать моделям прийнятної й неприйнятної соціальної поведінки, тому, що схвалюється суспільством і тому, що суспільством засуджується.

Висновки. Таким чином, медіа-освітній простір як складова соціального та культурного простору є одним з основних трансляторів цінностей як на рівні особистості, так і на рівні соціальних спільнот. Домінуючим напрямом є трансляція цінностей транснаціональної, чи глобальної культури, що орієнтована на соціокультурну гомогенізацію та поширення впливу єдиних стандартів та норм. Проте полілог культур, який здійснюється через мережний медіа-освітній простір, сприяє і розвитку етнічних цінностей та збереження полікультурної спадщини людства. Трансляція цінностей через медіа-освітній простір має як позитивні, так і негативні результати, що обумовлено амбівалентністю процесів, що його визначають.

НОВА ФІЛОСОФІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ



Педагогіка
ШКОЛИ

У статті зроблена спроба уточнення сутності і змісту філософії навчального плану в системі сучасної вітчизняної післядипломної педагогічної освіти. Зазначається, що сучасні соціокультурні контексти українського суспільства вимагають від кожного педагогічного працівника, керівника загальноосвітнього навчального закладу свідомого самовдосконалення власної особистісної і професійної діяльності. Підкреслюється, що нова філософія освіти для кожного педагога і керівника навчального закладу має стати ціннісно-змістовною основою навчально-виховного процесу у системі вітчизняної післядипломної педагогічної освіти.

УДК 1:378.046-021.68

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, філософія навчального плану, самовдосконалення.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах плюралізму щодо існуючих парадигм освіти, великої кількості концепцій, варіативності освітніх систем, наявності інноваційних технологій та педагогічних практик, важко регламентувати діяльність педагогів та керівників навчальних закладів. Окрім цього, їхня діяльність має індивідуальний, творчий характер.

Важливо, що змістовно процес отримання знань в системі післядипломної педагогічної освіти є не лише передаванням потрібних знань. Дослідження у галузі філософії освіти дають нам сьогодні можливість вважати освіту за відтворення, трансляцію та засвоєння в життєдіяльності кожного наступного покоління установлених конструктивів: досвіду і традицій. Традицій та досвіду не тільки своїх власних,

але, що суттєво для нас з урахуванням глобалізаційних процесів, – тенденцій розвитку світової системи освіти.

Кожне суспільство замислюється над питанням отримання завдяки освітній галузі не тільки про матеріальну культуру, але і над її змістом, структурою, системними елементами. Серед важливих соціальних функцій освіти сучасні українські дослідники відокремлюють гуманістичну, виховну, професійну.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняні педагоги, філософи освіти узагальнили підходи до змістовного процесу отримання знань, який



**Валентина
САГУЙЧЕНКО**

Доцент кафедри філософії освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

сьогодні не має бути лише передаванням фахових знань. Актуальність для сучасного суспільства і освіти знань, що інтегративно висловлюють антропологічні властивості, уподобання, цінності, смисли, що уможливають формування людиновимірної соціокультурної реальності та охороняють підвалини буття інших людей, культури, соціуму, цивілізації, екосистем, розкривають В.П. Андрущенко, О.Є. Висоцька, С.Ф. Клепко, М.Д. Култаєва, Є.М. Мануйлов, Н.В. Радіонова, М.І. Романенко, І.В. Степаненко, А.В. Толстоухов, О.В. Тягло та інші [1, 2, 8, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11].

Українські дослідники, так само, як і представники американської філософії навчального плану та західноєвропейської об'єктивної педагогіки, наголошують на необхідності розробки і застосування реалістичних освітніх стратегій, які враховували б суперечності, конфлікти, ризики, що існують у сучасному суспільстві знань. Необхідним визнається і поглиблення розуміння взаємовідносин між старим і новим в інноваційних освітніх і культурних процесах, що послідовно доводиться представниками еволюційної педагогіки.

Усе більш загально визнаною стає вимога відповідності сучасної системи освіти специфіці плюралістичного суспільства, на чому послідовно наголошує німецький дослідник Франк-Рюдигер Ях [12]. Ще один визначальний освітній орієнтир задає подвійна критика як авторитарного, так і вільного виховання, що міститься у роботах представників німецької еволюційної педагогіки. Необхідно, щоб заохочення антиавторитарним вихованням поступилося місцем виваженій виховній практиці, характерною рисою якої є культура щодо вільного вибору і певної свободи. Свобода і вибір є для кожного суб'єкта навчально-виховного процесу. Але необхідно пам'ятати і про управління цим процесом.

Цілі статті. Сьогодні у нашого суспільства є замовлення на модернізацію освітньої галузі, і саме такої модернізації потребує післядипломна педагогічна освіта, яка має відповісти

на питання: *кого вчимо? як вчимо? для чого вчимо?*

Такі та інші питання, зокрема: як виховувати молодь в суспільстві, що переживає радикальні зміни, хвилювали і американське суспільство (сьогодні відоме як суспільство з усталеною демократією) у кінці ХІХ століття, коли держава обирала нові цінності та ідеали.

Відповіддю була американська система „прагматизму”, розроблена Джоном Дьюї. Теоретичною основою в роботі школи Д. Дьюї вважав реформування суспільства через оновлену школу, яка мала радикально змінитися і стати громадою, де навчання учнів реалізується через спільну продуктивну діяльність [3, с.103].

На запитання про наші життєві цінності сьогодні соціальне дослідження, проведене українськими і російськими вченими, а також порівняльний аналіз, проведений обласним Центром розвитку громадських організацій свідчить: за останні 20 років у молоді не вироблено чіткої картини світу, цінностей, норм та алгоритмів поведінки. На жаль, все частіше це стосується і випускників педагогічних закладів, і молодих педагогів, які тільки починають свою педагогічну кар'єру. Є певні протиріччя у сприйнятті навколишнього середовища, подій, кардинальних змін у сучасному суспільстві. А це вимагає найскорішого формування системи виховання та певної концепції соціалізації молоді. Можна погодитися з академіком О.Я. Савченком про важливість та актуальність своєчасного встановлення загальних цілей та цінностей при реформуванні сучасної школи. Необхідно підкреслити: цілі та цінності актуальні для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Про важливість напрямів зорієнтованості свідомості та цінностей українських учителів свідчить цікаве підсумкове емпіричне спостереження, узагальнене С.Ф. Клепком: багато педагогів знаходяться під тиском зразків посередності; подальший розвиток вважають не потрібним; успішних людей вважають відчуженими від інших сфер життя; ігнорують творчу роль щоденних інтелектуальних вправ та дій; важко сприймають свої недо-

ліки; не здатні передбачати труднощі, пов'язані із затримками власного розвитку, а головне – вважають, що досягли власної „біографічної компетентності”, – навичок систематичного самотворення власного життя і розвитку [8, с.253].

Головною перепоною на шляху реалізації громадянського виховання випускників наших навчальних закладів, в тому числі і педагогічних, є суттєве протиріччя між його соціальним, моральним характером та антисоціальним, бездуховним сучасним ринком, існуючою сферою послуг, сучасними засобами масової інформації. Молодь спостерігає за зростаючим розривом між багатими та бідними. Після батьківського затишку, рідного навчального закладу, роботи (найчастіше у державному секторі) молода людина опиняється сам на сам із неадекватною ситуацією на вулиці, у транспорті, у сфері розваг. А там вже інша атмосфера: неетична реклама та ціла індустрія сумнівних розваг, дешева преса. Невипадково, Н.В. Радіонова підкреслює важливість філософських комунікацій і філософського спілкування у соціокультурних контекстах як у минулі роки, так і сьогодні для удосконалення освіти [6, с.16].

Характеризуючи такий кризовий стан відомий гуманіст ХХ століття А. Швейцер як для минулих часів, для сьогодення, так і для наступних часів, пояснював намаганням користуватися культурою відірваною від етичної складової. Про формування якісно нового стану духовності з новими ціннісно-смысловими орієнтирами, що стає найважливішою передумовою уникнення антропологічної катастрофи, йдеться у дослідженні І.В. Степаненко та М.Д. Степаненка [9, с.82-83], які підкреслюють актуальність пошуків антропокультурних властивостей, уподобань, цінностей, смислів, що уможливають формування людиновимірної соціокультурної реальності, не руйнують підвалин буття інших людей, культури, соціуму, цивілізації, екосистем, що перекликається з висновками А.В. Толстоухова щодо глобального соціального контексту та контурів еко-майбутнього [10, с.12]. Актуальність цих пошу-

ків підкреслюють В.П. Андрущенко, М.Д. Култаєва, Н.В. Радіонова, М.І. Романенко, І.В. Степаненко [1, 4, 6, 7, 9].

Системоутворюючим фактором у роботі з учнівською молоддю, з педагогами у якості слухачів курсів в інститутах післядипломної педагогічної освіти, філософи і педагоги-практики бачать цілісну систему з духовною і моральною складовими виховання, а не тільки окремі тимчасові або додаткові курси і факультативи за вибором.

Застерігаючи проти вивчення важливих питань сучасності тільки за рахунок додаткових предметів, зокрема „Основи демократії”, який найчастіше впроваджується у системі післядипломної педагогічної освіти, наш сучасник О.В. Тягло застерігає від ідеалізації, пропонує говорити і про суперечності.

Вчений вивчав американський досвід демократизації навчального процесу, суть якого дослідник пояснює своєчасною допомогою в коригуванні своєї поведінки через пошук найкращих доказів, найсильніших аргументів, але без прямолінійного підштовхування до наперед визначеної та готової відповіді. Перспективним він бачить синтез критичного мислення і звичайної логіки. А повсякденну практику критичного мислення вчений вважає шляхом до демократії і втіленням її фундаментальних цінностей майже безвідносно до того, яких політичних поглядів тримається критично мисляча людина.

Можна погодитися із висновком вченого: освіта у суспільстві, що прагне демократизації, повинна бути урізноманітнена навчанням критичному мисленню з певними необхідними доповненнями [11, С.12].

Суттєві застереження щодо ідеалізації та обґрунтування необхідності врахування суперечностей, конфліктів, ризиків висувують також чисельні дослідники німецької, англійської, американської та вітчизняної школи.

Значний внесок до сучасної філософії освіти належить німецькій школі. Досліджуючи сучасну еволюційну педагогіку у роботах сучасних німецьких дослідників, М.Д. Култаєва наголошує на соціобіологічній перспективі. що

дозволяє поглибити розуміння взаємовідносин між старим і новим в інноваційних освітніх і культурних процесах [4, с.110].

У Німеччині у дев'яностих роках минулого століття проведено широку дискусію щодо системи освіти та освітньої політики, самостійності навчальних закладів. Сучасний німецький дослідник Франк-Рюдигер Ях приходить до важливого висновку щодо відповідності сучасної системи освіти вимогам плюралістичного суспільства. Ця відповідність можлива у разі сприйняття навчального закладу як інституту громадянського суспільства. Школа, підкреслює Франк-Рюдигер Ях, повинна стати „школою громадян”, у якій і вчителі, і батьки мають право і, що суттєво, реалізують це право приймати участь у розробці педагогічної програми школи вже на вищому рівні управлінських рад, а не тільки піклувальних рад.

Важливо підкреслити для наших подальших вітчизняних досліджень, що сьогодні німецька еволюційна педагогіка критикує як авторитарне так і вільне виховання. Захоплення анти-авторитарним вихованням поступило місце виваженій виховній практиці, характерною рисою якої є культура щодо вільного вибору і певної свободи [12, с.10].

Тому суттєвим є той факт, що незважаючи на те, що Інститут різноманітних шкільних рад набуває постійного розвитку, і міністри освіти європейських країн вважають питання участі громадськості в управлінні сучасною школою одним із головних факторів, здатних покращити якість шкільної освіти (Люксембург, 1995 р.), але для створення своєї власної моделі треба пам'ятати про культурні та національні відмінності.

У цій площині доречно привести дослідження В.П. Андрушенка щодо реальності освіти та проблем деміфологізації, де вчений підкреслює важливість та виняткову актуальність орієнтації на свій культурно-історичний досвід із поєднанням його з сучасними зарубіжними досягненнями [1, с.15]. Сьогодні для загальносвітового процесу розвитку освіти характерно

відставання трансформації освітньої галузі від трансформації суспільства.

Основні тенденції розвитку світової цивілізації виявляють все більшу значущість людини як активного суб'єкта формування самого себе і умов своєї життєдіяльності. Дія законів природи і суспільства, результати цієї дії у просторових, тимчасових, діяльнісних координатах у різних поєднаннях і взаємозв'язках мають глибоку альтернативність. Саме ця обставина вимагає від людини використання багатоваріантної методології і пізнання, і діяльності, усвідомлення об'єктивності наявності багатоваріантних рішень на будь-якому рівні їх обґрунтування і реалізації на основі випереджачого підходу – прогностично спрямованого, актуального та інноваційного, а головне –перетворюючого.

Необхідність подібного підходу посилюється, якщо варіант рішення спрямований на систему, що включає різномірні елементи, непорівнянних і по суті, і за формальними ознаками: технічними, економічними, моральними.

При цьому сама методологія, безперечно, має бути гуманістичною, оскільки кінцева значущість вибору багато в чому залежить від духовності людини і її системи цінностей. Подібна методологія мислення і діяльності людини повинна формуватися в процесі такої педагогічної професійної освіти, яка розвиває здібності особистості педагога діяти у режимі постійного випередження існуючого стану і з'являється як особистісне значуще й відповідає сутнісній потребі педагога і керівника у пізнавальній активності, забезпечуючи готовність до самоудосконалення, самоактуалізації, соціальної та професійної педагогічної мобільності.

Проте дослідження наших вітчизняних вчених свідчать про посилення тривожних симптомів того, що людина і суспільство в цілому часто не усвідомлюють необхідність такого образу мислення і дії, а це відгукнеться можливими руйнівними наслідками на мікро- і макрорівнях різних сфер життєдіяльності [1, с. 17].

Багато в чому це є наслідком орієнтації педагогічної професійної освіти

на формування духовного світу педагогів як вузьких фахівців, а не як особистості, її світоглядів; нерозуміння своєї ролі і місця в соціумі, у цілості національної системи післядипломної педагогічної освіти, у взаємовідношенні з природним довкіллям, а також наслідків своєї діяльності. У свою чергу, це пов'язано з тим, що має місце і зараз: репродуктивним характером освіти людини „суспільства знань” (у вигляді завершеної системи), з тим, що розвинулися технократичні орієнтири професійної педагогічної освіти, загальною теоретичною і практичною неопрацьованістю питань з проблем випереджаючої функції освіти. Для проведення системних досліджень з означеної проблематики у Дніпропетровському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти відкрито кафедру випереджаючої освіти.

Сучасна ситуація в освіті все більше схиляється до подальшого розвитку з орієнтацією на модель випереджаючої освіти, хоча співіснують і інші моделі (прагматична, просвітницька, адаптаційна, людиноцентрична).

О.Є. Висоцька суть концепції випереджаючої освіти для сталого розвитку бачить у тому, щоб перебудувати зміст і методологію навчального процесу у всіх ланках системи освіти таким чином, щоб вона стала здатною до вчасної підготовки людей до нових умов існування, дати їм такі знання й уміння, які дозволили б не тільки успішно адаптуватися у новому соціальному та інформаційному середовищі, але й активно впливати на нього в інтересах збереження й подальшого гармонічного розвитку людського суспільства та навколишньої природи [2, с. 9].

У зв'язку з цим потрібно знаходження шляхів зміни парадигми професійної педагогічної освіти, виведення її на інший якісний рівень на основі значного розширення рамок визначення та вирішення проблем освіти з позицій усього комплексу наук про людину, про шляхи розвитку її як об'єкта і суб'єкта дії.

Останні роки хоча і характеризуються посиленням уваги до проблем професійної освіти з боку ряду наук

(філософії, соціології, економіки, фізіології, психології, педагогіки), дослідники у кожній науковій області підходять до визначення цілей і змісту професійної освіти зі своїх позицій, акцентуючи увагу на різних її аспектах. Одні підкреслюють необхідність забезпечення функціональної грамотності, готовності до вільної орієнтації у нових соціально-економічних умовах; інші – необхідність гуманізації освіти, трактуючи її як поворот до особистості і розвитку її потенційних можливостей і потреб; треті ратують за гуманітаризацію як передумову духовного розвитку особистості [1, 7, 8].

При цьому ідеї активізації навчання, проблемного, розвиваючого навчання, інші сучасні напрями дидактики досить розроблені, проте їх реалізація на практиці або носить фрагментарний характер, або не дає очікуваного ефекту через те, що залишається багато в чому незмінною загальною парадигмою освітнього процесу. Знаходження шляхів зміни цієї парадигми пов'язане як з подальшими глибокими дослідженнями післядипломної педагогічної освіти, так і з використанням усього згаданого вище комплексу наук про людину в аспекті необхідності посилення спрямованості професійної освіти, у першу чергу, на випереджуючий розвиток особистості педагога, керівника навчального закладу, всіх учасників навчально-виховного процесу. Про культуру, що має стати ціннісно-змістовною основою освітнього процесу, йдеться у дослідженні Є.М. Мануйлова [5, с.19]. У період модернізації, як підкреслює М.І. Романенко, утверджується новий тип цивілізації та людини, коли культура стає основою самого їх буття [7, с.61]

Проблема осмислення ролі і місця особистості педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, в соціумі, в його нових контекстах в аспекті нашого дослідження, нерозривно пов'язана із загальногуманістичною проблемою пізнання людини, багатосторонньо і багатоаспектно розглядалася у працях мислителів, учених, педагогів-практиків, починаючи від античності до теперішнього часу. Основи підходу до цієї проблеми були

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті. Нариси. Інтерв'ю / В. П. Андрущенко. — Київ : Знання України, 2004. — 804 с.
2. Висоцька О. Є. Концептуальні засади випереджаючої освіти для сталого розвитку // Джерело : Дніпропетровська обл. пед. газета. — 2009. — №21 (30), червень-серпень. — Дніпропетровськ: ТОВ „Книга”, 2009. — С.6.
3. Дьюи Д. Школа и общество / Джон Дьюи [пер. с англ. Г. А. Лучинского]. — 2-е изд. — Москва : Изд-во „Работник просвещения”, 1923. — 178 с.
4. Култаєва М. Д. Нова німецька еволюційна педагогіка: тенденції і можливості / М. Д. Култаєва // Філософія освіти. — 2006. — №1(3). — С.109-121.
5. Мануйлов Є. М. Естетична культура як зміст освіти майбутнього фахівця права / Є. М. Мануйлов // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. — 2009. — № 1. — С.13-19.
6. Радіонова Н. В. Педагогічний потенціал філософського спілкування : історичний вимір у комунікативних структурах / Н. В. Радіонова // Науковий вісник. Серія : Філософія / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. — Харків : ОБС, 2002. — Вип. 13. — С.14-18.
7. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу : монографія / М. І. Романенко. — Д. : Промінь, 1998. — 131 с.
8. Клепко С. Філософія освіти в педагогічній освіті / С. Клепко // Філософія освіти. — 2007. — № 1(6). — С.252-259.
9. Степаненко І. В. Життєва компетентність особистості : філософсько-антропологічний та соціокультурний виміри : монографія / І. В. Степаненко, М. Д. Степаненко. — Харків : ХДУХТ, 2011. — 220 с.
10. Толстоухов А. В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє / А. В. Толстоухов — Київ : Вид-во ПАРАПАН, 2003 — 308 с.
11. Тягло О. В. Проблема урізноманітненні демократичної освіти /О. В. Тягло // Постметодика. — 2009. — № 4 (88). — С.10-12.
12. Jach Frank-Rydiger. Schulverfassung und Bvrgergesellschaft in Europa / Frank-Rydiger Jach. — Berlin : Duncker & Humblot GmbH; Auflage, 1999. — 546 s.

закладені ще в працях Аристотеля, Платона, Сократа, отримали свій розвиток в епоху Відродження, були поглиблені в епоху Просвітництва в роботах Вольтера, І. Канта.

Сучасні наукові підходи обґрунтовані і відбиті у працях вітчизняних і зарубіжних авторів: М.О. Бердяєва, В.І. Вернадського, Е. Фромма.

Роль і місце людини у сфері сучасної економіки, виробництва, висунення суспільством нових вимог до особистості працівника, його освітньо-професійних якостей з позиції дослідження післядипломної педагогічної освіти за останній час розглянуті в роботах Б.С. Гершунського, А. Маслоу, П.Г. Щедровицького.

Вони допомагають краще розуміти природні обставини прояву у людини здібностей і потреб до безперервного оволодіння новими знаннями, розширення поля своєї соціальної активності Таким чином, певні підходи до проблеми випереджаючої функції професійної освіти, його випереджаючої спрямованості є присутніми у тій чи іншій мірі у значній кількості наукових праць. Проте саме поняття „випереджаюча професійна освіта”, пов'язана з ним термінологія не мають досі чіткої і досить однозначної визначеності, що веде до різних тлумачень, ускладнює реалізацію ідеї випереджаючої освіти у педагогічній практиці, у тому числі і в післядипломній освіті.

Системного дослідження проблеми випереджаючої післядипломної педагогічної освіти з точки зору його сутнісних характеристик, її дії, умов прояву і результативності досі не проводилося. Хоча для цього спонукають якісно новий ідеал характеру значущості особистості педагога і керівника в житті суспільства ризику і неготовність системи післядипломної педагогічної освіти сьогодні до підготовки таких спеціалістів [8, с.254].

Викладачі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти розуміють об'єктивну наявність багатоваріантних рішень в усіх сферах педагогічної і управлінської діяльності, але не завжди правильно і своєчасно здійснюють вибір оптимальних стратегій у розвитку вітчизняної освіти. Завдання необхідності прогностичної оцінки

наслідків рішень, що приймаються у системі післядипломної педагогічної освіти, розуміння відповідальності за них і недостатній розвиток у процесі професійного утворення гуманістично орієнтованого, прогностичного образу мислення і діяльності усвідомлюють не всі суб'єкти освітньої діяльності [7, с.88].

Є певні протиріччя між результативністю професійної педагогічної освіти у вигляді низької соціальної і професійної адаптивності педагогів і керівників, що не відповідає вимогам ринку праці, і слабкий облік цього чинника в діяльності системи післядипломної педагогічної освіти. Все це нашою вухе на вдосконалення післядипломної педагогічної освіти для формування активної, прогностичної і інноваційної орієнтованої особистості педагога і керівника, здатної діяти в режимі постійного випередження на виклики сьогодення, що у свою чергу вимагає перегляду філософії навчального плану післядипломної педагогічної освіти на всіх її рівнях та в усіх структурах. У першу чергу, це стосується управлінської діяльності, від якої залежить успіх освітніх реформ. Все це дає можливість спробувати сформулювати наступні **висновки:**

ефективність сучасної післядипломної освіти залежить від її відкритості та динамізму як цілісної системи, що інтегрує професійні та життєві траєкторії розвитку особистості із врахуванням сучасної соціокультурної специфіки; при цьому, диверсифікаційні процеси у межах цієї системи посилюють значущість орієнтаційного знання у формуванні особистості педагога і керівника, що визначає затребуваність у якості методологічної основи розвитку післядипломної педагогічної освіти життєтворчого імперативу безперервної освіти за конструктом освіти протягом усього життя на основі випереджального підходу, що дає можливість готувати педагога і керівника загальноосвітнього навчального закладу у якості освітнього філософа.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі пов'язані з дослідженнями в межах програми науково-дослідної роботи Дніпропетровського обласного інституту післядиплом-

ної педагогічної освіти за темою „Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджальної освіти для сталого розвитку” через

- уточнення організаційних та управлінських проблем сучасної післядипломної педагогічної освіти;
- пошук адаптивних варіантів навчання у системі вітчизняної системи післядипломної педагогічної освіти, здатних забезпечити безперервний характер освіти педагогів як освітніх філософів.



Сагуйченко Валентина

Новая философия учебного плана в системе последипломного педагогического образования

В статье сделана попытка уточнения сущности и содержания философии учебного плана в системе современного отечественного последипломного педагогического образования. Отмечается, что современные социокультурные контексты украинского общества требуют от каждого педагогического работника, руководителя общеобразовательного учебного заведения сознательного самоусовершенствования собственной индивидуальной и профессиональной деятельности. Подчеркивается, что новая философия образования для каждого педагога и руководителя учебного учреждения должна стать ценностно-содержательной основой учебно-воспитательной деятельности в системе отечественного последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: последипломное педагогическое образование, философия учебного плана, самосовершенствование.



Valentina Sagujchenko

A curriculum new philosophy in the system of a postgraduate pedagogical teaching

Attempt was made in the article to clarify an essence and maintenance of the philosophy concerning a curriculum in the system of a modern native postgraduate pedagogical teaching. It is marked that the modern socio-cultural contexts of Ukrainian society require from every pedagogical worker, leader of general educational establishment a deliberate self-perfection of his individual and professional activity. It is underlined that the new philosophy of education for every teacher and a leader of educational establishment should become a valued-rich base in content of teaching and educational activity at the system of native postgraduate pedagogical education for all subjects of educational process.

Key words: postgraduate pedagogical teaching, philosophy of curriculum, self-perfection.



САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРАКТИЧНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОСТСУЧАСНОГО ЗРАЗКА

У статті аналізується проблема саморозвитку особистості у контексті принципів постсучасної освіти. Обґрунтовується, що концептуально проблема саморозвитку у постсучасній освіті має розглядатися у межах понять самоактуалізації та самореалізації. Аналізуються основні сфери застосування вказаних концептів у практичному освітньому процесі. Визначаються основні відмінності досліджуваних понять змістовного характеру, доводиться необхідність врахування цих відмінностей у практичній освітній діяльності.

УДК 37.013.73:165.242.1

Ключові слова: особистість, саморозвиток, самоактуалізація, самореалізація, освітній процес, цілепокладання в освіті.

Постановка проблеми. Цілі освітнього процесу, у тому числі і ті, які стосуються самоактуалізації та самореалізації особистості, реалізуються у практичній освітній діяльності на рівні певних педагогічних систем, методів, технологій. Останні

вирішення освітніх завдань, то практично-технологічний аспект визначає рівень їх реальної значущості безпосередньо в навчально-виховному процесі.

Стан дослідження проблеми. Інституційно у практичній діяльності зміст освіти оформлюється у вигляді освітніх стандартів, на основі яких розробляються навчальні плани і програми, підручники та методичні посібники, а також дидактичні матеріали. Основна функція стандартів – забезпечення якості освіти, тобто можливості її оцінки та моніторингу. Стандарт – це всього лише „верхній шар” освіченості освітніх суб’єктів, який включає знання та уміння. Інші структурні складові освіти, такі як прийоми розумових дій; загальні, спеціальні і творчі здібності; емоційно-вольові якості; самостійність; орга-

нств, технологій. Останні являють собою практичний інструментарій досягнення результатів освітньої діяльності на особистісному рівні, які відображають той чи інший рівень саморозвитку особистості. Якщо у межах системи цілепокладання формулюються стратегічні орієнтири освітньої діяльності та методологія



**Наталія
ОВЧАРЕНКО**

Заступник директора з науково-методичної роботи КПНЗ „Мала академія наук учнівської молоді Дніпропетровської облради”, здобувач ДОІППО

нізованість та інші соціально важливі характеристики формуються та розвиваються у рамках певної концепції, що забезпечується відповідними технологіями.

Сьогодні технологічні аспекти забезпечення самоактуалізації та самореалізації особистості в освітньому процесі розроблені недостатньо, і це є великою проблемою для особистісної переорієнтації освіти. На це вказують і дослідники. „Вирішальне значення у досягненні цих цільових орієнтацій належить технологіям освіти. Саме вони дозволяють досягти у повному обсязі мети освіти, – вказує Зеєр. – Істотним недоліком концепції індивідуально-орієнтованої та індивідуально-розвиваючої освіти є відсутність адекватних технологій, що розбудовують особистість, які можна використовувати у масовій практиці шкіл в умовах традиційних організаційних форм навчання” [2, с. 6].

Серед найбільш розробленої проблематики освітньо-технологічного характеру, що має відношення до самоактуалізації та самореалізації особистості в освітньому процесі, відноситься передусім обґрунтування технологій саморозвитку творчої особистості. Розвиток сучасної системи освіти характеризується передусім підвищеною увагою до створення освітнього середовища, відповідного завданню творчої самоактуалізації особистості. Традиційно проблема самоактуалізації особистості, формування значимих для цього її якостей торкалася лише окремих аспектів актуалізації потенційних особливостей освітніх суб'єктів (К.М. Дурай-Новакова, С.Б. Єлканов, Т.В. Іванова, В.А. Кан-Калик, Н. М. Руденко, Г.А. Самодова, Л.Ф. Спирін, Е.Н. Шиянов, Р.І. Хмелюк та інші). Проте необхідність більш глибоко та змістовно задіювати суб'єкта освіти в діяльності з власного саморозвитку призвела до розробки більш комплексних технологій, міра універсальності яких стосовно особистості визначається тим, які компоненти особистісної структури розглядаються

як важливі з погляду особистісного саморозвитку. Разом з тим, загальною рисою підходів до розробки таких технологій є розуміння того, що навчання орієнтується на реалізацію можливостей (потенційних особливостей) індивіда в освітній, а потім – і у професійній діяльності, тобто його самоактуалізацію (Є.В. Андрієнко, Р.К. Маремкулова, Н.Є. Мажар, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Н.А. Подимов, У.А. Сластьонін, Л.І. Шеховцова).

У багатьох дослідженнях показано, що саморозвиток потенційних можливостей і внутрішніх ресурсів особистості, інтенсифікація творчого начала діяльності освітніх суб'єктів з метою самоактуалізації, їхня повноцінна самореалізація в навчально-професійній і майбутній професійній діяльності обумовлюють необхідність вивчення функціональних компонентів і засобів творчого розвитку особистості. Найбільш суттєвою проблемою при цьому є те, що практичний освітній процес технологічно, на рівні стандартів та програм і, відповідно, технологій, побудований на основі традиційного підходу, коли навчання в основному спрямоване на вирішення навчально-професійних завдань, але не враховує індивідуальні можливості самого освітнього суб'єкта. Таке абстрактне звернення до особистості породжує досить типову ситуацію, коли освітні суб'єкти засвоюють деякі знання, які залишаються незатребуваними у реальному освітньому процесі та життєдіяльності. Орієнтація на еталони та загально установлені зразки, в остаточному підсумку, призводить до втрати особистісного змісту діяльності та зниженню інтересу до освітнього процесу. За цих умов актуалізується побудова систем практико-орієнтованих освітніх технологій як необхідної передумови розкриття потенційних здатностей кожного освітнього суб'єкта.

Мета дослідження. Узагальнення технологій самоактуалізації в сучасному освітньому процесі.

Вклад основного матеріалу. На думку багатьох дослідників, практичні освітні системи як комплекси особистісно орієнтованих освітніх технологій можуть вважатися спрямованими на вирішення завдань самоактуалізації та самореалізації особистості, якщо:

- забезпечується єдність змістовного та процесуального компонентів її творчої самоактуалізації;
- враховуються індивідуальні особливості особистості, що визначають творче самовираження, її сутність і взаємодію структурних компонентів між собою, ступінь їх значимості в особистісному і професійному розвитку;
- стимулюється зацікавленість особистості в реалізації власного творчого потенціалу;
- технологія творчої самоактуалізації спрямована на створення інноваційно-творчого освітнього середовища, усвідомлення значимості гуманістичної цінності творчої індивідуальності освітнього суб'єкта, отримання креативного та комунікативного досвіду у вирішенні освітніх завдань.

Провідною ідеєю практичних освітніх технологій у цьому випадку є цілісний розвиток компонентів творчої самоактуалізації, що сприяють ефективному індивідуально-професійному становленню. При цьому, у дослідженнях виділяється п'ять взаємозалежних компонентів творчої самоактуалізації: здатність до організації часу (усвідомлення цінності життя „тут і зараз”, проектувальна діяльність); мотивація особистісного та професійного зростання; креативність (потенційну та актуальну); „Я-концепція” (об'єктивна оцінка й аналіз власної професійної діяльності і себе як суб'єкта цієї діяльності, позитивне сприйняття себе); технологічний компонент (професіоналізм і культура педагога).

Розвиток творчої самоактуалізації детермінований наступними освітньо-технологічними умовами:

розвиток в освітніх суб'єктів установки на суб'єктне перетворення освітньої діяльності з урахуванням власної індивідуальності, позитивної „Я-концепції”, мотивації як відображення потреби у зміні своєї діяльності; включеність у практичну діяльність з вивчення та розвитку власних індивідуальних особливостей; створення інноваційно-творчого освітнього середовища, що характеризується високим рівнем невизначеності та різноманіттям способів реалізації творчої індивідуальності; орієнтація освітніх суб'єктів на спеціальне оволодіння креативно-рефлексивними технологіями; формування здатностей до переосмислення власних стереотипів, самоаналізу особистісного та професійного зростання.

Низка технологій саморозвиваючого навчання, зорієнтованого на цілі самоактуалізації та самореалізації, опирається на синтез ідей саморозвитку та самовиховання. Однією з найкращих є освітня система, розроблена Г.К. Селевком [3]. Він послідовно реалізує ідею про те, що діяльність освітнього суб'єкта повинна бути організована як задоволення не тільки його пізнавальної потреби, але й цілої низки інших потреб саморозвитку особистості. До таких він відносить потреби у самоствердженні, самовираженні, самоактуалізації. Метою та засобом у освітньому процесі називається домінанта самовдосконалення особистості, що включає установку на самовиховання і самовизначення. Акцент у досягненні мети даної технології ставиться на самокеруючі механізми особистості, виховання домінанти її (особистості) саморозвитку, формування індивідуального стилю навчальної діяльності. Технологія включає роботу із трьох взаємозалежних „підсистем”:

1) „теорія” – освоєння теоретичних основ процесу самовдосконалення; для цього у навчальний план школи з 1-го по 11-й клас має додаватися принципово важливий компонент – курс „Самовдосконалення особистості”;

2) „практика” – формування досвіду діяльності із самовдосконалення; ця робота ведеться у другій половині дня під час позаурочних занять;

3) „методика” – реалізація форм і методів саморозвиваючого навчання у викладанні основ наук.

Особливий інтерес представляють знання, уміння та навички, які, на думку автора, – технології, будуть отримані у процесі освоєння курсу „Самовдосконалення особистості”. Він є системоутворючою й інтегруючою базою всього процесу шкільної освіти. Курс побудований з урахуванням вікових можливостей і включає наступні розділи, які викладаються у відповідних класах: 1-4-й – „Початки етики (саморегуляція поведінки)”; 5-й – „Пізнай себе (психологія особистості)”; 6-й – „Зроби себе сам (самовиховання)”; 7-й – „Вчися вчитися (самоосвіта)”; 8-й – „Культура спілкування (самоствердження)”; 9-й – „Самовизначення”; 10-й – „Саморегуляція”; 11-й – „Самоактуалізація”.

У послідовності розкриття змісту етапів даного курсу сходинками навчання чітко прослідковується пріоритетність цілей педагогічного супроводу. Привертає увагу та обставина, що проблемам самовиховання у цій технології відводиться період життя, в якому особистість вступає у той вік, коли вона починає глибоко замислюватися про своє місце в житті. Це і не дивно, оскільки „юнацький вік ... надає найбільш сприятливі можливості для формування потреби і здатності до максимальної самоактуалізації та самореалізації особистості” [4, с.35].

У процесі занять у межах даного курсу половина навчального часу відводиться на практичну, лабораторну та тренінгову форми роботи, які включають складання програм самовдосконалення по розділах і періодах розвитку, рефлексію життєдіяльності, тренінги та вправи з самовиховання, самоствердження та самовизначення.

Новим моментом у реалізації технології самовідкриття особистості є комбінація творчої діяльності

школяра в системі клубного простору (концепція С.Т. Шацького) і позакласної творчої діяльності за навчально-виховною системою І.П. Волкова. Можливість переходу й вибору виявляє, як показує освітня практика, великий вплив на формування „Я-концепції” особистості, яка починає відкривати свій творчий потенціал. У дітей формуються нові структури: „Я здатний”, „Я вільний”, „Я творю”, „Я вибираю”, „Я оцінюю”, які складають мотиваційну структуру подальшого прагнення до саморозвитку не лише в освітньому процесі, але і в дорослому житті.

Особливий інтерес представляють технологічні освітні системи, які орієнтуються на соціокультурний зміст процесів самоактуалізації та самореалізації, наприклад, Врублевської Е.Г [1]. При цьому становлення особистості в освітньому процесі розглядається як сенсостворюючий процес „розгортання” імпліцитно наявного її „потенціалу гуманітарності”. Саморозвиток освітнього суб'єкта у повній відповідності з принципами гуманістичної філософії розглядається як становлення в ній людських якостей, як самотворення людиною самої себе. Процеси самореалізації та самоактуалізації у такому контексті інтерпретуються як розуміння та прийняття цінностей людинотворення, духовно-інтелектуальне самонастроювання на ці цінності, усвідомлення їх як людино-розмірних феноменів буття та регуляторів життєбудівництва. Безпосереднім результатом становлення людини в освітньому процесі при цьому вважається розвиток гуманітарної культури як основи мотивації і практичної діяльності із власного саморозвитку. Становлення гуманітарної культури особистості проходить етапами відкриття й усе більш глибокого осягнення, розуміння цінностей людинотворення, їх ролі та місця в освітній діяльності, індивідуально-професійній самореалізації і буттєвій самоактуалізації. Хоча процес саморозвитку є цілісним, з певною умовністю на основі

домінування тієї чи іншої його складової виділяються етапи самовизначення, самореалізації та самоактуалізації. Оскільки кожен етап розглядається як феномен внутрішнього світу освітнього суб'єкта, щораз чітко окреслюються діяльнісні, емотивні, пізнавальні та інші зв'язки з іншими етапами.

Усі етапи є одночасно процесуальними характеристиками особистісного зростання, і їх виникнення обумовлене відповідними організаційно-діяльнісними, змістовними умовами, створюваними в освіті. Самі етапи, розглянуті як новоутворення у внутрішньому світі освітнього суб'єкта, дозволяють повніше розглянути логіку та динаміку становлення гуманітарної культури особистості, зберігши методологічний акцент на цінності особистісної діяльності щодо власного самовдосконалення, самовирощування гуманітарності.

Проходження етапами становлення гуманітарної культури стає процесом повернення в освіту особистісно-суб'єктного виміру як цінності. Одночасно цей процес, якщо підтримується глибинною рефлексією, у силу зосередження людини на самій собі дозволяє їй набути здатності розвиватися у новій сфері, повертатися до самого себе іншого на нових витках самосвідомості та самовідносин. Таке навчання є особистісним, глибинним переживанням людиною культурного світу освітньої діяльності і самої себе як суб'єкта освіти, самореалізації та самоактуалізації. І це може бути тільки творчий процес, оскільки особистість ніколи не дана готовою, а твориться, актуалізуючись в освітньому просторі, який створений для прояву її суб'єктності, яка орієнтується на затребуваність духовних сил і духовні потреби, що пронизують собою шлях до становлення особистості і визначають якість її життя.

У межах соціокультурних технологій активізація духовної, значеннєвої діяльності суб'єктів освіти інтерпретується як проблема „входження”

особистості в етапи становлення власної гуманітарної культури. Цей процес методологічно спирається на ідеї Х.Г. Гадамера щодо виникнення значеннєвої співпричетності до розглянутого явища, забезпечуючи саму можливість все більш глибокого розуміння і прийняття особистістю цінностей людинотворення, оскільки вводить його в герменевтичне коло зростаючого осягнення цінностей особистісного саморозвитку людинотворення і тим самим забезпечує „присутність” (М. Хайдеггер) особистості у просторі освіти як суб'єкта діяльності та відносин, як носія індивідуальних змістів і перетворювача реальності культури.

Входження освітнього суб'єкта в гуманітарну культуру являє собою змістовну проблему, тому що пов'язане з феноменальним світом індивідуальних змістів, пошук яких визначається особливостями свідомості, почуттів і духовних устремлень індивіда. У технологічному вимірі це досить складний процес, оскільки існуючі освітні практики на вирішення таких завдань не зорієнтовані. Потрібно також долати й інертність самих освітніх суб'єктів, яка проявляється як слабкість духовних потреб, прагнень, сил самого суб'єкта.

Основний шлях вирішення проблем мислиться як шлях сходження, який проходить особистість, постійно здійснюючи вибір на користь нових горизонтів самооцінки, самопізнання, саморозвитку. На кожному етапі особистісний вибір форм саморозвиваючої діяльності виконує свої основні функції – орієнтовну, підтримуючу та спонукальну, дозволяючи особистості жити та навчатися в атмосфері вільного, відкритого спілкування, творчого самовираження, свободи суджень і вчинків – домінантах буття, які породжують дійсно духовний світ людини. Тим самим знімається можливий авторитарний тиск на особистість, усувається можливість примусу її до прийняття ідей під маніпулятивним тиском, повторенню неприйнятних для неї дій, тобто відбувається вивільнення духовних сил, інте-

лектуальних ресурсів для розвитку й утвердження незалежної внутрішньої позиції, форм і методів самореалізації та самоактуалізації, для зростання самовідповідального ставлення до світу і до самої себе.

Етап самовизначення у найбільш загальному плані можна визначити як гнучкий, динамічний процес „визначення особистістю себе”, подолання та пред’явлення себе; виявлення у зв’язку із цим змін у навколишньому освітньому просторі, у життєдіяльності його суб’єктів і, у результаті, визначення границь бажаного і можливого у своєму саморозвиткові з опорою на духовно-моральні, ціннісні регулятиви самостановлення.

На етапі самовизначення вибір виконує переважно орієнтовну функцію і супроводжується глибинною рефлексією й усвідомленням особистістю протиріч освітньої діяльності – між новою метою освіти, усвідомлюваною сьогодні як пробудження й збагачення змістів і механізмів особистісного саморозвитку кожного, і нездатністю цю мету реалізовувати на засадах традиційного, когнітивного підходу.

Відповідно, на етапі самовизначення особистість ухвалює принцип рішення про значимість, необхідність вибирати, визначитися з наявною незгодженістю і тим самим приймати певну позицію, точку зору щодо цінностей власного саморозвитку. На цій основі поступово вириває мотивація до самозміни за рахунок культивування тих або інших власних властивостей і якостей, що супроводжується руйнуванням звичних стереотипів, „розмиванням” конструкцій свідомості – традиційних уявлень про себе і свою самореалізацію в освітній діяльності. Тим самим діюче самовизначення супроводжується посиленням процесів самопізнання. Здійснюване на цій основі самовизначення збагачує досвід самовдосконалення особистості, самовирощування себе у багатомірному просторі ставлення до інших – як більш емпатичне, моральне, що прагне до

встановлення гармонічних зв’язків з навколишніми, облагороджуванню цих відносин, „красою людського духу” (В.О. Сухомлинський).

На етапі самореалізації ситуації вибору виконують переважно підтримуючу функцію, забезпечуючи виконання прагнення, названого К.Роджерсом „бути процесом”, тобто бути у русі щодо цінностей власного саморозвитку, продовжувати рух з їхнього пізнання, переживання. Відбувається прилучення до цінностей гуманітарно-орієнтованої практики і здійснюється рух у напрямку аксіологічної причетності. Проблема, яку при цьому вирішує особистість, може бути сформульована через термін Е.Фрома як „рішення бути”, тобто фокусування діяльності щодо саморозвитку на реалізації власних здатностей і загалом процесові самстворення, а не на певних утилітарних цілях освіти. Наявність такого рішення – показник зміни світоглядних модусів свідомості індивіда: з модусу володіння на модус буття, що означає підвищення самокритичності, розвиток діалектичного мислення, прагнення до максимального розвитку своєї індивідуальності, досягнення внутрішньої цілісності.

Зміцнення прагнення до самооновлення на етапі самореалізації – це духовна основа успішності становлення гуманітарної культури людини, створювана у процесі розширення досвіду активного самстворення у соціально значимій діяльності. Важливо відзначити, що етап самореалізації може бути визнаний продуктивним для становлення гуманітарної культури тільки у тому випадку, якщо супроводжується прагненням до самопроекування шляхів, методів, засобів самовдосконалення під вищезгаданий у свідомості ідеал.

Саме з ідеалом пов’язаний перехід до етапу самоактуалізації, основу якого становить вибір особистості на користь „рішення стати”. Основу такого рішення створює можливість в освіті прийти до більшої повноти саморозуміння, побачити інші грані

своєї індивідуальності, краще усвідомити цінності та змісти самостановлення. Самоактуалізація розуміється як осмислений процес здійснення вибору з опорою на внутрішній сутнісний стрижень індивідуального саморозвитку у відповідності з обраним ідеалом на основі виявлення та прояву власних індивідуальних особливостей і зміцнення уявлення про себе як унікальну особистість, чий самотутність і неповторність є головним інструментом впливу на світ. Успішність етапу самоактуалізації зміцнює цінність гуманітарної культури в самосвідомості, значимість

і необхідність її прояву, важливість власних постійних зусиль з її самозміцнення як основи власного саморозвитку.

Висновки. Вказаний технологічний підхід повністю відповідає розумінню процесу самоактуалізації як неперервного процесу вибору на користь власної діяльності із самовдосконалення на основі визначених самою особистістю ідеалів. Він може використовуватися як змістовна матриця практично у будь-якому компоненті освітнього процесу, який можна представити як відносно замкнутий цикл особистісного саморозвитку – починаючи від уроку і закінчуючи рівнем освіти. У межах кожного циклу забезпечується входження особистості в коло розуміння цінностей людинотворення й, одночасно, відбувається її повернення до самої себе, що завжди одночасно є її самостановленням, саморозвитком. По суті, це неперервний процес відкриття самого себе заново як особистості, чия діяльність і відносини „центруються” на головній цінності – саморозвиткові людини, сприйнятті її життя, здоров’я, самопочуття як „ядра” світу, дозволяючи бачити усі компоненти освітньої реальності через призму людиновідповідності – основної сутнісної характеристики, принципу і цінності постсучасної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Врублевская Е. Г. Возвращение к человеку в образовании Е. Г. Врублевская // Научные исследования в образовании. – 2007. – № 5. – С. 31-36.
2. Зеер Э. Ф. Основные смыслообразующие положения личностно- развивающего образования / Э. Ф. Зеер // Образование и наука. – 2006. – № 5. – С. 3-12.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – Москва : Народное образование, 1998. – 256 с.
4. Успенская Я. А. Педагогические возможности реализации творческого потенциала студентов вуза / Я. А. Успенская // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2010. – № 6. – С. 35-37.



Наталія Овчаренко

Самоактуалізація і самореалізація людини в практичному освітньому процесі постсучасного образу

В статті аналізується проблема саморозвитку людини в контексті принципів постсучасного освіти. Обґрунтовується, що концептуально проблема саморозвитку в постсучасному освітньому процесі повинна розглядатися в межах понять самоактуалізації і самореалізації. Аналізуються основні сфери застосування вказаних понять в практичному освітньому процесі. Визначаються основні відмінності досліджуваних понять змістовного характеру, доводиться необхідність урахування цих відмінностей в практичному освітньому процесі.

Ключевые слова: личность, саморазвитие, самоактуализация, самореализация, образовательный процесс, целеполагание в образовании.



Natalia Ovcharenko

Self-actualization and self-realization of a person at a practical educational process of post-modern type

The problem is analyzed in the article of a person's self-development in context of principles of post-modern education. It is proved that from the conceptual point of view the problem of self-development in post-modern education should be analyzed at level of notions of self-actualization and self-realization. The main spheres are analyzed for using aforesaid conceptions in a practical educational process. The main differences are shown between investigated conceptions of substantial character, and the necessity is proved to take into consideration those differences in practical educational activity.

Key words: personality, self-development, self-actualization, self-realization, educational process, purposefulness in education.

МЕДІА-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У МЕДІА-КУЛЬТУРИ



Педагогіка
школи

У статті аналізується процес інтеграції освітнього та медіа-простору, результатом чого є становлення медіа-освітнього простору. Вказується на особливості останнього як простору соціалізації та буття особистості. Акцентується системостворююча функція медіа-культури у сучасному освітньому просторі, визначається специфіка проблем, які виникають в умовах становлення віртуальної реальності. Здійснена спроба структурування медіа-освітнього простору на основі змістовних особливостей сучасної медіа-культури.

УДК 1:[37.018.43:
004.032.6]:316.614

Ключові слова: філософія освіти, медіа-освітній простір, медіа-культура буття та розвиток особистості, віртуальна реальність.

Постановка проблеми. Медіа-освітній простір в умовах розвитку електронних медіа та інформаційної революції все більше перетворюється у середовище, у якому соціалізується та проживає людина ХХІ століття. У повсякденному житті, в освіті, у культурі вона все більше інтегрується у навколишній світ через культурні феномени, які деякі дослідники називають віртуальною культурою. Проте у межах медіа-освітнього простору її найбільш адекватною назвою є медіа-культура, саме у межах цього концепту найбільш повно описується вся сукупність культурних впливів на особистість сучасних медіа та медіа-технологій. Оскільки на новому етапі цивілізаційного розвитку зростає значення обслуговуючого сектору, посилюється і роль сервісу інформаційного, здійснюваного засобами масової інформації як

компонентами медіа-культури. Саме у цьому сенсі справедливо стверджувати, що тільки в інформаційному суспільстві медіа-культура виходить на пріоритетні позиції, визначаючи і зміст освітньої діяльності в умовах її орієнтації на трансляцію культурних цінностей.

Стан дослідження проблеми. Медіа-культура у контексті розвитку людини досліджується у роботах Н.Кирилової, М.Маклюєна, А.Тонконогова, Є.Юдіної та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. Вона визначається як пріоритетний чинник соціалізації особистості, що трансформує вплив на неї глобальних процесів інформатизації. Однак взаємодія медіа-куль-



**Наталія
ПЕТРЕНКО**

Учитель історії
КЗО СЗШ № 143
Дніпропетровської
міської Ради, здобувач
ДОППО

МЕДІА-КУЛЬТУРА: РІЗНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Осмислення медіа-культури у філософсько-освітньому аспекті можливе на основі того, що вона визначає освітню діяльність як домінуюча культура інформаційного суспільства, що має способом буття функціонування традиційних і електронних засобів масової інформації, які відтворюють соціокультурну картину світу за допомогою словесних, звукових і візуальних образів; культура – універсум, що увібрала в себе функціональне різноманіття масової, народної, елітарної культури і їх модифікацій, онтологічно вкорінена у життєдіяльності людини; культура–мета–повідомлення про світогляд людства на певному етапі його існування; специфічний спосіб освоєння дійсності за допомогою засобів масової інформації через власний знаковий код, що позиціонується як адекватне відображення реальності; знак як дія, причому вектор цієї дії, його змістовне наповнення є дуже різноаспектними – від маніпулятивного впливу на особистість до залучення людини до кращих досягнень науки, культури, творчості; змістовне наповнення медіа-освітнього простору, яке визначає характеристики буття у ньому людини.

В інтерпретації медіа-культури як джерела розвитку людини існують два основні підходи. Історично перший був започаткований канадським мислителем М. Маклюеном, який розглядав медіа як своєрідне продовження органів почуттів і розширення можливостей нервової системи людини [5]. Жан Бодрійяр, розвиваючи думку М. Маклюєна про розширення людини у просторі за допомогою технологічних „протезів”, писав: „усе, що є в людській істоті – його біологічна, мускульна, мозкова субстанція, – витає довкола неї у формі механічних або інформаційних протезів” [1, с.34]. Люди медійної епохи постіндустріального світу, що використовують протез для „розширення” власних можливостей, самі стають протезом – протезом тіла та протезом свідомості.

На відміну від вказаної точки зору, дослідники, які оптимістично оцінюють перспективи розвитку людини в медіа-культурі, оцінюють медіа у контексті людської творчості та чуттєвості. Медіа залишають сліди, які як елементи нового світу не можуть бути пояснені, але розкриваються як чуттєві сприйняття. Так, комп’ютер, як медіа-апарат може відкривати нові простори досвіду, представляти нові світи, які без медіа-техніки неможливі, він не просто посередник-медіум, а феномен, який створює щільний „духовний” простір. Організація виробництва світу містить у собі відмінність між інструментом і апаратом, де останній створює певну організацію простору й часу. „Медіа нічого не доповнюють і не компенсують, а створюють новий світ – медіа-реальність”, – вказує російський дослідник А.Ковальов [4, с.73].

Медіа – це не нейтральний засіб доставки знання, а те, що „робить можливим сприйняття того, що не сприймається. Наприклад, камера – це не протез, тому що погляд не може протезуватися, і він є модус „мислення тіла”. Медіа мають справу з „тілом без органів”, тому говорити про них як про протези помилково”, – аргументує один з найбільш авторитетних фахівців у галузі медіа-культури Н. Кирилова [3, с.184-185]. Медіа-потоки, продукти медіа-техніки, є, по суті, основою людського знання про реальність. А наше знання про реальність і є сама наша реальність. Усе що мислиться – втілюється, для втілення потрібна „робота”, яка здійснюється медіа-технікою. Але створені медіа-технології стають конкретними в суб’єкті – людині, яка скріплює продуковані медіа-технікою медіа-реальності у своїй дійсності.

тури та освітнього простору при цьому залишається малодослідженим аспектом проблеми.

Мета дослідження. Визначення напрямів впливу медіа-культури на медіа-освітній простір як середовище соціалізації та буття людини.

Вклад основного матеріалу. Інформаційно-комунікативну домінуючу постіндустріальних процесів і відносно визначає фактор медіа-культури в якості щонайменш однієї із провідних умов цивілізаційних трансформацій, що знаменують собою становлення інформаційного суспільства. Однак очевидна і зворотна детермінація, оскільки розширення медіа-культурних компетенцій імпліцитно закладене в цільових настановах інформаційної суспільної моделі та відповідно моделі розвитку освіти. Таким чином, медіа-культура і обумовлена суспільним процесом, і в той же час визначає тенденції розвитку освітньої сфери.

У контексті медіа-культури розкриваються нові змісти явищ, прояснюються духовні обрії людини, її моральні переваги у пропонованих дійсністю ситуаціях вибору. Людина отримала можливість самостійно моделювати цілком нові конструкції медіа-реальності, у якій у кожного є право бачити й конструювати її власний варіант. Саме тому твори медійної культури стають у сучасних умовах соціокультурним середовищем, життєвим простором людини. У зв’язку з цим одна з центральних тез філософії медіа-культури по-

лягає у тому, що вона привносить у людське життя перформативність. Тісно уплетене в мережу речей і дій медіальне ґрунтується на перформативних практиках, а не на події. Для медіа-культури не релевантні питання символічного й семіотичного, тут мають значення практики, які зі своєї сторони прив'язані до їхніх учасників і контекстів, а також дискурсів, матеріального світу й диспозитивів, тобто є ситуативними. У цьому зв'язку можна говорити про перформативність поняття „медіа” стосовно культури, безперервне використання конкретних практик, які видозмінюються і стають чимось зовсім іншим, одночасно змінюючи й учасників перформанса – конкретних людей. Саме у цьому проявляється специфіка розвитку людини у середовищі медіа-культури.

Медіа-культура як цілісний, системний феномен забезпечує єдиний медіа-освітній простір для усіх членів суспільства, у межах якого здійснюється пізнання умов життя, засвоєння результатів цього пізнання, формування соціальних позицій, оцінок стосовно тих або інших явищ природи й суспільства, вироблення проєктів перетворення духовної й матеріальної реальності, єдиних цілей, планів, програм для спільної діяльності членів суспільства.

Враховуючи, що основою медіа-культури є електроніка, її часто ще називають електронною медіа-культурою чи просто електронною культурою. Розвиток електроніки у другій половині ХХ століття дійсно породив і своєрідну культуру, побудовану на електронних технологіях, що характеризується специфічним змістом, дизайном і соціальними функціями. Критична маса культури людства, представленої в Інтернеті, дозволяє говорити про становлення електронної культури як соціального та освітнього явища. Специфіка цієї культури виражається головним чином у її прив'язаності до процесів циркулювання інформації, соціальної комунікації, інформаційного й ін-

шого впливу на людину, бурхливого розвитку світу віртуальної реальності, який досяг високої технічної якості виконання. Філософський аналіз різноманітних аспектів впливу електронної медіа-культури розкриває сутність становлення та перебування людини у медіа-освітньому просторі інформаційного суспільства, оскільки саме медіа-культура є його інформаційно-змістовним наповненням.

На нашу думку, аналіз сучасної освіти у просторовому вимірі необхідно здійснювати передусім як рефлексію культурних процесів, що розвиваються у контексті й під впливом електронно-комунікаційних технологій і одночасно як визначення культурної значимості самих нових технологій, що трансформують культуру, що нарощують знання й ускладнюють соціокультурну практику буття людини. Сучасні дослідження, пов'язані з вивченням електронної медіа-культури, надзвичайно різноманітні, найбільш поширеними є підходи, що спираються на техно-детермінізм та культурно-антропологічний детермінізм.

Проблемне поле дослідження феномена взаємодії людини та електронної медіа-культури в освітньому просторі визначається двома фундаментальними обставинами. Насамперед, слід зазначити, що сучасні електронні медіа змінюють ситуацію, у якій людина зустрічається з культурними явищами. Ця ситуація втрачає характер масової, колективної зустрічі з культурою, що переважало ще кілька десятиліть тому, а орієнтована переважно на індивідуальний контакт людини з явищами культури. При цьому людина, як правило, не має змоги поділитися з навколишніми своїми враженнями, коментарями. Таким чином, контакт із культурою перетворюється у суто приватну подію в житті людини, часто позбавлений необхідного супровідного роз'яснення, і реакція на нього лише досить опосередкованими шляхами доходить до суб'єкта культурного впливу. Ясно, що змістовний рівень подібного кон-

МЕДІА-КУЛЬТУРА: „ПЛЮСИ” ТА „МІНУСИ”

У зв'язку з цим особливо важливим є осмислення місця електронної культури у сучасному бутті суспільства й особистості, зокрема у визначенні особливостей освітньої діяльності. Електронна медіа-культура почасти руйнує існуючу в голові кожної людини системну картину світу, побудовану по традиційних канонах. Людина стає набагато більш оснащеною технічними засобами отримання й відправлення соціально й культурно значимої інформації, але, з іншого боку, комп'ютерна техніка функціонально починає все частіше замінювати людину, у тому числі й у сфері інтелектуальної діяльності. У цьому зв'язку виникає освітня проблема гуманізації сучасної електронної медіа-культури, насичення її культурно значимим змістом, органічного сполучення її з гуманістичними установками культури, як минулого, так і сьогодення.

На сьогодні в освітньому співтоваристві досить поширеними є негативні оцінки ролі медіа-культури в освітньому процесі. Критичне сприйняття сучасної медіа-культури обумовлене або ігноруванням проблеми розвитку людини медійною практикою, або вирішенням її неналежним чином. У зв'язку з цим слід сказати, що до неадекватно негативної оцінки медіа-культури приводить одностороннє ігнорування її позитивного потенціалу. Так, обгрунтовуючи актуальність проблеми маніпуляції деякими дослідниками вводиться термін „людина медіа-культури” негативного змісту. Така людина є залежною від сфери медіа, і створювана останньою штучна реальність не тільки замінює собою вихідну у свідомості людини, але і трансформуює усю систему традиційних способів сприйняття й мислення. У зв'язку з цим вказані дослідники проблеми вважають вплив медіа-культури на людину переважно негативним, і відповідно „людину медіа-культури” характеризують як особистість, якою маніпулюють, а маніпулятивний вплив медіа-культури – як сучасну технологію глобального менеджменту [6, с. 28-31].

Між тим такий погляд ігнорує реальність двостороннього зв'язку в межах електронної медіа-культури. Здійснюючи мотиваційний та когнітивний вплив на людину, медіа-культура піддається і зворотному впливу, що коректує її зміст. Те, що вона певною мірою справедливо сприймається значною частиною соціуму та фахівців як „легковажна”, „маніпулятивна”, „принижуюча” духовний світ людини, визначається тим, що суспільство, навіть будучи телеаудиторією, продовжує відчувати себе вкоріненим у традиціях, духовно-моральних цінностях народного менталітету. Між тим зміст та спрямованість розвитку медіа-освітнього простору, що проявляється у конкретних проєктах, демонструє розрив із традиціями, відмову від історичної спадковості. Укорінення в традиціях – це не проблема індивідуальних схильностей або політичної волі, але умова буття поза „екзистенціальним вакуумом” (В. Франкл) як наслідком руйнування й зникнення ментальних сутностей, моральних підвалин. Справа не в медіакультурі як такій, а у конкретних характеристиках медіа-освітнього простору, у якому розвивається людина. Медіа-культура, затребувана сучасною освітою і необхідна для подальшого конструктивного розвитку суспільства, має бути культурою, що реалізує принцип „наступність традицій – існування в культурі”.

На цьому ґрунтуються оптимістичні погляди на перспективи використання медіа-культури у процесі розвитку медіа-освітнього простору. Наприклад, Інтернет як найбільш суттєва специфіка медіа-культури характеризується не просто технічною системою передачі інформації, але й новою мовою комунікації, проміжною ланкою між „світом речей”, „світом інформації та знань” і „світом людей” [2, с.158].

такту як ніколи раніше залежить від індивідуального рівня культурної компетентності кожної людини.

Друга особливість – структурування медіа-освітнього простору у залежності від змісту того чи іншого аспекту медіа-культури. Традиційна, а потім і модерна культура, починаючи з епохи Просвітництва, структурує культурні феномени на основі предметно-проблемного принципу їх класифікації. Медіа-культура електронного віку структурує медіа-освітній простір за принципом ієрархізації. Ця особливість електронних мас-медіа радикальним чином змінює характер сприйняття медіа-культури людиною, масштаби та глибину її засвоєння. В умовах культурного обміну й взаємодії стираються просторові, часові, соціальні та інші бар'єри, формується єдиний медіа-освітній простір. З'являються принципово нові області культурної діяльності, пов'язані, наприклад, зі створенням електронних версій банків пам'яті чи з різними напрямками нових синкретичних форм художньої творчості.

Важливою соціалізуючою рисою сучасних медіа-технологій є їхня здатність не тільки створювати призначений для вживання продукт, але й, що набагато важливіше, впливати на людину, що користується ним, змінюючи її уявлення про саму себе й навколишній світ. Цю антропологічну функцію електронна медіа-культура здатна виконувати тому, що у цифровому продукті людей, як у дзеркалі, розпізнає елементи своєї

власної інтелектуальної діяльності. Це особливо характерно для таких її складових, як „віртуальна реальність” і функціонування Інтернету як глобальної комп’ютерної мережі. У обох випадках створюється цілком новий соціокультурно-освітній простір, що ґрунтується на специфіці аудіовізуально-тактильного середовища.

У наш час макросвіт медіа-культури являє собою повсякденний буттєвий контекст самовизначення особистості, направляючи процес індивідуально-особистісного становлення в простір проблемної спряженості медіа-культурних змістів і людської суб’єктивності. Вхідження в медіа-культуру виступає і практикою, і умовою адекватного освоєння проблемного поля людського існування. Разом з тим таке освоєння далеке від ідеальних інтенцій розвитку сучасних сил людини. Медіа-культура створює досить специфічну для людини ситуацію вичерпного розуміння власного світу. Накопичення досвіду спілкування з медіа-реальністю як власним культурним простором створює для медіа-споживача ілюзію повноти розуміння простору власного існування. Онтологічне вкорінення медіа-культури бачиться у власній життєдіяльності людини, що розгортається, як відомо, у діяльності, поведінці й спілкуванні як основних формах людської активності. Усі форми, що забезпечують відтворення і розвиток усіх компонентів людського світу (штучно створеного предметного середовища, складної системи між-особистісних стосунків, соціальних інститутів і духовного життя суспільства), опосередковано або в опрідметченому вигляді втілюються в медіа-культурі – трансперсональній свідомості, яка на даний момент домінує у суспільстві (див. вріз).

Як зауважують дослідники, для активного учасника Інтернет-мережі вже не стоїть проблема відчуження у тому вигляді, у якому її ставив Е. Фромм. Інші дослідники говорять навіть про своєрідну модифікацію людського мислення, викликану

впливом Інтернету, виділяючи нову парадигму мислення, якій дають назву Net-мислення – фрагментарне й гіпертекстуальне, побудоване на так званих фракталах [7]. Не випадково, культурологи все частіше говорять про електронну медіакультуру як попередника нового типу культури – культури трансформації, „культури метаморфози” і про трьохрівневу модель культурного всесвіту, побудовану за ступенем структурної складності (річ – інформація – акт діяльності).

Медіа-освітній простір, що ґрунтується на феноменах медіа-культури по відношенню до особистості відіграє багато функцій. Передусім це перетворююча функція стосовно самої людини та її світу, яка полягає в освоєнні нових реальностей, створенні нових реалій чи образів, співтворчості, самопізнанні. Важливою є комунікативна функція як продукування конкретних правил і способів обміну інформацією між людьми у медіа-освітньому просторі. Можна говорити також про освітньо-пізнавальну функцію, оскільки медіа-культурні феномени несуть чимало нової інформації про людину та її світ, а також стимулюють до її пізнання. Виховна функція проявляється у тому, що людина, часто неусвідомлено, вчиться й виробляє певні моделі поведінки. Соціалізуюча функція проявляється в тому, що під їхнім впливом у людей формуються певні об’єднуючі норми, що адаптують їх до життя в соціумі та певній субкультурі. Близькою до неї є ціннісно-утворююча функція, у межах якої людину спонукають до оцінки значимості тих або інших норм і цінностей суспільства. Слід також говорити про функцію зворотного зв’язку, яка демонструє його належність до електронної культури, та культуротворюючу функцію стосовно формування субкультур та неформальних спільнот, яка вказує його належність до інформаційно-мережної культури (наприклад, освітніх он-лайн спільнот).

Висновки. Таким чином, філософсько-освітня рефлексія буття людини

**Поява
Інтернету
не тільки
поставила
крапку в ін-
дустріаль-
ному етапі
розвитку
суспільства,
але й змінила
психологічні
властивості
сучасної
культури та
освіти**

в культурному полі медіа-освітнього простору, що ґрунтується на електронних мас-медіа, значною мірою здійснюється на основі аналізу електронної медіа-культури. Це змістовний аспект медіа-освітнього простору, який визначає реальні чинники становлення та життя людини в умовах інформаційного суспільства. Медіа-культура є амбівалентним явищем, одночасно створюючи передумови для відчуження людини від гуманістичної культури і можливості для розкриття її творчого потенціалу. Вирішення проблем медіа-культури можливе за рахунок адекватного використання в освітньому процесі самих

медіа як показників людського саморозвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодрийяр Ж. Реквием по масс-медиа / Ж. Бодрийяр // Политика и поэтика : сб. статей. — СПб. : Питер, 1999. — С. 193–226.
2. Кириллова Н. Б. Медиакультура. Теория, история, практика : учеб. пособие / Н. Б. Кириллова. — Москва : Академический Проект : Культура, 2008. — 496 с.
3. Кириллова Н. Б. Медиакультура : от модерна к постмодерну / Н. Б. Кириллова. — Москва : Академический Проект, 2005. — 445 с.
4. Ковалев А. А. Медиареальность как феномен современной культуры / А. А. Ковалев // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. — 2010. — № 6. — С. 70–74.
5. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека / М. Маклюэн. — Москва : Кучково поле, 2007. — 464 с.
6. Тонконогов А. В. Массовая культура как фактор формирования духовного пространства современной России / А. В. Тонконогов // Социально-гуманитарные знания. — 2010. — № 5. — С. 27–37.
7. Юдина Е. Н. Медиапространство и символическое пространство / Юдина Е.Н. // Философские науки. — 2004. — №9. — С. 17–29.



Наталія Петренко

Медиа-образовательное пространство как среда развития и социализации личности в медиа-культуре

В статье анализируется процесс интеграции образовательного и медиапространства, результатом чего является становление медиа-образовательного пространства. Указывается на особенности последнего как пространства социализации и бытия личности. Акцентируется системообразующая функция медиа-культуры в современном образовательном пространстве, определяется специфика проблем, которые возникают в условиях становления виртуальной реальности. Осуществлена попытка структуризации медиа-образовательного пространства на основе содержательных особенностей современной медиа-культуры.

Ключевые слова: философия образования, медиа-образовательное пространство, медиа-культура бытия и развитие личности, виртуальная реальность.



Natalia Petrenko

Media-educational space as an environment for evolution and socialization of person in media-culture.

The process is analyzed in the article of integrating educational- and media-space, the result of which appears to be a media-educational space. It is shown the distinctive feature of the last one as a space of socialization and existence of a person. A system-creative function of media-culture is marked out in the contemporary educational space, and specific features of problems that arouse in conditions of virtual reality are denoted. It is tried to structure the media-educational space on the basis of notional features of the contemporary media-culture.

Key words: philosophy of education, media-educational space, media-culture of existence and evolution of a person, virtual reality.

ВИПЕРЕДЖАЮЧА ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ



Педагогіка
ШКОЛИ

У роботі розглянуто теоретико-методологічні засади випереджаючої освіти для сталого розвитку як інноваційного напрямку сучасної освітньої діяльності. Розкрито мету, принципи, зміст випереджаючої освіти для сталого розвитку, її роль у сучасному освітньому просторі.

Ключові слова: випереджаюча освіта, сталий розвиток, інновація, особистість, освітня модель.

УДК 37.014.544:
005.591.6

Сьогодні у сучасному українському суспільстві можна побачити чотири моделі освіти.

По-перше, це модель випереджаючої освіти як освіти, що стосується запровадження інноваційних методів та підходів, перебудови освітнього середовища в інтересах сталого розвитку як можливість подолання тих ризиків, викликів та загроз, що характеризують соціокультурну ситуацію XXI століття.

По-друге, це модель наздоганяючої освіти, яка реалізовує ті засоби та зміст навчання, які вже діють в інших провідних країнах, але недостатньою мірою впроваджені в Україні.

По-третьє, це так звана гальмуюча освіта, застарила за формою та змістом, в якій не враховуються як суспільні потреби, так і інтереси особистості, яка існує відірвано від реалій життя, є формалізованою, фрагментованою та несистемною.

По-четверте, це імітуюча освіта, яка видає себе

за перші дві моделі, але насправді не містить реального змісту, а тільки формально вміщує окремі елементи, що характеризують випереджаючу та наздоганяючу освіту.

На жаль, саме гальмуюча та імітуюча моделі більшою мірою сьогодні присутні як в межах середньої, так і вищої освіти. Ті проблеми, які має сьогодні освіта – це проблеми системного характеру. Сьогодні необхідним є перехід на реально діючі, актуальні моделі освіти. І в цьому сенсі випереджаюча освіта є інноваційним напрямком, що сприяє формуванню усталених механізмів перебудови освіти.

Метою статті є розкрити основні теоретико-методологічні принципи по-



Ольга ВИСОЦЬКА

Декан факультету відкритої освіти, завідувач кафедри філософії випереджаючої освіти та управління інноваційною діяльністю Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор філософських наук, доцент

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

будови та функціонування випереджаючої освіти для сталого розвитку як інноваційного напрямку освітньої діяльності.

Випереджаюча освіта є результатом зміни пріоритетів розвитку освіти та відповіддю на глобальні виклики світу ХХІ століття. Згідно стратегії освіти для сталого розвитку, прийнятої Європейською Економічною Комісією ООН (ЄЕК ООН), сучасна освіта повинна мати інноваційно-випереджальний характер, тобто бути націленою на вирішення існуючих проблем засобами випереджально-інноваційної діяльності в ім'я життя нинішніх та майбутніх поколінь. Випереджаюча освіта для сталого розвитку відповідає означеним критеріям, оскільки, з одного боку, використовує сучасні методи навчання та виховання, з іншого боку, відштовхується від конкретної стратегії майбутнього – стратегії сталого розвитку. Кінцева мета сталого розвитку – подальший прогрес людства, покращення якості життя та соціально-економічного благополуччя з врахуванням існуючих екологічних обмежень. Тому процеси модернізації освіти повинні проходити відповідно до насущних потреб часу та очікувань сталого майбутнього.

Перед випереджаючою освітою в інтересах сталого розвитку постає завдання забезпечити формування в молодого покоління нових форм мислення та поведінки у довіллі, які припускають уміння прогнозувати і планувати, мислити творчо, критично та самокритично, відповідально і свідомо.

Основною метою випереджаючої освіти для сталого розвитку є сприяння становленню всебічно освіченої, соціально активної особистості, яка розуміє нові явища та процеси суспільного життя, володіє системою поглядів, моральних принципів, норм поведінки, які забезпечують готовність до соціально відповідальної діяльності та неперервної

освіти у швидко змінюваному світі. Поеднання випереджаючої освіти із стратегією сталого розвитку передбачає формування відповідних життєвих стратегій та моделей поведінки особистості, орієнтації на якісні та ефективні форми побудови майбутнього.

Випереджаюча освіта для сталого розвитку бачиться як процес навчання тому, як приймати рішення, необхідні для забезпечення довгострокового майбутнього економіки, екології, соціальної справедливості.

Отже, концепція випереджаючої освіти для сталого розвитку передбачає створення умов для виконання освітою функцій випереджаючого чинника соціальних змін, інтеграцію принципів, цінностей та практик сталого розвитку у всі аспекти навчання та виховання.

Суть концепції випереджаючої освіти для сталого розвитку у тому, щоб перебудувати навчальний процес у всіх ланках системи освіти таким чином, щоб вона стала здатною до вчасної підготовки людей до нових умов існування, дати їм такі знання й уміння, які дозволили б не тільки успішно адаптуватися у новому соціальному та інформаційному середовищі, але й активно впливати на нього в інтересах збереження й подальшого гармонійного розвитку людського суспільства.

При формуванні різноманітних моделей випереджаючої освіти важливе значення має процес становлення особистості та її соціалізації. У навчанні актуальним є використання дослідницької методики та методів пошуковості, проблемне викладання матеріалу. Стають необхідними уміння особистості брати участь у плануванні соціального розвитку території, передбаченні наслідків тих чи інших дій, перш за все – здатність до відповідального, вираженого ставлення – до довілля (природного та соціального), до інших людей, до власного здоров'я тощо.

Особливістю випереджаючої освіти для сталого розвитку є те, що вона охоплює екологічну, економічну та соціальну проблематику навчання й виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів та моделей поведінки підрастаючого покоління та суспільства загалом. Вона суттєво доповнює та розширює рамки екологічної освіти, дозволяє усі аспекти освітньої діяльності розвивати у контексті сталого розвитку, різноманітність тем якого вимагає застосування комплексного опрацювання і дає можливість створити системний механізм трансформації смисложиттєвих пріоритетів на індивідуальному рівні, а відтак – забезпечувати випереджуючу функцію освіти стосовно моделювання соціальних процесів.

Сталий розвиток передбачає не тільки грамотне, раціональне використання природних ресурсів нинішніми поколіннями, але й заходи зі збереження довкілля в ім'я життя майбутніх поколінь. Тому важливою складовою освіти для сталого розвитку є практична реалізація закладених основ сталості, забезпечення дострокових дій з вирішення екологічних проблем, а також проблем сталого економіко-соціального розвитку.

Сталість включає ідею підтримки високого рівня соціально-економічного розвитку країн, тобто збереження їх як матеріально-ресурсного, так і духовного капіталу. Соціальна складова сталості спрямована на збереження стабільності соціальних та культурних систем, впровадження політики миру та ненасильства. Тому основою освіти для сталого розвитку є вивчення соціальних, економічних, психологічних передумов конфліктів та їхнє попередження, прищеплення дітям культури партнерства та співробітництва, взаємної поваги та толерантності.

В основі ідеї сталого розвитку – визнання людини основною цінністю. Тому важливим є дотримання

прав людини, виховання в дитині культури громадськості, що передбачає активні дії із засвоєння своїх прав та обов'язків, розвиток відповідальної громадянської позиції, вміння аргументовано відстоювати свою думку тощо.

На рівні освітньої політики впровадження норм та принципів сталого розвитку передбачає такі заходи, як:

- розвиток життєвих звичок із ощадливого використання ресурсів та енергозберігаючих технологій життєзабезпечення людини, що включає розумне споживання енергії та води, зменшення марних витрат сировини, кількості відходів;
- впровадження принципів, норм та цінностей екологічної етики та етики відповідальності, введення їх у площину практичної діяльності, повсякденного життя, що сприятиме формуванню стійких, екологічно врівноважених звичок та традицій;
- розвиток духовного потенціалу особистості у контексті особистісно-орієнтованої та гуманоцентричної педагогіки, що передбачає визнання безумовної цінності кожної людини, її права на саморозвиток та самореалізацію;
- впровадження норм міжособистісної та міжкультурної комунікації на засадах принципів полікультурності та толерантності;
- виховання соціально-активної та інноваційно спрямованої особистості, адаптованої до динаміки сучасного життя;
- розвиток медіакультури особистості, основ критичного мислення та медіакомпетентності;
- формування культури здоров'я підрастаючого покоління на засадах розуміння єдності природи та людини, залежності здоров'я людини від стану довкілля.

Випереджаюча освіта для сталого розвитку характеризується:

- інтегративністю та міждисциплінарністю – інтегрує різні на-

прямки та освітні галузі, спрямована на розвивальний характер змісту освітньої практики;

- інноваційністю – використовує новітні технології та принципи випереджального навчання та виховання;
- трансформаційністю – сприяє трансформації освітнього середовища та модернізації всієї системи освіти;
- холистичністю (цілісністю) та неперервністю – орієнтована на особистість в її цілості, не обмежуючись лише інтелектуальною сферою, виступаючи змістовною складовою освіти протягом всього життя;
- системністю – є системоутворюючим елементом освіти, сприяючи розвитку системного мислення;
- практичною спрямованістю навчання через засвоєння конкретних практик сталого розвитку.

В основі теоретичних підходів випереджаючої освіти для сталого розвитку:

Діяльнісний підхід, який передбачає створення такої системи неперервної освіти для сталого розвитку, яка активізує пошук духовних зв'язків особистості та їх впливу на творчу діяльність у плані відповідального, соціально активного та стратегічного підходу до вирішення актуальних соціально-економічних та екологічних проблем.

Принцип гуманоцентризму освітньої діяльності як забезпечення умов для духовного розвитку дітей та молоді, пріоритету гуманістичних цінностей та ідеалів, особистісно-орієнтовану педагогічну діяльність, життєтворчу педагогіку.

Принципи та цінності педагогіки співробітництва, не насильства та толерантності, що передбачають співробітництво, співтворчість педагогів та учнів на основі суверенітету особистості школяра, шанобливого ставлення до його права вибору у прийнятті рішень, розвитку комунікативної культури особистості.

Принцип соціо- та екоцентризму освіти для сталого розвитку, як впровадження у зміст навчання та виховання дітей комплексного підходу до розуміння соціально-економічних та екологічних проблем, холистичного мислення, етики відповідальності та екологічної етики через усвідомлення особистістю своєї єдності із природним оточенням, щільного взаємозв'язку соціально-економічного розвитку та екологічних змін.

Принципи пріоритету розвивальної, інноваційно спрямованої освіти, проєктивної педагогіки та стратегічного управління навчальним закладом, а також творчої свідомої діяльності з самовдосконалення і саморозвитку особистості на засадах гармонізації відносин у системі „природа – суспільство – особистість”.

Подібний методологічний інструментарій орієнтований на здобуття особистістю додаткових знань, вмінь, навичок, які створюють передумови для індивідуального самовизначення у дотриманні правил екологічно збалансованого та відповідального способу життя, а також застосуванні засобів практичної реалізації пріоритетів стратегії сталого розвитку на засадах педагогіки співробітництва, взаєморозуміння та толерантності.

Випереджаюча освіта передбачає формування інноваційної культури педагога як системи засвоєних особистістю педагогічних засобів, що забезпечують інноваційний спосіб діяльності. Основні функції, які виконує при цьому педагог:

– співрозмовника, концентруючись на значимих для дитини питаннях, підтримуючи її емоційно та практично;

– експерта – як спеціаліста, що володіє глибокими знаннями, різнобічними навичками. Це означає також вміння бути авторитетом в очах дитини, вміти донести учбовий матеріал, зацікавити, ініціювати самоосвітню діяльність учня. Тим самим педагог перетворює дитину з пасив-

ного об'єкта навчання в активного його агента;

— фасилітатора (від англ. „*facilitate*” – бути посередником), тобто педагога, який сприяє засвоєнню нового, забезпечує успішну групуову комунікацію. Педагог-фасилітатор працює в системі особистісно-зорієнтованої (гуманістичної) педагогіки і в роботі з дітьми сповідує відкритість власним думкам, переживанням, заохочення, довіру як вираз внутрішньої особистісної впевненості в можливостях і здібностях вихованців, „емпатичне розуміння” (бачення поведінки вихованця, його реакцій, дій, навичок). Тим самим він, з одного боку, створює комфортні умови для розвитку дитини, з іншого боку, сприяє відкритій та ефективній комунікації у групі;

— дослідника, що передбачає, по-перше, вміння педагогом проводити аналіз динаміки взаємодії з учнями у процесі навчання та виховання; по-друге, використовувати різні психо-діагностичні методи, що сприяє отриманню інформації про розвиток дитини, її успіхи та труднощі; по-третє, використовуючи технології „особистісного зростання”, коректуючи та спрямовуючи процес розвитку дитини;

— тьютора (від англ. „*tutor*” – наставник) – педагога, що організовує індивідуальний процес навчання, спонукає до самоосвітньої діяльності. Сьогодні тьюторство в Україні в основному використовується в дистанційних формах навчання, однак у класичному розумінні воно передбачає очну взаємодію. Важливу тут є

активізація пізнавальної активності учнів шляхом власного процесу самонавчання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, запровадження випереджаючої освіти має велике значення з точки зору визначення основних напрямків побудови сталого майбутнього, розвитку соціально-активної та відповідальної особистості, здатної до вирішення насущних проблем ХХІ століття. У межах випереджаючої освіти для сталого розвитку відбувається формування всього комплексу необхідних для життя у сучасному глобалізованому світі компетентностей. Стратегія сталого розвитку стала відповіддю світового співтовариства на появу та розповсюдження різноманітних глобальних ризиків (загроз). Своєю чергою, формування випереджаючої освіти спричинило розвиток інноваційних підходів навчання та виховання.

З реалізацією цього проекту в школах знайомтеся на сторінках цього часопису – див.: С. 194, 200, 218



Ольга Высокая

Опережающее образование для устойчивого развития: теоретико-методологические основы

В работе рассмотрены теоретико-методологические основы опережающего образования для устойчивого развития как инновационного направления современной образовательной деятельности. Раскрыты цели, принципы, содержание опережающего образования для устойчивого развития, его роль в современном образовательном пространстве.

Ключевые слова: опережающее образование, устойчивое развитие, инновация, личность, образовательная модель.



Olga Vysotska

Advanced education for sustainable development: theoretical and methodological foundations

In this article, theoretical and methodological foundations of advanced education are considered for sustainable development, as an innovative trend, in modern educational activity. Objectives, principles, contents are analyzed of advanced education for sustainable development. Its role in the modern educational space is disclosed.

Key words: advanced education, sustainable development, innovation, personality, educational model.



ПРЕВЕНТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу необхідності розширеного розуміння превентивної освіти у контексті становлення постсучасних освітніх практик. Для обґрунтування вказаного положення застосовується філософсько-освітня методологія. Показано, що превентивність є не особливістю окремої сфери освітньої діяльності, що пов'язана з попередженням девіантної поведінки, а атрибутивною властивістю всієї постсучасної освіти, що зорієнтована на забезпечення саморозвитку особистості. Вказана властивість характеризується як превентивний потенціал освітньої діяльності постсучасного зразка.

Ключові слова: превентивна освіта, постсучасна освіта, філософія освіти, особистість.



**Тетяна
СТРУКОВА**

Співробітник науково-дослідного відділу інформаційних технологій і відкритих систем Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, здобувач.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Філософські основи посткласичної освіти складають теоретико-методологічний базис для формування науково обґрунтованих та світоглядно виважених концепцій реформування превентивно-освітньої діяльності. Відбір загальних напрямків концептуалізації філософії превентивної освіти може здійснюватися на основі різноманітних підходів, у залежності від тих завдань, що стоять перед дослідниками. Найбільше значення мають ті напрямки концептуалізації, які зв'язують основні складові парадигмальних характеристик превентивної освіти з конкретними концепціями розуміння та

реформування превентивно-освітньої практики.

Вказана проблема досліджується такими вітчизняними та зарубіжними авторами як Кондрашова Л.В., Костенко М. М., Крилова Н.А., Ровба Є.А. та інші. Загальновизнаною є думка про необхідність розширеного розуміння превентивної освіти в умовах наростання значущості освітньої діяльності як чинника соціалізації та буття людини. Однак на теоретико-методологічному такий підхід практично не обґрунтовується, філософсько-освітня методологія не використовується для аналізу проблеми.

Метою цієї статті є філософсько-освітнє обґрунтування концептуалізації превентивного потенціалу освітньої діяльності як механізму розширеної інтер-

претації функціональності превентивної освіти.

Виклад основного матеріалу. В основі практичного застосування філософських засад реформування превентивно-освітньої діяльності лежить процес модернізації змісту освіти у напрямку заміни корекційної спрямованості на формуюче-превентивну, і у зв'язку з цим вибудовування системи превентивної освіти як інтегруючої складової освітньої діяльності загалом. Набагато легше не допустити відхилення від моральних норм поведінки, ніж виправляти наслідки соціальної девіації. Очевидно, цей напрям практичного застосування філософських засад посткласичної освіти доцільно досліджувати у межах концепту „превентивного потенціалу освітньої діяльності”. Превентивна освіта у межах даного концепту може бути інтерпретована як область знання, яка предметно й функціонально орієнтована на вирішення проблем формування й розвитку особистості за допомогою індивідуально-орієнтованого освітнього впливу й взаємодії, співробітництва та співтворчості на основі врахування індивідуальних, вікових особливостей, мотивації, установок і орієнтації людини.

Зрозуміло, що у цьому випадку концептуальна розробка філософських засад превентивно-освітнього впливу концентрується на проблемах його використання у процесі особистісної переорієнтації освітньої діяльності. Особливість превентивної освіти полягає в її орієнтації на процеси соціалізації, культурної ідентифікації, індивідуалізації, тобто процеси становлення особистості. При цьому особистісний розвиток людини є головною метою превентивної освіти як основний цілепокладальний компонент впливу на процес соціалізації особистості.

Важливим аспектом розробки філософських проблем практичного використання превентивного потенціалу освітньої діяльності є обґрунтування розділення змісту власне загальноосвітнього та превентивно-освітнього впливу. Воно ґрунтується на вио-

кремленні різних контекстів процесу соціалізації та адаптації особистості до соціуму. У випадку превентивної освіти мова повинна йти про соціалізацію та соціальну адаптацію, організовану таким чином, щоб людина могла не тільки успішно виконувати призначені їй функції в суспільстві, але й діяти самостійно, бути здатною на основі сформованих здібностей, креативних навичок, цінностей самостійно визначатися у мінливих життєвих ситуаціях з конструктивним вибором моделі поведінки. Іншими словами, якщо у межах загальноосвітньої діяльності об'єктом є особистість у будь-яких видах діяльності й спілкування, то об'єктом превентивної освіти є людська особистість, її становлення, розвиток, соціалізація й адаптація до умов життя й діяльності в суспільстві у контексті вироблення навичок конструктивної визначеності власної поведінки [1].

Предметом превентивної освіти слід вважати систему відносин між її суб'єктами, а також принципи, механізми, форми й методи організації освітніх процесів, у межах яких здійснюється становлення, розвиток, життєдіяльність особистості в соціумі на основі формування конструктивних смисложиттєвих цінностей та креативних здатностей особистості, що, зокрема, і забезпечують її стійкість щодо загроз девіантної поведінки. У межах превентивної освіти відбувається обґрунтування та реалізація оптимальних освітніх методологій та технологій, забезпечується виявлення закономірностей психічних процесів, властивостей і станів особистості, що проявляються в різних областях діяльності, спілкування й поведінки, необхідних умов для сприятливої адаптації до життя й активної участі в ньому на гуманістичних засадах. Якщо предметом освіти загалом виступають закономірності, форми, методи, засоби навчання та виховання особистості, то предметом превентивної освіти є теорія, методика й технологія соціалізації особистості, формування соціального образу „Я”

ЗАВДАННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ОСВІТИ

Головне завдання превентивної освіти полягає в тому, що на основі врахування особливостей життя та діяльності людини та її соціально-освітнього середовища, власних здатностей і нахилів має бути створена система індивідуально-орієнтованих заходів і засобів, що забезпечує максимальну результативність освітнього впливу на процес формування цінностей та моделей поведінки конкретної особистості. Саме у межах такої системи превентивно-освітньої діяльності створюються можливості надання своєчасної допомоги в соціальному становленні й самоствердженні особистості, яка реально чи потенційно перебуває під загрозою впливу негативних факторів власного соціального оточення.

Загалом використання філософських принципів посткласичної превентивної освіти вимагає інтерпретації девіантної поведінки як нормальної реакції на ненормальні для людини умови (природні, соціальні або мікросоціальні), як стиль взаємодії із соціумом, коли особистість реально не має чи суб'єктивно не приймає конструктивних способів узгодження своїх інтересів із суспільством. Детальний аналіз усього спектру чинників девіації та їх взаємодії дозволяє забезпечити ефективність превентивно-освітніх технологій та їх максимальну орієнтацію на особливості кожного конкретного індивіда.

Серед технологічних аспектів концептуалізації філософії превентивної освіти найбільше значення мають ті, що відносяться до її перерорієнтації на практичну діяльність, спрямовану на забезпечення результативності превентивного впливу. На нашу думку, для попередження дії негативних макро- та мікросоціальних чинників на цінності та поведінку людини, найбільш ефективно реалізувати технології превентивно-освітньої підтримки особистості у процесі її соціалізації. Своєчасна допомога у розв'язанні життєвих проблем особистості та підтримка в реалізації індивідуальності людини максимально сприяє розвитку людини та вибору конструктивного напрямку особистісного самовизначення й самоздійснення.

Процес підтримки особистісного самовизначення означає спільне з особистістю визначення її інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), що заважають їй зберегти людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя. При цьому превентивно-освітні установки інтегрують у єдину систему підтримки психологічну, соціальну, правову тощо сфери діяльності. Загалом дослідження доводять, що вся діяльність з педагогічної підтримки є превентивною, вона спрямована на надання особистості допомоги в розвитку й сприянні саморозвитку й спрямована на вирішення індивідуальних проблем, пов'язаних зі здоров'ям, просуванням у навчанні, комунікацією й життєвим самовизначенням, тобто тих, які потенційно несуть загрозу девіантної поведінки [3, с. 93].

Система педагогічної підтримки є найбільш ефективним механізмом зм'якшення деструктивних факторів у поведінці особистості, гуманізації й гармонізації освітнього середовища, конструювання культурно-освітнього простору, що сприяє становленню гуманної, моральної особистості, прилученню до цінностей культури, розвитку соціальної й культурної компетентності, формування здатності до рефлексивного, творчого відношення до свого життя, до усвідомленого самовизначення й активної участі не тільки у засвоєнні цінностей, але й у їхньому створенні. Завдяки цьому механізму забезпечується проектування способу життя особистості в певному культурно-освітньому середовищі, визначається ставлення до вказаного середовища як до життєвого простору особистості, де превенція здійснюється самим життям, подіями й відносинами, у яких вона бере участь [4]. Основним завданням превентивно-освітньої діяльності, таким чином, стає створення культурного середовища розвитку особистості й надання їй допомоги в знаходженні свого місця в ньому, включення у процеси організації середовища своєї життєдіяльності й оволодіння способами культурної самореалізації в ньому.

особистості та ціннісних засад її позитивної адаптації в соціум.

Важливим напрямом використання превентивного потенціалу освітньої діяльності є розробка проблем превентивно-освітніх технологій у контексті взаємодії особистості та соціуму. Превентивна освіта як практична галузь зорієнтована на розробку конкретних технологій впливу на розвиток особистості, звертаючи особливу увагу на диференціацію навчально-виховних методик в залежності від характеристик та здатностей особистості. У зв'язку з цим в основі концептуалізації філософських засад превентивної освіти знаходяться проблеми визначеності освітнього простору як середовища формування життєвої стратегії, в основі якої лежить потреба саморозвитку, самореалізації потенціалу особистості. Процес розвитку, становлення, самовираження й самоствердження людини вимагає соціально-освітньої підтримки й допомоги, і саме вона забезпечується превентивною освітою.

З практичного боку найбільше значення мають ті аспекти превентивного потенціалу освітньої діяльності, які дозволяють реалізувати закономірності впливу на особистість сфери спілкування й поведінки, механізм вибору й засвоєння в спілкуванні й поведінці соціальних норм і цінностей, закони морального становлення та самовдосконалення особистості, фактори забезпечення не тільки формальної, але й творчої та конструктивної її адаптації. Превентивно-освітні техно-

логії дають можливість подолати формальний підхід в організації всього освітнього процесу і забезпечити максимальну ефективність діяльності усіх його суб'єктів.

Когнітивний аспект превентивного потенціалу освітньої діяльності виступає як ціннісно-орієнтований фактор саморозвитку особистості, обумовлений конкретними соціально-освітніми умовами реалізації. Виявлення соціально-культурної обумовленості дії превентивно-освітніх факторів на становлення та розвиток особистості здійснюється на основі концептуалізації таких теоретичних положень, як концепти про активну роль сприймаючого суб'єкта в процесі ціннісного орієнтування, про визначеність характеру протікання освітнього процесу особистісними установками, очікуваннями, наявною системою цінностей тощо. Прогнозування ефективності ціннісного орієнтування засобами превентивно-освітнього впливу здійснюється на основі врахування усіх соціально-освітніх та особистісно-психологічних факторів, що впливають на цей процес, виявлення їх взаємозалежності й взаємозумовленості.

Практичний аспект реалізації превентивно-освітнього потенціалу освітньої діяльності носить ціннісно-орієнтувальний характер і акцентує використання технологій формування ціннісної самосвідомості особистості. Адже саме у самосвідомості найбільшою мірою проявляються почуття особистої відповідальності, прагнення до саморегуляції й самоствердження, а це – основне джерело забезпечення ефективності превентивно-освітнього впливу. Цей аспект превентивно-освітньої практики ґрунтується на розробці знань про функції ціннісних орієнтацій особистості, що гармонізують зв'язки особистості й суспільства, а також регулюють спрямованість і зміст усіх психічних процесів людини, що мають відношення до вибору моделі поведінки.

Певною мірою можна вважати, що інтегруючим цілепокладальним компонентом концептуалізації теорії

превентивної педагогіки на технологічному рівні є обґрунтуванням механізмів реалізації індивідуального підходу у освітньому процесі.

Надзвичайно важливим для концептуалізації філософії превентивної освіти є використання методологічного потенціалу положення щодо неперервного та інтегруючого характеру освітньої діяльності. Це дозволяє обґрунтовано розширити сферу превентивної діяльності на всі галузі освіти, а не лише на освіту дітей та молоді. У зв'язку з цим фахівці вказують, що „саме безперервна освіта розглядається нами як засіб реалізації цілей і завдань превентивної педагогіки” [2, с. 228].

Причина цього в соціальній функціональності превентивної освіти як по життєвого та неперервного процесу. Вона виконує завдання підготовки людини до життя у динамічному суспільстві, коли мається на увазі освоєння соціального досвіду у всій його повноті з метою його наступного застосування для виконання особистістю своїх специфічних завдань. Вона також готує до майбутніх змін у житті, цілеспрямовано формує готовність членів суспільства до участі в різних видах діяльності. Динамізм інформаційного суспільства не дозволяє зберегти одного разу придбану професійну придатність, тому превентивна освіта як неперервний процес спрямована на випередження у контексті змодельованих перспективних вимог суспільства до особистості, орієнтує її на новаторство та сприйняття змін. Нарешті, потрібно мати на увазі і те, що в умовах глобалізації набуває першочергового значення така атрибутивна превентивна характеристика неперервної освіти, як орієнтація особистості на ціннісне різноманіття та ефективну комунікацію у полікультурному середовищі.

Підсумовуючи розгляд проблем концептуалізації філософських засад превентивної освіти, слід вказати, що, на нашу думку, саме в проаналізованих у цій статті компонентах концептуального забезпечення прак-

тичного використання теорії та методології превентивно-освітньої діяльності міститься найбільший потенціал обґрунтування інновацій у досліджуваній галузі. Цей потенціал може бути схарактеризований перш за все як евристичний, оскільки розробка виділених концептів та механізмів їх операціоналізації забезпечуватиме цілісність та послідовність інновацій у системі превентивної освіти і їх теоретико-методологічну обґрунтованість, а також дасть можливість чітко структурувати і узгодити основні напрями реформ галузі.

Висновки. Таким чином, парадигмальні характеристики посткласичної превентивної освіти визначають теоретико-методологічний фундамент

реформ у досліджуваній галузі. Однак для ефективного використання інноваційного потенціалу філософських засад превентивної освіти необхідно здійснити процес їх концептуалізації. Останній забезпечує трансформацію основних парадигмальних характеристик посткласичної превентивної освіти у практичні процеси проектування та реалізації новацій на операційному рівні освітньої діяльності. З іншого боку, у процесі концептуалізації є можливість всебічного розгортання та дослідження сутнісного ядра концептуального обґрунтування практичних реформ у превентивно-освітній галузі, що створює „резервуар думок” для освітньої практики. До найбільш значимих та фундаментальних проблем концептуалізації слід віднести питання соціальної визначеності та спрямованості превентивно-освітньої діяльності в нинішніх умовах, розширення її інтегративних функцій та набуття атрибутів життєвості і неперервності, ролі превентивної освіти у становленні особистісно орієнтованої освіти, індивідуалізації превентивного впливу на особистість та розробки його ефективних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика : учеб. пособие / Л. В. Кондрашова. – Киев : Вища школа, 2005. – 356 с.
2. Костенко М. М. О профилактике молодежной преступности в системе образования / М. М. Костенко // Философия образования. – 2008. – № 1. – С. 252-258.
3. Крилова Н. А. Педагогічна, психологічна й моральна підтримка як простір особистісних змін дитини й дорослого / Н. А. Крилова // Класний керівник. – 2000. – № 3. – С. 92-103.
4. Ровба Е. А. Непрерывное образование как средство реализации целей и задач превентивной педагогики / Е. А. Ровба, В. П. Тарантей // Превантивната педагогика като научно познание. – София (Болгария) : ИК „Комливес-ЛМ”, 2003. – С. 228-232.



Татьяна Струкова Превентивный потенциал образовательной деятельности

Статья посвящена обоснованию необходимости расширенного понимания превентивного образования в контексте становления постсовременных образовательных практик. Для обоснования указанного положения применяется философско-образовательная методология. Показано, что превентивность является не особенностью отдельной сферы образовательной деятельности, что связано с предупреждением девиантного поведения, а атрибутивным свойством всего постсовременного образования, что сориентировано на обеспечение саморазвития личности. Указанное свойство характеризуется как превентивный потенциал образовательной деятельности постсовременного образца.

Ключевые слова: превентивное образование, постсовременное образование, философия образования, личность.



Tetiana Strukova Preventive potential of educational activity

This article is devoted to substantiating necessity of expanded understanding of preventive education in context of post-modern education practices formation. For grounding this position a philosophic and educational methodology is used. It is shown that the prevention is not a specific feature of some sphere of educational activity connected with prevention of deviant behavior. It appears to be an attribute quality of all post-modern education orientated on provision of a personality's self-development. This quality is characterized as a preventive potential of a post modern educational activity.

Key words: preventive education, post-modern education, philosophy of education, personality.

ОСВІТНЯ КОМУНІКАЦІЯ В ЕЛЕКТРОННОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ



Педагогіка

ШКОЛИ

У статті досліджується специфіка електронного освітнього простору як середовища освітньої комунікації. Особлива увага звернена на аналіз специфіки електронних медіа та їх ролі у становленні віртуального освітнього простору та електронної освітньої комунікації. Вказано на позитивні та негативні аспекти трансформації комунікативного середовища освітньої діяльності в умовах домінування електронних медіа.

УДК 37.018.43:004

Ключові слова: освіта, комунікації, медіа, освітній простір, інформатизація.

Постановка проблеми. Концептуальний аналіз взаємин індивіда й суспільства у межах антропо-соціальної системи показує, що інформаційна потреба в сучасних умовах виходить на перший план. Сутність інформаційної потреби полягає в об'єктивно обумовленій необхідності попереджати будь-яку діяльність і задовольняти всі інші потреби виробництвом, освоєнням і використанням інформації, придатної для вибору мети, визначення засобів і найкращого способу діяльності. Інтенсифікація динаміки розвитку медіа та інформаційних технологій уже сьогодні призвела до становлення електронного простору, у який залучені сотні мільйонів людей. Електронні медіа, комп'ютерна техніка та їх об'єднання у межах глобальної мережі Інтернет стало ядром нової віртуально-мережної культури. У певних пунктах перетину залежність практики соціальної від електронного простору

вже не мислиться порізно. Виникають такі феномени як електронний уряд, блогова журналістика або специфічні види культури, що тиражуються винятково через Інтернет. Освітня комунікація також стає все більш детермінованою сучасними електронними медіа.

Стан дослідження проблеми.

Специфіка формування електронного комунікаційного простору інформаційного суспільства досліджується у роботах Н.Лук'янова, С.Хуторного, А.Чистякова, Є.Ярославцевої та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Доведено виняткову роль електронних медіа як засобів соціалізації осо-



Діана КОЛОМІЄЦЬ

Директор ПП
„Мікрошкола
Монтесоррі”

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

бистості та здійснення комунікації. Разом з тим, освітній аспект такої комунікації залишається малодослідженою проблемою.

Мета дослідження. Визначення особливостей освітньої комунікації в електронному просторі інформаційного суспільства.

Вклад основного матеріалу.

Людина уже активно входить у це інформаційно-медійне середовище, часто проживаючи в ньому більшу частину свого життя. Тому потрібне осмислення особливостей буття людини у ньому, оскільки вже зараз суттєві зміни в людині на індивідуально-екзистенціальному, соціальному, аксіологічному і праксіологічному рівнях відображають контекст її існування в дискурсі віртуально-мережної культури.

Перше, що було сформовано цією культурою, це новий інформаційний простір. Людині відразу став доступний величезний масив інформації, і щомиті її обсяг збільшується. Це вже зараз спричинило зсув акцентів у роботі людини з інформацією. Якщо раніше значна частка часу витрачалася на її пошук, то тепер більш актуальною стає проблема верифікації інформації. У наш час будь-яка людина може стати суб'єктом генерації нових інформаційних потоків у фактично загальнопланетарних масштабах. З новою гостротою постає проблема ідентифікації дійсного й оманливого, об'єктивного й суб'єктивного. Так само наростає проблема інформаційного надлишку, „засміченості” віртуального культурного простору. „Відсутність центрів верифікованого знання нарівні з перманентно продуктивною суб'єктивістською інформацією створює загальний настрій гносеологічного скептицизму та релятивізму” [7, с.68].

Людина відчуває амбівалентну подвійність відчуттів стосовно цього складного інформаційного феномена. З одного боку, вона має можливість відчувати себе інформаційною надлюдиною. З іншого боку, ще більш гостро людина відчуває нескінченну множинність і фрагментарність світу.

Інтенсифікація сприйняття інформації часто не залишає можливості для її засвоєння на сутнісному, буттєвому рівні. Людина усе більше переходить від пізнання структур буття до поінформованості про них. Задана сьогодні динаміка розвитку інформаційного простору примушує людину до фрагментарно-феноменального, часто утилітарно спрямованого пізнання сфери власної практичної життєдіяльності без сутнісного вживання в знання про нього.

Сучасний електронний простір є витвором людини, саме породження людською активністю характеризує його як середовище реалізації здатності людини розбудовувати свої творчі здібності. Відносини між людьми у межах цього простору створюють особливе – комунікативне – середовище, у якому людина здатна реалізувати свої задуми. Бурхливий розвиток сучасних технологій комунікації показує все нові можливості самореалізації людини з використанням усе нових способів освоєння навколишнього світу. Інформаційний ресурс розвитку сьогодні є найголовнішим і вимагає все нових інвестицій як у технології, так і в удосконалення самої людини для підтримки інноваційних якостей та стабільності інформаційного середовища. А можливості медійних феноменів практично необмежені. Завдяки цьому відбувається стрімке розширення та ускладнення ноосферного простору, у якому усе більше зростає активність людини. За допомогою медіа-технологій, які посилюють практично усі її здатності, людина освоює навколишній простір, розширює своє комунікативне поле. Нові способи бачення й слухання не замінюють, не витісняють органічні здатності, але доповнюють можливості людини, які вона може використовувати за своїм бажанням.

Електронний простір став для освіти людини особливо значущим, коли він опосередкував практично всі її контакти з навколишнім світом. Нові медійні засоби взаємодії створюють „медійну” людину, яка існує у медійному середовищі. Вона не про-

сто стає його активним користувачем, але й нерідко зливається з ним, не здатна розділити свої власні можливості й можливості, які створюються новими мас-медіа. „Аудіо- та відеоінформація сьогодні, дублюючи одна одну, охоплюють людину своїми потоками, стаючи як би її дистанційними „середньостатистичними” очима й вухами. Формується модель поведінки, яка дозволяє випадковим чином набирати інформацію, запускаючи у роботу механізми її освоєння по типу юнгівських синхронізацій”, – вказує російська дослідниця І.Архангельська [1, с. 6].

Людина, завдяки розвитку комп'ютерних систем комунікацій і Інтернет-мереж, безумовно, отримує потужний імпульс розвитку. Це само собою є потенційним ресурсом, який починає наповнюватися конкретним змістом, втілюючись у ті або інші події і явища, перетворюючись у цілі та завдання активно діючої людини. Причому, ці ресурси мають соціальну наповненість. Навіть якщо у суспільстві тільки частина його представників опановує новою технологією, потенціал здобуває все співтовариство. Найбільш активні перетворюються в пункти росту, а все інше середовище стає підтримуючим. Воно функціонально трансформується, працюючи як експертне співтовариство, що відокремлює продуктивні знахідки від непродуктивних, створюючи нові критерії для оцінки отримуваних результатів.

Ті, хто освоїв нові способи комунікації, виходять

„МЕДІЙНА” ЛЮДИНА: ЗМІНА СТРАТЕГІЙ

Складності розвитку сучасного медіа-освітнього простору вимагають нової інтерпретації ролі мультимедійних комунікативних систем. Вони акцентують увагу на власне людські якості, можливості розвитку. Якщо на перших етапах становлення аудіовізуальних мас-медіа можна було абстрагуватися від людини, розуміючи її просто як споживача інформації, то сьогодні, коли є вже розвинена технічна база електронних засобів створення інформації й розвинена комунікативна мережа, що дозволяє її транслювати, головним стає питання про людину як творця й результат розвитку медіа-освітнього простору [9, с. 82].

В електронному просторі практично спостережуваним стає процес творчості. Багато рішень в області інтерактивної комунікації показують, що людина здатна практично в кожному моменті свого спілкування створювати щось дуже важливе й цінне; але воно нетривке й досить швидко зникає. „В інтерактивній комунікації, що створюється за допомогою засобів мультимедіа, за творчим процесом можна спостерігати, практично зупинивши миттєвість”, – цілком справедливо акцентує російська дослідниця Н.Лук'янова [2, с.109]. Сучасні комп'ютерні технології прагнуть не тільки до створення дружнього інтерфейсу, але й до природності, доступності в управлінні. Наприклад, резистивні технології дають можливість подавати команди через безпосередні тілесні рухи. Такий керуючий модуль опирається на весь комплекс функціональних можливостей людини, знімаючи безліч наявних обмежень.

Інтерактивність не просто прискорила процес комунікації, вона ще й підвищила чутливість людини. Остання залучається до спілкування як цілісна істота, усіма своїми здатностями та можливостями. Мультимедійні технології звертаються до всіх конституційних фізіологічних можливостей людини. Активовані електронним простором візуальні й аудіальні канали сприйняття будять у людини творчий імпульс. У межах мережної медіа-культури людина здатна створити творчі композиції, безпосередньо реагуючи на життя, події зовнішнього світу. Мультимедійні комп'ютерні системи дозволяють розширити можливості самовираження людини у медіа-освітньому просторі.

На сьогодні мало хто заперечує реальність розширення можливостей розвитку людини в інформаційному просторі. Разом з тим чи не найважливішою інформаційно-комунікативною проблемою буття людини є забезпечення її статусу як активного суб'єкта, а не пасивного споживача інформації. На особистісному рівні багато дослідників схильні вважати електронний простір „цілком адекватним комунікативно-інформаційним середовищем розвитку людини”, незважаючи на те, що медіа дійсно перетворилися у свого роду навколишнє середовище насамперед домашнього проживання людини, причому часто в середовище агресивного характеру [4, с.18].

Разом з тим дослідники виділяють соціокомунікативні ризики (ризики медіавпливу; ризики пов'язані з формуванням мультимедіасистеми; ризики віртуалізації реальності; ризики сегментації суспільства); культурні ризики (глобалізація, мовні ризики; ризики зміни системи цінностей і стереотипів поведінки); контентуальні ризики (гомогенізація електронного простору та його жанрове збіднення; домінування розважального компоненту). На нашу думку, означені ризики не є специфічно медіальними, а прямо пов'язані з ризиками та сутнісними проявами постмодерну.

із традиційних систем спілкування та загальноприйнятих оцінок. Людина освоює нові форми свободи, і, як за всяку свободу, за неї потрібно відповідати, напружувати зусилля, щоб досягти загубленого відчуття сталості, відносного благополуччя, освоїти нові можливості комунікації, що відкрилися. Причому, багато нових видів комунікації освоюється дітьми, що тільки вступають у процес спілкування. Їхній розвиток від початку містить цей досвід спілкування, який не вимагає для них спеціального осмислення. Це реальність, яка створює новий простір спілкування, що у свою чергу представляє собою новий параметр порядку. Нове покоління вже існує за допомогою медіа, активно використовуючи його, але багато людей поки що живуть тільки в оточенні електронного простору, будучи якоюсь мірою пасивними споживачами пропонованої інформації.

Характерним є сприйняття інформації суб'єктом Інтернету. Web 3.0 довів, що вільне обговорення експертів важливіше, ніж сам текст. У контексті електронного простору сама інформація може мати для людини менше значення, ніж коментарі, якими вона обростає. При цьому нав'язати якусь інформацію в умовах майже некерованого багатостороннього обговорення у мережі практично неможливо. Більше того, участь людини як суб'єкта у мережному просторі формує у неї якості критичного мислення та цілеспрямованого відбору інформації. Фактично мова йде про формування у суб'єктів електронного простору самосвідомості нового типу, яка є дуже стійкою до маніпулятивних впливів.

Інтернет суттєво змінює характеристики освітнього простору, перетворюючи обмін інформацією із суб'єкт-об'єктного у суб'єкт-суб'єктний процес. Інтернет – це безперервний потік інформації, що не припиняється ні на секунду. Мережа, як колективний розум, не спить, не відпочиває, не зупиняється і постійно вимагає інформації про те, що відбувається, у реальному часі. Якщо хтось

написав щось важливе, інформація про це може розійтися мільйонами людей за лічені хвилини. „Людина з Інтернету” стала постійним джерелом інформації для всіх суб'єктів медіа простору” [8, с. 28] В електронному просторі інформація стає дуже особистісною й життєвою. Людей, як і в реальному житті, цікавлять усі сторони подій та процесів, а тому інтернет-інформація „від людини до людини” має форму життєвих історій, у яких є зав'язка, розвиток, кульмінація й розв'язка – як у кінофільмі чи театрі, і зрештою, як і у житті. Будь-яку подію людина „приміряє” на себе, осмислює через свої уявлення та ціннісні орієнтири. Образ чого завгодно складається із дрібних деталей і подробиць, найчастіше емоційних. Блог, наприклад, зручний тим, що дозволяє побачити його автора як Людину, а не як посаду чи іншу соціальну роль.

Ефективним процес комунікації може бути тільки за умови, що відправник і отримувач будуть мати більш-менш загальний тезаурус (загальний значенневий простір). Зміст повідомлення складається з низки складових: значення, інваріантного для даної культури, особистісного змісту у вузькому його розумінні, що обумовлений суто індивідуальним досвідом суб'єкта, і значенневих нашарувань, що випливають із національної, статевовікової, державної належності комунікатора, його включеності в інші спільноти, кожна з яких надає повідомленню свій контекст. Незважаючи на те, що ефективність повідомлення залежить від безлічі факторів – від макро- і мікросередовища, від цілей комунікації, від суб'єктивних і об'єктивних факторів, дивергентності й конвергентності різних соціокультурних середовищ – набагато легше встановити комунікацію навіть при відсутності збігу тезауруса, але у тому випадку, коли отримувач відчуває інформаційну, а відправник – комунікативну потребу.

Проблема вибору способу задоволення комунікаційно-інформаційної потреби пов'язана з вибором зна-

кової системи передачі й отримання інформації та її сприйняття. Існують різні знакові системи, які використовуються у комунікативному процесі. Сучасний медіа-освітній простір усе більше трансформується у бік невербальної комунікації. „При виборі способу передачі й отримання повідомлення як відправник, так і одержувач усе в більшій мірі орієнтуються на візуалізацію повідомлення, оскільки вона, з однієї сторони носить більш універсальний характер, ніж лінгвістичні засоби комунікації, а з іншої сторони, впливає на свідомість, не проходячи стадію раціоналізації. Суспільство наближається до того моменту, коли образ знову стане найважливішим носієм інформації”, – вказує В.Савчук [5, с.14].

В епоху масової комунікації людина включається у неї тим ефективніше, чим більше вона автоматизована, комп'ютеризована і редукована до комуніканта, тобто до атомарної людини, роз'єднано та відділеної від інших. Узагальнюючи повсякденне, комунікант створює щільну, самозамкнену й непроникну для традиції причетності медіа реальність, він зрощується із засобами комунікації і стає анонімним. Універсальна мова комуніканта витісняє мову як статус, як показник певної культурної належності. У М. Хайдеггера мова виступає у двох іпостасях: мова сутності, і повсякденна мова. Комуніканти не розмовляють мовою сутності, оскільки їх мова використовує нереклексивні кліше, інтенції їх виходять із безособистісної свідомості, свідомості медіасуб'єкта [6, с.72-73]. Для становлення медіа-освітнього простору набагато важливішою є не особиста присутність, а сталість зв'язків з адресатом, його досяжність і пов'язаність.

Використовуючи медіа, зрисишся із ними, людина стає комунікантом, тобто просто інстанцією як передачі інформації, так і її середовища, формується гомогенне тіло маси учасників комунікації, або медіа-простір. Комунікант є ім'я нової форми ідентифікації, але не самоідентифікації. Його основа не тільки у дереалізації персональної комунікації,

але й структур безпосереднього міжособистісного спілкування доінформаційної епохи. Активність людини редукується до активності споживача товарів, у вигляді речей, інформації або задоволень; споживач відповідає формі колективного суб'єкта, розміченого й структурованого інформаційними потоками, що став у підсумку комунікантом.

Створений на основі електронних засобів комунікації медіапростір створює нову якість повідомлення, нового суб'єкта й нову реальність. Її перші симптоми фіксуються в різних поняттях: „об'єктивна комунікація”, що протистоїть „екзистенційній”, спрямованій на сумісне спілкування (К. Ясперс); в особливому типі поведінки – „стратегічній поведінці” (Ю. Хабермас), яка веде до свідомого або несвідомого обману, до відчуження, розриву із традицією, втрати орієнтирів. Однак при цьому Хабермас у просторі концепту комунікації знаходить позитивні наслідки її використання. Саме комунікація, а не повідомлення веде до створення „стійких міжособистісних відносин і особистісних структур”, виникнення „стійкого нормативного середовища”. Комунікативна дія (орієнтована на взаєморозуміння) є базою для відтворення стійких структур життєвого світу.

Медіа-простір, створюваний новими медіа, здійснює і нову артикуляцію сущого, у якій повідомляти й бути суть одне й те ж, як одним і тим самим виявляється й повідомлення, і те, чим воно передається. Поява нового пануючого засобу комунікації веде до формування відповідної реальності. Описуючи різні структури медіальності, ми, власне кажучи, описуємо не тільки різні реальності, але й різні способи життя, різні картини світу, різні мови. Звернувшись до Н. Лумана, з'ясуємо, що є тип повідомлення без спілкування, комунікації без людини. Луман виходить із того, що не люди комунікують один з одним, а комунікація комунікує сама із собою, вона має якість самовиробництва, аутопоезиса, „комунікація – не є спосіб трансляції чогось, а спосіб створення нової структури.

Комунікація стає не тільки реальністю існування, але всепоглинаючою, а тому і єдиною реальністю. Ця реальність – похідне від масовості; сформувавшись за допомогою медіа, маса стає медіасуб'єктом. Поняття сучасного медіапростору відкриває нам те, що медіа, повідомлення й реальність – суть одне й теж. Спосіб їх об'єднання дає нова якість – медіа реальність” [3].

Висновки. Таким чином, традиційний філософсько-освітній аналіз інформаційно-комунікаційного виміру буття людини у електронному просторі концентрується на проблемах особливостей інформаційного простору як соціального простору; соціальних та комунікативних аспектах обміну інформацією у медіа-освітньому просторі як мережній структурі; інноваціях, які вносять у систему комунікації та інформування нові електронні медіа і, зокрема, Інтернет. При цьому думки відносно

інформаційно-комунікативних умов розвитку особистості у медіа просторі розділяються. Більшість фахівців вважає домінуючим стандартизуючий та маніпулятивний вплив нових інформаційних технологій на особистість. Однак низка дослідників підкреслюють їх креативно-розвиваючий характер, враховуючи відкриття широких можливостей для неконтрольованого обміну інформацією та спілкування, а також творчої самореалізації. Специфічний філософсько-освітній аналіз проблеми концентрується на аналізі становища людини у медіа-освітньому просторі як комуніканта та медіа-суб'єкта. Існують серйозні ризики, що у цій якості людина деперсоналізується як суб'єкт комунікації і „розчиняється” у сучасних медіа як єдиній реальності інформаційного суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Архангельская И. Б. Маршалл Маклюэн: Путь к теории медиа / И. Б. Архангельская. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011. – 384 с.
2. Лукьянова Н. А. Homo significans в коммуникативном пространстве / Н. А. Лукьянова // Человек. – 2008. – № 4. – С. 106–117.
3. Луман Н. Реальность массмедиа / Н. Луман. – Москва : Праксис, 2005. – 256 с.
4. Марков В. Н. Информационная сфера как контекст деятельности субъекта / В. Н. Марков // Мир психологии. – 2010. – № 3. – С. 13–26.
5. Медиафилософия III. Фотография / под ред. В. В. Савчука, М. А. Степанова. – СПб. : Санкт-Петербургское Философское общество, 2009. – 255 с.
6. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. – СПб : Наука, 2002. – 387 с.
7. Хуторной С. Н. Киберпространство и реальный мир / С. Н. Хуторной // Вестник Московского государственного областного университета. Серия : Философские науки. – 2011. – № 2. – С. 67–71.
8. Чистяков А. В. Социализация личности в обществе интернет-коммуникаций (социокультурный анализ) : автореф. дис. ... докт. социол. наук / А. В. Чистяков. – Ростов -на-Дону, 2006. – 58 с.
9. Ярославцева Е. И. Коммуникативные стратегии человека в современном мире / Е. И. Ярославцева // Философские науки. – 2008. – № 7. – С. 79–97.



Liana Kolomiets Образовательная коммуникация в электронном информационном пространстве

В статье исследуется специфика электронного образовательного пространства как среды образовательной коммуникации. Особенное внимание обращено на анализ специфики электронных медиа и их роли в становлении виртуального образовательного пространства и электронной образовательной коммуникации. Указано на позитивные и негативные аспекты трансформации коммуникативной среды образовательной деятельности в условиях доминирования электронных медиа.

Ключевые слова: образование, коммуникации, медиа, образовательное пространство, информатизация.



Dians Kolomiets Educational communication in electronic information space

In the article, specific features of electronic educational space are investigated as an environment of educational communication. Primary attention is paid to analysis of specific features of electronic media and their role in creation of a virtual educational space and electronic educational communication. Positive and negative aspects connected with transformation of communicative environment of educational activity in conditions of electronic media domination are shown.

Key words: education, communications, media, educational space, informatization.

СУЧАСНА ПРОФІЛЬНА ОСВІТА: ЯК АКТУАЛЬНУ ПРОБЛЕМУ ВИРІШУЄ КИЇВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ „ІНТЕЛЕКТ”



Педагогіка
ШКОЛИ

УДК 37.016:51]:502/504

У статті автор актуалізує найгострішу проблему сьогодення українського суспільства як з погляду минулого, так і майбутнього шкільної освіти. Наводяться факти, справді реальні, об'єктивні, але й приголомшливі, які мають на меті лише одне: переконати наших читачів у тому, яка є загроза для майбутнього країни і що для її забезпечення може зробити освіта, зокрема школа. При тому вже сьогодні й лише за однієї умови: якщо за справу візьмуться учителі професіонали, майстри, творці, інтелектуали – всі, хто може і знає як вчити дітей, щоб освіту, яку здобувають в українських школах наші діти, можна було вважати сучасною та ще й конкурентоспроможною. Наводяться в динаміці протягом останнього десятиріччя результати досягнень ліцейств, які якнайкраще свідчать про правильність обраних засад, відповідно до яких працює й творить потенціал майбутнього київський ліцей „Інтелект”, такий затребуваний сьогоденням навчальний заклад середньої освіти в Україні.

Нашому читачеві буде цікаво познайомитися з системою роботи закладу з підготовки хороших професійних інженерів, замітимо, саме тоді, коли інтерес до технічних спеціальностей впав «і далі вже нема куди», а для України це означає подальше зниження її інтелектуального і економічного потенціалу.

Що за таких обставин може зробити один ліцей? Відповідь автора – у цій статті.

Ключові слова: ліцей технічного профілю, прикладна спрямованість: інформатика, фізика, математика: «наука-техніка-виробництво», стандарти нової генерації, авторські підручники, поглиблене вивчення англійської, трьохмовна технічна термінологія, автономія вибору форм навчально-виховного процесу, наступність «школа-університет», конкурентоспроможність спеціалістів на ринку праці.

В Україні наявне падіння інтересу до технічних спеціальностей. Для країни це означає зниження інтелектуального й економічного потенціалу. В Євросоюзі – державна політика: «біла станка» – емігрант, керівна посада – резидент.

Болонська система забезпечує конкурентоспроможність товарів не міфічними методиками викладання, а мінімізацією витрат на підготовку кваліфікованих спеціалістів.

В Україні на відміну від Європи, США, КНР,



**Сергій
РОМАНОВСЬКИЙ**

Директор ліцею “Інтелект”, заслужений працівник освіти України, кандидат фізико-математичних наук, доцент

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

ВІЗИТКА ЛІЦЕЮ

Лицей “Интеллект” – це:

- високий рівень інтелектуальної насиченості;
- високий рівень дисциплінарних вимог;
- виважена кадрова політика (висока вимогливість до етики та фахової підготовки викладачів);
- сучасний ексклюзивний внутрішній дизайн приміщень та навчальних аудиторій;
- технічна досконалість навчального обладнання доброзичлива атмосфера у спілкуванні.

Ми пишаємось:

- “... єдністю навчання та виховання”,
- “... повним авторизованим курсом дисциплін англomовного циклу”,
- “... 100% вступом до вищих навчальних закладів”;
- “... фундаментальною фізико-математичною підготовкою за авторськими програмами та навчальними посібниками”,
- “... системою безкоштовних консультацій”, “... сучасною обчислювальною технікою та комп’ютеризацією навчального процесу”,
- “... гармонійним циклом гуманітарних наук”.

Результативність навчально-виховного процесу лицем «Интеллект»

1991-2014 р.р. 100% випускників лицю вступили на бюджетні місця університетів. Лицеїсти – переможці Всеукраїнських і Міжнародних олімпіад, стипендіати Президента України, США, ФРН, Сороські студенти, лауреати Національних конкурсів США та Конгресу США, Почесні громадяни штатів. 109 лицеїстів виграли гранти на освіту в університетах 21 країни.

2011 р. «ТІМО»: «100 кращих шкіл України», 1 місце посів лицей «Интеллект».

2012 р. «Наголос»: «Найбільш універсальною школою Києва можна вважати лицей «Интеллект», 1 місце у рейтингу «Кращі школи Києва».

2013 р. «Фокус»: «Лучше всех в Украине знают английский язык выпускники лицея «Интеллект» Києва».

2014 р. «Сегодня»: «Лицей «Интеллект» удерживает первенство за счет высоких результатов по английскому языку и математике».

2014 р. «Вести»: «Удержаться на первом месте смог только лицей «Интеллект». Единственно ему удалось остаться в Топ-10 по всем предметам. Лицей «Интеллект» возглавляет рейтинг по английскому языку».

2010-14 р.р. (ЗНО, 173-200). Перші місця посіли Львівський фізико-математичний лицей, лицей «Интеллект», Донецький лицей-інтернат «Ерудит».

2015 р. «Сегодня»: «Третий год подряд первенство в рейтинге удерживает лицей «Интеллект», который обеспечил высокие результаты по украинскому языку, математике и английскому».

2015 р. 19% випускників шкіл провалили ЗНО з української мови. 0,06% учасників отримали 200 б.

Бразилії важливий не професійний рівень викладача, а диплом педвузу, рівень підготовки випускника якого не завжди задовольняє. В Уманському педуніверситеті 26% абітурієнтів з балом 140-149,5 з англійської мови зараховано на спеціалізацію «Англійська мова». В Дрогобицькому педуніверситеті – 11%, Ніжинському – 21,4% абітурієнтів зараховано з балом з математики нижчим 150.

З метою виправлення ситуації, пов’язаної з низьким рівнем підготовки абітурієнтів і значним процентом відрахування студентів на молодших курсах КПП, у 1989 р. на базі КПП і СШ №75 було створено інженерно-фізичні класи з поглибленим вивченням англійської мови. Тепер це лицей «Интеллект».

Науковими керівниками дисертації з ядерної фізики, над якою я працював в Об’єднаному інституті ядерних досліджень (м. Дубно Московської обл.) та в Інституті ядерних досліджень АН УРСР, були лауреати Нобелівської премії з фізики Ландау і Франк. Традиції і дух шкіл нобелівських лауреатів ми намагаємося втілювати в лицей. Це відношення “викладач-аудиторія”, “викладач-керівник”. Не аудиторія для викладача, а викладач для аудиторії. У лицей недоречних запитань не існує, всі мають право на помилку з викладачем включно. Економіка в Україні – це служба головного інженера, головного технолога, внутрішні зв’язки підприємства, знання теплових, параметричних комп’ютерних розрахунків, розуміння фізичних ефектів, які покладено в основу високих технологій, а вже по-

тім складні відносини ринку хоча б внутрішнього. Мова про міжнародну економіку ще не йде. За 13 років навчитися конкурувати зі світовими міжнародними монстрами не можливо.

В Україні кажуть, що сучасними комп'ютерними технологіями починають займатися вже в середній школі. Стає дивно, коли до ліцею приходять батьки і кажуть, що в середньому навчальному закладі, де вчилася їхня дитина, її навчали сучасних комп'ютерних технологій. Тестування цієї дитини показує, що вона не може грамотно оперувати 3-ма коефіцієнтами квадратного рівняння, що вона не розуміє законів динаміки, у неї граматики англійської мови на низькому рівні.

Відомо, що сучасні комп'ютерні технології розробляються в США (Майкрософт), Німеччині (Карлс-Руе), Канаді (An apple), Англії (Кембридж), Франції (Сакле), Японії, а не в країнах СНД. Над їх розробкою працюють висококваліфіковані фізики, електроніки, математики-кібернетики, біофізики та інші фахівці.

Майбутні спеціалісти входять у сучасний світ біоінженерії та високих технологій. Тож ми у ліцеї ставимо за мету знайти ефективні засоби навчання, котрі дозволили б швидко передати новому поколінню запас знань, накопичених наукою. Тут важливу роль відіграє те, що в науці весь час відбувається процес спрощення, який дозволяє доступно та лаконічно викласти те, що колись вимагало багаторічної роботи.

Викладачі ліцею «Інтелект» працюють з учнем, який уже багато знає.

Результати ЗНО (173-200) випускників ліцею «Інтелект»

ЗНО [рік]	українська мова [%]	дельта [%]	історія України [%]	дельта [%]	англійська мова [%]	дельта [%]
2009	61,53	12,14	62,07		85,18	
2010	69,57	4,10	51,61		88,37	
2011	77,78	4,11	83,33		81,82	
2012	72,73	0,94	68,00		87,32	
2013	75,76	2,04	68,42		96,97	
2014	73,33	0,34	69,23		77,27	
2015	85,00	11,33				
середнє	73,67+	-5,00				
ЗНО [рік]	математика [%]	дельта [%]	фізика [%]	дельта [%]	географія [%]	дельта [%]
2009	91,23		66,66			
2010	82,50		76,66			
2011	100,00		100,00			
2012	93,62		88,90		73,68	
2013	92,86		83,33		83,33	
2014	86,05		86,12		50,00	
2015						
середнє						

*Ліцею вже скоро 15 років,
Вже скоро буде ювілей
Ліцей наш відзначати,
15* років – то не жарт,
Тут стільки відбулося
Свят, уроків і олімпіад,
Що їм нема рахунку!
А скільки учнів тут навчалось:
Розумних і талановитих,
Таких дотепних, тямковитих,
Що й закордон про них дізнався
І до їх слави приєднався.
Директор – мудра голова
І книги пише – от дива,
Дружина – більше пише книг,
І кожен вчить англійську з них,
Викладачі теж геніальні,
Натури творчі, ідеальні,
Підбір прекрасний, що й казати.
Такий ліцей, як «Інтелект»,
Ще треба пошукати!*

Вірш написано до ювілею (лютий, 2004 р.).
* Сьогодні ліцею вже 25!

РОБОТА ПІКЛУВАЛЬНОЇ РАДИ ЛІЦЕЮ “ІНТЕЛЕКТ”, АБО ХТО ФІНАНСУЄ ЛІЦЕЙ

Батьківська рада ліцею створила Піклувальну раду – благодійний фонд ліцею “Інтелект” – і запропонувала всім батькам ліцею стати його членами та вносити благодійні внески на розвиток ліцею. На загальних батьківських зборах було обрано голову піклувальної ради, яка контролює і розподіляє благодійні внески батьків учнів.

Двічі на рік Піклувальна рада проводить відкриті засідання для всіх батьків: восени рада звітує про свою роботу та знайомить батьків із витратами за останній рік; навесні – планує роботу на літо та підготовку до нового навчального року.

● Піклувальною радою ліцею “Інтелект” було виконано такі роботи:

закінчено заміну вікон у приміщеннях ліцею на склопакети, якість яких відповідає вимогам сьогоденного часу;

● у зв’язку з катастрофічною нестачею приміщень для проведення навчального процесу адміністрацією ліцею та Піклувальною радою було прийнято рішення про розбудову та перебудову першого поверху ліцею, а саме – приміщень спортзалу та кімнати для перевдягання учнів. Виконані роботи з перебудовування приміщень під навчальні (лекційні) аудиторії на 80 місць.

У цих приміщеннях зроблено прив’язку до існуючих комунікацій, проведено електророботи, виконано кахляні роботи (всього закуплено і покладено 1250 кв.м. кахлів), закуплено будівельні матеріали (цегла, гіпсокартон, цемент, клей, фарба, шпалери, керамічна плитка... та інше);

● для бібліотеки ліцею було проведено закупку книг та словників;

● за кошти, зібрані батьками, для зміцнення матеріально-технічної бази ліцею, закуплено будівельні матеріали для проведення поточного ремонту аудиторій та приміщень загального призначення;

● для поліпшення навчального процесу в ліцеї Піклувальною радою було придбано:

- 4 ксерокси
- монітор (21 дюйм по діагоналі)
- проекційний телевизор
- 7 відеоманітофонів
- 9 телевизорів
- 10 комп’ютерів
- радіотелефон (для внутрішнього зв’язку);
- замінено шпалери на керамічну плитку в коридорах першого поверху, туалетів та в 25 аудиторіях;
- придбано меблі для 24 аудиторій;
- замінено труби та сантехніку в 4 туалетних кімнатах;
- для оздоровлення ліцеїстів встановлено водооздоровчий комплекс;
- відремонтовано 145 стільців (методом зварювання);
- закуплено 14 дошок в навчальні кабінети;

Для проведення навчального процесу Піклувальною радою ліцею було придбано 29 відеокompактдисків на золотій підложці Professional CD-Recordable, PHILIPS, 74 min/700 Mb – надбання світової культури, сучасна фізика, хімія, астрономія, світова література, географія планети, світ тварин, відомі музеї світу, відомі світові енциклопедії. Завдяки тому, що в ліцеї “Інтелект” 12 предметів викладається англійською мовою, аудіо-коментар цих дисків відбувається англійською мовою. ►

На заняттях не витрачається час на пояснення того, що і так відомо. На них цікаво розповідається, як людина вивчає природу, про досягнуті межі пізнання світу, про те, які проблеми наука розв’язує сьогодні і які буде розв’язувати завтра.

Вчителі переймають досвід у викладачів ВНЗ. Якщо викладач захистив дисертацію з ядерної фізики, він читає в ліцеї лекції з фізики, дисертація з топології – лекції з алгебри, з біології – біологію, з твердого тіла – математику, інформатику. Лектор контролює семінари, складає контрольні роботи (моделюють ЗНО). Комп’ютерне тестування виявляє недостатньо засвоєні теми. Зменшення репродуктивної складової викладання відбулося завдяки розміщенню навчальних ресурсів у Internet. Microsoft Office 13, Power Point 13 дозволили залежно від аудиторії вносити зміни під час занять.

Лекції з фізики (9-11) читає доцент, кандидат фізико-математичних наук. Лекційний матеріал виводиться на монітор (англо-українська версія), коментар дається російською. Семінари з половиною класу українською веде асистент, вчитель-методист. Лектор повторює матеріал англійською. Навчальні посібники лектора перероблені в електронні (україно-англійська версія). Лекції з субтитрами англійських професорів виводяться на монітор (DVD диск у ліцеїста).

У 9 класі асистент спеціалізується з механічних форм руху. В 10 – з електромагнітних і теплових форм руху. В 11 спеціалізується на коливаннях і хвилях, оптиці, атомній і ядерній фізиці.

Викладання фізики 3 мовами досягло 4 цілей: «повторение – мать учения», активізація англійської лексики, технічний переклад подається фізиком, трьохмовною технічною термінологією володіють ліцеїсти.

В ліцеї предмет «Технології» розглядають як вершину піраміди, в основі якої знаходяться фізико-математичні і англомовні предмети. Прикладна спрямованість інформатики, фізики, математики: «наука-техніка-виробництво». Ліцеїсти ведуть картотеку «технічних підказок».

Лекції з алгебри, intellect.com.ua., українською читає кандидат фізико-математичних наук, доцент. Семінари з половиною класу веде російською асистент, вчитель-методист. За такою схемою інша команда викладачів викладає геометрію.

Конвеєрні технології для передачі рутинних знань, викладач-коуч - доведення знань до високого рівня. Куратори груп – функції тьюторів. Залучення студентів-випускників ліцею для адаптації ліцеїстів в університеті (Peer Assisted Study Scheme, Peer monitoring): «1 клас ліцею – 1 курс університету – магістратура».

ПРОГРАМИ І ПІДРУЧНИКИ

Немає сенсу аналізувати ефективність програм підготовки, якщо існує сумнів відносно рівня знань. Педагог, який не викладав в ліцеї спеціальні предмети, не читав в технічному університеті лекції, не підготує відповідну навчально-методичну літературу. В ліцеї розроблено авторські електронні навчальні посібники, які в залежності від вимог

Разом з учнівською радою самоврядування було проведено такі заходи:

- ліцейна спартакіада, яка включала змагання з легкої атлетики, шахів, настільного тенісу, футболу та естафету;
- виставка-конкурс робіт юних фотомайстрів на теми: “Як тебе не любити, Києве мій!”, “Краса Землі” (до Дня Києва та до Дня довкілля);
- виставки-конкурси малюнків, плакатів та газет до різних свят;
- традиційна посвята в ліцеїсти учнів 1-го курсу;
- конкурс КВК “Козацькі забави”;
- гра “Інтелект-турнір” (що проводиться в декілька етапів, в яких визначаються переможці на паралелі та в ліцеї);
- виставка-конкурс осінніх букетів “Букети осені” до Дня вчителя;
- підготовка та проведення різноманітних свят (Першого дзвоника, Святого Миколая, Нового року, Дня Святого Валентина, 8 Березня, Останнього дзвоника, випускного вечора).

Піклувальна рада виділяла кошти на придбання пам’ятних подарунків та оздоблення для святкового прикрашування ліцею.

Піклувальною радою ліцею “Інтелект” створено картинну галерею. В колекції є картини 19-21 ст. Колекція складається з робіт відомих українських мариністів та пейзажистів. Натюрморти складаються з 27 предметів. У колекції є цікаві роботи українських різьбярів по дереву. Зусиллями піклувальної ради в ліцеї створено конференц-зал на 100 місць, який оснащено сучасними комп’ютерно-проекційною системою (“21”, екран 1,5м x 2м) та проекційним телевизором (розмір по діагоналі 1,5 м) з відеомагнітофоном та магнітофоном DVD.

У ліцеї створено два музеї – українського побуту та природничий. У цих музеях зібрані експонати, які налічують 100 – 200 років (див. 3-ю стор. обкладинки та вріз на с.59).

У ліцеї створено футбольний, волейбольний та баскетбольний майданчики.

Прилегла територія ліцею повністю огорожена високим прозорим металевим парканом. На цій території створено 7 альпійських гірок та доріжки для прогулянок.

Завдяки зусиллям піклувальної ради в ліцеї “Інтелект” функціонують кафе та соковий бар.

Створено 4 сучасні туалетні кімнати.

Всі учні старших класів ліцею мають персональні шафи для зберігання змінного взуття та верхнього одягу.

Створення матеріально-технічних умов для забезпечення високого рівня як навчально-виховного процесу, так і всієї життєдіяльності ліцеїстів і викладачів коштувало чималих матеріальних зусиль.

Від редакції. Від себе додамо, що усі матеріальні коштовності та цінності відповідно до чинного законодавства України було прийнято на баланс бухгалтерії Дарницького району м. Києва. Про значний внесок в облаштування ліцею свідчить і той факт, що нинішній ліцей “Інтелект” розпочався у приміщенні дитячого садка, а тепер це сучасний навчальний заклад. Для багатьох такий стан речей міг стати спокусою, але не для п. Романовського та його колективу. За ці роки багато чого вдалося зробити Піклувальній раді разом з дирекцією ліцею заради нашого майбутнього – наших дітей. І зроблено, погодьтеся, з любов’ю до них, з честю та гідністю.

СЕРЕДНЯ ШКОЛА—ВИЩА ТЕХНІЧНА ШКОЛА як шлях до європейських стандартів освіти: нотатки директора

1983 р. «США втратять світове лідерство в економіці, якщо в школі не будуть виведені на перший план фізико-математичні предмети».

2009 р. Україна. 2,6% випускників ВНЗ отримали освіту з математики і інформатики.

2010 р. «Росії потрібні сучасні інженери, владіючі англійським мовою».

2014 р. Сколково — магістр бізнес інкубатора: освіта, наука, техніка, виробництво, венчурний бізнес, smart money, IPO.

2014 р. «Цифрове» покоління отримує інформацію з Internet, On Line Education: відеолекції професорів Massachusetts Institute of Technology, Harvard University, Princeton University, які підготували для вчителів США ресурсний аудіо та відео продукт з природничих предметів.

2014 р. «В организациях Минобразования России кандидатов физико-математических наук — 12,7%, докторов — 14,5%. Педуниверситеты продолжают готовить учителей вчерашнего дня».

Education Index of United Nations Development Programme:

2009 р. Школа Польщі посіла 41 місце, Росія — 71, Україна — 85.

2014 р. Школа Польщі посіла 10 місце, Росія — 13, США — 14, Індонезія — 40.

«50% абітурієнтів не можуть скласти I сесію в НТУУ-КПІ з математики і фізики. Погіршення якості підготовки в школі» (ректор М. Згуровський).

«Перевіряючи знання першокурсників КНУ ім. Тараса Шевченка, відмітили: рівень абітурієнтів знизився. Необхідно серйозно взятися за середню освіту» (проректор В. Бургов).

ЗНО-2014 р. Англійська мова. Писали — 75693 випускників. 25% не написали твір іноземною мовою. 14,3% не відповіли на 10 завдань. 0,13% не відповіли на жодне запитання. 0,12% набрали 200 балів. 2 випускники фізико-математичної групи з поглибленим вивченням англійської мови ліцею «Інтелект» набрали 200 б. 16% випускників гімназій, 14% ліцеїв, 13% колегіумів набрали 180-199,5 б. В Україні середній бал сертифікату медальстів з англійської мови 163. В ліцеї «Інтелект» середній бал сертифікату медальстів з англійської мови 198.

Математика. Писали — 147036 випускників. 43% набрали 1-10 з 56 балів. 48% випускників сільських шкіл і 35% міських набрали 124-150 б. 5% сільських учнів та 9% міських набрали більше 180 б. 0,03% набрали максимальний бал 56. 22% випускників ліцеїв набрали 100-150 б. 50% випускників знає властивості вертикальних і суміжних кутів. 33% використовують тригонометричні співвідношення у прямокутному трикутнику. Найгірше розв'язують завдання з алгебри: комбінаторика, похідна, інтеграл, логарифми.

Фізика. Писали — 53202 випускників. 0,02% набрали максимальний бал.

2014 р. Вчителі регіонів України склали ЗНО. Менше 25% завдань виконали: математика — 1,5% вчителів; фізика — 6,3%; англійська мова — 5,7%, 0,8% вчителів, показали високі результати.

«Школа не забезпечує рівень знань, визначений державними стандартами освіти. Час кричати SOS» (І. Лікарчук).

1989-96 р.р. За ініціативи КПІ створений ліцей «Інтелект». Фізику, алгебру, геометрію, англійську мову (9-11) почали викладати педагоги університету. ►

динамічного ринку освітніх послуг постійно переробляються і доповнюються.

Ми вважаємо, що **зміст та рівень середньої освіти повинен стати частиною добробуту держави, економіки, науки.** Інакше освітня доктрина буде виглядати як утопія. Тому на порядку денному амбітна мета — розробка стандартів ліцею технічного профілю з поглибленим вивченням англійської мови.

Навчальний процес у ліцеї “Інтелект” відбувається на високому рівні середнього навчального закладу і тільки. Ми як структура, яка функціонує на базі НТУУ-КПІ, жодної теми не викладаємо з програми вищої школи. Прийде час — наші випускники ці теми будуть вивчати в університеті.

Моя участь у підготовці збірної України (співкерівник збірної) на Міжнародну олімпіаду з фізики в середині 90-х років показала: якщо на теоретичному турі українська команда отримувала нормальну кількість балів, то на експериментальному турі кількість балів зменшувалась. Причинами були відсутність у членів української команди технічної англійської мови та невміння працювати за сучасними експериментальними фізичними методиками.

Це спонукало нас подивитися з іншого боку на проведення лабораторного практикуму з фізики в ліцеї. Опікунська рада ліцею закупила нове покоління лабораторного обладнання, яке використовується в комплексі з напрацюваннями КПІ з програмного забезпечення — АВТОКАД та САПР. Тобто реально розв'язується задача

фізико-математичного моделювання.

З 2000 р. в ліцеї почали працювати над методами підготовки випускників, які відповідають вимогам “1 курс ліцею – магістратура національного університету”. Для реалізації цих вимог у штат викладачів ліцею для викладання предметів, окреслених ліцензією, було запрошено викладачів вищої школи. Це викладачі англomовного циклу, в минулому – викладачі відомих лінгвістичних університетів з досвідом роботи в англomовних країнах.

Така система навчального процесу забезпечує стовідсотковий вступ випускників на бюджетні місця університетів в Києва, вони постійно отримують Міжнародні гранти на безкоштовну освіту в університетах Індії, Канади, Франції, Бельгії, Англії, Норвегії, США, Італії, Австралії, Ірландії і Росії. Це відомі університети: Гарвард, British Columbia, Єльський, Каліфорнійський технологічний інститут, Бельгійський політехнічний університет, Оксфорд, МДУ, МФТІ.

З 2000 р. ліцей працює над проблемою “1-й курс ліцею – магістратура університету”. **Наше бачення розв’язання цієї проблеми** – це не тільки успішний захист магістерської дисертації випускниками ліцею під науковим керівництвом викладачів ліцею, які за сумісництвом є викладачами університету, але і **вдале працевлаштування наших випускників**. Наші випускники, отримавши серйозну підготовку з професійної англійської мови плюс хорошу інженерну освіту, працюють провідними спеціаліс-

1993-97 р.р. На базі КПІ і ліцею проведено експеримент «9 клас школи – 6 курс університету». Використаний досвід роботи викладачів ліцею в науково-університетських центрах СРСР, Азії, України, Америки, Європи.

1995 р. Міжнародний семінар «Двомовна освіта в школі» (Австрія, ліцей учасник). Викладання англійською мовою стало актуальним напередодні збільшення країн Євросоюзу.

2007 р. В ліцеї «Інтелект» 16 предметів викладаються англійською мовою. Створена сучасна матеріально-технічна база: типографія, smart-board, Freshtel, 4G Modem, Konica Minolta bizhub 185, Konica Minolta 190f.

В компетенції заступника директора з дистанційного навчання Life-long learning, On line Education, e-Learning, m-Learning, Educational Testing Service, Alacut, Out-comes focused education, Європейський мовний портфель, бібліотека Конгресу США, сайти ліцею.

Гіпертекстова інформація, багато віконний Interface, мультимедійний урок забезпечили в ліцеї розвиваюче навчання, зворотній зв’язок. Інформаційно-технологічна культура формується шляхом впровадження комп’ютерних технологій навчання. В ліцеї інформаційну педагогіку, комп’ютерне навчання розглядають як перехід до візуальної інформації і комп’ютерного мислення. Психологічна, інтелектуальна, особисто-мотиваційна, операційна готовності до використання інформаційних технологій сприяли розвитку якостей мислення: узагальнення, усвідомлення, самостійність.

Засоби навчання:

	очне	Internet	комплексне
в Україні планується	55%	14%	31%
в США складає	20%	20%	60%
в ліцеї «Інтелект»	складає	англomовний цикл	100%
		фізика	100%
		алгебра	100%
		інші предмети	56%

В **9-11** класах ліцею викладають Заслужені вчителі України, кандидати фізико-математичних наук, доценти, лекції яких розміщені на сайті intellect.com.ua. Викладачі мають досвід роботи в навчальних закладах Євросоюзу, знають порівняльні характеристики. Розроблені кейси завдань для моніторингу знань, банк контрольних і екзаменаційних завдань, створена текстологічна лабораторія освітнього вимірювання. Навчаються ліцеїсти, які виявили розумові здібності і психологічну готовність до вивчення фізики, математики, володіння англійською. Латентні можливості ліцеїста дозволяють визначити поняття, пов’язані з обговоренням, використовувати іронію як критичну оцінку, усунути псевдо свідомість доведенням її до абсурду, використовувати протиріччя, аналогії (символічна, фантастична, пряма, емпатія).

Творчості заважає регламентація та опіка. В ліцеї ліквідовано інформаційно-комунікативний розрив поколінь, дефіцит внутрішньої компетенції вчителя. Адміністративно-прокурорський контроль замінено репутаційною відповідальністю викладача. В ліцеї працюють над тим, щоб наші діти отримували освіту в Україні, щоб до нас приїжджали за освітою, як з країн третього світу, так і розвинутих країн. В ліцеї навчалися чи навчаються учні з 12 країн.



Сергей Романовский

Современное профильное образование: как актуальную проблему решает киевский лицей „Интеллект”

В статье автор актуализирует наиболее острую проблему сегодняшнего украинского общества как с позиции прошлого, так и будущего школьного образования. Приводятся факты, действительно реальные, объективные, но и тревожные, с одной лишь целью: убедить наших читателей в том, что существует реальная угроза для будущего страны и что для ее устранения может сделать образование, в частности школа. При этом уже сегодня и только лишь при одном условии: если за дело возьмутся учителя профессионалы, мастера, творцы, интеллектуалы — все, кто может и знает как учить детей, чтобы образование, какое получают в украинских школах наши дети, можно было бы считать современным и конкурентоспособным. Приводятся в динамике последнего десятилетия результаты достижений лицеистов, которые наиболее подтверждают правильность избранных основ, в соответствии с которыми работает и творит потенциал будущего киевский лицей „Интеллект”, такое востребованное сегодняшней ситуацией учебное заведение среднего образования в Украине.

Нашему читателю будет интересно познакомиться с системой работы учебного заведения по подготовке хороших профессиональных инженеров, заметим, именно тогда, когда интерес к техническим специальностям упал «дальше некуда», а для Украины это означает дальнейшее снижение ее интеллектуального и экономического потенциалов.

Что в такой ситуации может сделать один лицей? Ответ автора - в этой статье.

Ключевые слова: лицей технического профиля, прикладная направленность: информатика, физика, математика: «наука-техника-производство», стандарты новой генерации, авторские учебники, углубленное изучение английского, трехязычная техническая терминология, автономия выбора форм учебно-воспитательного процесса, непрерывность связи «школа-университет», конкурентоспособность специалистов на рынке труда.



Serhiy Romanovskii

Modern field-specific education: the way of solving the urgent problem offered by Kyiv lyceum “The Intellect”

The most urgent today's problem of Ukrainian society regarding both the past and the future of education, including school one is highlighted in the article. Real facts, objective and impressive are given. These are aimed at convincing our readers in the threat to our country's future and the role of education and school in solving the problem. It is possible only if professional educators, craftsmen, creators, intellectuals and everyone who can and knows how to teach our schoolchildren work hard, so they can give our schoolchildren modern and competitive education.

The achievements of lyceum students represented in the dynamics during the last decade prove correct educational activity of Kyiv lyceum “The Intellect”. That is the reason why this lyceum nowadays is the secondary education institution of great demand in Ukraine.

Our readers will be interested to know about educating good engineers, especially when the interest in technical professions is the lowest. It leads to further intellectual and economic potential drop of Ukraine.

What can offer one lyceum in this situation? Read author's answer in his article.

Key Words: technical lyceum, applied computer science, applied Physics, applied Mathematics, “science-technology-production”, standards of new generation, original textbooks, in-depth study of the English language, technical terminology in three languages, autonomy in choosing forms of educational process, “school – university” succession, professionals' competitiveness on the labor market.

тами в “Укртелекомі”, “Голдентелекомі”, “Міжнародних авіаліній України”, є технічними директорами корпорації “Нескафе” в Україні, займаються розробками альтернативних видів енергоносіїв, нових типів матеріалів з заданими властивостями тощо.

Завдяки професійній підготовці наші випускники працюють у Силіконовій долині (США), в концерні “Джон Браун” (Англія), працюють програмістами в Ірландії, беруть участь у розробці науково-технічних програм Україна-Росія, Україна-Євросоюз, отримали докторський ступінь РНД, успішно захистили дисертації на отримання вченого ступеня кандидата технічних наук.

Перший досвід рідко приносить повний успіх. Нові ідеї знаходять спочатку небагато прибічників і тільки поступово стають звичними.

Молода людина повинна не тільки зрозуміти, чому цікаво займатися наукою, але і відчутти, якою дорогою ціною дістаються перемоги і якими важкими бувають дороги, що до них ведуть.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романовський С.В. Реалізація змісту та методів навчання в лицейі “Інтеллект” // С.В. Романовський // Директор школи, лицейу, гімназії. - 2004. - № 6. - С.76 - 83.

РОЗВИВАЮЧА ГРА „САДИБА”

ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ЯК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ



Педагогіка
ШКОЛИ

УДК 37.016:331

У статті розглянуті проблеми формування конкурентоздатності учнів молодших класів як майбутніх фахівців. Представлено розвиваючу гру „Садиба”. Наведено зміст та структуру розвиваючої гри „Садиба” для учнів молодших класів як технології формування їх конкурентоздатності як майбутніх фахівців. Зазначено, що гра може бути впроваджена в навчально-виховний процес для учнів молодшого шкільного віку в рамках їх трудового навчання.

Ключові слова: конкурентоздатність особистості, розвиваюча гра „Садиба”, технологія, формування конкурентоздатності учнів молодших класів – майбутніх фахівців.

Постановка проблеми.

У сучасному суспільстві конкуренція є глобальним явищем та невід’ємним фактом в житті людини. Феномен конкуренції вже далеко вийшов за межі однієї економіки і виявляється в усіх сферах життєдіяльності людини та у різних формах. Кожне суспільство не може уникнути ні конкуренції, ні суперництва і боротьби, і це є запорукою його майбутніх успіхів та вдосконалень (В. Бехтерев, 1994). А впровадження конкуренції як принципу суспільного буття і світоглядної цінності людини є важливою складовою соціальних перетворень. До того ж, конкуренція спонукає усіх соціальних суб’єктів до пошуку оптимальних шляхів самореалізації особистості й досягнення соціально-конструктивних ці-

лей, створює передумови формування громадянського суспільства [10; 11].

Конкуренція, яка є по своїй суті змаганням за обмежені ресурси, має біологічне підґрунтя, однак, здійснюється в соціумі, та, відповідно, під впливом „соціального”, вимагає від її суб’єктів свідомого регулювання своєї поведінки. І це, вважаємо, обумовлює необхідність навчання представників сучасного суспільства цивілізованій конкурентній взаємодії.

Аналізуючи феномен „конкуренція”, нами перенесено акценти у розумінні ключових ознак з „боротьби” або „жорсткого



Олена ФІЛЬ

Старший науковий співробітник НДІ ДВНЗ „УМО” НАПН України, кандидат психологічних наук, доцент

Наш автор має понад 10 авторських навчальних курсів/ програм навчання і розвитку менеджерів з персоналу організації державної та приватної форми власності, серед яких: „Психологія конкуренції в організаціях”, „Формування команд”, та ін. Шановний читачу! Замовляйте, будь ласка, тему, з якою б ви хотіли детальніше ознайомитися.

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

змагання” на цивілізовану психологічну взаємодію. Конкуренція визначається нами як *психологічна взаємодія суб’єктів* (особистість, група, організація тощо) *за обмеженого ресурсу* (досягнення однаково/одночасно власних потреб та ін.) з використанням різних психологічних стратегій. При цьому суб’єкт – конкретний індивід або соціальна спільнота, що володіє свідомістю, волею і здатна цілеспрямовано перетворювати дійсність і себе [10; 11]. А *психологічна взаємодія* – прямий чи опосередкований вплив суб’єктів один на одного, який характеризується виникненням зв’язків та їх взаємозумовленістю (О.М. Степанов) [9]. Відповідно, *конкурент* – активний суб’єкт ситуації конкурентної взаємодії за обмеженого ресурсу зі своїми потребами та рівними психологічними правами щодо їх задоволення [10; 11].

Беручи до уваги те, що діти фактично з перших років свого народження прямо або опосередковано включаються в ситуації конкурентної взаємодії (наприклад, з іншими дітьми на ігрових майданчиках, в дитячих колективах), здійснюють свою конкурентну взаємодію з іншими дітьми (здебільшого, поведінка дітей, як правило, регулюється дорослими, які в цих ситуаціях знаходяться поруч (батьки, вихователі тощо)). Тому, важливо у дітей виховувати, починаючи, фактично від народження, психологічну культуру конкуренції, в основі якої лежатиме, насамперед, саморегуляція особистістю власної поведінки в ситуації конкуренції, та з якою вони далі самостійно „будуть рухатися” життям, вступаючи в різні професійні та міжособистісні контакти.

Конкуренція є однією зі складових поняття конкурентоздатності, ситуацією, в якій виявляється та розвивається конкурентоздатність будь-якого суб’єкта. *Найкращим результатом діяльності фахівця в умовах конкуренції є його конкурентоздатність.*

У сучасному світі *проблема розвитку конкурентоздатності* постає перед кожним з нас, і, особливо, перед учнівською молоддю. Бути конкурентоздатним – це, безсумнівно, актуально і важливо. Однак, як цього досягти? Зрозуміло, що тільки бажання учнів та їх намагання бути конкурентоздатним явно недостатньо. Значна відповідальність покладається на галузь освіти, для якої підготовка конкурентоздатного фахівця є одним з пріоритетних завдань а також і умовою формування конкурентоздатності системи освіти.

Теоретико-методологічним підходом до розробки проблеми конкурентоздатності учнів як майбутніх фахівців визначимо контекстний підхід (А.А. Вербицький), в межах якого *конкурентоздатність фахівця* обумовлюється необхідністю мати *адекватну вимогам професійної діяльності* компетентність. З точки зору контекстного підходу конкурентоздатність фахівця визначається, насамперед його, досягненням найкращих показників діяльності в умовах конкуренції. Конкурентоздатність – інтегральна характеристика суб’єктів діяльності в умовах конкуренції. Конкурентоздатний фахівець – це суб’єкт професійної діяльності, який досягає найкращих показників у конкурентних умовах трудової діяльності за рахунок максимальної інтеграції необхідних для цього конкурентних компетенцій.

Структура конкурентоздатності фахівця [5; 6] включає три компоненти: діяльнісний, комунікативний, нормативно-ціннісний. Так, діяльнісний компонент (розглядає взаємодію суб’єктів через результат діяльності (товар, послуги та ін.), характеризується професійною компетентністю (знання, вміння, досвід) і високою якістю професійної діяльності, відповідальності, творчим підходом до справи, потребою у саморозвитку, дотриманням трудової дисципліни, раціональним розподілом часу, винахідливістю, оригінальністю, володінням

комп'ютерними технологіями, знанням хоча б однієї іноземної мови, професійною мобільністю – здатністю до ротації, готовністю отримувати нові знання. Комунікативний компонент – засіб взаємодії суб'єктів (уміння працювати в колективі, співробітництво, орієнтацію на вироблення взаємної згоди, взаємодопомога, адаптаційну мобільність, соціальну активність, комунікативну компетентність). Нормативно-ціннісний – виконання прийнятих правил поведінки суб'єктами конкуренції – психологічна культура конкуренції (засновується на моральних нормах життєдіяльності суспільства) та ціннісні орієнтації, що проявляється в правдивості, справедливості, сумлінності, конструктивності стратегій конкуренції, гуманному ставленні до партнерів по праці та конкурентів, високій відповідальності перед споживачем.

Проблему системного формування конкурентоздатності учнів молодших класів як майбутніх фахівців, які зі стін навчального закладу вийдуть у дорослий світ на високо конкурентний ринок праці, дозволяє значною мірою вирішити запропонована авторська розвиваюча гра „Садиба”. З цією метою директорам загальноосвітніх навчальних закладів пропонується *впровадження* даної розробки, яка відповідає вимогам Навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою за кількістю уроків та їх змістом, типовим методам і способам проведення трудового навчання у 2-му класі загальноосвітньої школи. У той же час, формат навчання має системний характер, який реалізується через форму гри. Практична спрямованість цієї розробки посилюється тим, що в школі особливе місце займають *форми занять з активним включенням в урок кожного учня*, що значно посилює авторитет знань і індивідуальну відповідальність школярів за результати навчання. До таких інтерактивних форм віднесено розви-

ваючі ігри, що являють собою інтеграцію психологічних та педагогічних технологій, які стимулюють розвиток їх пізнавальної і творчої сфери, відпрацювання певних навичок та умінь. Розвиваючі ігри випрацьовують уважність, пам'ять, наполегливість до досягнення мети, комунікативні здібності, логічне мислення, прогнозування наслідків своїх вчинків тощо. У цілому розробка *спрямована на системну підготовку конкурентоздатного молодого покоління*, зі сформованим безперервним творчим саморозвитком, власників інноваційного і підприємницького типів мислення тощо.

Метою статті є розкриття змісту та структури розвиваючої гри „Садиба” як технології формування конкурентоздатності учнів молодших класів як майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу.

Творча діяльність молодших школярів визначається як продуктивна форма діяльності учнів молодшої школи, спрямована на оволодіння творчим досвідом пізнання, творення, перетворення, використання в новій якості об'єктів матеріальної і духовної культури в процесі освітньої діяльності, організованої в співпраці з педагогом та іншими дітьми.

Запропонована для ознайомлення розвиваюча гра „Садиба” (свідоцтво про реєстрацію Державною службою інтелектуальної власності України авторського права на твір учбового характеру „Розвиваюча „Садиба” як складова навчання дітей молодшого шкільного віку” № 57811) представляє собою *творчий конструктор, набір елементів, з яких кожним учнем послідовно „вибудовується” власна садиба*. У процесі її побудови дітьми складається цегляний дім, планується присадибна ділянка: фруктовий сад із різними деревами, город з овочами, газон із квітами, зона відпочинку, спортивна площадка та інші елементи.

При розробці розвивальної гри „Садиба” ми виходили з того, що в дидактичну та методичну складові

сучасних уроків важливо включати техніки, прийоми, які сприяють формуванню *діяльнісного компоненту* конкурентоздатності учнів – майбутніх фахівців: відповідальності, творчого підходу до справи, потреби у само-розвитку, дотримання трудової дисципліни, раціонального розподілу часу, винахідливості, оригінальності, готовності отримувати нові знання; *комунікативного компоненту*: співробітництво у колективі, орієнтацію на вироблення взаємної згоди, взаємодопомогу, адаптаційну мобільність, соціальну активність, комунікативну компетентність; *нормативно-ціннісного компоненту*: правдивості, справедливості, сумлінності, гуманного ставлення до конкурентів-інших учнів тощо [5; 6].

У *результаті впровадження* надзвичайно захоплюючого та пізнавального процесу *гри „Садиба”* передбачається *розвиток* у молодших школярів:

- дрібної моторики, логічного мислення, творчої уяви, уваги, пам'яті, сприйняття просторових відношень (через планування майбутньої садиби з урахуванням запропонованих варіантів розташування будинку, саду, городу та ін. елементів);
- здатності до аналізу і синтезу, розвитку вмінь конструювання (через будівництво приміщення з окремих цеглин, встановлення дверей, вікон, пішохідних доріжок на території садиби);
- виховання спостережливості, обґрунтованості суджень, звичок до самоперевірки (шляхом пояснення своїх варіантів планування ігрового поля, розташування дерев, овочів, квітів тощо);
- свідомого регулювання власних дій поставленому завданню, доведення роботи до кінця (через додавання учнями додаткових елементів з матеріалів, яких не було передбачено в грі (пластилін, кольоровий папір, картон, соломка та ін.));
- відчуття „власності” та форму-

вання певної зони „власного психологічного простору” (через реалізацію закладеної у грі ідеї власної садиби, що привчає шанобливо ставитися, цінувати власність та постійно її удосконалювати);

- формування професійної компетентності учня як майбутнього фахівця (через „оволодіння” дітьми певними професіями: будівельника (через побудову будинку), дизайнера екстер'єру (через розфарбування зовнішніх стін та даху будинку), дизайнера ландшафту (через оздоблення прибудинкової території), фермера (через вирощування сільськогосподарської продукції), підприємця (через реалізацію вирощеної продукції у власному магазині)) та ін.

Представимо далі *комплектацію* гри „Садиба”. До комплекту включено основні складові-елементи:

- 1) цегляний дім;
- 2) фруктовий сад;
- 3) альпійський луг;
- 4) город з овочами;
- 5) колодязь-журавель;
- 6) зона відпочинку;
- 7) спортивна площадка (басейн, спортивний майданчик, альтанка та ін.
- 8) зона фантазії (НЛО та чудовисько);
- 9) ліс;
- 10) паркан-плетін;
- 11) господарчий куточок.

Для організації роботи окремо кожною дитиною готується додаткове творче приладдя для роботи з грою „Садиба”:

- фарби, пензлики;
- клей ПВА (тубик з тонким носиком), пензель;
- пластилін;
- серветки вологі.

Наведемо на прикладі детального опису трьох *елементів гри „Садиба” деякі напрями розвитку певних складових конкурентоздатності учнів.*

Так, одним з надзвичайно цікавих у процесі виготовлення та у результаті роботи є елемент садиби „*Город*”

(приклад зразку городу представлено на мал. 1), детальний опис якої нами наведено нижче.

Інструкція для створення городу. На городі необхідно подумки розмістити бахчу (кавун, гарбуз, кабачки), ділянки цибулі та моркви, діляночки для помідорів та полуниці. Ділянки відокремити маленьким парканчиком (пластилін або вставлене в „землю” насіння приправи гвоздики) або доріжкою (з рису, гречки або інших круп).

Послідовність дій:

- наклеїти на підложку-основу (наявну в наборі картонку з малюнком кавуна) кавун, гарбуз, 2-3 зліплених із зеленого пластиліну кабачків;
- для виготовлення кущів з помідорами на окремий аркуш паперу наліпити кульку з пластиліну; вставити три-чотири гілочки, злегка їх нахиливши, для того, щоб можна було посадити на клей 2-3 помідори (помаранчеві кульки пластиліну) та відкласти на 5-10 хвилин (клей має підсохнути);
- на підложці (картонці) зробити доріжку між ділянками: намастити клеєм полосу та поспати насінням льону (рис, манка, просо, пшоно тощо);
- на бахчі намастити клеєм (пензлики додаються) вільні місця та присипати насінням льону та квіточками ромашки;
- зробити пластилінову перемичку на межі бахчі та вставити насіння гвоз-

- дики, в результаті чого вийде парканчик;
- розкочати тонким шаром пластилін і сформувати ділянки під часник, моркву і помідори;

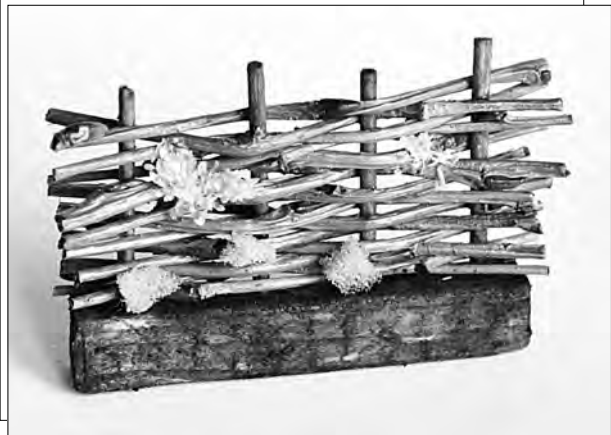
Мал. 1. Приклад-зразок городу – елементу гри „Садиба”



Мал. 2. Приклад-зразок колодязя – елементу гри „Садиба”



Мал. 3. Приклад-зразок паркану-плетня – елементу гри „Садиба”



- на ділянці з полуницею можна не ліпити пластиліну, а лише намастити клеєм та притрусити зеленими листками; червоними кульками;
- зробити декілька кульок з пластиліну та вставити по 2-3 зелені голки, розташувати їх на ділянці – вийде рядочок із цибулею;
- зробити кульки та вставити в них по маленькій гілочці кропу або зробити ще один рядок цибулі;
- гілочки з помідорами намастити клеєм і над папером присипати їх зеленими листками з пакету, розташувати на відповідній ділянці. Визначення розмірів ділянок та їх розташування здійснюється за вільним вибором. У процесі створення городу, дитина може виходити за задані межі стандарту-зразку городу та пропонувати власні варіанти та виявляти фантазії.

Необхідні інструменти і матеріали: кольоровий пластилін, маленький тубик ПВА.

Питання для обговорення з учнями:

- Які овочі можна вирощувати на ділянках?
- Які овочі визрівають влітку?
- Які овочі ви ще знаєте?
- Що ще росте на городі?
- Які овочі складно виростити за кліматичних умов у нас на городі?.

Наведемо опис ще одного з елементів садиби „*Колодязь*”.

Інструкція для створення колодязя.

Приклад зразку-колодязя представлено на мал. 2.

Колодязь створюється із сірників. Для цього необхідно:

- уважно вивчити зразок і сірники класти так, щоб вони перекривали місця перетину сірників нижнього рядка;
- перед укладанням чергового рядка необхідно просто з тубика капнути клеєм на кути і стовпчик. Кожен сірник має тісно прилягати до двох стовпчиків;
- розташувати колодязь і конструкцію з відерцем (журавель) на картонці, приклеївши їх на пластилін.

Необхідні інструменти і матеріали: кольоровий пластилін, маленький тубик ПВА.

Питання для обговорення з учнями:

- З чого складається колодязь?
- Які колодязі, окрім „журавля” ви знаєте?
- За яким принципом здійснюється підйом води з колодязя на поверхню?

Далі опишемо ще один з елементів садиби „*Паркан-плетінь*”.

Інструкція для створення паркану.

Приклад зразку-паркану представлено на мал. 3.

Для створення паркану необхідно:

- покласти прутики в теплу воду на 2-3 хвилини, вийняти на газету і, коли вода з них стече, їх можна використовувати;

- поступово, зверху донизу заводити прутики у заздалегідь підготовлену конструкцію, відповідним чином їх вигинаючи;

- після виготовлення паркану намастити клеєм в місцях з'єднання зі стовпчиками;

- паркан прикрасити квіточками з пакетика, змочуєми пороною (у комплекті), змачуючи їх клеєм;

- на стовпчиках розташувати маленькі глечики з пластиліну.

Необхідні інструменти і матеріали: кольоровий пластилін, маленький тубик ПВА.

Питання для обговорення з учнями:

1. З яких матеріалів будуються паркани?

2. З якою метою будуються паркани?

Далі опишемо ще одну зі складових садиби „*Сад і ліс*”. Приклад зразків саду й лісу представлено на мал. 4-5.

Інструкція для створення саду і лісу.

Сад і ліс формуються на підложці (картонці) так, як на запропонованому зразку. Послідовність виготовлення:

- вирізати із запропонованих у комплекті картонок плодові дерева і прямокутники;
- згорнути прямокутники, відігнути нижню половину стовбура дерева і

приклеїти прямокутники до стовбура (як у ялинки);

- взяти одне дерево, нанести на одну сторону маленькі краплинки клею і посадити на цей клей по одному яблуку (помаранчеві кульки), відкласти в сторону для висихання клею;
- взяти наступне дерево і повторити на одному боці цю операцію, наклеївши вишеньки;
- те ж саме повторити з ялинками, наклеюючи шишки;
- доклеїти всі яблука на зворотному боці усіх дерев;
- по-черзі всі дерева прикрасити зеленими листками з пакетика, намастивши попередньо клеєм вільний простір між яблуками. Сипати потрібно над папером, щоб використати ці листочки, які на ньому зберуться повторно;
- те ж саме повторити для зворотного боку дерев, дати їм засохнути;
- на підложку (картонку) нанести товстим шаром клей по всій поверхні, залишаючи чисті місця для приклеювання дерев;
- на клей посипати зелені листочки на ділянці, де буде сад, і голки – де буде ліс. Місця для висадки дерев не посипати;
- обережно відігнути нижні частини дерев, намастити клеєм та приклеїти на вільні місця в саду і лісі;
- посипати зелені листки на коріння дерев, додавши (якщо необхідно) клей.

Можна додати в лісі їжачка, білочку, гриби та

інше, що підкаже ваша фантазія.

Необхідні інструменти і матеріали: кольоровий

Мал. 4. Приклад-зразок саду – елементу гри „Садіба”



Мал. 5. Приклад-зразок лісу – елементу гри „Садіба”



пластилін, ножиці, маленький тубик ПВА.

Питання для обговорення з учнями:

- Які дерева ростуть в саду на Україні?
- Які ще фрукти ви знаєте, де вони ростуть?
- Які дерева ростуть в лісах України?
- Які тварини живуть у нас в лісах?

У результаті виконання вищенаведених чотирьох елементів у учнів передбачено розвиток, насамперед, діяльнісного компоненту конкурентоздатності, а саме:

- вияв творчого підходу до справи (використання творчих елементів для реалізації ідеї, нестандартна власна інтерпретація поставлених завдань у створенні нових способів їх вирішення);
- вияв потреби у саморозвитку (виготовлення елементів пов'язане напряду з отримання нових знань з природознавства, нової інформації з історії виникнення кожного з елементів (колодязя-журавля, паркана-плетня тощо), призначення та особливостей їх виготовлення в реальній практиці життя людини; постановка проблемних питань для обговорення з кожного елемента викликає цікавість до отримання нової теоретичної інформації та пошуку шляхів практичного застосування нових знань);
- дотримання трудової дисципліни та раціональний розподіл робочого часу (протягом уроку учень має виконати конкретне завдання та отримати завершений продукт – виготовлений власноруч елемент гри, який складає частину власної садиби, що стимулює учня зосередитись на роботі, не відволікаючись на позаробочі моменти уроку);
- винахідливість, оригінальність (зробити свої елементи такими, що будуть, з одного боку, в рамках поставленого вчителем завдання, а з іншого – відрізнятись від робіт інших однокласників);
- розвиток дрібної моторики (усі елементи виготовляються з матеріалів, різних за розміром), з іншого

боку, їх різноманітність вимагає посилення логічного мислення;

- розвиток сприйняття просторових відношень (через планування ділянки городу);
- свідоме регулювання власних дій відповідно до поставленого завдання, доведення роботи до кінця;
- розвиток підприємницького типу мислення через формування почуття власності та ставлення до неї;
- формування професійної компетентності учня як майбутнього фахівця (дизайнера ландшафту через оздоблення прибудинкової території, розбивку та вирощування городу, саду, лісу; фермера через вирощування сільськогосподарської продукції; підприємця через реалізацію вирощеної продукції у власному магазині біля/на території садиби) та ін.
- створення зони „власного психологічного простору” дитини.

Перспективи подальших досліджень.

У подальших публікаціях планується навести нами більш детальний опис усіх елементів гри „Садиба”. Також будуть наведені результати практичного впровадження елементів гри „Садиба” у навчальну діяльність учнів молодшого шкільного віку. Оскрему увагу буде приділено впливу результатів виконання елементів розвиваючої гри на розвиток основних компонентів конкурентоздатності учнів.

Автори розробки пропонують професійну співпрацю керівникам освітніх організацій з упровадження технології „Садиба” у процес викладання трудового навчання учнів молодшої школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахадова Н. А. Особенности отношения к конкуренции в сферах политики и предпринимательства в современной России : автореф. дис. ... канд. психол. наук; спец. : 19.00.12 / Н. Ахадова. – СПб., 2004. [Електронний ресурс] <http://www.dslib.net>.
2. Вебер М. Основные социологические понятия // Теоретическая со-

- циология: антология / сост. и ред. С. П. Баньковская. – Москва : Книжный дом „Университет”, 2002. – Ч. 1. – С. 117.
3. Галаган Л. В Психологічні особливості розвитку конкурентоздатності безробітних-майбутніх підприємців : автореф. дис. ... канд. псих. наук ; спец. 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія / Лариса Володимирівна Галаган. – Київ, 2013. – 22 с.
 4. Егорова А. Ю. Учебно-исследовательская деятельность, как фактор формирования конкурентоспособного специалиста / А. Ю. Егорова, Т. П. Егорова // Материалы IV Международной научной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых „Научный потенциал студенчества в XXI веке”, г. Ставрополь : СевКавГТУ, 2010. – Т. 2 : Общественные науки. – 405 с.
 5. Емельянова Л. А. Интегральные характеристики конкурентоспособного специалиста: контекстный подход / Л. А. Емельянова // Вестник московского государственного гуманитарного университета им. М. А. Шолохова. Педагогика и психология, 2010 г. С. 76-85. [Электронный ресурс] / Л. Емельянова – Режим доступа : <http://elibrary.ru/contents.asp?issueid=872289>.
 6. Емельянова Л. А. Психология конкуренции и конкурентоспособности. монография / Л. А. Емельянова ; М-во образования Моск. обл., Моск. гос. обл. ун-т. – Москва : Изд-во МГОУ, 2008. – 441 с.
 7. Кутейницына Т. Г. Конкурентоспособность специалиста: критическое прочтение отечественных публикаций / Т. Г. Кутейницына // Современные исследования социальных проблем. 2011. – Вып. 4, т. 8 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/konkurentosposobnost-spetsialista-kriticheskoe-prochtenie-otechestvennyh-publikatsiy>.
 8. Ложкін Г. В. Економічна психологія : навч. посіб. – [3-тє вид., переробл. і доповн.] / Г. В. Ложкін, В. Л. Комаровська, Н. Ю. Воленюк. – Київ : ВД „Професіонал”, 2008. – 464 с.
 9. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. – Київ : Академвидав, 2006. – 424 с.
 10. Філь О. А. Теоретична модель розвитку конкурентоздатності організацій та комплекс психологічних методик „Аналіз розвитку конкурентоздатності організацій” (АРКО) / О. А. Філь // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – Київ – Алчевськ, 2013. – Вип. 38. – С. 105–111.
 11. Філь О. А. Психологічна культура конкуренції державних службовців: методичні рекомендації / О. А. Філь, Б. М. Мечинський, З. І. Бабічева ; Київський міський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств установ і організацій. – Київ, 2014. – 40 с.



Елена Филь

Развивающая игра „Усадьба” как технология формирования конкурентоспособности учеников младших классов как будущих специалистов

В статье рассматриваются проблемы формирования конкурентоспособности учеников младших классов как будущих специалистов. Представлена развивающая игра „Усадьба”. Приведены содержание и структура развивающей игры „Усадьба” как технологии формирования конкурентоспособности учеников младших классов-будущих специалистов. Указано, что игра может быть внедрена в учебно-воспитательный процесс для учеников младшего школьного возраста в рамках их трудового обучения.

Ключевые слова: конкурентоспособность личности, развивающая игра „Усадьба”, технология, формирование конкурентоспособности учеников младших классов – будущих специалистов.



Olena Fil

Educational game „Manor” as technology of forming competitiveness of younger students – future specialists.

The article deals with the problem of forming competitiveness of younger students as future professionals. Educational game „Manor” is presented. The contents and the structure of educational games „Manor” are proposed as the technology of forming competitiveness of younger students – future specialists. It is stated that the game could be introduced in the educational process for students of primary school age through their labor training.

Key words: competitiveness of individual, educational game „Manor”, technology, formation of a competitiveness of primary school students as future specialists.



Наталія БОЙКО

Аспірантка Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України



ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ НА КОМУНІКАТИВНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У статті автор розкриває найактуальнішу проблему – впливу віртуального простору на розвиток молодшого підлітка, зокрема на його комунікативну компетентність. На основі проведеного аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних учених в контексті обраної теми, на фоні аналізованих фактів впливу віртуального середовища як зі знаком „плюс”, так і „мінус”, автор дійшов висновку, що стосовно дитини, яка лише формується, розвивається, соціалізується, навіть виокремлювані позитиви не завжди є такими для дитини. Наголошується на ролі сензитивних періодів для людського розвитку. Пріоритетність в цих цілях людського спілкування очевидна й доведена в статті. Завдання вчителів/школи та батьків: цілеспрямовано скористатися такими винятковими можливостями, інакше ризикуємо втратити їх назавжди. Автор переконує читача на прикладі власного досліджу, як знівелювати заподіяну дитині шкоду засобами віртуального простору.

Ключові слова: молодший підліток, розвиток дитини, чинники та фактори впливу, комунікативні компетенції, середовища: людське (зокрема однолітків), віртуальне, соціальних мереж, цілеспрямована педагогічна діяльність, дослідна/експериментальна робота.

Молодший підлітковий вік - це сензитивний період в житті кожної людини для її власного, саме людського розвитку. Не потребує доведень загальновідома теза, що людину може виховати лише Людина, зокрема і щось людське в ній – так само справа за Людиною!

Саме у цей період проходить весь складний процес зміни потреб, інтересів та загалом процес становлення особистості. Для дитини стає важливим зайняти певне місце у житті суспільства,

зокрема малої групи. Тому таким актуальним є вивчення взаємозв'язків дітей підліткового віку з найближчим оточенням, адже саме в ньому лише і може дитина набути людського розвитку.

Щодо педагогічних завдань цього періоду в житті маленької людини досягнуто повного консенсусу як з боку вчених, так батьків і педагогів: всі сходяться на думці, що саме в цей період найбільше закладається людське в людині, тож як ніколи потім, саме зараз важлива

для підлітка людська підтримка, це той момент, коли формуються людські цінності, в душі людини проростають паростки духовності, серце наповнюється любов'ю до людей, світу. На перший план виходить комунікативна складова як фактор розвитку особистості молодшого підлітка.

Актуальність зазначеного фактора підсилюється тим, що в наш час формується нова комунікативна реальність, яка спричинюється не лише людською складовою, а має віртуальну природу – це співіснування медіапростору в усіх сферах людського життя.

Неусвідомлено дитина потрапляє у тенета комп'ютерного середовища. При цьому непомітним стає зростання відсотку часу, який дитина приділяє комп'ютерним іграм. Вони, в свою чергу, заміщають собою реальні захоплення і уподобання. Виникає безліч запитань: на що вплине таке заміщення, чи не призведе до втрати людського в людині й ін. *За пошуком відповідей як на ці, так і інші запитання, звернемось до наукових досліджень.*

Стан дослідження проблеми.

З обраної тематики найбільше нас цікавлять віртуальні середовища та їх здатність психологічно впливати на розвиток дітей, а також комунікативна компетентність підлітків.

Щодо першого – віртуальне середовище – найпопулярніша тема в ЗМІ, найпоширеніша тема наукових досліджень педагогів, психологів, а часом і філософів.

Щодо другого – здатність віртуального середовища впливати – які наслідки, передбачення.

ДІТИ І ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: „+” ТА „-”

Реферативний аналіз наукових досліджень

● Проблема змісту комп'ютерних ігор

Автори статті представляють дані з проекту HomeNet, який був проведений на базі Карнегі-Меллон Університету, між 1995 і 1998 роками.

Хвилювало питання: скільки часу діти користуються комп'ютерами.

Проект включав 208 дорослих і 110 підлітків (у віці від 10 ± 19 років).

Дані про використання часу було зібрано головним чином через самозвіти і звіти батьків.

Дослідниками було виявлено, що *підлітки використовують комп'ютер більше, ніж молодші діти або дорослі*. При чому, дівчатка частіше користуються соціальними мережами та поштою, в той час як хлопці зафіксували свою активність переважно у комп'ютерних іграх.

Не пройшла повз нашої уваги й наступна думка авторів. Посилаючись на дослідження своїх попередників щодо позитивного впливу комп'ютерних ігор на розвиток у підлітків уваги, навичок читання, підвищення середнього балу з навчальних дисциплін, підтримці та розвитку соціальних зв'язків, виокремлюють питання для практичних досліджень саме щодо тривалості цього ефекту, що однозначно сприймається думаючими педагогами і батьками як висловлене ними застереження щодо часу користування дітьми комп'ютерами.

Також вчені відмічають, що багато дітей воліють до воєнізованих комп'ютерних ігор, про що батьки можуть взагалі і не знати. Тому вони знайомлять далі з досвідом (Kiddoo, 1982) використання таких ігор для військової підготовки у збройних силах Сполучених Штатів і Великобританії, наголошуючи при цьому на результатах зазначеної підготовки, а саме: зниженні в солдатах чутливості до страждання іншої людини. Дослідники припускають, що поряд з можливістю комп'ютерних ігор зменшувати чутливість у дітей до страждання іншої людини, вони можуть призводити до підвищеного прояву агресії та насильства серед підлітків.

До проблем, пов'язаних із застосуванням комп'ютерних технологій, автори відносять і те, що діти мають змогу відвідувати сайти для дорослих людей, включатись у флірт онлайн і створювати собі кіберстать, це в свою чергу нівелює виховний вплив батьків і може погано вплинути на адекватну соціалізацію підростаючого покоління.

На жаль, дослідження цієї проблеми авторами віднесено на майбутнє. [11]

● Ігрова залежність підлітків від онлайн комп'ютерних ігор:

що це може означати для суспільства?

Автори фокусують увагу на причинах виникнення та наслідках залежності підлітків від онлайн комп'ютерних ігор.

Відмічається, що коли діти підліткового віку мають опанувати і включатись у соціальні відносини, вони спілкуються, грають... – натомість мають жити і живуть у безособовому Інтернет середовищі.

Авторами статті прирівнюється залежність від інтернет ігор до залежності від алкоголю або наркотиків, геймери показали кілька класичних ознак наркоманії. Вони стали займатися іграми; на заборону батьків щодо комп'ютерних ігор почали брехати про свою діяльність; у них спостерігається втрата інтересу до іншої діяльності; діти цілком себе присвячують грі, їх перестають цікавити відносини з найближчим оточенням: з сім'єю і друзями, всі проблеми та потреби соціального або навчального характеру ними розглядаються через призму гри. У статті авторами виділяються стадії онлайн ігрової залежності від початку до повної відмови від реального життя та вплив такої залежності на рідних та самих дітей. Великий вплив на природу такого звикання дітей здійснюють соціальні і внутрішньоособистісні чинники.

Наголошується, що **вкрай важливо звернути увагу на наявну проблему існуючої залежності, симптоми якої не очевидні для більшості через їх замаскованість законним використанням Інтернету.**

Для наступних досліджень автори пропонують ознаки ігрової залежності, методи виявлення та діагностики онлайн ігрової залежності, вплив такої залежності, що розвивається саме в підлітковому віці, на людину та її найближче оточення. [13]

● Застосування і вплив старих і нових ЗМІ на здоров'я підлітків та їх благополуччя

Представлено порівняльну характеристику старих засобів масової інформації з новими. Традиційні або старі ЗМІ: телебачення, кіно, радіо, журнали, швидко відійшли на другий план з появою електронних ресурсів. Це зумовлено і матеріальною складовою проблеми, адже набагато дешевшим і більш зручним є використання інтернету для прослуховування музики, перегляду фільмів, спілкування у соціальних мережах, отримання різноманітної інформації, тощо. Звідси виходить, що нові засоби масової інформації можуть повністю задовольнити інтереси та потреби людини. Авторами це явище називається **кон-постійним контактом покоління**. Діти у віці від 8 до 18 років **витрачають на своє онлайн життя близько 7,5 годин на день**. Таке дослідження було проведене у 2009 році, враховуючи постійний розвиток і залучення більш юного покоління до інтернет середовища можна припустити, що **ці показники вже виростили в 1,5 рази**. Останнє означає, що діти більше захоплюються віртуальною реальністю, менше витрачають часу на спілкування з батьками та друзями у реальному світі, що **призводить до відмови взагалі від реального середовища**. І головне **навіть не в цьому, а в тому, що реально можемо втратити такий важливий період в житті кожної дитини, тож або скористаємося сензитивними періодами для людського розвитку дітей, або втратимо їх назавжди**.

У статті розглядаються дослідження, які були проведені до теперішнього часу з приводу наслідків впливу конкретних видів **змістовного наповнення ігор** на агресивну поведінку підлітків, гендерних ролей, сексуальних відносин, ожиріння, а також вплив ігрової залежності на перехід до використання наркотичних речовин.

Автори статті також **пропонують**, як компромісну стратегію переорієнтування дітей, **розробити програми з медіа грамотності для підлітків; дослідити роль мас медіа, батьків, педагогів у подоланні залежності від онлайн ігор у дітей підліткового віку**. [14]

Більшість досліджень зосереджено саме на негативному впливі віртуального середовища. Завдяки порівнянню у комп'ютерні ігри, у дітей порушуються соціальні відносини із дорослими, у них проявляються форми аддиктивної поведінки (за А.Є. Войскунським, Ю.Д. Бабаєвою, О.Н. Арестовою, О.В. Смиловою, А.Е. Жичкиною, В.А. Лоскутовою, А.Ф. Шайдулиною, Л.О. Пережогиним, О.В. Урсу, К.S. Young, R.C. Rodgers, J. Morahan-Martin, Ph. Sumaker, M.H. Orzack, V. Brenner та іншими). Також наголошується, що заняття комп'ютерними іграми призводять до переорієнтації емоційних та міжособистісних стосунків (Леонова Л. Г., Бочкарьова Н. Л.).

Друга група вчених приділяє увагу **дослідженню позитивного впливу, який здійснює на дитину віртуальне середовище**. Дитина отримує розвинену пам'ять, у неї збільшується швидкість мисленевих операцій (за Кузнецовою А. В.), може підвищуватись рівень читання, сприймання та аналізу інформації.

Щодо третього, то тут багато праць відомих вчених, що пов'язані з вивченням специфіки соціалізації, розвитку особистості в колективі, спілкування та поведінки в Інтернеті підростаючого покоління.

Поза увагою вчених лишається вплив віртуального середовища на розвиток комунікативної компетентності дитини молодшого підліткового віку. Тож обрана нами проблема залишається мало дослідженою.

Мета дослідження. Визначення характеристик віртуального середовища

як способів впливу на особистісні прояви дитини, зокрема її комунікативність.

Гіпотеза дослідження:

- серед факторів, що впливають на розвиток комунікативної компетентності дитини підліткового віку, домінуючими є такі: фактор віртуального середовища та близького людського оточення (колективу однолітків);
- цілеспрямована педагогічна діяльність з розвитку комунікативної компетентності молодших школярів здатна забезпечити останніх від негативного впливу віртуального середовища.

Об'єкт дослідження: комунікативна компетентність дітей молодшого підліткового віку.

Предмет дослідження: фактори впливу середовища однолітків на розвиток комунікативної компетентності у дітей молодшого підліткового віку.

Методи дослідження:

метод спостереження, метод бесіди та метод вивчення продуктів діяльності.

ДОСЛІДНА РОБОТА: ДОСЛІДЖУЄМО ГІПОТЕЗУ

З метою вивчення сформованості вміння взаємодіяти один з одним у дітей молодшого підліткового віку, які багато свого часу присвячують віртуальному середовищу, ми організували групу міні-табору з восьми дітей (чотверо хлопців і чотверо дівчат), яких вивезли за місто в дачне поселення, де був відсутнім доступ до інтернет-мережі і обмежений доступ до електронних носіїв (див. вріз на цій сторінці).

Наприкінці нашого співжиття в міні-таборі трапилась така подія.

Діти висунули пропозицію щодо доробки раніше

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Групу склали діти 11-12 років, які були однокласниками.

Нами було запропоновано дітям активні ігри, спрямовані на розвиток умінь спілкування, взаємодії один з одним. На самому початку ми отримали відмову від дітей грати в «тупі» ігри.



Маємо наголосити, що спілкування дітей у перші два дні проходило в ізольовано-індивідуальній формі: діти висували свої вимоги щодо інших членів групи, а вимоги стосовно своєї поведінки ігнорували. Діти переживали ефект відмови, вимагали надати доступ до електронних пристроїв, але, отримавши відмову, не знали чим себе зайняти. Здебільшого ігри також не проводилися.

Тоді дорослі, об'єднавшись, почали грати в ці ігри самостійно поруч із дітьми. Поступово до нас приєдналися майже всі діти групи.

Окрім того, у перший день ми разом з дітьми виробили правила поведінки для нашої групи. З цим група справилася легко.

Нами було запропоновано дітям вести майстер-класи: щоб кожний член групи навчив інших чогось цікавого. Слід зазначити, що діти спочатку відмовлялись вносити свої пропозиції щодо проведення майстер-класів, аргументуючи це тим, що вони «сюди приїхали відпочивати, а не пахати»; «ми ще маленькі, чого ми можемо навчити інших, коли самі ще майже нічого не вміємо».

Ми провели з дітьми бесіду про те, що кожний уже отримав свій життєвий досвід, хоч і не великий, щось знає, володіє чимось унікальним і він вже достатньо дорослий, щоб навчити цього інших.

Діти трохи пожвавішали і запропонували наступні майстер-класи:

- Веселе плавання.
- Малювання веселих портретів.
- Розведення вогнища (хлопець відвідує туристичну секцію).
- Виготовлення коробків для сірників (дівчина займається в гуртку „умілі рученята”).
- Зарядка.
- Розвиток інтелектуальних здібностей (хлопець відвідує позашкільні заняття з такою назвою).
- Декупаж (дівчина займається у гуртку при школі).
- Перемальовування.
- Виготовлення паперових домівок.
- Безділля (дівчина намагалась привернути до себе увагу однокласників своєю оригінальною ідеєю).
- Коли були проведені перші майстер-класи, у дітей вникло бажання й надалі бути такими активними, тож пропозицій одразу побільшало.

На другий день перебування в групі між дітьми почалися конфлікти. Цікавим було те, що діти не чули один одного, висували свої вимоги, йти на компроміс не хотіли, вимагали вирішення конфліктної ситуації лише за своїм баченням.

Для того, щоб діти порозумілися, ми протягом чотирьох днів провели ряд бесід і ігор, спрямованих на розуміння іншого, вміння вислухати до кінця свого співрозмовника, виробити спільний план дії.

Наприкінці першого тижня перебування в групі у дітей почало проявлятися вміння взаємодіяти, вирішувати свої конфлікти не агресивними методами, а завдяки спілкуванню, з'явилась зацікавленість у спільних іграх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. – Київ: МАУП, 2001. – 96 с.
2. Дружинин В.Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие. – Москва: ПЭР СЭ; СПб.: ИМАТОН-М, 2001. – С. 159 – 199.
3. Дружинин В.Н. Психология семьи. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 208 с.
4. Кайл Р. Детская психология: Тайны психики ребёнка (серия “Психологическая энциклопедия”). – СПб.: прайм-ЕВР
5. Рибалка В.В. Психология розвитку творчої особистості. – Київ, 1996. – 236 с.
6. Удовенко М.В. Особенности развития личности при изменении учебного коллектива.: Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата психологических наук. – Харьков, 1999. – 25 с.
7. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. – Київ: Товариство “Знання” УРСР, 1963. – 80 с.
8. Linda A. Jackson, Alexander vo Eye and Frank Biocca. Children and Internet Use: Social, Psychological and Academic Consequences for Low-income Children. Does Using the Internet Affect Children's Development? //Psychological Science Agenda | December. – 2003. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ara.org/science/about/psa/2003/12/jackson.aspx>.
9. Robert L. West, Christian Lebiere , Dan J. Bothell. Cognitive Architectures, Game Playing, and Human Evolution Content Areas: cognitive modeling, game theory, agents [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://act-r.psy.cmu.edu/wordpress/wp-content>.
10. Reynol Junco. Student class standing, Facebook use, and academic performance //Journal of Applied Developmental Psychology. – 2015. - № 36. - P. 18–29. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://blog.reyunco.com/pdf/JuncoClassStandingFBJADP.pdf>.
11. Kaveri Subrahmanyama, Patricia Greenfieldb, Robert Krautc, Elisheva Grossb. The impact of computer use on children's and adolescents' development //Applied Developmental Psychology.- 2001. - № 22. - P. 7- 30. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.cdmc.ucla.edu/Published_Research_files/spkg-2001.pdf.
12. Nick Yee. Motivations for Play in Online Games // CyberPsychology & Behavior. - 2007. – Volume 9, Issue 6, January 4. – P. 772-775. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nickyee.com/pubs/Yee%20-%20Motivations%20%282007%29.pdf>.
13. Kimberly Younga. Understanding Online Gaming Addiction and Treatment Issues for Adolescents //The American Journal of Family Therapy. – 2009. - Volume 37, Issue 5. – P. 355-372. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://netaddiction.com/articles/Online_Gaming_Addiction.pdf.
14. Jane D. Brown, Piotr S. Bobkowski. Older and Newer Media: Patterns of Use and Effects on Adolescents' Health and Well-Being //Journal of Research on Adolescence. – 2010. - 21(1). – P. 95 – 113. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1532-7795.2010.00717.x/abstract>.

розроблених правил групи і, що цікаво, запропонували розробити навіть систему покарання за їх невиконання. Зібравшись групою, вони вирішили розробити покарання для кожної дитини своє – таке, яке дитина вважатиме для себе прийнятним. Так було виділено дві форми покарання: фізичні вправи та ізолювання покараного на деякий час.

На запитання дорослих: «Хто прийматиме рішення щодо провини дитини?», діти почали обговорення, але так і не змогли дійти спільного рішення. Деякі з них пропонували, щоб карним органом у групі виступали дорослі – на що отримали відмову; деякі пропонували, що той, хто побачить іншого за недотриманням правил, має сам його покарати; сам порушник повинен покарати себе (!); на пропозицію дорослих скликати збори і на зборах прийняти спільне рішення щодо провини звинувачуваного, так і його покарання – діти не відреагували. Карні форми були прийнято, але процедура покарання залишилася не розробленою – діти не змогли знайти для неї справедливої форми. Тому покарання, як форма регулювання поведінки дітей, не застосовувалося.

Проведення майстер-класів самими дітьми сприяло більшому об'єднанню групи, розумінню ними один одного, розвитку взаємодопомоги в групі та самоствердженню особистості молодших підлітків.

Одну дитину зацікавити активними іграми нам не вдалось і вона лишилась у ролі спостерігача. Цей факт нашої неспроможності переорієнтувати дитину на активні ігри натомість комп'ютерним, дозволяє нам сформулювати ряд питань,

що потребують подальших з'ясування і вирішень: чи встановлені терміни, що обмежують час спілкування дитини з комп'ютером, чи мають своєю підставою психологічні /фізіологічні особливості, чи лише психологічні з формування „ядра” людської особистості. Чи можливе повернення в лоно плекання людської особистості?

Що якщо в разі не дотримання граничного часу, що дозволено для спілкування з комп'ютером, чи назавжди втрачається можливість повернення в людське середовище? Скільки часу та яких педагогічних зусиль вимагатиме така робота з переорієнтації? Якою має бути педагогічна пропедевтика, щоб цього не сталося?

Який час/термін є граничним: якщо його перевищити, вороття назад буде чи не буде.

Скільки з часом може з'явитися, фактично, педагогічно занедбаних дітей, на яких людське слово не діятиме, а отже не діятимуть взагалі і фактори людського розвитку?

Маємо дати відповіді, бо за цим, справді, і сучасне, і майбутнє будь-якої спільноти – ДІТИ.

На основі проведених нами спостережень щодо впливу віртуального простору на розвиток у дітей навичок спілкування з однолітками, ми зробили наступні **висновки**:

Проблема не в «+» та «-», а в тому, що є час для формування людського в людях, а для іншого – має бути і інший час та інші завдання. Наше завдання як педагогів-дослідників – не пропустити цей час. Бо, як свідчить отриманий нами експериментальний факт, виправляти завжди важче і довше, ніж коли робимо все завчасно, більш того, й не завжди це є можливим: наступають незворотні події, змінити які через організацію цілеспрямованого педагогічного впливу не вдається – вони не підлягають впливам та змінам. Це потребує додаткових досліджень як з боку психології, так і з боку педагогіки. Потребує дбайливих управлінських рішень щодо науково-вивіреної організації життєдіяльності дітей початкової школи.



Наталья Бойко

Психологическое воздействие виртуального пространства на коммуникативную компетентность ребенка младшего подросткового возраста

В статье автор раскрывает актуальную проблему – влияние виртуального пространства на развитие младшего подростка, в частности на его коммуникативную компетентность. На основе проведенного анализа исследований отечественных и зарубежных ученых в контексте выбранной темы, на фоне рассматриваемых фактов влияния виртуальной среды как со знаком «плюс», так и «минус», автор пришел к выводу, что в отношении ребенка, который только формируется, развивается, социализируется, даже выявленные позитивы не всегда являются таковыми для ребенка. Отмечается роль сензитивных периодов для человеческого развития. Приоритетность в этих целях человеческого общения очевидна и доказана в статье. Поэтому задача учителей/школы и родителей: целенаправленно воспользоваться такими исключительными возможностями, иначе рискуем потерять их навсегда. Автор убеждает читателя на примере собственного опыта, как нивелировать причиненный ребенку вред средствами виртуального пространства.

Ключевые слова: младший подросток, развитие ребенка, факторы влияния, коммуникативные компетенции, среды: человеческая (в частности сверстников), виртуальная, социальных сетей, целенаправленная педагогическая деятельность, исследовательская/экспериментальная работа.



Natalia Boiko

The psychological impact of virtual space on the younger teens child communication competence

The most cutting issue that is the impact of the virtual space on the development of younger teens child is revealed in the article. In particular, the author refers to child's communication competence. The article is based on the deep analysis of domestic and foreign research scientists about the mentioned issue. Both positive and negative influences were analyzed. The author made an important conclusion that any influence can't be totally positive for a young child in the process of his development and socialization. The role of sensitive periods for human development is emphasized. Human communication priority is evident and proved. So teachers / schools and parents have to use purposefully these exceptional possibilities, otherwise there is a risk of losing them forever. The author assures the reader in the latter based on his own experiment made to neutralize the damage caused child by virtual space.

Key Words: younger teens child, child's development, influence factors, communication competence, human (especially peers) environment, virtual environment, social networks environment, purposeful pedagogical activity, research / experimental work.



МУЗИЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ВАДАМИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена актуальній проблемі впливу музичної терапії на корекцію відхилення у психофізичному розвитку дитини. Наведено історію виникнення і впровадження музики як могутнього засобу в лікуванні хвороб людини. У статті розглядається вплив музичного мистецтва, як засобу психофізичного розвитку дітей з інтелектуальною недостатністю та його використання у корекційно-виховному процесі.

У статті подана інформація, яка допоможе корекційним педагогам, батькам зорієнтуватися в сучасних аспектах корекційно-виховної роботи з використанням музичної терапії, у виборі шляхів і способів її використання в подоланні недоліків у психофізичному розвитку дитини.

Ключові слова: мистецтво, музична терапія, корекція психофізичного розвитку, діти з вадами інтелекту.

*Там, де слова безсилі,
найкрасномовніше промовляє музика.*
П. І. Чайковський



Микола КОТ

Доцент Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук

Оновлення змісту спеціальної педагогічної освіти засобами музичного мистецтва постає нагальною потребою у розбудові сучасної дефектологічної освіти її навчально-виховного процесу, психофізичного та духовного розвитку дитини.

Особливого значення в цій справі набуває здатність корекційних педагогів, батьків у розумінні спрямованості навчально-виховного процесу зорієнтованого на вирішення практичних завдань корекції вад дитини, інтеграції та адаптації її в суспільне оточення засобами музичного мистецтва.

Серед сучасних корекційно-виховних технологій

роботи з розумово відсталими дітьми вирізняється музико-терапевтична педагогіка, оскільки вона передбачає не тільки особистісно орієнтоване навчання, виховання, розвиток духовного світу дитини, а й її оздоровлення.

Досліджено, що терапія музикою є потужним засобом емоційного впливу на дитину і постає важливим методом, через який корекційний педагог може активізувати пізнавальний та психофізичний розвиток.

Музика – послідовність звуків, що організовані за висотою і в часі та складаються в основному з тонів, на відміну від звукового і шумового сприйняття. Вона осмислена

і має художню форму, ритмічну та мелодійну основу, здатна не тільки радувати слух і розважати, а також лікувати різні хвороби.

Людське тіло у його повному і цілісному обсязі найдосконаліший інструмент, в якому кожна струна має своє неповторне звучання. Розкриваючи ці струни, ми резонансно залучаємо до життя різні грані буття. Знання цього інструменту та уміле його використання перетворює людське життя у безкінечний процес творчості (Інеса Кравченко).

Вивчити можливості і сакральну думку кожної струни, уміти спостерігати, виділяти її із загального фону фальші, дисонанс, досягти частоти звучання та майстерності, імпровізації звучання на цьому інструменті – це основне завдання корекційно-виховної роботи з розумово відсталою дитиною, філігранна робота дефектолога – майстра своєї справи, що має враховувати безліч нюансів, полутонів, думок між словами, паузами та діями. Тоді цей процес постане унікальним і неповторним в його унікальній роботі завдяки використанню музичної енергії – однієї з найбільш дійових енергій людського тіла – джерела енергії, що має кожна клітина. Музика прислана служити дитині, тому музична терапія повинна займати важливе місце у психолого-педагогічній корекції вад дитини, сприяти та забезпечувати взаємодію, спілкування із дорослими і товаришами, використовуватись як специфічний інструмент корекційно-виховної роботи з виховання у неї сенсорної та емоційної сфер.

Музичний вплив на людину багатогранний. Впливаючи на органи чуття,

МУЗТЕРАПІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ВЧЕНИХ

Академік В. Г. Кремень зазначав: „Психофізіологічна комфортність музико-терапевтичної педагогіки створює прекрасні можливості використання її для навчання дітей будь-якого віку та стану здоров'я. Заснована на лікувально-оздоровчих властивостях музики, пісні, вона сприяє психоемоційній корекції, гармонізації особистості та міжособистісних стосунків. Широке впровадження музико-терапевтичної педагогіки в навчально-виховний процес є бажаним і своєчасним, адже вона сприятиме вирішенню першочергових педагогічних, медичних та соціальних проблем – захищати дітей навчанням, зберегти і зміцнити їхнє здоров'я, збагатити й розвинути духовний світ підрастаючого покоління. А це означає – піднести рівень освіти й оздоровлення нації на якісно новий рівень, тобто поліпшити якість її життя”.

Історія взаємовідносин людини і музики корінням відходить далеко в минуле, до витоків її існування. Важко собі уявити сучасну людину без пісні, музичної творчості. Музична діяльність людини започатковувалась і розвивалась у повсякденній праці, пізнанні природного оточення. Вона в усьому залежала від природи і тому бажала жити з нею у повній злагоді, як до істоти зверталась, обожнювала і одухотворяла її красу. Дедалі частіше, через художнє відтворення, удосконалювала свою творчість, визначала своє розуміння краси і добра, набувала потреби відобразити свої почуття, уявлення в музичному образі, в пісні, що стало нагальною потребою життя людини, способом його осмислення.

Динамічні види мистецтва в далекому минулому виникали на підґрунті рухових образів, ударів, вигуків супроводів. У цих вправах відтворювався світ поетичних образів людини. Поступово ускладнювався своєрідний фольклорний перебіг певних людських відчуттів, в яких переважав елемент забави, або ж культурно-релігійний чи героїчний перебіг, що слугував забезпеченню бойового успіху у рішенні поставлених завдань.

Вплив музики в житті людини постає всеоб'ємним у віковому просторі діяльності людини, охоплює епохи, раси, дітей, жінок та чоловіків, формує якості слухового відчуття, що вироблені на основі стародавніх звукових сигналів, поступово формуючи в неї музичне мистецтво.

Дослідження вчених засвідчують про те, що існують спроби музичними засобами передати такі якісні характеристики зовнішнього стану предметів, як величина, товщина, світло та ін., що дає можливість об'ємно відчутти світобачення дитиною.

Історичні танці у звуковому супроводі, пісні, з'явилися раніше, ніж членороздільна мова, тому музика постає первісним і вихідним мовленням людства. На цій основі удосконалюється музичний інструментарій, виконавча можливість набуває особливого мистецького підґрунтя та подальшого художньо-естетичного розвитку людини.

Доповненням до музичного інструментарію стали різного роду духові, струнні, ударні музичні інструменти, які виготовлялись із кісток мамонта, оленячих рогів та інших природних елементів. Під ►

музичний супровід, виконувались пісні на честь сонця, святкування весни, нового року. Колядки, шедрівки, веснянки супроводжувались танцювальними церемоніями, театральними постановками. До музичного дійства додавались прикраси – підвіски, намиста, браслети, які життєстверджували красу людських почуттів, їх естетичний розвиток.

Музична культура відігравала і відіграє особливу роль у духовному формуванні людини. Цей природний дар керує нею, породжує тисячі образів, які викликають позитивні емоції, сприяють і активізують її мовленнєву діяльність та пізнавальну активність. Музичній терапії належить важлива роль у володінні почуттями, настроями, активізації емоційної сторони людини, тому в сучасній педагогіці все більшого впровадження набуває термін „музична терапія”, як психотерапевтичний метод, що сприяє корекції вад дитини і використовується як лікувальний засіб у виховній роботі з розумово відсталими дітьми.

Як специфічне художнє відображення об'єктивної дійсності музика має особливе значення у розвитку дитини, її морально-етичному, духовному вихованні. Вона відображає дійсність у звукових образах, розкриває і формує внутрішній світ дитини. Впливаючи на внутрішній її стан, здатна активізувати відчуття і роздуми у всіх її найтонших відтінках та багатогранності.

Музика активізує дитину в ігровій діяльності, або ж залучає до співу, не потребуючи певних вказівок вихователя; використовується як один із стимуляторів мовленнєвого розвитку дитини, формує слухову увагу, ритмічні відчуття, загальну моторику, просторову уяву та інші психічні процеси.

Музичний вплив формує і виховує душу дитини, дає можливість піднятися їй на вищий рівень свідомості, долати вади у розвитку.

Щодо сили впливу на дитину музика найактивніша серед усіх оточуючих образів, оскільки природа звукових хвиль така, що вони напрямують взаємодіють з людиною та оточуючою дійсністю. (Так ритмічний звуковий подразник стимулює фізіологічні процеси людського організму як в руховій, так і у вегетативній сфері, а музичні імпульси впливають на ритм нашого мислення та поведінковий характер, глибинні структури мозку, в цілому на весь організм. Музика являється ключем до системної пам'яті людини, і взагалі – через мистецтво людина себе очищує і відновлює).

В Україні музична терапія, як предмет, офіційно не визнана. Не існує система підготовки професійних кадрів з цього напрямку. Багато ентузіастів – психологів, педагогів, лікарів самостійно опановують і впроваджують цей метод. У Києві, музотерапію, як лікувальний метод, використовують в Інституті нетрадиційної медицини, Інституті геронтології, Центрі реабілітації імені О.О. Богомольця та ін. Навчальний курс музикотерапії впроваджений в Інституті мистецтв НПУ імені М.П. Драгоманова, читає професор музикотерапевт, організатор і керівник Київського центру арттерапії і психодіагностики Побережна Галина Іонівна. У програмі курсу широкий аспект проблем з творчості особистості, музичного мистецтва та музичної терапії, активний пропагандист використання музично-терапевтичних методів психокорекції вад дитини. Дослідження базується на ►

музика яскравіше, різноманітніше активізує внутрішній світ дитини, змушує співпереживати, здійснює позитивний виховний вплив на полісенсорне сприймання, мовленнєвий розвиток, слухову увагу та пам'ять дитини.

Музика як найкращий вихователь дитини, здатна активно і цілеспрямовано впливати на її психо-фізичний стан з раннього дитинства, позбавляти її від багатьох хвороб та хірургічного втручання, в цілому, від несприятливих побічних ефектів.

Що таке музотерапія і як вона впливає на організм людини, які музичні твори найбільш сприятливі, а які можуть нанести психологічну травму, досліджували педагоги психологи, арттерапевти та ін. (див. врізи).

Активізуючи музично-педагогічний вплив на дитину, можлива реалізація специфічних корекційно-виховних завдань на основі впровадження різних форм музичної терапії, за допомогою різних видів музичного супроводу на підґрунті генетичної, морфологічної і функціональної взаємообумовленості між окремими її видами і взаємозв'язками.

Генетична взаємообумовленість музичного мистецтва розглядає його з позицій соціально-естетичного задоволення, морфологічна розкриває її функціональні взаємозв'язки і їх спільну будову, функціональна – об'єднує різні види музичного матеріалу у педагогічній та корекційно-виховній діяльності, що сприяє цілісному корекційно-виховному впливу на особистість вихованця.

На нашу думку, вибір музичного матеріалу повинен бути індивідуальним у

кожному окремому випадку і впроваджуватись через специфіку індивідуально підібраних для дитини музично-естетичних творів. Корируючий вплив музики постає більш значущим у підлітковому та юнацькому віці, набуває значної сили і здатності ефективніше формувати моральні почуття та поведінку, постає актуальним у сучасному корекційно-компенсаторному процесі, полягає в активізації компенсаторних можливостей дитини шляхом впровадження музично-педагогічних засобів, поступового їх розширення та ускладнення у виховній роботі з розумово відсталими дітьми.

Музично-педагогічна терапія організована як в індивідуальних, так і в групових формах, може проявлятися у трьох видах: рецептивній, інтегративній та активній.

Рецептивний вид – передбачає вплив на дитину у процесі музично-терапевтичного виховання, де вона приймає відносно активну участь у безпосередній дії; **інтегративний** – передбачає поєднання *рецептивної* і *активної* музичної терапії.

Впровадження різних видів музично-педагогічної терапії сприяє самопізнанню і самоствердженню дитини, розширить зону її найближчого розвитку, стане одним із методів психотерапевтичної роботи, яка охоплює всі види музичного мистецтва, сприятиме позитивним змінам в емоційному, інтелектуальному та особистісному її розвитку. Специфічними завданнями постає корекція психофізичного розвитку, подолання соціальної ізоляції, підвищення самооцінки, реалізація духовного потенціалу дитини.

Принцип музичного супроводу може бути викорис-

можливостях музики, що здатна милозвучно впливати на організм дитини, а її терапевтична дія покращує загальний стан дитини, вилковує від широкого загалу хвороб без хірургічного втручання та несприятливих побічних процесів.

Психологічний вплив заключається в тому, що мелодії викликають позитивні емоції, навіюють приємні спогади, покращують настрої людини, фізіологічні здатності музичного ритму стимулюють роботу окремих ділянок кори головного мозку.

Кожний інструмент має свій арсенал звуків. Особливо впливають на людину, наприклад: струнні інструменти (гітара, скрипка, арфа, віолончель) сприяють оздоровленню серцево-судинної системи, нормалізується тиск; флейта покращує роботу дихання; звуки кларнета активізують діяльність печінки; баян та акордеон гармонізують психіку та травлення; орган впливає на енергетичні шляхи і стимулює мозкову діяльність; ударні інструменти відновлюють ритм серця та стимулюють кровоносну систему. Високочастотне музичне звучання покращує слух і пам'ять, стимулює мислення.

Особливі властивості набуває музична терапія в лікуванні різних хвороб людини. Про її лікувальні можливості та використання згадується у Біблії (Перша книга, гл. 16, 15-23), яка описує позитивний лікувальний вплив музики на людину.

У свій час мислитель Сократ звертав увагу на унікальні лікувальні властивості музики, рекомендував використовувати різні звукові тембри музичних інструментів та пропонував слухати їх людям, хворим на емоційні вади, а першим філософом, який обґрунтував науково лікувальний ефект музичного впливу, був Піфагор.

У працях Аристотеля також зустрічається думка корегуючого впливу музики на людину, яка звільняє її від негативного почуття, сприяє її очищенню від конфлікту, активізує самопочуття, знімає стресовий стан. У стародавньому Єгипті лікарі під музичний супровід приймали роди у вагітних жінок. Неперевершений Авіценна пропагував і використовував музику, лікуючи хворих людей. Гіппократ практикував музотерапію і зцілював хворих епілепсією та страждаючих безсонням. У Китаї лікарі практикували лікування музикою від будь-яких хвороб та вписували „музичні” рецепти, що могли впливати на хворий орган людини враховуючи специфічні особливості кожного.

Французький психіатр Ескіроль використовував музичну терапію у психотерапевтичних закладах, де її вплив міг бути доступним у лікуванні дітей з психічними вадами, враховуючи вікові особливості дитини.

Лікувальний вплив музики на людину, яка здатна змінювати душевний і фізичний її стан, знали в стародавньому Єгипті, Римській імперії, Греції та інших географічних широтах.

На превеликий жаль, древній досвід і традиції впливу музики на людину були втрачені. Лише в XX столітті починається відродження музико-терапевтичної практики.

Особливості і можливості впливу музики на свідомість дитини, ефективну позитивну її дію відзначали психологи Японії, які створили наукові центри з підготовки лікарів-музикотерапевтів, де осо-

близького значення надавалось розробці спеціальних методик, виконавської майстерності та техніки гри на музичних інструментах, підбору звукового ряду і відповідного тембру інструментів його впливу на дитину.

Слід зазначити досягнення у цій сфері німецьких вчених, які відкрили можливості слухового знеболювання музичною терапією. Завдяки їй використанню була проведена значна кількість складних операцій шелепно-ротової порожнини без місцевої анестезії, що надало можливості хворим спілкуватися з оточуючими людьми. Музика використовується в якості анестезії в стоматології (створена музична бормашина „Аудіак”), а також при пологах та в інших випадках при знеболюванні хворого.

Музичну терапію пропонують використовувати вагітним жінкам. Прослуховування підібраних музичних композицій сприятиме формуванню творчих можливостей майбутньої дитини, стимулюватиме нормальний її розвиток.

Унікальні приклади лікування дитячого церебрального паралічу наводить газета „Факти”, від 28 квітня 2006 р., яка повідомляє, що „12-річна Аня, що страждала ДПП, завдяки музичним заняттям, навчилася ходити, танцювати і стала переможницею чотирьох міжнародних конкурсів”. А знаменитий французький актор Жерар Депардьє позбавився від заїкання за 3 місяці, щоденно прослуховуючи, за порадами лікаря, музику Моцарта.

Лікувальні властивості музики позитивно впливають на розвиток аутичних дітей і людей з обмеженими можливостями (затримка психічного розвитку, глухота, сліпота), а також сприяють їх адаптації в соціальному оточенні. Значну роль відіграє логоритміка в роботі сурдопедагога та логопеда. Напрацьований досвід з формування почуття ритму у розумово відсталих дітей, а також навчання гри на музичних інструментах дітей, що мають зорові порушення і інші заходи з використання музотерапії у корекційній роботі з такою категорією дітей.

Музика активно впливає на функції усіх життєво важливих фізіологічних систем, інтенсивність різних фізіологічних процесів, дихання, на серцево-судинну систему, кровообіг. Призводить також, до деяких гормональних і біохімічних змін дитини.

Людський організм являє собою своєрідний „оркестр”: биття серця, циркуляція крові; мікрохвильовий каркас людини має свій унікальний ритм та коливання. Взаємодіючи із зовнішніми коливаннями і поєднуючись з ними, створюють злагодженість у роботі відповідних органів, а якщо звукові коливання не співпадають, можливий серцевий спазм, порушуватиметься мозкова діяльність, або ж наступить стресовий стан.

Сучасні підходи до впливу музики на людину визначають у трьох рівнях: *фізіологічний* – коли мурашки бігають по тілу – результат виділення ендорфінів, гормонів задоволення; *душевний* – музика породжує емоції, змінює настрій людини, якщо сумно, підсилює сум, навпаки, життєстверджуюча, підбадьорює; *духовний* – пробуджує творчі сили.

Наукові дослідження свідчать про те, що музика виконує різні функції, з однієї сторони вводить у реальність буття дитину, з іншої сторони дає можливість реалізувати компенсаторні можливості, ►

таний під час проведення різних виховних заходів; читання літературних творів, що допоможе розвивати пізнавальну активність дитини, підсилить емоційно-моральну сторону щодо прочитаного; підбір доступного музичного супроводу, який емоційно та духовно близький і практично доступний дитині. Використовуючи музичний супровід, вихователю необхідно особисто звертати увагу на емоційний стан учня, активізувати увагу на прочитаний текст, підсилений музичним супроводом, що забезпечить формування духовної спрямованості, потребу до розвитку пізнавальної активності учня.

На основі емоційного сприйняття і усвідомлення літературного образу в учня важливо формувати початкові життєві прояви, коригувати спостережливість, вміння співставляти окремі явища дійсності із враженнями, отриманими від музичного супроводу. Підбираючи музичний твір, у корекційних цілях необхідно звертати увагу на емоційно-образний зміст твору, використання музичних інструментів, тематичну спрямованість, текстовий матеріал пісні чи п'єси, жанр багатоголосних пісень.

Використовуючи музичну терапію з учнями, педагогові важливо використовувати колір. Кольорові асоціативні уявлення, виникаючи під час музичного супроводу, активізують розвиток фантазії, сприяють духовному розвитку учнів.

Сучасними дослідженнями виявлені алгоритми переведення музичних звуків у кольори на основі семи основних звуків (в октаві) і сім кольорів веселки, що свідчить про взаємовідповідність впливу кольору й музики на дитину.

Під час прослуховування музичного твору, як свідчать дослідження, учні мріють, фантазують, придумують різні кольорові образи. На пропозицію вихователя передати свої почуття розповіддю чи малюнком, більшість учнів вибирали малюнок. Тож кольорові засоби передачі образів у музичному супроводі доступніші ніж словесні і можуть активно використовуватись.

Також встановлено, що за допомогою слухових аналізаторів дитина засвоює **15%** інформації, зорових – **25%**, а в об'єднанні зорового і слухового – **65%**.

Підкреслимо, що ефективніше сприйняття музичного матеріалу доповнює спільна діяльність двох аналізаторів: зорового і слухового. Зоровий – сприяє утриманню в пам'яті образу оточуючого (іграшки, демонстрування предмета), слуховий аналізатор допомагає утриманню в пам'яті звучання аудіального образу, його звучання (звуківий супровід поєднується з предметами, іграшками, в поєднанні з діями). Тому постає необхідність поєднувати різні види аудіовізуальних засобів музичної терапії в корекційно – виховній роботі з розумово відсталими дітьми.

Багатьом дітям раннього віку з порушеннями у розвитку притаманна зацікавленість до ритмічних одноразових дій, що повторюються і постають опорою до організації ритмічно-музичної гри, в яку діти активніше включаються, завдяки якій вони засвоюють різнобічні дії в зацікавленій для них формі.

Корекційно-педагогічну цінність має ігрова діяльність, що супроводжується співом в процесі проведення корекційно-виховного заходу вихователем з дітьми.

Перш за все важливо підібрати цікаву пісню самому вихователю, її тональ-

лізувати вади та активізуватися їй у повсякденному житті. Крім того на музичних заняттях задіюються різні види музичної діяльності: рух (танок); вигукання доступних слів (спів); виконання гри на одному із музичних інструментів. Володіючи такими можливостями, музична терапія повинна бути задіяна в корекційно-виховному процесі учнів з розумовою недостатністю, активізувати та розвивати їх пізнавальну активність.

Музична терапія, як засіб корекційно-виховного процесу, характеризується наступними ознаками: спільністю і взаємозв'язком теоретичних і практичних технологій використання; багатосторонніми зв'язками з психологічними, педагогічними, соціальними явищами; відносною самостійністю від інших процесів корекційно – виховного впливу на дитину; здатністю до інтегрованого взаємозв'язку в різних видах корекційно – виховної діяльності, об'єднуючи анатомо-фізіологічні, психологічні, соціальні концепції розвитку дитини.

Виділяють чотири основні напрямки впливу музичної корекційної терапії на дитину: розвиток навичок міжособового спілкування, комунікативних функцій і можливостей; емоційний вплив в ході корекційної психотерапії; регулюючий вплив на психовегетативні процеси; набуття естетичних можливостей.

Впровадження психологічних механізмів корекційно-виховного впливу музикотерапії вказує на: підвищення емоційної активності; пом'якшення конфронтації з життєвими переживаннями; регулювання емоційного стану; поглиблення соціальної активності.

Аналіз формування емоційної активності у дітей з використанням підібраних музичних елементів (тональність, ритм) засвідчує здатність викликати у дитини стан, адекватний характеру подразника: м'які ритми заспокоюють; мінорні тональності викликають депресивний ефект; швидкі пульсуючі ритми викликають негативні емоції; консонанси – заспокоюють; дисонанси – збуджують.

Фізіологічні дослідження виявили вплив музики на діяльність внутрішніх енергосистем дитини – прискорення скорочень биття серця, підвищення темпу респірації, також вплив на пульс, дихання в залежності від висоти, сили звуку і тембру.

Активна музикотерапія спрямована на корекційно-педагогічну діяльність дітей, постає як імпровізація мелодії грою на доступних музичних інструментах, підтримана людським голосом може бути індивідуальною, груповою, підсилена музичним інструментом, або ж хоровим співом.

Впровадження музичної терапії у комплексному спрямуванні передбачає використання музики в цілісно-ізолюваному ритмі, в якості доповнення музичного супроводу іншими звуковими впливами для підвищення ефективності корекції різного роду порушень: поведінкових, сенсорного дефіциту; психосоматичних хвороб; емоційної нестабільності в цілому – відхилень у розумовому розвитку.

Музична терапія допомагає розкрити душевний стан дитини, впливати на формування пізнавальних інтересів та поведінку, коригувати спрямованість уваги на особливості сприйняття оточуючого

світу, сприяти формуванню інтелектуального та духовного розвитку, естетичних почуттів.

Коригуючи індивідуальний розвиток дитини, педагог повинен визначити її емоційний стан, вивчити можливості використання ефективних методів музичної терапії, її вплив на внутрішню духовну сторону дитини, входження її у світ музичного мистецтва.

Досліджений той факт, якщо музичний супровід спрямований на емоційну сторону когнітивної сфери дитини, то він більш активніше пробуджує розвиток її почуттів, ніж вплив інших творів мистецтва, а також залежить від особливостей музичного твору, виконавця та від сприйняття його дитиною.

„Музыка способна вызывать слезы — неизвестно по поводу какого предмета; способна вызывать отвагу и мужество — неизвестно для кого и для чего; способна внушать благоговение — неизвестно кому” (А.Ф. Лосев, 1927, с. 24).

З цього приводу можна навести приклад Л.С. Виготського, який висловив думку, що результатом впливу музики може бути викликана емоція у дитини протилежна тій, що закладена в музичному творі. (Л.С. Виготський, 1997, с. 298).

Можна стверджувати, якщо підсилювати в звуках найтонші почуття людської душі, цим самими ми збуджуємо у дитини радість і сум, співчуття і повагу, збагатимо її емоційний досвід, динамізуватимемо внутрішній стан її життя, адже емоційна сторона музичного змісту активніше сприймається нею.

Професійне опанування мистецтвом музичного впливу вкрай важливе для корекції вад дитини, дає змогу успішно вирішувати корекційно-виховні завдання, вміло керувати навчально-виховним процесом, активно формувати естетичні навички, активізувати її психофізичний розвиток.

Важливим чинником розвитку дитини постає формування у неї художньо-естетичного ставлення до оточуючого середовища, підсиленого засобами музики: розуміння краси в природі, мистецтві; здатності до естетичного сприйняття і судження про її красу; розмаїття прекрасного в людині; вторах мистецтва; у навколишньому світі; сприйняття та відтворення його у звукових барвах.

З раннього віку дитина виділяє музику з оточуючих її звуків, шумів. Вона зосереджує свою увагу на почутій мелодії, затихає на короткий час, прислуховується, реагує посмішкою, окремими рухами. Поступово дитина обдумує деякі взаємозв'язки між явищами, робить найпростіші узагальнення, з'ясовує, наприклад, характер музики: весела, радісна, спокійна або ж сумна, входить у світ спілкування через розмаїття музичних образів.

Доступність музики, сприйняття її ненародженою дитиною, стала основою використання впливу та медичної допомоги недоношеним та дітям з неврологічною патологією. Підтверджено, що музична терапія сприяє подальшому їх розвитку (Г.В. Яцик, Е.П. Бомбардірова), що закономірно пояснює особливу роль раннього музичного виховання для розумового розвитку дитини. Отже пренатальна педагогіка займається дослідженням можливостей музичного впливу на дитину ще при вагітності матері. ▶

ність, ритм, темп, та головний супровід, щоб діти добре визначали ті звуки, які близькі до їхнього практичного досвіду. Під час проведення співу вихователь повинен звертати увагу на виразність звуку і голосоведіння. При цьому рухові дії легко сприйматимуться і запам'ятовуватимуться дітьми тоді, коли вихователь сам їх добре засвоїв і з захопленням та любов'ю передає дітям.

Важливим джерелом виховання є використання в корекційно-виховному процесі мелодичної народної пісні. З раннього дитинства в дитячу душу закарбовуються слова, які активізують іскорки добра і справедливості в її розвитку. Саме прилучення учнів до народної пісні сприятиме збагаченню їх пізнавальної активності, формуватиме уявлення про моральні ідеали, які нерозривно пов'язані з навколишнім світом, з суспільним оточенням.

В. О. Сухомлинський відзначав, що мелодія і слово рідної пісні — це виховна сила, яка розкриває перед дитиною вільнолюбний характер українського народу, його музичну творчість, сприяє пробудженню особистісних здібностей в плані естетичного виховання, допомагає відродженню духовності та народної пісенної культури.

Значну пізнавально-художню цінність несуть пісні календарно-обрядової тематики, які пов'язані з явищами природи і календарними датами (зимовими, весняними та літньо-осінніми, колядки, щедрівки, „Подоланочка”, „Вийшли в поле косарі”, „Коляд, коляд, колядниця”, „А вже весна” та ін..

Ігри-пісні, дитячі лічилки з елементами музичного супроводу, дають можливість набувати дітям певного соціального досвіду, активізувати сприйняття оточуючого,

вчити дитину розуміти смисл слів, повного об'єднання звукового ряду (дитина, яка не слухає в ранньому віці колискових пісень, збіднена в своєму емоційному, моральному і врешті розумовому розвитку).

В організації підбору використання та засвоєння пісенного репертуару, його доступності, вихователю слід провести коротку цікаву емоційну розповідь про історію виникнення пісні, що сприятиме розкриттю й осмисленню її змісту, висвітлюватиме життя народу, його духовну культуру. Зміст пісенного тексту у поєднанні з музичним супроводом доповнить один одного, створить художній образ і передасть певний настрій учневі.

У проведенні виховного заходу з використанням музичного супроводу можна запропонувати учням намалювати на папері свої враження від прослуховування музичного твору.

Одним із корекційних прийомів стимулювання відповідей учнями є особистісна участь вихователя у підборі та виконанні поставлених завдань з імпровізацією музичного супроводу на запропоновану тему, використовуючи в своїх діях музичний супровід, або ж ритмічну основу підбраної мелодії.

З цього приводу В.Сухомлинський зазначав: „Пізнання світу, почуттів не можливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї... Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті є основою естетичної, моральної культури”.

Використання музично-педагогічної терапії не достатньо обґрунтоване в наукових дослідженнях з розумово-відсталими дітьми.

У процесі різноманітної музичної діяльності необхідно створювати сприятливі передумови і використання для подальшого розвитку пізнавальної активності дитини, формування у неї художніх здібностей, розуміння краси.

Орієнтуючись на особистість вихованця, педагогу в його корекційно-виховній роботі з дитиною засобами музичної терапії, важливо враховувати те, що вона тісно взаємопов'язана з іншими видами психолого-педагогічних технологій: мистецтвом, психологією художньої творчості, соціологією мистецтва, фізіологією, невропатологією, загальною і віковою психологією, психіатрією та іншими методиками.

Значний вклад в добір музичного матеріалу для використання в корекційно-виховній діяльності з розумово відсталими дітьми вніс український музичний діяч В. М. Верховинець, автор дитячого музично-ігрового репертуару „Весняночка”, збагативши музичне мистецтво як невід'ємну складову корекційно-розвивальної роботи з дітьми. Його тематична підбірка творів активно використовується в дошкільних та шкільних закладах при проведенні свят та на уроках співів й інших виховних заходах. Із музичної спадщини видатних композиторів П.І. Чайковського, В.А. Моцарта, Й.С. Баха, М.І. Глинки та ін. є твори, що сприяють людській діяльності, вважаються активним еліксиром, який розслабляє і заспокоює, стимулює мислену діяльність, покращує пам'ять, лікує головні болі.

Корисні природні мелодії: шум дощу і дихання моря; пташиний спів і дзюрчання струмка. Хоровий церковний спів, музика убивають хворобливі мікроби. Недарма під час епідемій у селах і містах не замовкали церковні дзвони.

По-іншому впливає поп-музика. При постійному і довготривалому прослуховуванні, кількість активних мозкових зон зменшується, виникають складнощі з пам'яттю людини, по простому, людина „дуриє”.

Необхідно бути обережним при використанні джазової, або ж рок музики. Лише при обережному її використанні людина може набирати потужний заряд енергії, та виліковувати різносторонні вади.

При підборі музичного супроводу та використання інструментів важливо проконсультуватися з музотерапевтом, а щоб музика сприяла оздоровленню необхідно дотримуватись його порад і слухати музику, яка подобається, вона повинна бути якісною, без по стороннього впливу, шумів; музичні сеанси слід приймати за 4-5 годин до сну, сприймати їх через якісну звуковідтворюючу апаратуру, що покращує слухове її сприйняття.

Тематику музичних творів доцільно підбирати в залежності від сезонних та погодних умов, або відповідного свята. Наприклад: на вулиці дощ, вихователь підводить учнів до вікна і пропонує подивитися і сказати, що бачать учні на вулиці (перехожі йдуть під парасолями, машини рухаються і розбризкують воду в калюжах та ін.). Потім під музичний супровід або шумові ефекти дощу пропонує учням передати побачене за вікном. Вихователь може давати деякі пояснення учням у доступній для них формі висловлювати побачене.

Тому у корекційно-виховній роботі педагога слід дотримуватись творчого підходу до розуміння індивідуальних, психофізичних особливостей дитини, її структурно-вторинних порушень, використовуючи компенсаторні можливості дитини.

Для цього вихователю необхідно вдумливо підходити до підбору відповідного музичного твору у використанні з дітьми, набувати відповідного рівня музичних знань та їх використання (яка музика корисна і потрібна, відповідності звукового інструмента-

рію), набувати свій музично-аналітичний потенціал.

На сьогоднішній день слід відмітити, що у практичній роботі з розумово відсталими дітьми не достатньо використовується музична терапія. Причиною такого стану є те, що більшість корекційних педагогів орієнтує дітей на зорове сприйняття навколишньої дійсності, не використовуючи інші види інформації. Багато з них не знайомлять дітей зі звуками явищ природи, звуками, що пов'язані з діяльністю людини (музичної освіти), а також недостатньо звукового матеріалу, звуківідтворюючої апаратури, відсутність у вихователів теоретичних знань і практичних умінь, а також зацікавленості у цій проблемі.

Музика – найсильніший вид мистецтва, а музична терапія здатна творити диво, сприяти одужанню від невиліковних хвороб та інших вад дитини.

Залучення до музичної терапії (гра, співи, рух, танок), з однієї сторони, забезпечить вплив її на психофізичний розвиток дитини, з іншої сторони, полегшить можливості спілкування з дорослими, що є необхідною умовою входження та інтеграції дитини з вадами у розвитку у суспільне оточення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Киселева М. В. Арттерапія в практичній психології і соціальній роботі / М. В. Киселева. – Київ, 2007. – 336 с.
2. Константинова И. С. Музыкальные занятия с особым ребёнком : взгляд нейропсихолога / И. С. Константинова. – Москва : Терфинт, 2013. – С. 352
3. Коррекционная педагогика. – 2005. – №3 (9).
4. Кот М. З. Музично-педагогічна терапія у виховному процесі спеціальних корекційних закладів освіти / М. З. Кот // Актуальні проблеми навчання і виховання дітей, які потребують корекції розумового розвитку. – Київ, 2008. – С.71-74. (Серія „Столична освіта”).
5. Орлов Е. Н. Сократ, Платон, Аристотель / Е. Н. Орлов, Е. Ф. Литвинова. – СПб. : ЛИО Редактор, 1995.
6. Побережная Г. И. Музыка в детской душе / Г. И. Побережная. – Киев, 2007. – 77 с.



Николай Кот

Музыкальная терапия как способ воспитания ребенка в отклонении в развитии

Статья посвящена актуальной проблеме влияния музыкальной терапии на коррекцию отклонения в психофизическом развитии ребенка. Наведена история возникновения и внедрения музыки как мощного способа в лечении болезней человека. В статье рассматривается влияние музыкального искусства, как средства психофизического развития детей с интеллектуальным недоразвитием и ее использование в коррекционно-воспитательной работе.

В статье подана информация, которая поможет коррекционным педагогам, родителям сориентироваться в современных аспектах коррекционно воспитательной работы с использованием музыкальной терапии, поможет в выборе путей и способов её использования в преодолении недостатков в психофизическом развитии ребенка.

Ключевые слова: искусство, музыкальная терапия, коррекция психофизического развития, дети с нарушением интеллекта.



Mykola Kot

Music therapy as a way of raising a child with development deviations

The article is devoted to the actual problem of influence of music therapy on the correction of deviations in psychophysical development of the child. The history of the emergence and implementation of music therapy is displayed as a powerful method in the treatment of human diseases. It is considered in the paper the influence of music as instrument of correcting mental and physical development of children with intellectual disabilities and its use in correction and educational process.

This article provides information that can help correction educators and parents to orientate in the modern aspects of correction and educational work with music therapy use, help in choosing the ways and means of its use in overcoming shortcomings connected with the psycho-physical development of the child.

Key words: art, music therapy, correction of mental and physical development, children with intellectual disabilities.

НОВА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРАКТИКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Обґрунтування концептуальних змін



Педагогіка
школи

УДК 37.011.3-051

У статті актуалізується необхідність концептуальної розробки нової педагогічної діяльності, яка дасть змогу українському вчителю реалізовувати всі виклики щодо завдань сучасної шкільної освіти. Окреслено деякі концептуальні зміни нової педагогічної практики в школах країни.

Автор наводить приклади з методики цілепокладання, технології людського розвитку в умовах предметного навчання, а також навчальної програми підготовки вчителя до нової педагогічної діяльності, які розроблені ним на нових концептуальних засадах.

Ключові слова: авторська системно-точкова методика, нова педагогічна діяльність, авторська педагогічна концепція людини, формула функціональної структури нової педагогічної діяльності, технологія людського розвитку, програмні засади підготовки/навчання вчителів.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З плином часу змінюється суспільство, тож потребує змін і школа. Іншими стають учень, вчитель і сама педагогічна діяльність. Змінилися уявлення людства про призначення людини, її роль у Всесвіті, а отже й уявлення про навчання, виховання, розвиток. Тому сучасна школа має виконувати не лише традиційні освітні функції, а й орієнтувати на соціокультурні ідеали. Це вимагає якісно нового вчителя з гуманістичною, духовно-етичною спрямованістю, самодостатнього професіонала, майстра.

З приводу цього президент НАПН В.Г. Кремень зазначає: *“У цій площині нової професійної ролі потрібно розглядати і готовність учителя до нових функцій навчального процесу... – це готовність учителя до цілісного бачення дитини і готовність, викладаючи конкретний предмет, забезпечувати системний розвиток школяра, системне бачення світу, готовність органічно поєднувати навчальний і виховний процес... Необхідно змінювати мету і стиль діяльності вчителя та його взаємодію з учнями.*



Ольга ВИГОВСЬКА

Доцент, кандидат педагогічних наук, головний редактор журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”, заслужений працівник освіти України

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

АВТОРСЬКА ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ

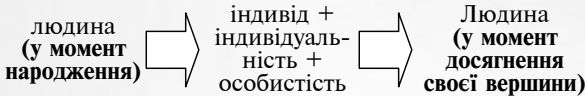
„Людиною-індивідуальністю народжуються. Особистістю стають. Людини-вершини досягають!”. У цій фразі – суть шкільної програми розвитку дитини, головне призначення педагогічної діяльності.

Згідно з нашим уявленням, людина первісно (від народження) є індивідуальністю; кожне немовля вже не схоже на інше, воно – індивідуальність. **За таких обставин, дозрівання дитини йде попереду навчання – людина розвивається протягом свого життя разом зі своєю індивідуальністю незалежно від навчання.** З того моменту, коли в людині проявляється перша особистісна ознака (для прикладу зауважимо, що це може бути будь-який поведінковий паттерн, що постійно повторюється), а також, коли людина починає займатися само будівництвом [6], констатується наявність у неї особистості, яка й розглядається нами як інструмент пошуку людської сутності (відповіді на одвічне питання „Хто Я?”) – і так до досягнення нею своєї вершини в собі. Зазначимо, що науковому розумінню особливостей цього етапу в розвитку людини сприятимуть теорії психічного розвитку дитини [11], які, на жаль, до сьогодні є слабко використовуваними у педагогічній практиці, хоча і знамениті.

Є суттєва відмінність між поняттями „індивідуальність” і „особистість” – останнє не є вродженим людині, а отже її якість напряму залежить від якості, насамперед, процесів навчання і розвитку.

Отже, у нашому розумінні формула, що зв’язує всі три поняття, схематично виглядатиме так:

ЛЮДИНА = (індивід + індивідуальність) + особистість = Людина-вершина



Відповімо на запитання, а що зміниться у педагогічному процесі, якщо станемо користуватися цією формулою. Первісно закріплюється інша позиція як самого педагога, так і представників, що оцінюють його діяльність, – визнання наявності в дитині її індивідуальності з моменту народження. Така позиція передусім торкається вчителів як партнерів, співсуб’єктів цілісного навчально-виховного процесу; оцінка результатів педагогічної праці тепер відносна, бо опосередковується індивідуальними особливостями школярів, індивідуальними можливостями вчителя [6]. Вчителям ще належить навчитися працювати з цим: природовідповідна діяльність повинна восторжествувати в українській школі; поки що вона частіше декларується, оскільки сьогодні ціллю і головним, безпосереднім результатом школи та вчителя є становлення особистості дитини в навчальному процесі, а „індивідуальність” – всього лише аспект, і цим усе сказано.

Тож зміна акцентів у трактуванні поняття „людина” спричинить радикальні зміни у педагогічній практиці.

Особлива роль у цій роботі, безумовно, належить рівню “вчитель – учень”, бо саме тут відбувається власне навчання і виховання. Нам удалося певним чином зорієнтувати вчителя на новий вид діяльності.” [12, с. 138].

Додамо, що сьогоднішні вчителі самі відверто зізнаються у своїй неготовності до сучасних вимог. В.Г. Кремень ніби вказує на можливу причину цього, коли говорить: *“Але... поки що значною мірою і підготовка вчителя, і підвищення кваліфікації здійснюються на основі традиційних усталених підходів... Концептуальних змін у цій роботі не відбулося” [12, с. 110].*

Навіть наведеного достатньо, щоб пересвідчитися, що за цим стоїть серйозна як наукова, так і практична проблема, яка потребує нових підходів до її розв’язання.

Готовність до професійної діяльності вчителя має змінитися, насамперед за своєю суттю, а також за змістом. Результатом передбачено обов’язкове практичне володіння учителем комплексом умінь, які нададуть йому можливість здійснювати саме *нову педагогічну діяльність*. Такий комплекс умінь потребує *розроблення нових концептуальних теоретико-практичних основ зазначеної діяльності*, що і є метою нашого наукового дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Наведу один відомий освітянам факт з педагогічного життя. Щоб зберегти

імідж гарного вчителя, майстра педагогічної справи, дирекція школи призначає його у “блискучі” класи, де діти змотивовані на навчання, активні в соціальному житті школи, класу й ін. – тож, за критеріями оцінювання ефективності роботи педагога (а це результати навчальної діяльності учнів), імідж вчителя не постраждає, і він залишиться визнаним професіоналом.

Але існують учнівські колективи, де навіть педагог-майстер не зможе досягнути найвищого рівня. *Тобто, працюєш як Майстер, а визнання цього не отримаєш через “слабких” школярів, які не показують для цього необхідних результатів.*

Наведений приклад ілюструє наявність протиріччя між сутнісною педагогічною діяльністю та критеріями її оцінки. Прагнення деяких учителів досягти будь-якою ціною свого “Олімпу” спотворює сутнісну педагогічну діяльність, породжує багато перекручень в педагогічному середовищі, живить формалізм в оцінці діяльності педагогів, призводить багатьох педагогів до негативного стану через спотворену оцінку їх та їхньої діяльності. Поглиблюється внутрішнє протиріччя в самому вчителів між його покликанням як Педагога, усвідомленням цілей власної педагогічної діяльності, того її образу та результатів, на які він має працювати, керуючись Національною програмою виховання дітей і учнівської молоді в Україні: з одного боку, акмеологічною, духовною по-

ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ

У дисертаційному дослідженні автора визначено рівні та стилі педагогічної діяльності, типологію вчителів, що обумовлюються основною, провідною функцією вчителя, яка спричинюється його педагогічною позицією, а саме: контролер, спостерігач, діяч, вихователь, творець. За авторською діагностичною методикою серед вчителів України виявлено, що “контролери” і “спостерігачі” складають по 21,4 %, “діячів” – 27,6 %, “вихователів” – 16,1 %, “творців” – 13,5 % [1].

Виявлена провідна функція у діяльності вчителів обґрунтовує зміст діяльності, взаємозв'язок між різними елементами в її структурі та її рівень: від нижчого – “контролер” до вищого – “творець”. **Набуття останнього є мрією та ідеалом більшості вчителів.**

Педагогічна наука під ідеалом діяльності вчителя розуміє його творчу педагогічну діяльність, яка характеризується найбільшою кількістю елементів знань, вмінь та навичок педагога. Такого ідеалу він досягає зі значним досвідом роботи і в уяві багатьох освітан є найвищим рівнем педагогічної майстерності. Зрозуміло, що кожен вчитель прагне досягти в своїй діяльності ідеалу.

За традиційною логікою проведеного нами дослідження (1988 – 1995рр.) процес самовдосконалення вчителів уявляється як поступове зростання можливостей вчителя здійснювати педагогічну діяльність від її нижчого рівня до вищого – творчого. [5]

Задовольнити запити сучасної спільноти може лише вчитель, який володіє різними стилями виховання та навчання, умінням їх ефективно поєднувати у процесі його професійної діяльності.

Професійна підготовка вчителя може бути лише багатомірною, багатофункціональною, багатофакторною, багатоваріантною.

На жаль, **практичний її компонент залишився без змін.** Сучасна система підготовки вчителя, як і раніше, переважно зорієнтована на забезпечення його споможності працювати з однокласним середовищем.

Первісно у своєму дослідженні ми виходили з такої гіпотези: мрія вчителів бути творцями індукує відповідне бажання у дітей, тобто, для учнів теж важливо, щоб їхні вчителі були творчими, а отже це й має підтвердити наше дослідження.

Цікавим виявився експериментально встановлений нами факт наявних очікувань у дітей щодо ролі вчителів у їхніх взаєминах, коли учні зазначили, що бажують для себе бачити: одні – вчителя-контролера, другі – спостерігача, треті – діяча, четверті – творця, інші – вихователя. Переконаності в останньому додають отримані автором за його методикою дані про те, яких вчителів (за провідною їх функцією) бажують мати діти 5-11 класів шкіл декількох районів м. Києва і Київської області – всього обстежено близько 600 учнів ЗНЗ.

Проведене нами експериментальне дослідження виявило, що лише від 25 до 50 % учнів 5-11 класів обирають своїми вчителями вчителів-творців. Ми вважали, що вчителів-контролерів учні не потребуватимуть зовсім. Нас здивували дані, що серед дітей київських шкіл нараховується до 12,5 %, які прагнуть цього, крім того від 40 % до 60 % учнів хочуть бачити своїх вчителів “спостерігачами”, “діячами”, “вихователями” (див. табл. 1).

Таблиця 1. Розподіл потреб учнів різновікових класів за провідними функціями вчителів

Функції вчителів у пед. діяльності (ПД)	“Контролер” - К	“Спостерігач” - С	“Діяч” - Д	“Вихователь” - В	“Творець” - Т
Вчителі					
Кількість вчителів, носіїв даної функції	21,4%	21,4%	27,6%	16,1%	13,5%
Учнівські класи (в кожному відібрано по 30 учнів) за паралелями					
5-і	9,8%	20%	23%	10,2%	37%
6-і	6,5%	7,8%	17,2%	18,5%	50%
7-і	12,5%	17%	20,5%	15%	35%
8-і	8%	2,1%	45%	19,9%	25%
9-і	3%	25%	36%	10%	26%
10-і	2,2%	27%	25%	7,8%	38%
11-і	6%	15%	27%	19%	33%
Усереднені дані для учнів 5 – 11 кл.	6,8%	16,7%	24,7%	12,9%	34,8%

Водночас, за авторською діагностичною методикою серед вчителів України, як ми вже бачили, виявлено, що “контролери” (К) і “спостерігачі” (С) складають по 21,4 %, “діячів” (Д) – 27,6 %, “вихователів” (В) – 16,1 %, “творців” (Т) – 13,5 %.

Продовження аналізу даних таблиці 1 (див. табл. 1) для різних класів учнів за показником попит-пропозиція дозволяє побачити дещо іншу картину, ніж ми її намалювали спочатку: спостерігаємо повну задоволеність лише у контролерах, спостерігачів, як уже раніше з’ясовано нами, бракує 9-10 класам, діячів – учням 8-9 класів, вихователів – 6, 8, 11 класам, а творців бракує усім: найменша можливість задовольнити потреби шестикласників (25%), для 5, 7, 10-11 класів потреба може бути задоволеною на 30% і найбільше – на 50% – задоволеність у творців 8-9 класів.

Тож і виходить, як і у дитячому вірші (мама всякие важны, мамы всякие нужны – матусі усякі важливі, матусі всі потрібні), так і по відношенню до вчителів – кожен з них має володіти усіма зазначеними функціями у повному комплекті, бо в реальній ситуації у класному колективі діти різні, з різними уявленнями про все і про вчителів також, та й потреби у них різні – а вчитель один і має задовольнити усіх.

Зазначене ще раз підтверджує необхідність побудови моделі педагогічної діяльності залежно не від раж і назавжди виявлених закономірностей відповідно до вікових особливостей дітей (за усередненими даними), а від конкретної психолого-людської ситуації конкретного класу та обгрунтовує необхідність володіння кожним учителем різноманітними типами діяльності.

Тож наша модель педагогічної діяльності не є стаціонарною, ми стверджуємо необхідність розуміння поняття творчого потенціалу вчителя як готовності до здійснення ним одночасно і синтезі всіх виявлених нами видів педагогічної діяльності, міра посдання яких визначається потребами дітей конкретного класу.

Відразу зауважу, що таке розуміння творчого потенціалу вчителя є новим для української науки і практики, а підготовка вчителів з таким потенціалом – важке практичне завдання, яке знайшло своє вирішення в умовах проведеного нами формульованого експерименту у ВНЗ та ЗНЗ.

зицією, відповідними власними принципами життя і діяльності, а з другого – що в його діяльності підлягає оцінці, за якою його атестують та визначають рівень кваліфікації, визначають міру заслуг і нагород й ін.

Характерною ознакою такого протиріччя можна вважати і те, що деякі педагогічні словники не містять навіть поняття “педагогічна діяльність” [14], мабуть, розглядаючи його як очевидне і усім відоме. На нашу ж думку, стан наукової розробленості поняття “педагогічна діяльність” – це безпосередня відповідальність педагогічної науки.

Проведений нами зіставний аналіз щодо стану педагогічної практики стосовно якості педагогічної діяльності сучасних учителів-предметників, з одного боку, з іншого – наукової розробленості педагогічної діяльності як поняття, її засадничих основ, дозволив зробити наступні висновки.

Школа традиційно працює на реалізацію змісту освіти, закладену в стандартах, програмах, навчальних планах, підручниках, а якість цієї роботи оцінюються за результатами ЗНО. Практика залишила за собою право оцінювати роботу школи/вчителя за кількісними оцінками, за результатами, які підлягають вимірюванню. Тобто, як і раніше, діяльність вчителя оцінюється за навчальними результатами дітей. А де ж цілісний педагогічний процес, який відповідає одночасно як за навчання, так і за виховання? Де ж та педагогічна діяльність, за результатами якої ми зможемо відслідкувати реальні

зміни в людській складовій нашого суспільства? Хто, коли і як це зможе оцінити? І як це вплине на реальний статус вчителя, на оцінку його енергозатрат, його діяльності? Виховна робота залишається некерованою, не цілеспрямованою, тож лише епізодично здійснюється. Відтак, втрачаємо реальні можливості впливати на якість суспільства.

Тож далі познайомимо нашого читача з авторськими розробками, які дадуть змогу відповісти на порушені проблеми.

Автор вважає, що основою нової педагогічної діяльності має стати ідея розвитку, саморозвитку та взаєморозвитку. Здійснення такої діяльності передбачає наявність у вчителя *інтегрованих знань*, що мають міжпредметний характер. Опанування ними забезпечило б майбутнім педагогам готовність здійснювати діяльність, яка була б адекватною сучасним вимогам, про яку вже говорять вчені і практики, але яка є лише об'єктом і предметом наукових досліджень, отже є лише проектом. На жаль, поки що таку підготовку учителів у ВНЗ не здійснюють. За таких обставин майбутній учитель змушений самостійно її здобувати.

Так що ж вчителям треба знати і вміти, щоб „вести дітей за собою”, щоб вони змогли забезпечити дитині індивідуальну траєкторію її власного розвитку, до того ж все це одночасно з предметно-методичною діяльністю учителя; за яких умов навчально-виховний процес стане засобом розвитку самого вчителя?

НОВА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК МЕТАДІЯЛЬНІСТЬ¹

*Наша турбота про вчителя – дієва:
ми забезпечимо його гідною підготовкою*

Запропоновано погляд на проблему готовності сучасного вчителя до діяльності шляхом розробки і введення нового для української педагогічної науки поняття метадіяльності.

Пропонована концепція вирізняється від усталених центральною позицією вчителя – творчого, самостійного, самодостатнього, професіонала, майстра. Він - суб'єкт метадіяльності.

З'ясуємо, в чому суть педагогічної метадіяльності, чому її необхідно ввести до складу тих видів педагогічної діяльності, які вчитель обов'язково має опанувати, щоб бути ефективним.

На думку автора, метадіяльність є педагогічною матрицею, яка вміщує в собі всі відомі й можливі види діяльності та проявляється через них у ситуаціях, які викликають їх до життя.

Метадіяльність не є простим синтезом усіх відомих різновидів педагогічної діяльності, іманентно в ній присутніх, а є цілісністю, яка проявляється ними, – як усіма, так і найбільш адекватними ситуації, що складається на той чи інший момент у цілісному навчально-виховному процесі.

Чим же в новій ситуації порівняно з традиційною вирізняється кожен з видів діяльності? Тим, що тепер кожен із них не є сам по собі самоціллю, а розглядається у контексті метадіяльності як професійно-педагогічної по розвитку цілісної людини* – малої і дорослої, а тому виступає у ролі засобу її розвитку.

Отже, будь-який з видів педагогічної діяльності (навчальна, виховна, діагностична, прогностична та ін.) є лише засобом розвитку людини, що відбувається у цілісному** навчально-виховному процесі, здійснення якого під силу лише вчителю, який володіє метадіяльністю.

Вибудована логіка дозволяє стверджувати, що метадіяльність є системоутворюючою сутнісною педагогічної діяльності. **Отже, нову педагогічну діяльність можна вважати метадіяльністю (МД).**

У словнику іншомовних слів зазначено: "... МЕТА... (от греч. *meta* после, за, через) – первая составная часть сложных слов, обозначающая: 1) следование за чем-либо, переход к чему-либо другому, перемену состояния, превращение; 2) в современной логической терминологии используется для обозначения таких систем, которые служат, в свою очередь, для исследования или описания других систем, напр.: *метатеория, метаязык* " [18, с. 313].

Важливо зауважити, що зміст такої діяльності вчителя (метадіяльності) не можна внести зовні – він може бути вироблений як учителем, так і ним разом із учнями в школі у реальному педагогічному процесі.

В результаті її опанування у вчителя відточуються педагогічне мислення, педагогічна рефлексія і педагогічна спрямованість, формується вміння педагогічного цілепокладання. Останнє за результатами нашого дослідження є механізмом метадіяльності та необхідною умовою для її здійснення. Зрозуміло, що зазначене **властиво**, як доведено результатами наших та інших досліджень, лише вчителям-майстрам.

* "Цілісна людина" в цьому контексті розглядається як результат цілісного розвитку на протигав інтелектуальному та всім іншим видам розвитку, що ґрунтується на загальних (цілісних) механізмах розвитку людини.

** "Цілісний", бо у навчально-виховному процесі немає поділу на навчання і виховання: він зорієнтований на розвиток цілісної людини (для якої вирощена в собі "особистість" – інструмент такого розвитку) – як вихованців, так і вчителя.

¹Модель готовності майбутнього вчителя до метадіяльності покладено в основу розробки Програми навчального курсу „Педагогічна діяльність як метадіяльність”.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, яка дозволить вирішити актуальні проблеми сучасної української школи

1. Діяльність вчителя передбачає насамперед цілепокладання, результатом якого мають бути конкретно визначені фактори людського розвитку учнів класного колективу, в якому має відбуватися педагогічна діяльність вчителя відповідно до авторської системно-точкової методики (АСТМ), яку викладено у роботах автора [2].

Визначені фактори дають підстави визначити оптимальні умови розвитку дітей зазначеного класу. Створення цих умов є ціллю/метою педагогічної діяльності вчителя.

2. Друга концептуальна зміна стосується викладання навчального предмета: навчання предмету в новій педагогічній діяльності не є самоціллю, а є лише одним із засобів людського розвитку учня. Як саме вчитель це може зробити, показано автором на прикладі навчального предмета “фізика”. [10]

3. Третя концептуальна зміна полягає в прищипово новій взаємодії двох суб’єктів навчально-виховного процесу: вчителя і учня. Вчитель має обрати для себе бінарну позицію: на початку споглядальну, а протягом всього процесу взаємодії – дослідницьку. Цією концептуальною зміною закладається принцип природовідповідності. Вчитель повинен бути не ментором, який наповнює дитину знаннями і навичками, а споглядачем-дослідником, хто довіряє природі дитини, створює умови для вільного людського розвитку дитини у процесі навчання предмету. [1] (Див. вріз на С. 152).

4. Четвертою концептуальною зміною традиційної педагогічної діяльності, яка переважно здійснюється в однолінійній площині, є запровадження багатofункціональної моделі педагогічної діяльності. У статті [3] показано, що вчитель зазвичай

для себе обирає властиву саме йому одну роль, в якій він виступає протягом всього професійного життя. В новій педагогічній діяльності вчитель змінює ролі в залежності від потреб учня, класу, конкретної ситуації. Це можуть бути роль контролера, діяча, споглядача, вихователя, творця тощо. [3] (Див. вріз на С.153, 154)

5. На противагу існуючому традиційному підходу розглядати педагогічну діяльність як набір окремих видів діяльності вчителя (навчальну, виховну, розвивальну, конструктивну, прогностичну, гностичну, діагностичну й ін.), *нова педагогічна діяльність розглядається як єдина, цілісна, особистісно орієнтована, метадіяльність, в якій всі усталені види педагогічної діяльності є її проєкціями відповідно до особливостей конкретних ситуацій* (див. вріз на С.155).

6. Результат нової педагогічної діяльності вчителя на відміну від традиційної є відкритим, що дозволяє вчителю вважати досягнутими результатами не тільки результати, визначені в цілях його діяльності, а й будь-які, яких досягає вчитель у співтворчості з учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виговська О.І. Авторська концепція людини та особистісно орієнтоване навчання: наукове обґрунтування семантичних змін /О.І.Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5-6. – С.41 – 47.
2. Виговська О.І. Діяльність учителя і цілепокладання: теоретико-практичне обґрунтування технології дії та навчання /О.І.Виговська //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005.- № 4. – С.70.
3. Виговська О.І. Експериментально-теоретичне обґрунтування концепції творчого потенціалу вчителя // Наукові записки: Зб. наук. ст. – К.: НПУ, 1998. Вип. 4. – С. 70 – 74.
4. Виговська О.І. Особистісно орієнтована педагогіка: віртуальний полілог у структурі творчої педагогічної діяльності. Теорія і практика /О.І.Виговська //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – №1. – С. 92-96.

5. Выговская О.И. Творческая педагогическая деятельность в целостном учебно-воспитательном процессе: Дис...канд. пед. наук.: 13.00.01. – К., 1995. – 203 с.
6. Виговська О.І. Творча педагогічна діяльність як особистісно орієнтована: авторська концепція, технологія. /О.І.Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 4. – С.70-76.
7. Виговська О. І. та ін. „Точка опори” у педагогічній діяльності. /О.І.Виговська // Рідна школа. – № 12. – 1991. – С. 41-48.
8. Виговська О.І. Технологія, що забезпечує готовність вчителів здійснювати сучасну педагогічну діяльність. /О.І. Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 4 – 24.
9. Выговская О.И. Учебно-тематический план, программа спецкурса „Педагогическое творчество” и некоторые методические рекомендации по организации его проведения. – К.: КГПИ, 1988. – 37с.
10. Виговська О.І. Методичні засади особистісно орієнтованого уроку фізики в основній школі / О.І. Виговська //Методичні рекомендації для вчителів щодо вивчення фізики в основній школі: метод. посібник – К.: ІПНАПН, 2014. – 42 с.
11. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
12. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
13. Максименко С. Д. Особистість: проблема структури (генетичний аспект). /Актуальні проблеми сучасної української психології. – К., Нора-Друк., 2003. – Вип. 23. – 436 с. – С. 3-14.
14. Педагогічний словник / За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
15. Пирогов Н. И. Избранные педологические сочинения. – М., 1985. – 496 с.
16. Сухомлинська О. В. Про стан теорії та практики виховання в освітньому просторі // Шлях освіти. – 1998. – № 3. – С. 4.
17. Сухомлинський В. А. Вибрані педагогічні твори: В 3-х т. Т.1 / Укл. О.С. Богданова, В.З. Смаль. – М.: Педагогіка, 1979. – 560 с., мал.
18. Словник іншомовних слів. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.



Ольга Выговская

Новая педагогическая деятельность: практико-технологические аспекты. Обоснование концептуальных изменений

В статье актуализируется необходимость концептуальной разработки новой педагогической деятельности, которая позволит украинскому учителю реализовывать все задачи современного школьного образования. Определены некоторые концептуальные изменения новой педагогической практики в школах страны.

Автор приводит примеры методики целеполагания, технологии человеческого развития в условиях предметного обучения, а также учебной программы подготовки учителя к новой педагогической деятельности, разработанные им на новых концептуальных основах.

Ключевые слова: авторская системно-точечная методика, новая педагогическая деятельность, авторская педагогическая концепция человека, формула функциональной структуры новой педагогической деятельности, технология человеческого развития, программные принципы подготовки/обучения учителей.



Olga Vygovska

New teaching activity: practical and technological aspects. Explaining conceptual changes

The need for conceptual development of new pedagogical activity enabling Ukrainian teacher to realize challenges concerning the tasks of today's school is emphasized in the article. Some conceptual changes leading to creating new teaching practice in Ukrainian schools are outlined.

Examples of goal-setting techniques and technologies of human development in the context of subject teaching, curriculum of teachers training for the new educational activities are given by the author.

Key Words: author system and point method, new teaching activity, author's pedagogical concept of the human, the formula of the functional structure of the new pedagogical activity, human development technology, program background for teachers training / education.



**Вікторія
ЯГОДНІКОВА**

Директор Одеського інституту „ПрАТ „ВНЗ „Міжрегіональна Академія управління персоналом”, кандидат педагогічних наук, доцент, професор Міжнародної Кадрової Академії

ІННОВАЦІЙНО-ВИХОВУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

У статті на основі аналізу професійної та інноваційної компетентності педагогів визначено сутність поняття „інноваційно-виховувальна компетентність педагога”, визначено і надана стисла характеристика його компонентів.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, інноваційна компетентність, інноваційно-виховувальна компетентність, компоненти інноваційно-виховувальної компетентності.

Постановка проблеми.

Сучасні виклики суспільства спрямовують вчителів та вихователів на постійний пошук нових шляхів, удосконалення та оновлення виховного процесу, його інноваційної спрямованості.

Нововведення (інновації), які визначаються як введення в практику нового, визначають розвиток і спричиняють певні зміни в освіті, вони є суттєвим діяльним елементом реалізації конкретних завдань у навчально-виховному процесі, результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду. Як відмічає Н. Волкова, педагог „є носієм конкретних нововведень, їх творцем, модифікатором. Він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, створювати

нові методики” [1, с. 403]. Відповідно до цього інноваційність має характеризувати професійну діяльність кожного сучасного педагога. У зв'язку з цим винятково особливого значення набуває проблема формування і розвитку інноваційно-виховувальної компетентності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблемі професійної компетентності педагогів присвячені праці А. Вербицького, Н. Денисенко, І. Зязюна, І. Котова, Н. Кузьміної, В. Кричевського, О. Мамчина, А. Новикова, В. Радула, Т. Сущенко, В. Слободченка та ін.

Інноваційна компетентність педагога стала предметом дослідження І. Дичківської, Н. Звягенцевої, Л. Нерадовської, Л. Петриченко, Л. Шкерівної та ін.

Науковцями достатньою мірою розкрита роль педагога як носія інновації, дослідженні науково-методичні засади інноваційної компетентності як складо-

вої професійної компетентності педагогів. Але поза увагою дослідників залишається проблема інноваційної компетентності педагогів у вихованні. Тому, метою статті є визначення сутності поняття інноваційно-виховальної компетентності педагога.

Вклад основного матеріалу. У сучасній психолого-педагогічній літературі з проблеми професійної компетентності вчителя існують різні точки зору. Найчастіше дослідники визначають компетентність, як складову професіоналізму, тобто як систему знань, умінь, навичок, способів діяльності, психологічних якостей, необхідних вчителю для здійснення педагогічної діяльності, виділяючи у структурі компетентності певний склад компонентів. Так, дослідники В. Адольф, А. Вербицький, М. Кабардов, І. Котов, Н. Кузьміна визначають професійну компетентність вчителя тільки через систему знань, умінь і навичок без урахування мотиваційно-потребової сфери особистості вчителя. Декілька ширше розглядають професійну компетентність Т. Браже, І. Зязюн, В. Кричевський, А. Маркова, В. Радул, С. Савельєва. Вчені доводять, що професійна компетентність учителя визначається не тільки базовими знаннями й вміннями, а й ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світу навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу, здатністю розуміти й впливати на духовний світ своїх вихованців, повага до них, а також наявністю професійно-значущих особистісних якостей. Тобто, професійно-компетентний учитель – це той, хто здатний здійснювати педагогічну діяльність, педагогічне спілкування на досить високому рівні, досягаючи позитивних результатів навчання й виховання школярів.

Досліджуючи професійну компетентність учителя, Л. Карпова,

Н. Кузьміна, В. Раєвський, О. Мамчин, Л. Хоружа, О. Щербаков та ін. виокремлюють у її структурі декілька компонентів: гностичний, конструктивний, комунікативний, організаційний, процесуально-особистісний, результативний тощо. Н. Денисенко, В. Крижка, Л. Міщик, Є. Павлютенкова, Т. Сущенко висвітлюють компетентність за трьома сферами: операційно-технологічною, мотиваційною та рефлексивною. В. Баркасі визначає професійну компетентність учителя як інтегральне утворення особистості, що включає сукупність когнітивно-технологічного, соціального, полікультурного, аутопсихологічного та персонального компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки предмета, що викладається [2].

Структурі професійної компетентності були також присвячені роботи таких учених: В. Слободченка, А. Новикова, І. Булигиної та ін. Дослідники стверджують, що професійна компетентність передбачає: усвідомлення особистісних потягів до діяльності, потреб та інтересів, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності; розуміння своїх соціальних ролей; самооцінку особистісних властивостей і якостей, професійних знань, умінь і навичок, професійно-важливих якостей; регулювання свого професійного становлення. В. Симонов пропонує професійну компетентність педагога визначати за п'ятьма чинниками: організаторська діяльність, його особистісні якості, навчальна діяльність педагога, виховна діяльність вчителя, навчально-пізнавальна діяльність учнів, її організація учителем [3].

Отже, дослідники, узагальнюючи професійну компетентність педагогів, визнають тільки специфіку їх діяльності. Це зрозуміло, тому що цілісність педагогічного процесу передбачає єдність навчання і виховання. Однак, як свідчить практика,

сьогодні в школі перевага надається навчанню. Вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників на педагогічну діяльність приводять до того, що вчитель, спрямовує свою професійну діяльність переважно на навчальний процес. Тому у межах нашого дослідження необхідним є визначення виховувальної характеристики професійної компетентності педагога, яка, на нашу думку, виявляється в умотивованості до виховної роботи, сукупності знань з теорії виховання і психології, поінформованості щодо сучасних технологій виховання, у володінні виховними технологіями, методами, прийомами, в уміннях створювати благоприємний соціально-психологічний клімат в учнівському колективі, оптимальні умови для розвитку особистості учнів, здатності до співпраці, співтворчості тощо.

Слід відзначити, що сьогодення вимагає від вчителя досягнення високого рівня інноваційної компетентності, яку відносять до обов'язкової складової професійної компетентності сучасного педагога. Так, В. Сластьонін, І. Ільїн під інноваційною компетентністю розуміють єдність теоретичної і практичної готовності вчителя до здійснення інноваційної педагогічної діяльності і характеризується його професіоналізмом [4]. Тобто інноваційну компетентність дослідники ототожнюють з готовністю до інноваційної педагогічної діяльності. По іншому це поняття визначає І. Дичківська. Автор розглядає інноваційну компетентність як систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми [5]. Варто звернути увагу, що І. Дичківська, розкриваючи сутність цього поняття виділяє компоненти інноваційної компетентності педагога, до яких віднесла: поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їх змістом і методикою, високу культуру

використання інновацій у навчально-виховній роботі, особисту переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій. На нашу думку, у такому трактуванні позитивним є акцент на системі фахових знань і умінь педагога та його мотивації до інноваційних змін. Однак, автор зводить дане поняття, позбавляючи творчого характеру педагогічну діяльність та обмежує діяльність педагога тільки роботою з дітьми. Можна погодитися з Л. Петриченко, яка в своєму дисертаційному дослідженні визначила дане поняття більш широко, як систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує здійснення ним усіх етапів інноваційної професійної діяльності: від моделювання та прогнозування до впровадження нововведення [6]. Дослідницею здійснена спроба конкретизувати й доповнити визначення розглядаючи його як сукупність певних метакомпетентцій: інформаційно-гностична, інтелектуально-творча, регулятивна, організаційно-комунікативна, дієтворча. Таким чином, Л. Петриченко вважає інноваційну компетентність педагога як складну, інтегративну якість фахівця, що зумовлюється особливостями інноваційної діяльності, наголошуючи на її творчому характері та спрямованості на дослідно-експериментальну роботу.

Поділяючи таку думку Л. Нерадовська під інноваційною компетентністю вчителя розуміє інтегративну характеристику ділових, особистісних і моральних якостей педагога, відбиваючу системний рівень функціонування методологічних, методичних і дослідницьких умінь, мотивації, здібностей і готовності до творчої самореалізації та інноваційної педагогічної діяльності в цілому. До структурних елементів інноваційної компетентності вчителя автор віднесла: мотиваційну готовність, креативні здібності, дослідницькі вміння та рефлексію [7].

Аналіз професійної та інноваційної компетентності вчителя дозволяє визначити суть і структуру поняття „інноваційно-виховувальна компетентність педагога”, яка, на нашу думку, є складовою професійної компетентності педагога та передбачає систему мотивів, професійних знань, умінь, навичок, певних особистісних якостей педагога та досвіду, що забезпечує здійснення інноваційної виховної діяльності.

Досліджуючи інноваційно-виховувальну компетентність педагога, можна виокремити наступні компоненти:

- інформаційно-когнитивний – обізнаність про інновації у вихованні, знання для здійснення інноваційної виховної діяльності, прагнення і здатність їхнього здобуття, навички творчого осмислення та модифікації перспективного педагогічного досвіду виховання;
- комунікативно-перцептивний – стресостійкість, аутопсихологічні і перцептивні знання, вміння та досвід без оціночного сприйняття іншої людини, її розуміння, здатність до нестандартного, творчого розв’язання завдань у процесі педагогічного спілкування, уміння та досвід встановлювати психологічний контакт, упроваджувати в практику оригінальні засоби і спроби взаємодії з учнями для їхнього розвитку, нетрадиційно розв’язувати різні психолого-педагогічні ситуації;
- креативно-операційний – вміння та досвід організовувати свою діяльність на творчій основі, вміння та досвід перекомбінувати і вдосконалювати вже відомі елементи, прийоми, методи виховної діяльності, навички педагогічної імпровізації, створювати та застосовувати об’єктивно нові, оригінальні моделі, виховні технології, форми, прийоми і засоби виховання, що забезпечують високу результативність та якість виховного процесу,

навички мобільної реакції і корекції виховного процесу;

- рефлексивно-креативний – ефективно і адекватно здійснювати рефлексійні процеси, реалізацію рефлексійно-креативних здібностей, якість самоаналізу, адекватність самооцінки, рівень саморегуляції, здатність до саморозвитку креативності, самовдосконаленості, самореалізації.

ВИСНОВОК

Отже, узагальнюючи існуючі визначення, ми припускаємо, що інноваційно-виховувальна компетентність вчителя є складовою професійної компетентності педагога та передбачає систему мотивів, професійних знань, умінь, навичок, досвіду, певних особистісних якостей педагога, що забезпечує здійснення усіх етапів інноваційної виховної діяльності. Педагог з високим рівнем інноваційно-виховувальної компетентності – це насамперед педагог, самотивований на позитивні зміни, дослідження, новаторство, постійний педагогічний пошук. У такого педагога є потреба в професійній самоактуалізації. Він володіє ґрунтовними знаннями для здійснення інноваційної виховної діяльності, має адекватні ціннісні орієнтації, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну самосвідомість, вчасно враховує ситуацію соціальних змін і потреби дитини. Творчо освоює наукові розробки, осмислює та модифікує передовий педагогічний досвід виховання, має вміння продукувати ідеї та реалізувати їх в конкретних умовах, перекомпоновувати і вдосконалювати вже відомі елементи, прийоми, методи виховної діяльності, а також створювати об’єктивно нові, оригінальні моделі, виховні технології, форми, прийоми і засоби виховання, що забезпечують високу результативність та якість виховного процесу. Такий вчитель здатний до сприйняття нової інформації,

Педагог з високим рівнем інноваційно-виховувальної компетентності — це насамперед педагог, самоти-вований на позитивні зміни, дослідження, новаторство, постійний педагогічний пошук

бачити ближню, середню та далеку перспективи педагогічної імпровізації в ході втілення педагогічного задуму; мобільно реагує і коригує виховний процес до нових умов, нетрадиційно підходить до розв'язання різних психолого-педагогічних ситуацій, упроваджує у практику оригінальні засоби і спроби взаємодії з учнями для їхнього розвитку, організовує свою діяльність на творчій основі.

Подальші розвідки вбачаємо в уточненні і деталізації змісту кожного компоненту інноваційно-виховувальної компетентності педагога та у пошуку і визначенні шляхів її розвитку у педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. П. Педагогіка: посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. П. Волкова. — Київ : Вид. центр „Академія”, 2001. — 576 с.
2. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 — Теорія і методика професійної освіти / В. В. Баркасі — Київ, 2004. — 24 с.
3. Симонов В. П. Педагогический менеджмент. 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом : учеб. пособие / В. П. Симонов. — Москва : РПА, 1995. — 226 с.
4. Слостенин В. А. Педагогіка: Інноваційна діяльність / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. — Москва : ИЧП „Издательство Магистр”, 1997. — 224 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. — Київ : Академвидав, 2004. — 352 с.
6. Петриченко Л. О. Теоретико-методологічні засади формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи / Л. О. Петриченко // Електронний ресурс : <http://vuzlib.com/content/view/343/84/>
7. Нерадовская Л. С. К вопросу определения сущности и содержания понятия „инновационная компетентность” учителя общеобразовательного учреждения / Л. С. Нерадовская // Весник ТГГПУ. — 2010. — № 3 (21). — С. 73-79.



Викторія Ягодникова

Инновационно-воспитательная компетентность педагога

В статье на основе анализа профессиональной и инновационной компетентности педагогов раскрыта суть понятия „инновационно-воспитательная компетентность педагога”, определены его компоненты, представлена их краткая характеристика.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, инновационная компетентность, инновационно-воспитательная компетентность, компоненты инновационно-воспитательной компетентности.



Viiictoria Yagodnikova

Innovative-educational competence of a pedagogue

The article is based on the analysis of professional and innovative competence of teachers. The essence of the notion „innovative and educative teacher’s competence” is defined and provided a brief description of its components.

Key words: competence, professional competence, innovative competence, innovative and educational competence, components of innovative and educational competence.

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ЕКСПЕРТИЗИ ЯКОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ



Педагогіка
ШКОЛИ

У статті розкрито сутність етапів експертизи якості інноваційної діяльності загальноосвітнього навчального закладу. Здійснено аналіз цільового призначення оцінки інноваційного потенціалу на кожному етапі експертизи якості інноваційної діяльності школи. Обґрунтовано структуру моделі оцінки інноваційного потенціалу загальноосвітнього навчального закладу, яка містить ресурсну, технологічну і результативну складові, що виступають як взаємопов'язані фактори. Виокремлено параметри та критерії оцінки інноваційного потенціалу школи відповідно до кожного структурного компоненту моделі.

УДК 37.014.6:
005.591.6

Ключові слова: інноваційна освітня діяльність, якість інноваційної діяльності, експертиза, оцінка, кваліметрія, інноваційний потенціал, оцінка інноваційного потенціалу, критерії і методи оцінки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність проблеми оцінки інноваційного потенціалу загальноосвітнього навчального закладу обумовлена пріоритетними напрямками державної інноваційної політики, загальним курсом на інноваційний розвиток держави, низкою стратегічних та нормативно-правових документів у галузі освітньої інноваційної діяльності.

Інноваційна освітня діяльність розглядається як: форма інвестиційної діяльності, що забезпечує розробку, розповсюдження, застосування інновацій у системі освіти з метою її вдосконалення або оновлення і характеризується процесами виявлення інновацій-

ної ініціативи; як створення, апробація, розповсюдження, освоєння, збереження і експертиза освітньої інновації [5].

Для забезпечення системності та безперервності інноваційних процесів у закладі освіти, ефективної інноваційної освітньої діяльності педагогічних працівників, необхідна об'єктивна оцінка інноваційного потенціалу школи, яку можна отримати шляхом експертної оцінки та самооцінки змін у процесі інноваційної діяльності. Відтак, постає потреба у створенні чи виборі моделі оцінки інноваційного потенціалу, яка дозволить оці-



**Віра
ГУМЕНЮК**

Завідуюча кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького ОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент.

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

нити актуальний стан та перспективи розвитку інноваційної діяльності закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком освіти викладено у працях В.Кременя, С.Ніколаєнка О.Савченко, ін. Прогнозування інноваційного розвитку розкрито в роботах Б.-А. Лундвалла, Р.Нельсона, К.Фрімена. Питання інноваційної політики, структури, етапів, рівнів інноваційних освітніх процесів, інноваційної освітньої діяльності досліджуються сучасними науковцями М.Анісімовим, Л.Ващенко, І.Дичківською, М.Кларінім, О.Козловою, А.Мухамедьяровим, В.Паламарчук, Н.Юрсуфбековою. У роботах К.Ангеловські, Л.Даниленко, М.Поташкіна представлена класифікація інновацій. Вони наголошують, що особливе значення для тих, хто здійснює впровадження інновацій у практику роботи школи, має класифікація інновацій за їх інноваційним потенціалом. Проблеми моделювання та проведення оцінювання для розвитку школи, визначення критеріїв, моральні засади оцінювання розкриває Д.Хопкінз.

Формулювання цілей статті.

Поряд з тим, питання оцінки інноваційного потенціалу школи як упорядкованої сукупності умов і ресурсів, що забезпечують розвиток інноваційної діяльності закладу освіти, проблеми експертизи якості інноваційної діяльності ще не достатньо досліджені в педагогічній науці. Тому метою статті є проаналізувати цільове призначення оцінки на кожному етапі експертизи якості інноваційної діяльності закладу освіти, представити модель оцінки інноваційного потенціалу школи, яка містить ресурсну, технологічну і результативну складові, що виступають як взаємопов'язані фактори.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Концептуальним відображенням феномену інноваційної діяльності, на думку Д.Кокуріна, є поняття „інноваційний потенціал” [8]. При цьому загальновідомо, що інновація як наукова категорія на сьогоденному етапі розвитку педагогічної науки немає єдиного загальноприйнятого визначення. Так, інновація (від лат. innovatio – оновлення, зміна) розуміється як нововведення, зміна, нове явище у педагогічній системі чи діяльності; це ідеї, процеси, засоби і результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи; це нововведення, що здійснюється в системі за рахунок її внутрішніх резервів [7, 10].

Новація представляє собою новизну, якої не було раніше, нове явище, відкриття, винахід, новий метод задоволення суспільних потреб [9]. Інновація в освіті – це процес удосконалення змісту освіти, технологій, методів, прийомів і засобів навчання та виховання. Аналіз цих визначень дозволяє зробити висновок, що найбільш частими ознаками у тлумаченні поняття „інновації” є новизна, технологічність та реалізованість, або результативність.

Якщо ж говорити про інноваційний потенціал, то поняття „потенціал” означає силу, могутність, можливість, здатність, що існує в прихованому вигляді і здатна проявитися за певних умов [5, с. 24]. Інноваційний потенціал тлумачать як можливість системи до переходу в новий стан з метою задоволення існуючих або таких, які щойно з'явилися, потреб [6]. Таким чином, інноваційний потенціал є своєрідною характеристикою здатності системи до змін, покращення, поступу.

Необхідність оцінки інноваційного потенціалу закладу освіти є очевидною, і розглядається вона як оцінка явних та скритих потенційних можливостей розвитку системи, або як готовність до інноваційних перетворень. Звідси висновок, що поняття „інноваційний потенціал” значною

мірою пов'язане з процесуальними характеристиками діяльності.

Дослідники виділяють у структурі інноваційного потенціалу три складові, а саме: ресурсну, внутрішню, результативну [6, с. 34], які проявляються як його триєдина сутність.

Для оцінки інноваційного потенціалу необхідно виділити фактори та критерії, які визначають стан освітньої системи і дозволять спрогнозувати точки її поступу. Це можливо, якщо кожен критерій і показник у його ідеальному значенні має абсолютний показник, наприклад, 100%, одиниця, що дозволить провести порівняльний аналіз і зробити висновки на рівні відповідності динамічної норми чи певного вектору розвитку. Кваліметрична оцінка в цьому випадку дозволить вийти якщо не на сукупний коефіцієнт інноваційного потенціалу школи, то принаймні на рейтингову оцінку існуючих факторів, які визначають інноваційні зміни, і це на даному етапі розвитку педагогічної інноватики є цілком виправданим.

Необхідно врахувати, що на кожному етапі експертизи інноваційного потенціалу школи цільове призначення оцінки буде різним. Розглянемо це на прикладі кожного етапу.

Перший етап: *якість заявки на дослідно-експериментальну чи інноваційну діяльність* – передбачає експертний висновок про актуальність і доцільність задуму (заявки, концепції, програми) для організації інноваційної діяльності в школі. Оцінка інноваційного потенціалу на цьому етапі включає визначення відповідності задуму державній і регіональній політиці, рівень усвідомленості та концептуальної довершеності. Середній бал узгодженої оцінки експертів дозволить говорити про рейтингову оцінку інноваційного потенціалу на рівні проектів. Рейтингова оцінка при порівнянні показників сприяє акцентуванню уваги на сильні і слабкі сторони в опрацюванні проекту.

Другий етап: *оцінка ресурсного забезпечення інноваційної діяльності* –

дозволяє вийти на рівень прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення ресурсного забезпечення інноваційних процесів.

Третій етап: *оцінка проміжних результатів інноваційної діяльності* – проводиться експертами на основі попереднього звіту, самоаналізу та презентації результатів діяльності з реалізації інноваційного задуму. Предметом оцінки є мотиваційна готовність педагогів до реалізації концепції, системний характер змін, наявність на цей момент результатів та прогнозованих соціально-педагогічних ефектів. Оцінка інноваційного потенціалу розглядається як потенційна динамічна оцінка професійно-особистісної та технологічної готовності школи до здійснення інноваційної діяльності.

Четвертий етап: *оцінка результативності*. Тут предметом оцінки стає відповідність задуму отриманим результатам, наявність освітніх та соціально-економічних ефектів, можливість поширення досвіду в місті, районі, області. Оцінка інноваційного потенціалу виступає основою для аналізу загальних тенденцій розвитку інноваційних процесів у регіональній системі освіти.

Розробку чи вибір моделі оцінки інноваційного потенціалу необхідно розпочати з відповіді на питання: яких цілей хочемо досягти за допомогою „оцінки”. У нашому випадку ми маємо на меті оцінити умови та ресурси для інноваційної діяльності, технологічну забезпеченість, ступінь новизни, масштабність змін, освітні результати. Лише після визначення та ідентифікації цілей, можна вирішувати питання щодо вибору критеріїв, інструментарію оцінювання.

Модель оцінки інноваційного потенціалу можна представити як виділення факторів, критеріальних груп, що дозволяють оцінити якість інноваційних процесів та перспективи розвитку інноваційної діяльності. Ця модель містить ресурсну, технологічну та результативну складові, які утворюють структуру освітнього

потенціалу школи і виступають як взаємопов'язані фактори. Це дозволяє виокремити критерії оцінки інноваційного потенціалу закладу освіти.

Так, **ресурсна** складова містить такі критерії:

- **актуальність і доцільність інноваційної діяльності.** Цей критерій допоможе виявити відповідність задуму дослідно-експериментальної роботи низці показників, а саме: відповідність теми і концепції актуальним напрямам державної та регіональної освітньої політики, соціальному запиту та потребам школи; оцінка ступеню інноваційності ідей, чіткості їх викладу; розуміння способів реалізації задуму; оцінка відповідності отриманих результатів виокремленим показникам;
- **якість ресурсного забезпечення.** Цей критерій дозволяє оцінити наявність усіх умов та ресурсів для інноваційної діяльності: нормативно-правових, кадрових, інформаційних, науково-методичних, фінансових, адміністративно-організаційних, матеріально-технічних, часових, мотиваційних тощо. Достатність необхідних наявних і залучених ресурсів співвідноситься із задумом інноваційної діяльності для остаточного висновку про ресурсну готовність школи. Обов'язково проводиться експертна оцінка якості усіх ресурсів. На основі кількісної та якісної оцінки робляться висновки про можливість розвитку ресурсного забезпечення;
- **наявність спеціальних умов організації інноваційної діяльності** можна оцінити за такими показниками: відповідність нормативної бази організації інноваційної діяльності задуму і технологіям; наявність у вчителів досвіду інноваційної діяльності; достатність способів інформування педагогів про зміст і технології інноваційної діяльності; наявність соціального партнерства з питань науково-методичного супроводу інноваційної діяльності;

наявність необхідного обладнання для її організації; наявність в програмних документах розвитку школи способів фінансування інноваційної діяльності; сформованість системи управління реалізацією інноваційної діяльності та контролю результативності.

До критеріїв **технологічної** складової віднесено:

- **системність**, ознаками якої є: глибина опрацювання проблеми; усвідомлення учасниками ціннісних та цільових засад діяльності; узгодженість ціннісних, цільових установок з конкретними діями для досягнення окреслених завдань; наявність неоднотипних дій для розв'язання цих завдань; взаємодія учасників освітнього процесу;
- **інтенсивність**, ознаками якої є ступінь включеності в інноваційну діяльність різних учасників; кількість учасників та соціальних партнерів; кількість заходів щодо презентації, узагальнення, поширення досвіду;
- **продуктивність**, яка, насамперед, проявляється у розробці інтелектуальних продуктів, кількості публікацій педагогів і керівників, матеріалів, програм, публікацій у засобах масової інформації.

Параметрами **результативної** складової є:

- **освітні результати.** Критерій результативності визначається за прямими та непрямими показниками. До прямих показників відносяться загальноосвітні результати учнів; інтелектуальні продукти, створені в процесі інноваційної діяльності; підсумкові документи та матеріали. Інтегральним суб'єктивним показником є задоволеність учасників освітнього процесу. До непрямих показників можна віднести внутрішні результати рефлексії педагогічного колективу, покращення психологічного клімату, згуртованість, ціннісно-орієнтаційна єдність колективу, висока мотивація учасни-

ків навчально-виховного процесу;

- *ступінь новизни і масштабність змін* дозволяють оцінити рівень унікальності досвіду щодо якісних змін, які мають різну ступінь локалізованості і широти. Оцінка за цими критеріями вимагає високої кваліфікації експерта, його всебічної поінформованості.
- *отримання соціально-педагогічних ефектів*, якими можуть бути результати соціалізації та самореалізації учнів завдяки розширенню освітнього середовища, соціального партнерства, практичної спрямованості освіти; наступне навчання і професійна самовизначеність учнів; зміна статусу школи у соціумі; продуктивність та ефективність її роботи, якісна зміна професійної майстерності вчителів. Необхідно зауважити, що ефекти відрізняються від результатів меншою визначеністю, меншою передбачуваністю, вони не завжди можуть бути вимірними. Саме тому цей критерій є найбільш суб'єктивним, у той же час він надзвичайно важливий, оскільки дає можливість зафіксувати явища, які кількісно не вимірюються.
- *тиражування продуктів інноваційної діяльності* дозволяє оцінити потенційну потребу інноваційного досвіду та можливість його перенесення в інші умови. Показниками цього критерію є узагальненість і

усвідомленість досвіду, виявлення та чіткий опис умов реалізації, зрозумілість представлення досвіду, універсальність технологічних складових.

Відтак, ми розглянули модель оцінки інноваційного потенціалу навчального закладу та технологію її реалізації. Що ж стосується інструментарію оцінки, то бачиться необхідним доповнити основний інструментарій допоміжними методами експертної оцінки. Це можуть бути співбесіди, інтерв'ю, аналіз документів, опитувальники, презентації, інтерв'ю за компетенціями, анкетування тощо [3, 4]. Комплексне використання інструментарію оцінки інноваційного потенціалу школи забезпечить експертів інформацією, яка дозволить ефективно впливати на подальший інноваційний розвиток закладу освіти.

На проміжному та підсумковому етапах інноваційної діяльності важливо здійснювати її самоаналіз [1, 2] задля уникнення розходжень в оцінках експертів і самих учасників, недопущенню завищених вимог до процесу і результатів інноваційної діяльності без урахування конкретних умов.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналіз інноваційного потенціалу загальноосвітнього навчального закладу в режимі експертної оцінки і самооцінки його інноваційної діяльності розглядається як перспективний напрям формування механізмів громадсько-професійної експертизи якості інноваційної освітньої дія-

Розглянута модель оцінки інноваційного потенціалу містить ресурсну, технологічну та результативну складові.

Виділені фактори, критеріальні групи дають можливість оцінити якість інноваційних процесів та перспективи розвитку інноваційної діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі

льності. Розглянута модель оцінки інноваційного потенціалу містить ресурсну, технологічну та результативну складові. Виділені фактори, критеріальні групи дають можливість оцінити якість інноваційних процесів та перспективи розвитку інноваційної діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі.

Подальшого вирішення потребує проблема оцінки фінансування інноваційної освітньої діяльності як процесу матеріально-технічного забез-

печення умов за відсутності або недостатньої сформованості механізмів фінансового стимулювання учасників експериментальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар О.С. Самоаналіз та самооцінка діяльності закладу освіти / О.С.Боднар // Сільська школа України. Спецвипуск: Атестація закладів освіти. – 2006. – № 28. – С.12-39.

2. Гришина І.В. Самооценка школы / Гришина І.В., Курцева Е.Г., Волков В.Н. // Народное образование. – 2010. – № 6. – С. 105–112.

3. Гуменюк В.В. Оцінка потенціалу як фактор управління професійним розвитком керівників ЗНЗ у регіональній системі післядипломної освіти / В.В.Гуменюк // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. – № 6. – С. 86–92.

4. Гуменюк В.В. Експертна оцінка та інноваційний розвиток потенціалу педагогічних працівників у системі науково-методичної роботи / В.В.Гуменюк // Педагогічний досвід як фактор оновлення змісту науково-методичної діяльності в установах і закладах освіти: вектори випереджувального розвитку: тематичний збірник праць / за заг. редакцією В.В.Олійника. – Рівне : ПП Лапсюк, 2012. – С. 22–27.

5. Інноваційний менеджмент / Под ред. Н.К.Моисеева и Ю.П.Аничкина. – Москва : Наука, 2003. – 428 с.

6. Інноваційний потенціал: сучасне становище і перспективи розвитку: монографія / В.Г.Матвейкин и др. – Москва : Издательство „Машиностроение-1“, 2007. – 284 с.

7. Кремень В.Г. Інноваційність і освіта / В.Г.Кремень // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11-13 жовтня 2006 р., Черкаси – Сахнівка. – К. : СПД Богданова А.М., 2007. – 240 с.

8. Кокурин Д.И. Інноваційна діяльність / Д.И.Кокурин. – Москва : Экзамен, 2001. – С.126.

9. Мухамедьяров А.М. Інноваційний менеджмент / А.М.Мухамедьяров. – Москва : Инфра-М, 2008. – 176 с.

10. Ніколаєнко С.М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: монографія / С.М.Ніколаєнко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 419 с.



Вера Гуменюк

Оценка инновационного потенциала школы в контексте экспертизы качества инновационной деятельности

В статье раскрывается сущность этапов экспертизы качества инновационной деятельности общеобразовательного учебного заведения. Анализируется целевое назначение оценки инновационного потенциала на каждом этапе экспертизы качества инновационной деятельности школы. Обосновывается структура модели оценки инновационного потенциала общеобразовательного учебного заведения, которая содержит ресурсную, технологическую и результативную составляющие, выступающие в качестве взаимосвязанных факторов. Выделены параметры и критерии оценки инновационного потенциала школы в соответствии с каждым структурным компонентом модели.

Ключевые слова: инновационная образовательная деятельность, качество инновационной деятельности, инновационный потенциал, экспертиза, оценка, квалиметрия, оценка инновационного потенциала, критерии и методы оценки.



Vira Gumeniuk

Assessment of a school innovative capacity in the context of determination quality of its innovation activity

The article reveals the essence of the stages of examination for quality of innovation activity in a general educational institution. The purpose of assessing an innovative capacity at each stage of examination for quality of a school innovation activity is analyzed. The structure is proved of the model concerning examination for innovative potential of a general educational institution that contains resource, technological, and productive components acting as inter-related factors. Parameters and criteria for evaluating the innovative capacity of the school are identified in accordance with each structural component of the model.

Key words: innovative educational activity, the quality of innovation activity, innovative potential, examination, evaluation, qualimetry, evaluation of innovative potential, criteria and evaluation methods.



УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

ДОШПО – це:

- Національний лідер впровадження освітніх ініціатив Intel®.
- Підвищення кваліфікації та можливість отримати нову освіту.
- «Віртуальна майстерня Петриківського розпису».
- «Електронна школа для дітей з особливими освітніми потребами».
- **Організація та проведення науково-дослідної та експериментальної роботи:** супровід діяльності 315 експериментальних навчальних закладів (з них 56 – на рівні МОН і НАПН, 259 – на рівні області).
- Експеримент за пріоритетною темою „Науково-методичні засади впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес ЗНЗ» (9 закладів на всеукраїнському рівні, 39 – на обласному).
- Підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до вимог світового освітнього простору: 30 дистанційних курсів для директорів, їх заступників, методистів та викладачів з різних предметів; забезпечено реєстрацію 4815 вчителів навчальних закладів області та 115 викладачів інституту.
- «Електронна атестація педагогічних працівників»
(За 2014/2015 н.р. участь у проєкті взяли 817 шкіл та 3998 вчителів).





СОЦІОКУЛЬТУРНА ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ В ОСВІТІ

ТА ЙОГО РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСТСУЧАСНОГО ЗРАЗКА

У статті здійснюється аналіз маркетингового управління в освіті у контексті глобальних трансформаційних процесів постіндустріального зразка. Обґрунтовуються переваги маркетингового управління як ресурсу інноваційного розвитку освітньої царини. Вказується на необхідності застосування маркетингових принципів управління як на рівні освітньої системи загалом, так і на рівні окремих освітніх закладів. Доводиться когерентність маркетингового управління в освіті з головними тенденціями соціокультурного розвитку „суспільства освіти”.

Ключові слова: маркетингове управління, постсучасна освіта, інновації в освіті, глобальна освіта, соціокультурна парадигма.



**Наталія
ЛИТВИНЕНКО**

Заступник начальника департаменту освіти і науки Дніпропетровської ОДА

П о с т а - новка питання.

Основним завданням маркетингового управління у сфері освітньої діяльності є регулювання розвитку та функціонування освіти з метою задоволення не лише повсякденних, а й, передусім, довгострокових потреб суспільства та особистості. Маркетинг в освіті функціонує на основі пріоритетності соціального та культурно-ціннісного регулювання цієї сфери у контексті довгострокової стратегії соціального розвитку. Безпосередньо система маркетингових заходів в освітній сфері загалом, на ринку освітніх послуг зокрема чи

у кожному конкретному освітньому закладі реалізується в межах довгострокової маркетингової стратегії освітньої діяльності, а остання є компонентом глобальних процесів соціокультурного розвитку як країни, так і сучасної цивілізації.

Саме ця система причинно-наслідкових зв'язків маркетингової діяльності у сфері освіти визначає ціннісно-світоглядні засади розвитку сучасної освіти у її соціокультурному контексті як основного системотворюючого фактору маркетингового управління, що детермінує всю систему цілепокладання, структуру та функції цього соціального феномену. При цьому слід мати на увазі, що система ціннісних орієнтирів освіти на постсучасному етапі її

розвитку не лише детермінує специфіку глобальних трансформаційних процесів освіти, а й узгоджує освітній розвиток із загальними соціокультурними процесами становлення інформаційного суспільства. Таким чином, постсучасна система цінностей освітньої діяльності повністю визначає соціокультурну спрямованість теоретико-методологічного та стратегічного компонентів маркетингового управління, а на їх основі – і маркетингові тактики у сфері освіти.

Стан дослідження проблеми.

Маркетингове управління в освіті досліджується у роботах С.Борисової, Б.Братаніча, І.Доніної, Ю.Кирилліної та інших вітчизняних і зарубіжних фахівців. Є загально визнаною роль освітнього маркетингу в адаптації системи освіти до ринкових реалій сучасного суспільства. Однак його вплив на процес становлення постсучасних освітніх практик є мало дослідженою проблемою.

Мета дослідження. Визначення соціокультурного контексту ролі освітнього маркетингу у змістовній трансформації освітньої діяльності постсучасного зразка.

Вклад основного матеріалу. Виникнення нових соціокультурних реалій, пов'язаних зі становленням інформаційного суспільства, формулює для освіти та освітнього управління нову систему ціннісних пріоритетів, на основі яких визначаються і нові цілі освітньої діяльності та управління нею у XXI столітті:

- здійснення переоцінки етичного і культурного значення освіти в плані надання кожній людині здатності сприйняти індивідуальність іншої, а також цілісного розуміння світу у всій його хаотичній динаміці;
- формування системи освіти як постійного соціокультурного середовища діяльності людей, інтегруючої складової соціального простору життєдіяльності індивіда протягом всього життя („неперервна освіта”);
- гуманоцентрична переорієнтація

соціальної життєдіяльності у напрямку забезпечення сприятливих умов для соціалізації та саморозвитку особистості („суспільство, яке виховує”);

- формування діалогічної парадигми освітньої діяльності;
- розвиток неформальних комунікативних та когнітивних здібностей людей щодо суспільства, природи, людини („розуміння” людей та світу в цілому).

На нашу думку, в основі соціокультурної детермінованості маркетингового управління в освіті XXI ст. знаходяться процеси, які визначаються у якості глобалізаційних. Дослідники пов'язують зі становленням глобальної системи соціальних відношень принципів зміни в структурі соціальної життєдіяльності та виробництва. На перший план виходять ті їх компоненти, які складають інформаційно-освітню та управлінську основу інформаційного суспільства. Глобалізаційні процеси надають нових ознак традиційним формам діяльності у всіх сферах життя суспільства. У цьому контексті зрозуміло, що глобального характеру набуває як освітня, так і маркетингова діяльність, про що свідчить поява таких концептів, як „глобальна освіта” та „глобальний маркетинг”. Спільним для формування як глобального маркетингу, так і глобальної освіти є соціокультурний аспект задоволення потреб людей в умовах глобального суспільства.

У системно-соціокультурному відношенні маркетингове управління конституюється як забезпечення функціонування маркетингу та розвитку освіти у глобальному суспільстві. Формування єдиної системи ціннісних орієнтирів освітньої діяльності – лише один з аспектів впливу маркетингового управління на функціонування глобального освітнього простору. Не менше значення має й те, що маркетинг у глобальній освіті сприяє її збагаченню за рахунок адаптації до національних систем цінностей та артикуляції національних

потреб у сфері глобальної освіти. Маркетингове управління в освіті у своєму глобальному вимірі сприяє культурному збагаченню та диверсифікації освітньої діяльності на всіх рівнях, адаптуючи глобальні освітні стандарти до потреб національних споживачів освітніх послуг і узгоджуючи різноманітні системи цінностей.

Соціокультурна детермінованість маркетингового управління в освіті визначається передусім тим, що освітня сфера є областю соціальної діяльності, де формуються та конституюються як реальні соціальні детермінанти культурні потреби, смислоттєві орієнтири діяльності, базові цінності усіх суб'єктів глобального суспільства. Маркетингове управління в освіті створює механізми взаємозв'язку між процесом формування цих глобальних соціокультурних цінностей засобами освіти та системами життєдіяльності глобального суспільства в економічній, політичній та інших сферах. До основних пріоритетів освіти як цілей маркетингового управління і одночасно як соціокультурної детермінанти становлення та розвитку глобального суспільства дослідники відносять цілий спектр цілей глобальної освіти: критичне мислення, навички ефективного спілкування, розуміння та знання інших культур, вміння самостійно вирішувати проблемні ситуації, гуманістичне світобачення та екологоцентричні форми діяльності, вміння враховувати інтереси тощо [3, с.13–15].

Основним лейтмотивом філософії глобальної освіти є створення передумов для взаємодії та синтезу різноманітних культур, систем цінностей, моделей соціальної діяльності на базі визнання пріоритетів гуманізму, принципів виживання суспільства в умовах загострення глобальних проблем та поєднання культурного різноманіття зі стандартизуючим впливом інформаційних технологій. Саме у цьому вигляді освіта і є об'єктом маркетингової діяльності щодо регулювання соціокультурних засад функ-

ціонування та розвитку глобального суспільства.

Виходячи з цього, є всі підстави визнавати за глобальним маркетинговим управлінням цілком визначені освітньо-культурні функції. Безпосередньо результат їх реалізації проявляється як у приєднанні національних освітніх систем до глобального освітнього простору, так і в зростанні освітньо-культурного рівня національних споживачів у процесі інтеграції до глобальних споживачьких стандартів. І в першому, і в другому випадку спостерігається значний ефект зростання освітнього потенціалу спільнот, що стають складовою глобального суспільства.

Проте більш суттєвим освітньо-культурним результатом глобального маркетингового управління в сучасному інформаційному суспільстві є впровадження глобальної мережної форми соціокультурної взаємодії соціальних суб'єктів. Процеси глобалізації призводять до системних змін у соціокультурній комунікаційній структурі, супроводжуючи становлення системи відносин у вигляді всеохоплюючих мереж виходом на перший план управління стратегічного маркетингу і зверненням пріоритетної уваги на створення та підтримку соціальних цінностей.

У сфері освіти формування маркетингового управління на основі використання інформаційних мереж проявляється, передусім, у двох процесах. По-перше, це розвиток Інтернет-освіти у глобальних масштабах з використанням нових комп'ютерних технологій навчання та комунікації он-лайн спільнот. Освіта з використанням Інтернету має численні переваги саме у сфері неформального навчання та становлення багатоланцюгової системи зв'язків суб'єктів ринку освітніх послуг. Формування глобального освітнього простору формується в першу чергу як Інтернет-освіта та мережі освітніх зв'язків професійних он-лайн співтовариств в Інтернет-просторі.

По-друге, це формування інноваційних форм внутрішньо національ-

ної та міжнародної кооперації в освітній сфері поміж найрізноманітніших суб'єктів освітньої діяльності національного та міжнародно-інституційного рівня. В умовах маркетингового управління глобальними освітніми мережами значно інтенсифікуються процеси гнучкої взаємодії окремих національних суб'єктів освітнього ринку, суб'єктів національного, відомчого, регіонального управління освітою, міжнародних освітніх організацій та об'єднань, міжнародних інституцій освітнього характеру. Ця взаємодія стимулює не лише формування єдиного освітнього простору мережного характеру на регіональному, національному та глобальному рівні, а й сприяє подальшій диверсифікації освітньої діяльності та внутрішньо національного і міжнародного поділу праці в освітній сфері.

Слід сказати, що суттєвим фактором соціокультурної детермінації становлення маркетингового управління в освіті стали проблеми, пов'язані з неефективністю традиційних методів організації освітньої діяльності в умовах глобального суспільства. Вхідження освітньої системи в глобальний ринок призвело до появи негативних проблем, головною з яких стала невідповідність кількості і якості підготовки людей у межах освітньої системи вимогам сучасного суспільства та ринку праці. Фахівці відзначають слабку адаптацію системи освіти до реалій сучасної глобальної економіки і, як результат, повну розбалансованість очікувань роботодавців, працівників та стандартів, на які орієнтуються освітні заклади. Відсутність системного маркетингового управління призводить до того, що, з одного боку, стандарти, сформовані на державному рівні, не відповідають сучасним професійним вимогам, а з іншого боку, роботодавці не можуть об'єктивно оцінити необхідний обсяг знань та компетенцій, необхідний для спеціалістів тих чи інших напрямів. Серйозними проблемами залишаються відставання матеріально-технічного забезпечення

навчальних процесів від вимог глобальної економіки, невідповідність системи безперервної освіти темпам оновлення вимог до спеціалістів, невідповідність соціального статусу педагогів ролі системи освіти в глобальній економіці тощо.

В Україні та інших державах, що здійснюють процеси модернізації, вказані вище фактори доповнюються низкою додаткових негативних тенденцій, які пов'язані з перебудовою суспільних відносин, через адаптацію до сучасних вимог ринкового суспільства (модернізацію). Поєднання модернізаційних процесів з інтеграцією до глобального суспільства в умовах відсутності маркетингового управління в освіті несе загрозу реальної втрати інтелектуально-кадрового потенціалу для країни. Як вказує дослідниця Ю.Кирилліна, „поява нових ідеалів у стилі життя, соціальному і кваліфікаційному становищі та виникнення професійної дезорієнтації майбутніх абітурієнтів — у комбінації з відсутністю системи розподілу випускників вишів, зтяжним процесом стагнації в окремих галузях промисловості, із платоспроможним попитом населення, що знижується, з міжнаціональною і кримінальною ситуаціями, що погіршуються, — може привести через кілька років до „кадрового голоду” як у сфері матеріального виробництва, так і у сфері послуг” [5, с. 26].

Основна причина вказаних проблем полягає в тому, що ключові методи управління у сфері освіти, що визначають, в остаточному підсумку, її якість, у процесі входження системи освіти до глобального суспільства істотних змін не зазнали. Найбільші проблеми виникають у зв'язку з відсутністю корпоративної культури маркетингового характеру як єдиної системи цінностей і принципів для працівників освітньої сфери, низьким рівнем мотивації до управлінських інновацій виробників освітніх послуг; слабкою ринковою орієнтацією освітніх закладів та загалом системи освіти, обумовленою відсутністю

або формальним характером використання маркетингових технологій управління; перевагою формально-процесуальних (а не ринково-результативних) критеріїв оцінки якості освіти й освітніх послуг, у той час як соціальні реалії вимагають, щоб вагомими стали критерії, що відображають результат навчання [4].

Саме глобальний ринок створює ситуацію, коли мають бути у межах маркетингового управління поєднані соціоцентричні та комерційні аспекти освітньої діяльності. „Традиційно основною метою комерційної організації вважається одержання прибутку, некомерційної — досягнення соціальних ефектів. Однак у сучасних умовах для довгострокового успіху на ринку ці цілі повинні бути гармонійно взаємопов'язані”, — вказує дослідниця С.Борисова [1, с.31]. Цей взаємозв'язок забезпечує маркетингове управління в освіті. Досягнення соціального ефекту пов'язане з маркетинговою стратегією державного управління у сфері освіти (розробка державних стандартів, фінансова, соціальна й комунікаційна підтримка, у тому числі пропаганда основних принципів „економіки знань”, контроль над якістю освітніх послуг тощо). Успішна інтеграція освіти в ринкове соціокультурне оточення забезпечується маркетинговим управлінням на рівні суб'єктів освітньої діяльності і здійснюється на основі динаміки ринку освітніх послуг, конкурентного середовища, а також зміни в області професійних вимог.

Основною перевагою маркетингового управління в освіті у контексті вимог глобального суспільства є забезпечення адекватності розвитку освіти та суспільства в умовах глобалізації. Вказана синхронізація здійснюється за рахунок того, що найбільш загальним об'єктом маркетингового управління на сьогодні в умовах глобального ринку освітніх послуг є забезпечення якості освіти. Відтак в умовах глобалізації та домінування потреб у якості освіти специфікою удосконалювання управління в освітній галузі повинна стати реалізація маркетингової концепції

управління. Цей процес уже йде, однак найчастіше формально, з вихолощуванням самої суті цієї концепції, оскільки на сьогодні ще немає усвідомлення необхідності активних дій для створення системи маркетингового управління, відбувається просто пасивна адаптація до ринкового оточення. Важливим є також те, що зміни, які відбуваються у системі цінностей і менталітеті освітніх суб'єктів, є далеко неоднозначними з погляду адекватності використання ними маркетингових технологій. Слід також вказати на неоднорідність споживачів освітніх послуг, що обумовлює необхідність диференціації маркетингових рішень. А це важко здійснювати в умовах відсутності маркетингової системи управління освітою.

При впровадженні маркетингового управління в освітню діяльність слід пам'ятати, що: по-перше, впровадження будь-яких інновацій (особливо управлінських), вимагає великих зусиль і витрат, по-друге, віддача від них, як правило, настає не відразу та має довгостроковий характер. Тому становлення маркетингового управління в освіті не може здійснюватися просто як один із стохастичних процесів глобалізації, а вимагає цілеспрямованої діяльності з боку управлінської підсистеми суспільства. Відтак постає проблема цілеспрямованого формування принципів та системи маркетингового управління з використанням потенціалу стихійного впливу суспільства на цей процес. У наукових розвідках вказана проблема розглядається як процес соціоцентричної переорієнтації стихійної маркетингової діяльності у процесі цілеспрямованого впливу з боку соціальних інститутів.

Маркетингове управління в освіті сприймає соціоцентричні цінності як фактор детермінуючого впливу соціокультурного характеру. Проте слід мати на увазі, що освіта як специфічна сфера життєдіяльності значно посилює креативний соціальний потенціал маркетингових механізмів управління завдяки цілому ряду особливостей, які характеризують

освітню сферу як сферу соціальної, а не комерційно-ринкової діяльності. Багато дослідників вважають доцільним виділити найбільш важливі його особливості, передусім пов'язані з ціннісно-діяльними компонентами функціонування маркетингових механізмів управління в освіті, які посилюють соціальну спрямованість останньої у постіндустріальному суспільстві, забезпечуючи її трансформацію на постсучасних засадах [2]. Серед таких особливостей найбільше значення мають наступні:

По-перше, маркетингове управління в освіті має суттєво вищий соціальний потенціал в якості системостворюючого фактора постіндустріального суспільства. У межах останнього як „суспільства знання” інноваційною стратегією вирішення не лише освітніх, а й соціальних проблем є освітнє проектування соціальної діяльності. „Якщо суспільство сьогодні не здатне чітко визначитися відносно освітньої системи, необхідно впіймати тенденції його розвитку і готувати спеціалістів для того, щоб завтра вони змогли самі підтягнути суспільство до рівня свого розвитку”, – вказують у зв'язку з цим дослідники [5, с. 28].

По-друге, маркетингове управління в освіті формується як механізм саморегуляції сфери, яка за своєю природою не є комерційною і відноситься до виробництва соціальних благ. Відповідно освітня діяльність за своєю природою є соціоцентричною і націленою на досягнення соціального ефекту. Маркетингове управління робить цю орі-

єнтацію набагато сильнішою завдяки встановленню детермінаційного зв'язку між освітньою діяльністю та соціальними потребами.

По-третє, соціоцентричний потенціал маркетингового управління посилюється статусом освіти як основного ресурсу розвитку інформаційного суспільства. Освіта являє собою галузь з виробництва духовного та інтелектуального потенціалу, з нарощування „людського капіталу”, з виробництва шляхом проектування цінностей та моделей поведінки нових соціальних відносин, нового життя, прогресу і соціальної перспективи.

По-четверте, маркетингове управління в освіті проявляє себе як соціоцентричний феномен також тим, що є найбільш ефективним механізмом врегулювання дисфункцій в освітній та соціальній сферах, які виникають внаслідок дії стихійних ринкових процесів. Якщо говорити про нашу країну, то мова йде передусім про „комерціалізацію освіти”, яка розглядається як спосіб організації освітньої діяльності виключно заради отримання прибутку.

По-п'яте, соціоцентризм маркетингового управління проявляється у тому, що його використання в управлінні освітньою діяльністю значно підвищує ефективність останньої. За рахунок

„ЯКЩО СУСПІЛЬСТВО СЬОГОДНІ НЕ ЗДАТНЕ ЧІТКО ВИЗНАЧИТИСЯ ВІДНОСНО ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ, НЕОБХІДНО ВПІЙМАТИ ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ І ГОТУВАТИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ЗАВТРА ВОНИ ЗМОГЛИ САМІ ПІДТЯГНУТИ СУСПІЛЬСТВО ДО РІВНЯ СВОГО РОЗВИТКУ”

Ю. Кириліна

цього збільшується соціальний ефект освіти як системоутворюючого фактора постіндустріального суспільства.

Висновки. Таким чином, соціокультурна детермінованість соціоцентричної природи маркетингового управління в освіті визначається як природою маркетингової діяльності в сучасних умовах, так і соціальною спрямованістю функціонування об'єкта маркетингового впливу – системи освіти. При цьому стратегічні соціоцентричні цілі розвитку освіти як складової інформаційного суспільства виступають у якості системоутворюючого фактора, що орга-

нічно погоджує і підпорядковує їм усі складові маркетингового управління в галузі. Основним для визначення соціоцентричної природи маркетингового управління в освіті є розуміння його як механізму поєднання загальносоціальних та приватних інтересів у процесі організації освітньої діяльності, що знаходить свій вираз у забезпеченні позитивних аспектів розвитку освітнього ринку як для конкретної особистості, так і для суспільства загалом. Для особистості це означає збільшення „особистісного капіталу”, що є основою професійного та духовного зростання, а одночасно і максимізація власних здатностей для вирішення своїх особистих та соціальних проблем. Для суспільства це означає підвищення культурної та економічної якості суспільної діяльності, економічної та соціально-політичної активності населення, управлінського та економічного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова С. Г. Маркетинговый подход к управлению качеством вузовского образования / С. Г. Борисова // Практический маркетинг. — 2008. — № 9. — С. 31–36.
2. Братаніч Б. В. Маркетинг в освіті як предмет філософського аналізу : автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10 / Братаніч Б. В. — Київ, 2006. — 35 с.
3. Громовий В. Глобальна освіта й українська школа / В. Громовий // Шлях освіти. — 1998. — №1. — С.13–16.
4. Донина И. А. Маркетинговая компетентность как критерий профессионализма в сфере образования / И. А.Донина, Т. Г. Ширина // Фундаментальные исследования. — 2014. — № 5-4. — С. 844–848.
5. Кириллина Ю. Маркетинг образовательных услуг / Ю. Кириллина // Высшее образование в России. — 2000. — № 5. — С. 26–29.



Наталья Литвиненко

Социокультурная обусловленность маркетингового управления в образовании и его роль в становлении образовательной деятельности постсовременного образца

В статье проводится анализ маркетингового управления в образовании в контексте глобальных трансформационных процессов постиндустриального образца. Обосновываются преимущества маркетингового управления как ресурса инновационного развития образовательной отрасли. Обозначена необходимость применения маркетинговых принципов управления как на уровне образовательной системы в целом, так и на уровне отдельных образовательных учреждений. Доказывается когерентность маркетингового управления в образовании и главных тенденций социокультурного развития „общес-тва образования”.

Ключевые слова: маркетинговое управление, постсовременное образование, инновации в образовании, глобальное образование, социокультурная парадигма.



Natalia Litvinenko

Social and cultural determinacy of marketing management in education and its role in formation of educational activity of post-modern type

Analysis of marketing management in education in context of global transforming processes of post-industrial type is made in the article. Preferences of marketing management are grounded as a resource of innovative development of education's area. It is shown the necessity of using marketing principles of management on the level of educational system as a whole, as well as on the level of separate educational institutions. Coherence is shown of marketing management in education with the main tendencies of social and cultural development of „education society”.

Key words: marketing management, post-modern education, innovations in education, global education, social and cultural paradigm.

МЕТОДОЛОГІЯ СИНЕРГЕТИКИ В УПРАВЛІННІ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ ТА СИСТЕМАМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ



Управління
школою

УДК 113.397.43

У статті проаналізована ступінь всезагальності дії синергетичних законів у відкритих, нелінійних системах різного онтологічного походження та розкривається синергетичний вимір процесу самоорганізації в управлінні освітніми системами та процесами.

Ключові слова: освіта, синергетика, самоорганізація, модель, мова.

Постановка проблеми.

У сучасній освіті широко використовується мова синергетики. Її поширення викликане тим, що саме мова синергетики дозволяє створювати моделі, які виявляють спільність природи різних процесів освіти як процесів самоорганізації. Саме тому важливим є з'ясування специфіки застосування теоретичних підвалин синергетики до управління освітою.

Адже життя за своєю природою об'єктивне, і, скільки б ми не писали „треба”, „повинні”, „не можна”, воно буде минати за своїми об'єктивними законами. Тим самим, саме у житті необхідно шукати ресурси й фактори розвитку. І не протиставляти ці ресурси й фактори між собою, а їх сполучати. Знаходити й використовувати самоорганізаційні (й самоуправлінські) механізми й таким чином зміцнювати синергетичний потенціал управління процесами освіти.

Стан дослідження проблеми. У 1963 році Е. Лоренц запропонував модель конвекції повітря,

описану системою диференціальних рівнянь. Прорахувавши її на комп'ютері, він зіткнувся з несподіваним результатом. Задавши початкові дані з точністю до тисячних (програма ж розраховувала значення до шести значущих цифр), він отримав результат, що значно відрізняється від попереднього. Заслуга Лоренца у тому, що він побачив у цій розбіжності не помилку, а важливий науковий факт. Пізніше він був визначений як явище динамічного хаосу.

Метою статті є розгляд можливостей застосування загальних закономірностей та методології синергетики до моделювання процесів управління інформаційними процесами в освіті.

Виклад основного матеріалу. О.М. Князева у своїх творах використовує терміни „трансдисциплінарність” і „мультидисциплі-



**Андрій
МІРОШНИЧЕНКО**

Доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проєктами Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

нарність". На її думку, „трансдисциплінарність” характеризує такі явища, які йдуть „через” та „крізь” різні освітні дисципліни й виходять „за межі” цих дисциплін. Тобто виходять на більш високий рівень, певний мета-рівень, який незалежний від конкретної освітньої дисципліни. А „міждисциплінарність” означає перенесення методів дослідження з однієї наукової дисципліни в іншу. Побудоване на принципах синергетики управління освітою відповідає потребам всебічного розкриття можливостей самоуправління. Тому, методологія синергетики виступає і як метод управління освітою, і як її зміст.

Відомо, що управління – це нелінійна ситуація діалогу, прямого та зворотного зв'язку. Через управлінську синергетику виявляється можливим з'єднання двох способів розуміння світу – через образ і через число. Всезагальність синергетичних законів спонукає використовувати синергетику для моделювання, аналізу розвитку та трансформації управлінських систем освіти. Синергетика як міжпредметна галузь дозволяє методологічно підсилити цей процес.

Тенденція сучасного світу до накопичення та поновлення знань включає і розвиток іншої тенденції, яка визначає спрямованість на цілісність освіти. Це вимагає розвитку системи управління, яка б забезпечила впровадження інтегративного, синтетичного знання, отриманого на ґрунті міждисциплінарних зв'язків та напрямів, що забезпечать актуалізацію саме процесу цілісності управління освітою.

Розвиток системи управління в цілому можна описати термінами синергетики на основі понять дисипативних структур, використовуючи поняття нелінійності, невірноважності, флуктуаційності, відкритості.

Сучасна система управління освітою зіткнулася з проблемою розриву (який постійно збільшується) між реальним станом управління і його

результатами та аналізом. Як приклад, поява та інтенсивний розвиток комп'ютерних і, особливо, мережевих та хмарних технологій вимагають зміни традиційних підходів до освіти. Нові освітні технології повинні враховувати процеси, які протікають в умовах миттєвих комунікацій і складних інформаційних технологій.

Розвиток обчислювальної техніки і програмного забезпечення можуть зробити істотний вплив на методику та зміст роботи управлінців. По суті справи, аналогом експерименту до останнього часу слугував їх „життєвий” досвід. Доводиться констатувати, що в суспільній свідомості й управлінні ніяк не наступає розрізнення суб'єкта й об'єктів керування, які являють собою мислення, поведінку й діяльність людей, але суттєво різні за характером, напрямком, використаним знанням і ресурсам, одержуваними результатами і споживчою цінністю останніх. Декому з „керуючих” здається, що їх задуми, рішення і будь-які дії автоматично (приклад лінійного мислення) сприймаються керованими об'єктами й відразу приносять бажані плоди та результати. Перед процесом управління завжди стояла спокуса описати не стільки реально існуюче становище, скільки бажаний стан. Існує гранично небезпечно для суспільства, але за спокійливе уявлення, що власне логічні конструкції свідомості знаходять автоматичне адекватне їм втілення у реальному житті.

Прикладом може виступати вербальний аналіз, що оперує довільними категоріями з відповідними результатами. Доречно вказати на недолік такого аналізу, який часто зустрічається. „Людська логіка, яка не користується математичними символами, нерідко заплутується в вербальних визначеннях і робить внаслідок цього помилкові висновки. Розкрити цю помилку за музикою слів коштує величезної праці і нескінченних, часто безплідних, суперечок” [1, с. 30]. Альтернативою та подальшим

вдосконаленням методів управління освітою повинне, на наш погляд, виступити моделювання, яке дозволить проводити експерименти з моделлю об'єкту, а не з самим об'єктом.

Управлінські системи – системи складні, залежні від дуже великого числа змінних. Поведінка таких систем важко піддається формалізації. Поява і широке впровадження комп'ютерів породила ілюзію, що „чим більше ми врахуємо, тим краще”. Провал декількох досліджень, як, наприклад, американського проекту „Біосфера”, показав неспроможність цього підходу [2, с. 79].

Гонитва за все більш точною моделлю призводить до ієрархії усе більш складних математичних побудов, реальна цінність яких не перевершує цінність простих висновків. У результаті математиків звинувачують у тому, що вони отримали саме те, що самі заклали, і що вже знали до того без моделювання.

Перспективнішим виявився синергетичний підхід. На допомогу приходять ідеї синергетики про ієрархію. Виділення параметрів порядку, тобто невеликого числа змінних складної системи, до яких підлаштовуються у процесі розвитку інші параметри, значно спрощує процес дослідження освітньої системи.

Нині накопичений чималий досвід вивчення різних систем з позицій синергетики. З кінця ХХ століття видається багато журналів з нелінійної динаміки: „Прикладна нелінійна динаміка”, „Chaos”, „Physical

Review E”, „Nonlinearity”. Із застосуванням ідей синергетики вже відкриті сценарії переходу від порядку до хаосу у багатьох галузях знання.

Проте спостерігаються тільки одиничні роботи з математичного моделювання управлінських систем освіти.

У цій діяльності використовують спрощені моделі з обмеженим набором базових математичних моделей. Загальновідомо, що в дослідженні різних процесів можна значно просунутися, застосовуючи відносно прості математичні моделі. Досвід продемонстрував, що основні закономірності поведінки дуже складних систем можуть бути вивчені за допомогою відносно простих систем, що включають невелике число змінних. Подальший розвиток цієї ідеї полягає в побудові ієрархії базових моделей для дослідження динаміки складних систем [3]. Роботи в цьому напрямі продемонстрували, що таких базових математичних моделей потрібно небагато [4].

Нині якісне дослідження процесів розвитку стало доступніше завдяки створенню і стрімкому вдосконаленню відповідного програмного забезпечення для персональних комп'ютерів (пакети застосовних програм Matlab, STELLA, Mathematical та ін.). Досліджуючи систему кон-

„ЛЮДСЬКА ЛОГІКА,
ЯКА НЕ КОРИСТУЄТЬСЯ МАТЕМАТИЧНИМИ СИМВОЛАМИ,
НЕРІДКО ЗАПЛУТУЄТЬСЯ В ВЕРБАЛЬНИХ ВИЗНАЧЕННЯХ
І РОБИТЬ ВНАСЛІДОК ЦЬОГО ПОМИЛКОВИ ВИСНОВКИ. РОЗКРИТИ ЦЮ ПОМИЛКУ ЗА МУЗИКОЮ СЛІВ КОШТУЄ ВЕЛИЧЕЗНОЇ ПРАЦІ І НЕСКІНЧЕННИХ, ЧАСТО БЕЗПЛІДНИХ, СУПЕРЕЧОК”

В. Арнольд

кретних диференціальних рівнянь, можна абстрагуватися від змістовного сенсу змінних і використовувати математичний апарат, розроблений видатними математиками. А при інтерпретації отриманих якісних оцінок необхідно знову повернутися до мови змістовних понять для оцінки адекватності зроблених математичних висновків. Прикладами можуть служити моделі багатоступінчастого управління, Мальтуса, Лотки-Вольтера, логістична модель.

Інститут прикладної математики ім. Келдиша в 1994 та 1995 роках провів роботи з моделювання та прогнозування розвитку вищої школи Росії [2]. Модель використовувала три основні змінні, що характеризують стан будь-якого суспільства, а саме: об'єм доступних матеріальних ресурсів, обсяг виробництва, рівень розвитку науки та управління (об'єм інтелектуальних ресурсів). Треба відзначити, що моделі такого класу дають не кількісну, а якісну інформацію, яка може виявитися досить цінною. Результати моделювання можна резюмувати у вигляді очікуваних сценаріїв розвитку суспільства. Одним з висновків такої моделі є твердження про те, що існує граничний рівень фінансування інтелектуальної сфери, і якщо об'єм вкладень виявиться нижче цього рівня, інтелектуальна сфера швидко втрачає здатність відігравати роль ресурсу розвитку суспільства.

Слід пам'ятати, що рецептів побудови доброї моделі не існує. Процес моделювання швидше мистецтво, ніж наука. Увага акцентується на особливостях прогнозування у рамках синергетичного підходу, коли нове формулювання деяких знайомих завдань і проблем може виявитися плідним, зокрема, для освіти.

Проте існують ще й проблеми вимірності параметрів, коректності взаємозв'язків та реалістичності гіпотез. Методи отримання кількісних даних у пов'язаних з людиною науках істотно відрізняються від при-

йомів природничих наук. Об'єктивну інформацію про суб'єктивні чинники доводиться витягати за допомогою аналізу непрямих даних, тестів або опитувань. У такому разі замість строгих формул дослідники намагаються знайти динамічні системи з „подібною поведінкою”. У цьому випадку акцент робиться на якісному описі системи, а не на кількісному. Такий напрям дістав назву м'якого моделювання. Його визначають як мистецтво отримувати надійні висновки з аналізу малонадійних моделей. При цьому залишається відкритим питання про відповідність реальній практиці моделі, яку збудували „під малюнок”.

Крім того, існують наступні проблеми: відсутність стандартних статистичних методів, відповідних програмних пакетів для персональних комп'ютерів, недостатній об'єм даних, неможливість повторних вимірів, великі погрішності. І все ж, кількість досліджень з синергетики значно зросло. У 1995 р. у Швеції пройшла конференція з біфуркацій і хаосу в економічних, соціальних та освітніх системах. Щорічно в США проходить міжнародна конференція „Теорія хаосу в психології і науках про життя” [5]. З 1996 р. діє Московський міжнародний синергетичний форум [6], що об'єднує фахівців найрізноманітніших галузей знання.

Важливою характеристикою синергетики є міждисциплінарність, яка реалізується у два етапи. На першому етапі фахівець з якоїсь конкретної області звертається до ідей синергетики, ці ідеї застосовуються до свого завдання і знаходиться синергетичне рішення. На другому етапі відбувається повернення з отриманим результатом у власну область і доведення вірності та не тривіальності отриманого рішення [7].

На усіх цих етапах застосування обчислювальних методів виступає критерієм науковості. Проте висновки математиків часом здаються надто абстрактними, і, на погляд

необізнаних, не можуть описати реальне багатство існуючих взаємодій. На їх думку, в області суспільних наук математика у кращому разі уміє моделювати лише власні фантазії.

Актуалізація синергетичної методології пов'язана з особливостями сучасної епохи, де нестабільність та мінливість соціального калейдоскопа парадоксальним чином стають мало не найбільш стійкою характеристикою сучасності. Сьогодні у людей почуття впевненості в майбутньому підірване. Синергетичний підхід виглядає багатообіцяючим для людини у світі, що постійно трансформується та змінюється. Треба своєчасно підготувати людей до мінливих умов життя, які суб'єктивно сприймаються як позбавлений внутрішньої логіки хаос. Тому, відзначимо, що погляд на цілі і сутність управління освітою значною мірою змінюється.

ВИСНОВКИ

Застосування філософських аспектів теорії самоорганізації дозволяє дійти висновку, що методологія синергетики може широко використовуватися в моделюванні управління освітою. Самоорганізаційний підхід має значний вплив на розвиток управлінської думки та розуміння освітньої дійсності, на математичне моделювання управління освітою. Аналіз існуючих моделей дозволяє обґрунтувати самоорганізаційні ресурси управління.

Методи ж, пов'язані з моделюванням різних освітніх процесів, при усій їх численності, як і раніше залишаються швидше іграшкою математиків, ніж допомогою в роботі управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд В.И. „Жесткие” и „мягкие” математические модели. / В.И. Арнольд. – Москва : МЦНМО, 2000. – 32 с.
2. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий. – Москва : Наука, 1997. – 285 с.
3. Неймарк Ю.И. Простые математические модели и их роль в постижении мира. [Электронный ресурс] / Ю.И. Неймарк // Режим доступа: <http://www.pereplet.ru/obrazovanie/stsoros/292.html>
4. Архив динамических систем. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.math.rsu.ru/mexmat/kvm/MME/dsarch/index.html>
5. Society for Chaos Theory in Psychology and Life Sciences. [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://www.societyforchaostheory.org/>
6. Московский международный синергетический форум. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.synergetic.ru/>
7. Малинецкий Г.Г., Потапов А.Б. Современные проблемы нелинейной динамики. (Синергетика: от прошлого к будущему). / Г.Г. Малинецкий, А.Б. Потапов. – Москва : Эдиториал УРСС, 2002. – 360 с.
8. Научно - образовательный Интернет-ресурс НИВЦ МГУ по численному анализу. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.srcc.msu.su/num_anal/



Андрей Мирошніченко

Методологія синергетики в управлінні інформаційними процесами і системами

Проанализирована степень всеобщности действия синергетических законов в открытых, нелинейных системах разного онтологического происхождения и раскрывается синергетическое измерение процесса самоорганизации в управлении образовательными системами и процессами.

Ключевые слова: образование, синергетика, самоорганизация, модель, язык.



Andrey Miroshnichenko

Methodology of synergetics is in management informative processes and systems

Analyzed the degree of universality of the laws of the synergies in the open, nonlinear systems of different origin, and the ontological dimension revealed a synergistic process of self-organization in the management educational systems and processes.

Key words: education, synergetics, self-organization, model, language.



РОЛЬ ФУНКЦІЇ МОТИВАЦІЇ

У ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

УДК 371

У статті розглядаються проблеми реалізації функції мотивації у системі роботи керівника загальноосвітнього навчального закладу. Піднімаються проблеми стимулювання творчості педагогічного колективу. Визначено фактори, які впливають на розвиток освітнього простору школи. Виділено основні стимули, які мотивують вчителя до продуктивної діяльності. Визначено методологічні засади функції мотивації. Розкрито сутність поняття „людинознавча компетентність” менеджера освіти та виявлено особливості такого управління.

Ключові слова: система шкільної освіти, шкільний менеджмент, функція мотивації, творчість учителя, управління розвитком творчого потенціалу вчителя, „людинознавча компетентність” менеджера освіти.



**Лілія
ВОЗНЮК**

Доцент кафедри управління загальноосвітніми навчальними закладами Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук

Постановка проблеми у загальному вигляді. Європейський вибір України та нові соціокультурні умови, які

постали перед українською спільнотою, потребують переосмислення і якості шкільної освіти, і організаційних засад в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами. Відповідно до цього зростає роль керівника навчального закладу як ефективного менеджера та сучасного управлінця. Особливо це стосується змін у системі стимулювання вчителя, який має бути готовий до інновацій-

них системних перетворень, які характеризують сучасну шкільну освіту. Тому реалізація функції мотивації стає однією з ключових у діяльності шкільного менеджера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях вітчизняних учених Л.М. Ващенко [3], Л.І. Даниленко [9], Г.В. Єльнікової [5], Л.М. Калініної [6], О.І. Мармази [7], В.В. Химинця [12] проблема реалізації функції керівника школи є однією із пріоритетних. У їхніх працях систематизовано досвід управління педагогічним колективом на засадах системного, аксіологічного та компетентнісного підходів. Це дає змогу роз-

глядати функцію мотивації як одну з пріоритетних в діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. Однак більшість учених змістовий аспект цієї функції пов'язують із соціально-психологічними умовами, які стимулюють учителя. Однак особистісний фактор керівника, його вплив на педагогічний персонал ще недостатньо досліджені у педагогічній теорії та практиці.

Мета дослідження: розкрити особливості реалізації функції мотивації у діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу; виділити основні стимули, що спонукають вчителя до ефективної педагогічної праці.

У сучасних умовах розвитку шкільного менеджменту важливе значення набувають мотиваційно-стимулюючі методи управління. Адже теза: „кадри вирішують усе” – була і залишається актуальною, оскільки тільки вмотивований на продуктивну творчу діяльність учитель може забезпечити високу якість навчально-виховного процесу. Тому для керівника загальноосвітнього навчального закладу реалізація такої управлінської функції як „мотивація” є також однією з ключових.

Як же правильно здійснювати функцію мотивації та професійно спрямувати вчителя на творчу самореалізацію?

У теорії соціального управління поняття „мотивація” розглядається як змістовне наповнення мотиваційної сфери особистості і як сукупність внутрішніх спонукань, найбільш важливих і характерних мотивів діяльності та поведінки людини [3,7,9]. Методологічні засади цієї управлінської функції розглядає теорія мотивації. Зокрема, мова йде про три погляди на управління людським ресурсом. Так, теорія „Х”, розглядає людину як особу, що уникає відповідальності, тому її роботу треба постійно перевіряти і контролювати (авторитарний стиль управління). Провідна ідея теорії „У”, полягає у поглядах на людину як особу, що прагне добре виконувати роботу, якщо вона достатньо задовольняє потреби людини

(демократичний стиль управління). І сучасна теорія „Z”, базується на формуванні спільних етичних цінностей як основи корпоративної культури організації (гуманістичний стиль). Звідси і нове поняття „людинознавча компетентність” менеджера освіти, що полягає у здатності керівника ефективно управляти педагогічним колективом. До суттєвих складових людинознавчої компетентності вчені відносять: ефективне спілкування, мотивацію, здатність створювати команду, навчатися та саморозвиватися, підтримувати творчість та ініціативи, забезпечувати можливість зростання членів педагогічного колективу [13]. У науковий обіг поняття „людинознавча компетентність менеджера освіти” введено російським дослідником В.М. Шепелем [13]. Автор зауважує, якщо термін „компетентність” охоплює наявність знань, досвіду та умінь, які необхідні для професійного виконання посадових повноважень, то поняття „людинознавча компетентність” набагато ширше. Воно більше характеризує теоретико-прикладну підготовку менеджера до використання систематизованих та адаптованих до управлінської діяльності знань. Діапазон користі людинознавчої компетентності, на думку автора, визначається й тим, що завдяки їй можлива повноцінна самореалізація менеджером своїх особистісно-ділових якостей та досягнення найкращих професійних результатів. Відповідно до цього основу людинознавчої компетентності складають уміння працювати з людьми, добре розбиратися у формальних і неформальних відносинах, створювати позитивний морально-психологічний клімат, поважати людську особистість.

Уміння створювати команду також сприяє розвитку лідерства. Серед важливих факторів створення команди виділяють: наявність у претендентів стійких життєвих принципів, орієнтації на успіх, позитивного мислення, здатності відшукувати однодумців. На нашу думку, у роботі з педагогічним колективом слід також дотримуватися відомих правил: зрозумій вчителя, до-

віряй вчителю, підтримай вчителя. А для цього необхідно знати, що з людиною відбувається; знати її потенційні можливості; знати, що людину цікавить у роботі: чи тільки оплата за години, чи й відповідальність за результати педагогічної праці. На перший погляд такий підхід здається досить складним, адже, хто постійно буде відслідковувати мотиваційний характер педагогічної діяльності, але сучасні теорії мотивації та лідерства якраз і будуються на засадах глибокого знання мотивацій до здійснення професійної діяльності.

Російський дослідник теорії внутрішкільного управління О.М. Моїсеев визначає мотивацію як систему конкретних мотивів, які спонукають людину, наприклад учня чи вчителя, до здійснення конкретних дій у тій чи іншій ситуації. Якщо розглядати мотивацію як вид управлінської діяльності, то мова йде про цілеспрямовані стимулюючі та мотивуючі дії суб'єктів внутрішкільного управління, які спрямовано на формування та розвиток бажаної мотивації трудової поведінки персоналу школи та навчальної мотивації школярів. Успішність дій керівника щодо реалізації функції мотивації, на думку вченого, визначається його здатністю впливати у необхідному напрямку на внутрішні мотиви діяльності та поведінки суб'єктів навчально-виховного процесу. Отже, мова йде про ефективність методів стимулювання педагогічного персоналу.

На думку вчених, для успішної реалізації функції мотивації необхідно враховувати фактори, які складають основу розвитку педагогічного персоналу. Серед них:

- Інноваційне спрямування розвитку освітнього середовища школи.
- Сприятливі комунікації.
- Ефективна система стимулів.
- Людинознавча компетентність менеджера освіти.
- Розширення об'єктів внутрішкільного управління, які спрямовані на стимулювання вчителів (управління професійним розвитком педагога; управління рефлексивною діяльністю вчителів, управління

комунікативними зв'язками в колективі, управління інноваційними процесами тощо).

На посилення ролі функцій мотивації та стимулювання в сучасній школі звертає увагу О. І. Мармаза [7]. Дослідник вважає, що надання внутрішкільному менеджменту координаційного та мотиваційного характеру стає основою для посилення його розвивальних можливостей, а докорінна зміна функціонального складу, формує „нову філософію школи”, що полягає у зміні поглядів на свою роль та місце у процесі управління. Отже, керівник має бути „соціальним архітектором”, який об'єднує волю окремих вчителів в єдину педагогічну волю колективу. Цю думку підтримують і вітчизняні вчені, які виділяють функцію мотивації як одну з провідних у системі внутрішкільного управління [5].

Що ж спонукає вчителя до продуктивної педагогічної діяльності? Вивчення цього питання теоретиками і практиками свідчить, що насамперед – це задоволення потреб у особистісному та професійному зростанні, причетність до прийняття важливих управлінських рішень, збільшення можливості вибору форм та методів навчання.

Отже, можна виділити основні стимули, що мотивують вчителя на продуктивну діяльність:

- забезпечення сприятливих комфортних умов для здійснення педагогічної діяльності як кожного вчителя зокрема, так і педагогічного колективу в цілому;
- створення ситуації успіху, підтримка ініціатив учителя;
- запровадження ефективної системи випереджального навчання педагогічних працівників;
- оптимізація процесів самоосвіти (автодидактики) вчителя.

Сюди ж можна віднести розширення сфери контактів між учасниками педагогічного процесу, удосконалення системи внутрішкільної науково-методичної роботи та залучення вчителя до науково-дослідної, пошукової діяльності.

Аналіз наукових джерел перекоонує, що важливу роль у стимулю-

ванні вчителя до творчої педагогічної діяльності відіграє внутрішкільна методична робота. Це багатофункціональний напрям забезпечуючої системи навчального закладу, що пов'язаний з вирішенням завдань кадрового, концептуального, програмно-методичного забезпечення життєдіяльності школи та освітнього процесу. Внутрішкільну методичну роботу визначають і як цілісну, засновану на досягненнях сучасної науки та інноваційного педагогічного досвіду та на конкретному аналізі навчально-виховного процесу; систему взаємопов'язаних заходів, дій, що спрямовані на всебічне підвищення кваліфікації та професійної компетентності педагогічних працівників [10]. Дієвими формами такої діяльності є педагогічні дискусії, наприклад: „Який учитель потрібен сучасній школі?“, „Які зміни необхідно здійснити у школі, щоб підвищити ефективність навчально-виховного процесу?“ тощо. Отже, цілеспрямованість такої діяльності також є одним зі стимулів результативності педагогічної діяльності.

Зазначимо, що основними показниками рівня реалізації функції мотивації є рівень професійного зростання вчителя, його самодостатність, творча активність, участь у шкільному житті.

Суттєве значення у розвитку мотивації вчителя до творчої діяльності, на думку багатьох учених, має оцінка його роботи. Із цієї точки зору слід зауважити, що оцінка стимулюватиме вчителя, якщо вона достатньо аргументована, тактовна і виносить з урахуванням можливостей кожного педагога. При цьому необхідно наголосити, що така оцінка не повинна носити тільки суб'єктивний характер, а має враховувати думки й інших суб'єктів внутрішкільного управління. Така практика, на думку вчених, стимулює діяльність учителя, заохочує його до творчої праці, сприяє згуртуванню колективу. Окрім того, одним із потужних стимуляторів у системі внутрішкільного контролю є збільшення питомої ваги самоконтролю та самооцінки вчителя. До основних технологій в оцінці діяльності вчи-

теля в сучасній школі відносять: атестацію, творчий звіт (як варіант – захист творчих проектів), апробацію, співбесіду, спостереження, експертну оцінку, громадський контроль.

Звертаємо увагу на рекомендації сучасної педагогічної науки щодо оцінки діяльності вчителя:

- Оцінюється діяльність в цілому без упередження та завищення вимог (реалізація освітніх стандартів, кваліфікаційні рівні, функціональна ефективність педагогічного персоналу). Запорукою успіху у цьому контексті є відмова від стійких авторитарних суджень.
- Звертається увага не тільки на мінімальні, а й на максимальні результати в діяльності вчителя.
- Не зосереджуватися тільки на окремих випадках в оцінці діяльності вчителя (якщо вони не пов'язані з професійною етикою).
- Оцінювати роботу відповідно до цілей шкільної організації.

В умовах, коли сучасна школа переживає складний період трансформації змісту освіти, дуже слухними не тільки для керівників шкіл, а й для усіх освітян, стануть думки відомого гуманіста ХХ століття Василя Сухомлинського та його послідовника гуманіста ХХІ століття Шалви Амонашвілі про роль педагогічної професії та завдання керівника школи щодо розвитку вчителя:

Ви – директор школи, ви – не тільки вчитель учителів і головний вихователь, а й, образно кажучи, диригент того незвичайного оркестру, який грає на найтонших інструментах – людських душах. Ваше завдання – уміти слухати і чути кожного музиканта – вчителя, вихователя, класного керівника. Бачити і чути серцем, що залишає в душах своїх вихованців кожний педагог (В. О. Сухомлинський).

Від самого учителя залежить створення власної особистості, тому що він Учитель (Ш. Амонашвілі).

Учитель реформує школу, він же її і деформує... оновлюється вчитель – значить, оновлюється і школа (Ш. Амонашвілі).

Висновки. Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що реалізація функції мотивації є важливим показником ефективності внутрішнього управління. Адже позитивні зміни у сучасній школі можливі лише за наявності компетентного керівника, який добре розуміє, що оновлення шкільної освіти потребує перш за все готовності вчителя до таких змін.

Перспективи подальших наукових досліджень. Роль керівника навчального закладу в оновленні сучасної шкільної освіти становить одну з ключових проблем в реформуванні

загальної середньої освіти. Тому пошук шляхів оптимізації управлінської праці, запровадження нових підходів до керівництва школою є важливим для сучасної педагогічної науки. На нашу думку, досить ефективним буде дослідження взаємовпливу теорії соціального управління з педагогічними теоріями, актуальними будуть дослідження теорії лідерства в сучасній шкільній освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. МЫ СЛИ. – Днепропетровск: ЗАО „Радегаст–Сервис”: Издательский дом „Андрей” 2008. – 208 с.
2. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті [Електронний ресурс] / І.Д. Бех. Режим доступу: <http://www.ipv.org.ua/component/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>. – Назва з екрану.
3. Вашенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. – Київ: Видавниче об'єднання „Тираж”, 2005. – 380 с. – ISBN 966-7766-34-9.
4. Голова Н.І. Розвиток творчості педагогів в умовах модернізації освіти. – Режим доступу до документа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_3/11gnizo.pdf
5. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність. – Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
6. Калініна Л.М. Професіограма українського директора школи: моделювання управлінської діяльності директора школи / Л.М. Калініна // Директор школи. – 2001. – № 3. – С. 13–15.
7. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління. – Харків: Видав. Гр. „Основа”, 2005. – 176 с.
8. Максимюк С.П. Учитель як творець педагогічного процесу. / С.П. Максимюк – Режим доступу до документа: http://pidruchniki.ws/12090613/pedagogika/uchitel_tvorets_pedagogichnogo_protsezu
9. Підготовка керівника середнього закладу освіти: навч. посібник / за ред. Л.І. Даниленко. – Київ: Міленіум, 2004. – 272 с.
10. Пометун О., Середняк Л., Сушенко І., Янушевич О. Управління школою, що змінюється. Порадник сучасного директора. – Тернопіль: Видавництво „Астон”, 2005. – 192 с.
11. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. / В.О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1988. – 284 с.
12. Химинець В.В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку учителя [Електронний ресурс] / В.В.Химинець. – Режим доступу: <http://www.zakipiro.org.ua/233-2010-08-25-07-10-49/>. – Назва з екрану.
13. Шепель В.М. Человеческая компетентность менеджера. Управленческая антропология. / В.М. Шепель. – Москва: Народное образование, 1999. – 432 с.
14. Ягупов В.В. Педагогіка – Педагогічна творчість. – Режим доступу до документа: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=111



Лидия Вознюк

Роль функции мотивации в деятельности руководителя общеобразовательного учебного заведения

В статье рассматриваются проблемы реализации функции мотивации в системе работы руководителя общеобразовательного учебного заведения. Поднимаются проблемы стимулирования творчества педагогического коллектива. Определены факторы, влияющие на развитие образовательного пространства школы. Выделены основные стимулы, мотивирующие учителя к продуктивной деятельности. Определены методологические основы функции мотивации. Раскрыто сущность понятия „человеческая компетентность” менеджера образования и выявлены особенности такого управления.

Ключевые слова: система школьного образования, школьный менеджмент, функция мотивации, творчество учителя, управление развитием творческого потенциала учителя, „человеческая компетентность” менеджера образования.



Lydia Voznyuk

The role of motivation of business manager in general educational institutions

The article examines the problems of the realization of a function of motivation in the system of activity of manager of a secondary school. The certain factors are influence on the development of educational space of school. The problems of stimulation of creative work, in a pedagogical collective body group are discussed raised. Basic stimuli which motives a teacher to productive activity. Methodological bases of function of motivation. The essence of the notion „human right management” the manager of education and the features of such management are exposed.

Key words: system of school education, education management, function of motivation, problems of education, quality of education, creative of teacher, management development of creative potential of teacher, „human right management” the manager of education.

ОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР МЕДІА-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ



Управління
школою

Стаття присвячена розгляду медіа-освітнього простору як об'єкта управління. Вказується на набутті освітнім простором характеристик віртуальності, мережності, медіальності у контексті процесів інформатизації як суспільства, так і освітньої сфери. Обґрунтовується необхідність цілеспрямованого управління вказаними процесами з огляду на те, що саме вони визначають фундаментальні зміни освітньої діяльності. Доводиться екзистенціальний характер вказаних змін з урахуванням того, що медіа-освітній простір є простором буття людини.

УДК 37.018.43:004

Ключові слова: управління в освіті, медіа-освітній простір, буття, соціалізація, особистість, духовність.

Постановка проблеми. В умовах інформаційного суспільства якісно змінюється саме поняття освітнього простору, його зміст, роль, структура. Одним із пріоритетних завдань функціонуючих соціальних інститутів, у тому числі інституту освіти, стає формування і розвиток людини як основного ресурсу суспільства. Це завдання визначає нові характеристики самого освітнього простору системного характеру, а також цілі управління освітою. На сьогодні метою освіти є сама людина, забезпечення становлення цілісної та самоусвідомлюючої особистості у процесі її соціалізації. Основний соціальний запит освітньої діяльності зорієнтований на цілісну особистість, людину-творця. Відбувається системна адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості та забез-

печення можливостей її саморозкриття. Сам освітній простір орієнтується на активне освоєння особистістю способів пізнавальної діяльності, які можуть забезпечити її укорінення в імовірнісному хаосі інформаційних структур, для нього є характерним активне використання інноваційних інформаційних і медіа-комунікаційних технологій. Принципово у відповідності зі змінами у медіа-просторі змінюються і характеристики самих учасників освітнього процесу, форм і змісту їх діяльності, моделей їх взаємодії, принципів управління.



**Наталія
ГІРЛИНА**

Провідний фахівець
Дніпропетровського
обласного інституту
післядипломної
педагогічної освіти,
здобувач канди-
датського ступеня
ДІППО

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2015

Управління освітою покликане забезпечити розвиток здатностей людини як соціальної істоти і її саморозвиток як особистості.

Стан дослідження проблеми.

Медіа-освітній простір як буттєвий простір людини досліджується у роботах Г.Берулави, Г.Водяненко, В.Кіхтан, В.Тестова та інших зарубіжних і вітчизняних фахівців. Загалом існує консенсус щодо розуміння значущості інформаційних процесів у трансформації середовища соціалізації та буття людини. Однак управлінський аспект становлення медіа-освітнього простору залишається мало дослідженою проблемою.

Мета дослідження. Визначення онтологічного виміру медіа-простору як об'єкта управління.

Виклад основного матеріалу. З управлінського погляду освітній простір можна розглядати як простір включеності суб'єкта не лише у соціальний простір, а й у медіа-простір як його репрезентацію в інформаційному суспільстві, яка представляє собою середовище системних реальних взаємодій людини з медіа-реальністю. Простір освіти окремої людини представляє собою базисний „будівельний матеріал” для створення усіх інших просторових медіа-формувань. Адже відповідно до сучасного значення контексту, ми розглядаємо саме освіту як спосіб саморозвитку людини, її входження у сучасну медіакультуру, у світ, у сферу спілкування та взаємодії з іншими людьми, опосередковану електронними медіа. Як вказує дослідник Г.Водяненко, сьогодні освіта людини „стає способом створення свого образу, своєї особистості”, і основною специфікою цього процесу є його протікання у медіа-середовищі [2, с.138].

З управлінського погляду освіта є, по суті, керована ззовні самоосвіта, що забезпечує становлення й оформлення образу бажаного майбутнього у процесі освоєння людиною медіа-освітнього середовища, яке представляє собою систему освітніх умов, включаючи просторово-предметні

умови, систему міжособистісних взаємин між суб'єктами освітнього процесу і простір різноманітних видів діяльностей в умовах становлення електронних медіа. Для реалізації закладеного у медіа-освітнє середовище потенціалу потрібно організувати за допомогою управлінського впливу взаємодію людини із цим середовищем.

Зміст медіа-простору відіграє активну роль в освіті людини, у цілеспрямованій побудові нею „свого образу”. При цьому в якості ключового фактора управління розглядається діяльність самого суб'єкта освітньої діяльності, його внутрішнє зростання і розвиток, обумовлені діяльністю у системі медіа-комунікацій. Для освітньої діяльності у медіа-просторі виключне значення має вибудовування особистістю власного (індивідуалізованого) змісту освіти, а не просто засвоєння останнього, оскільки неформалізована інформація медіа-простору може виявитися незатребуваною і не здатною відіграти свою розвиваючу роль, якщо у людини немає відповідної мотивації і значимих (тобто таких, що мають зміст) особисто для неї освітніх процесів. Таким чином, освоєння медіа-освітнього середовища людиною як результат управлінського впливу означає його осмислення, тобто виявлення відносин між ним і складовими цього середовища, і вибір із усього спектра існуючих способів і можливостей перетворення себе і дійсності того, який є необхідний саме цій людині, тобто установа свого власного ставлення до об'єктів медіа-освітнього середовища. Саме у цьому процесі становлення особистісних відносин та створення зв'язків і формується специфічний медіа-простір людини як результат взаємодії зростаючої людини з освітніми ресурсами медіа-простору.

Просування людини у просторі освіти (зміни, що впливають на прояви і структури цього простору) відбувається шляхом додавання до освоєних раніше все нових способів

взаємодії з медіа-освітнім середовищем. При цьому йде не просте підсумовування, нагромадження способів (як збільшення їх кількості), а відбувається процес переробки вхідної інформації, її осмислення й присвоєння, що стимулює появу нових відносин, установлення інших взаємозв'язків, які викликають модифікацію всієї структури й зміну якості медіа-освітнього простору людини.

На сьогодні достатньо дискусійним є питання про освітній медіа-простір як простір соціалізації особистості та способи управління цим процесом. В основі проблеми знаходиться неоднозначна інтерпретація медіа як інструментів соціалізації в силу того, що в комунікаційних процесах соціальна інформація по-різному впливає на соціалізацію особистості. Загальноприйнято, що потрібно виділяти базову структурну інформацію, яка освоюється індивідом на ранній стадії соціалізації за допомогою традиційних видів міжособистісного спілкування в родині, школі, малій групі і становить своєрідне ядро структури особистості: переконання, установки, цінності. Надалі стійку орієнтацію людини у суспільстві забезпечує фундаментальна інформація, яка прилучає особистість до професії, науки, мистецтва. Така інформація надходить переважно каналами спеціальної комунікації і формує її знання та інтереси більш актуального характеру.

Це ставить проблему соціальних мереж як об'єкта управлінського впливу в освітньому процесі. Саме в них, головним чином, і реалізується соціалізуючий потенціал впливу на особистість. Комп'ютерні мережі та електронні технології розширили арсенал вільного спілкування. „Протягом тисячоріч історії люди могли вільно спілкуватися тільки в родині, дружніх компаніях, невеликих поселеннях. Засоби масової інформації, що з'явилися близько 200 років тому ... радикально змінили уявлення про світ, але практично не розширили зону, власне, вільної комунікації, що

задовольняє більш тісні і різноманітні комунікативні зв'язки. Це зробили комп'ютерні мережі” [3, с. 47].

„Піонерам” Інтернету мережне суспільство уявлялося як єдине співтовариство. Але сьогодні в Інтернеті існує безліч співтовариств, які поєднують людей із найрізноманітнішими інтересами. „Колишні підходи до мас-медіа визначали засоби масової інформації в кордонах національної держави, по території співпадаючих з поширенням того або іншого видання ... Ідентичність і згуртованість найчастіше описувалася у термінах географії. ... Нові медіа відрізняються тим, що вони не прив'язані географічно, і в такий спосіб дають людині нові можливості для створення індивідуальності і формування співтовариства. Головні питання самовизначення більше не залежать від попередніх соціальних відносин або колишньої ідентифікації” [5, с. 133].

Таким чином, можна стверджувати, що в умовах наявності глобального медіа-простору і сильно стратифікованого суспільства фундаментальна інформація, що відіграє вирішальну роль у соціалізації особистості і залучає її до професії, науки, мистецтва, формує її знання цінності та інтереси, формується на перетині розвитку системи освіти та електронних мас-медіа, що дає підстави визначити саме медіа-освітній простір основним середовищем соціалізації особистості в епоху інтернет-медіа і відповідно об'єктом управління освітою у мережному суспільстві.

З управлінської позиції медіа-освітній простір — це поле взаємодії, навколишнє середовище, що визначає свободу вибору для суб'єкта і можливість самоосвіти, суб'єктно обумовлену вибірковість взаємодії між середовищем і людиною. У такому контексті проблема буття людини в освітньому медіа-просторі — це не тільки проблема змісту останнього, але й проблема організації, яка забезпечувала б суб'єктне здійснення індивідуальності людини, її сутнісних властивостей, визначаючи можли-

вість їх самостановлення, самореалізації, тобто суто управлінська проблема. Медіа-освітнє середовище має існувати як певне поле можливостей, досить широке для забезпечення вибору суб'єктом різних змістовних і процесуальних умов його становлення як соціальної істоти та суб'єкта діяльності, а проблема організації освітнього процесу в умовах медіа-простору може бути вирішена як результат дослідження суб'єктивних складових такого вибору.

Оскільки людина — система трансцендентальна, тобто однією з основних системних її властивостей є здатність до розвитку, здатність стати прогресивно іншим, то доцільно, вирішуючи питання про те, як можна засобами управління перетворити медіа-простір у простір самореалізації суб'єктів освітньої діяльності, говорити про творчість. Причому у цьому випадку творчість виступає як неминучість, як сутнісна властивість будь-якої людини. Для освітньої діяльності у медіа-просторі надзвичайно важливо, що рівень такої маніфестації може визначатися виникаючим у суб'єкта прогнозом ставлення інших людей до результатів його творчості. Звідси впливає ще одна сутнісна риса медіа-освітнього простору як простору творчого саморозкриття особистості. Медіа-освітнє середовище, яке будується на комунікації його суб'єктів, створює умови для того, щоб освітня діяльність стала способом самореалізації особистості, оскільки в ній, на відміну від традиційного освітнього процесу, результати творчої активності суб'єкта приймаються навколишніми як прийняття його самого, його індивідуальності.

Загалом синергетична методологія, на нашу думку, є найбільш доцільною при розгляді онтологічної проблематики управління медіа-освітнім простором, враховуючи його надзвичайну складність у порівнянні з традиційним освітнім простором та місцем у ньому особистості. Можливості медіа-освітнього простору, як вказує

В.Тестов, „дозволяють активізувати самостійність тих, хто навчається, сприяють індивідуалізації навчального процесу, переходу від навчання до самонавчання й самоосвіти. За цих умов освітні системи, в усякому разі, їх основні підсистеми, пов'язані з передачею інформації, засвоєнням нового, творчістю, мають бути віднесені до складних нелінійних систем, що самоорганізуються” [4, с. 51].

Самоорганізація знання, виникнення нової системи знань в умовах становлення медіа-освітнього простору є винятково складним управлінським процесом, що мало вивчається. Вище вже вказувалося, що для суб'єкта саморозвиток у медіа-освітньому просторі набуває форму самоосвіти. У широкому сенсі самоосвіта являє собою реалізацію пізнавальних потреб і духовних інтересів людини на основі самостійних дій, спрямованих на засвоєння сучасної загальнолюдської культури та на підвищення рівня освіченості і якості життя. У медіа-просторі стає очевидним один з основних принципів постсучасної освіти: головне — не передача знань, а оволодіння способами поповнення знань і швидкої орієнтації в складно організованих базах даних і розгалужених системах знання, тобто способами самоосвіти з використанням електронних медіа.

Медіа-середовище переконливо демонструє, що в умовах самоосвіти в освітньому процесі має бути певна частка хаосу, флуктуації на рівні особистісного освітнього простору відіграють істотну роль у визначенні наявних тенденцій, цілей освітніх процесів на макрорівні, і це має бути враховано в управлінській діяльності. В епоху інформаційного суспільства стає усе більш очевидною конструктивна роль хаосу. Хаос виступає як механізм виходу на структури — аттрактори еволюції. В умовах постійно мінливого інформаційного суспільства немає сенсу боротися проти хаосу, прагнути повністю витиснути деструктивні елементи з освітнього процесу. Спрямоване на упорядкування

всього і вся, управління приречене на неефективність. Навпаки, елементи спонтанності потрібно використати для посилення креативного потенціалу впливу медіа-освітнього простору на особистість через такий фактор, як невизначеність буття.

Ще один синергетичний принцип, який дозволяє краще зрозуміти управління медіа-освітнім простором як простором буття особистості, це принцип когерентності – погодженість взаємодії елементів, яка проявляється у масштабі всього медіа-освітнього середовища. Об'єднання структур медіа-простору, що розвиваються у різному темпі, відбувається через синхронізацію їх швидкості розвитку. У мережному просторі це дуже ефективно здійснюється через участь у колективних освітніх проєктах. Завдяки погодженню колективним діям суб'єкти медіа-освітнього простору потрапляють в один темпосвіт, починають розвиватися з оптимальною швидкістю. Така характеристика освітнього медіа-простору дає підстави розглядати його як найбільш адекватний з погляду природи соціальних потреб в освіті XXI століття. У сучасному світі практично вся діяльність є колективною, отже, колективна освітня діяльність у медіа-просторі в набагато більшій мірі сприяє формуванню компетенцій, ніж індивідуальна.

Основним засобом навчання в інформаційному суспільстві, на відміну від традиційної системи навчання, стає не стільки навчальна книга, скільки комп'ютерні мережі. Застосування інформаційних технологій і комп'ютерної техніки у навчанні призводить до того, що медіа-освітнє середовище набуває зовсім інших можливостей та обмежень, породжуючи нову освітню реальність. Мережний простір стає другою, віртуальною реальністю особистості, а для багатьох людей він стає основним полем життєдіяльності, де вони проводять більшу частину свого життя. На думку відомої дослідниці Г.А. Берулави, мережна освіта відно-

ситься до нової освітньої парадигми, яку вона так і називає – мережною. Її відмінними рисами є навчання на основі синтезу об'єктивного світу та віртуальної реальності за допомогою активізації як сфери раціональної свідомості, так і сфери інтуїтивного, несвідомого. Мережна взаємодія суб'єктів освіти та електронних медіа характеризується як інтелектуальне партнерство, що являє собою так званий „розподілений інтелект”. На відміну від традиційної, мережна освітня стратегія орієнтована не на систематизацію знань і засвоєння чужового основного ядра інформації, а на розвиток здатностей і мотивації до генерування власних ідей [1, с.10]. Це задає нові цілі управлінню освітньої діяльності.

Для освіти у межах мережного простору характерне навчання на основі вирішення конкретних проблем, що обумовлює еkleктичність у самостійному здобутті знань, але більш високу мотиваційну забезпеченість. Сфера взаємодії, суб'єктів освіти значною мірою зміщується у сферу віртуального простору Інтернету, де вони мають спільно вирішувати поставлені перед ними проблеми, а також ті проблеми, які вони формують самостійно. Комп'ютерні мережі використовуються не стільки для здобуття знань, скільки для співробітництва, набуття досвіду діяльності. Використання вікі-технології дозволяє вести мову про навчання як процес створення суб'єктами освіти спільного мережного контенту.

Процес освіти в умовах медіа-простору стає все частіше нелінійним. Сідаючи за комп'ютер, людина, не замислюючись, „перескакує” з одного предмету на інший, проникає у ще незнайомі галузі знань і повертається до вже забутих або пропущених знань. Вимога, щоб усе, що говориться у певний конкретний момент, ґрунтувалося на попередньому, було „зрозумілим” і „поясненим”, за таких умов є несучасною. Коли людина усвідомлює, що вона щось не розуміє, і починає сама шукати по-

трібну інформацію, відбувається найважливіший етап самоосвіти. За цих умов досягти чіткої послідовності, лінійності та систематичності в освоєнні соціального досвіду не вдасться. Головним завданням стає нелінійне упорядкування інформації, приведення її у систему. Це особливо важливо враховувати в управлінні освітою, особливо при розробці фундаментального ядра змісту освіти, тобто тих елементів, які „цементують” картину світу людини, являють собою її вузли, ключові моменти.

Ще на зорі комп'ютерної ери відомий західний педагог Г. Фройденталь попереджав: „Якщо наше навчання буде полягати у тому, щоб вдовбати дітям речі, які через одне-два десятиліття буде краще виконувати комп'ютер, ми самі викличемо катастрофу” [1, с. 56]. На сучасному етапі традиційна освіта вчить тому, що прекрасно робить комп'ютер. Сучасні молоді люди розуміють архаїчність і безглуздість багато чого з того, чому їх старанно навчають, і втрачають інтерес до навчання, а педагоги ніяк не можуть перебудуватися й замість того, щоб учити тому, що дійсно потрібно, шукають методи підвищення вмотивованості учнів та студентів до вивчення того, що їм не потрібно.

Саме тут і потрібен системний управлінський вплив, що викликає трансформацію усього освітнього процесу. Вихід з цієї ситуації бачиться не просто у використанні ІКТ, а у створенні нового освітнього простору, який би забезпечував кожній людині адекватність освітнього процесу особистісно та соціально вмотивованим потребам. І саме медіа-освітній простір, основу якого складають мережні електронні комунікації, створює нову освітню реальність особистості. Її головна перевага у тому, що вона забезпечує максимальну активність особистості при навчанні у мережному просторі, коли сам суб'єкт освіти визначає параметри свого навчання.

З погляду синергетичної методології необхідно по-новому здійснити і управлінську оцінку ризиків, які несе з

собою буття людини у медіа-просторі. На сьогодні є безліч наукових та публіцистичних матеріалів, які аргументовано та всебічно висвітлюють негативні явища, притаманні входженню суспільства в епоху медіа-реальності та віртуальної комунікації. І дійсно, характерним моментом сучасного медіа-освітнього простору як простору буття особистості можна назвати збільшення ризикогенного поля. Це пов'язано з тим, що загальносвітові процеси глобалізації, якісних зрушень в усій системі соціальних відносин та інститутів, ускладнення сучасних організаційних систем призвели до посилення невизначеності, нестійкості практично в усіх сферах існування суспільства й особистості і стали одним з вирішальних факторів соціального буття.

Ризик в управлінському сенсі розглядається сучасними вченими як особливість суб'єктивної й об'єктивної дійсності, сфера антиципації соціальними суб'єктами несприятливих подій і спосіб пристосування до них. Дослідники також відзначають динамічність цього феномена, підкреслюючи його рухливість, поєднану з атрибутивними антропологічними характеристиками, що робить поняття ризику невід'ємним елементом практично усіх аспектів людського існування. З погляду синергетичної методології ризик є невід'ємною частиною життя людини і людства, що має різні рівні впливу на соціальне життя. Головне завдання управління полягає у тому, щоб навчитися вирішувати постійно виникаючі завдання ризикогенних ситуацій і вміти робити з них позитивні висновки та збагачення досвіду. Усе це можна застосовувати й до освіти як до найважливішої сфери суспільного буття, яка багато в чому визначає соціальну стійкість нашого існування.

Загалом, характеризуючи буття людини у медіа-освітньому просторі, потрібно підкреслити, що у всіх його сферах ми спостерігаємо якісні зміни, які можна позначити саме як стан ризику, тому що всі вони поєднані із

глибинними, не поверхневими змінами, які торкаються основ суспільства в цілому й освітнього простору зокрема. Проте ці ризики загалом носять об'єктивний і конструктивний характер, будучи атрибутом системних змін у суспільстві та освіті, і мають бути запрограмовані як звичайний об'єкт управлінської діяльності.

Безумовно, загальною основою вирішення проблем соціалізації та буття особистості у медіа-освітньому просторі є цінності й цілі саморозвитку особистості та розкриття усіх її креативних потенцій, сформульовані у межах постсучасної освіти. Найбільшу роль у нашому контексті відіграє така інтегративна освітня ціль, як формування духовності. Саме орієнтація освітнього простору на духовну особистість дозволяє найбільш ефективно долати ризики, пов'язані з поширенням електронних медіа та формуванням медіа-простору.

Висновки. Таким чином, онтологічна сутність духовності, відображаючи спрямованість людини на досягнення вищого сенсу життя й творчо-перетворювальну установку на зростання гармонії у світі, визначає сутнісну основу змісту освіти за сучасних умов. І у цьому сенсі духовна основа освітньої діяльності вловлює об'єктивну гармонійність усіх явищ і процесів життя, визначаючи сутність і освітні змісти, даруючи радість пізнавальної творчості як основи освіти духовності особистості, що розвивається. Розуміння духовності як онтологічної основи функціонування медіа-освітнього простору орієнтує на максимізацію її проявів у конкретних актах міжособистісної комунікації, що можливе лише за умов наповнення духовно багатим змістом усього медіа-простору. Відтак проблема оновлення цілей та цінностей освіти доповнюється також завданням наповнення духовним змістом діяльності медіа, а особливо тієї її частини, яка безпосередньо задіяна в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берулава Г.А. Инновационная сетевая парадигма обучения и воспитания студентов в условиях современного информационного пространства / Г.А.Берулава // Гуманитаризация образования. – 2010. – № 4. – С. 8-23.
2. Водяненко Г.Р. Образовательное пространство человека / Г.Р. Водяненко // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 2. – С. 138-140.
3. Кихтан В. В. Новые потребности сферы образования и IT-технологии в условиях стратификационных изменений в обществе / В. В. Кихтан // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 17. – С. 46-48.
4. Тестов В. А. Переход к новой образовательной парадигме в условиях сетевого пространства / В. А. Тестов // Инновации в образовании. – 2012. – № 4 (1). – С. 50-56.
5. MmcQuail D. Media Theory / D. MmcQuail. – N.Y. : Sage, 2000. – 382 p.



Наталья Гирлина

Онтологическое измерение медиа-образовательного пространства как объекта управления

Статья посвящена рассмотрению медиа-образовательного пространства как объекта управления. Указывается на приобретение образовательным пространством характеристик виртуальности, сетевости, медиальности в контексте процессов информатизации как общества, так и образовательной сферы. Обосновывается необходимость целенаправленного управления указанными процессами в виду того, что именно они определяют фундаментальные изменения образовательной деятельности. Доказывается экзистенциальный характер указанных изменений с учетом того, что медиа-образовательное пространство — пространство бытия человека.

Ключевые слова: управление в образовании, медиа-образовательное пространство, бытие, социализация, личность, духовность.



Natalia Girlyna

Ontological measure of media-educational space as the object of management

The article is dedicated to analysis of media-educational space as an object of management. It is shown that an educational space obtains characteristics of virtuality and mediality in context of informatization processes in society as well as in educational sphere. Necessity is proved of purposeful management by those processes taking into consideration that exactly they denote the fundamental changes in educational activity. Existential nature of those changes is shown taking into consideration that a media – educational space is the space of people's being.

Key words: management in education, media-educational space, existence, socialization, personality, spirituality.



ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ДОСВІДУ РОБОТИ

Управління
школою

УДК 37.018.5:
17.018.5:17.022.1

Розглядається проблема формування позитивного іміджу сучасного загальноосвітнього навчального закладу шляхом надання якісних освітніх послуг для формування компетентного, конкурентоспроможного випускника школи.

Ключові слова: позитивний імідж, сучасний загальноосвітній навчальний заклад, якість загальної середньої освіти, інноваційні технології, проектна діяльність, експериментальна робота, компетентність, конкурентоспроможність.



Тетяна ШЕВЧЕНКО

Директор
Томаківської
ЗОШ І-ІІІ ст.
№ 2 Томаківської
районної ради
Дніпропетровської
області

Завтра починається сьогодні. Саме тому шкільне життя повинно не плінути, а вирувати. І в цьому вирі мають стимулюватися і розвиватися

життєва компетентність, прагнення до успіху, особистісного росту і саморозвитку усіх учасників навчально-виховного процесу. Сучасний етап розвитку українського суспільства вимагає переосмислення та визначення ролі загальної середньої освіти як життєво необхідної умови забезпечення основних складових будівництва держави Україна, реального права громадян на здобуття якіс-

ної базової та повної загальної середньої освіти, здобуття професії. Школа, відповідно до нових завдань освіти в 21 столітті, повинна готувати людину, органічно адаптовану до життя у відкритому інформаційному суспільстві. Запорукою цьому є створення власного обличчя, престижного імені, формування позитивного іміджу школи. Школа з позитивною репутацією привабливіша для учнів, їх батьків, громадськості та для самих педагогів, оскільки здатна забезпечити стабільність, особистісне і професійне зростання.

Стійкий позитивний імідж школи сьогодні можна розглядати як важливий сучасний компонент методичного продукту школи і як додатковий ресурс управління, ресурс розвитку освітнього закладу.

Школа – це відкрита, пов’язана з багатьма суспільними інститутами соціально-педагогічна система, про яку дедалі частіше говорять як про сферу послуг.

Загальновідомо, що імідж навчального закладу – це яскравий вияв індивідуальності навчального закладу. Необхідність формування іміджу освітньої установи визначається певними чинниками: складною демографічною ситуацією в системі загальної середньої освіти; диференціацією та варіативністю системи загальної середньої освіти; складністю вибору напрямів і перспектив самовизначення школярів; численними запитамі соціальної практики; потребою освітньої й управлінської практики у формуванні уявлень про школу; наявністю досвіду роботи освітніх установ у галузі.

Слід відзначити, що основними чинниками, які впливають на формування іміджу сучасного навчального закладу є: постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів; варіативність навчальних програм, індивідуалізація навчання та виховання; підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

Завдяки творчій думці та праці педагогів уже сьогодні є значна кількість шкіл, які мають вагомий здобутки у реальному забезпеченні належних умов для отримання учнями якісної освіти. Серед них – **Томаківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 2** Томаківської районної ради Дніпропетровської області. У школі культивується успіх через компетентність та конкурентоспроможність всіх учасників навчально-виховного

процесу. Саме тому, визначаючи напрямок траєкторії розвитку навчального закладу, педагогічний колектив школи у тісній співпраці з учнівською та батьківською громадськістю розробив та затвердив Концепцію розвитку школи „*Крок за кроком до життєвого успіху через компетентність та конкурентоспроможність випускника сільської школи в різних сферах діяльності*”. У ній зазначено, що на сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах ринкових відносин, інтеграції вітчизняної освіти в європейський освітній простір самореалізуватись можуть тільки люди здібні, запозяті, працьовиті, компетентні, професійно підготовлені, які вміють швидко адаптуватись до мінливих умов сьогодення, здатні до ризику, самостійного вибору сфер діяльності, прийняття відповідальних рішень і саморегуляції власної поведінки. З огляду на це, навчальний заклад має бути посправжньому сучасним, таким, що дасть можливість нашому вихованцю сміливо вступати у відносини конкуренції та повсякчас працювати над створенням власного „Я”.

Колектив Томаківської ЗОШ І-ІІІ ст. № 2 вбачає одними з найефективніших шляхів створення позитивного іміджу сучасної вітчизняної школи запровадження інноваційної діяльності у навчально-виховний процес, функціонування школи у форматі дослідно-експериментального навчального закладу.

Виходячи з того, що школа – це відкрита соціально-педагогічна система, про яку частіше говорять як про сферу послуг, педагогічним колективом школи задля оптимізації роботи було обрано пріоритетними такі напрямки:

- формування особистості випускника сільської школи, орієнтованої на досягнення успіху через компетентність та конкурентоспроможність, креативність та продуктивну життєдіяльність в динамічних умовах життя;
- створення соціально-психологіч-

них умов для вдосконалення індивідуалізації навчання шляхом розвитку допрофільного та профільного навчання, творчого поєднання традиційних методів навчання та сучасних педагогічних технологій;

- формування потреби особистості у творчій самоосвіті протягом усієї активної життєдіяльності;
- популяризація психологічних знань шляхом формування умінь і навичок самовдосконалення особистості, здорового способу життя, вдосконалення потенціалу шкільної психологічної служби для розвитку комунікативної культури та міжособистісних відносин, соціальної компетентності, самосвідомості та толерантності у дітей і підлітків;
- формування демократичної громадянської культури особистості, усвідомлення нею взаємозв'язків між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю.
- розробка моделі школи випереджаючої освіти задля сталого розвитку, як школи формування успішної особистості.
- ефективне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньо-розвивальному середовищі та управлінській діяльності.

Починаючи з 2003 року Томаківська ЗОШ І-ІІІ ст. № 2 функціонує в режимі експериментального навчального закладу. Тема експерименту (2003-2007 рр.): „Створення комплексів методичного забезпечення спірального навчання в умовах профілізації освіти сільської школи” (автор методики- вчитель математики Томаківської ЗОШ І-ІІІ ст. № 2, двічі Соросівський грант – Ткачук О.Л.). Вперше в Україні методика спірального навчання математики, апробована в нашій школі, отримала підтримку НАПН, МОН України, вітчизняної педагогічної громадськості та показала, що як сучасна форма організації навчання, вона забезпечує

не лише істотне підвищення теоретичної і практичної підготовки учнів, а й методичну переорієнтацію освіти на особистість, пріоритет соціально-мотиваційних факторів у процесі навчання.

Успішно завершивши попередній експеримент, органічно розширюючи та поглиблюючи серйозні напрацювання, школа в 2007 році розпочала експериментальну роботу за темою: „Розробка моделі „Школи майбутнього” з пріоритетом математичної освіти для розбудови регіону в умовах громадсько-державного врядування”.

Робота з формування позитивного іміджу школи має системний характер. Так протягом 2004-2013 рр. школа – учасник експерименту з впровадження в навчально-виховний процес школи І ступеню науково-педагогічного проекту „Росток” за темою: „Розвиток інтелектуальних можливостей учнів на основі ідей розвиваючого навчання за програмою „Росток” на уроках математики в реалізації освіти для сталого розвитку”.

А далі:

- 2009-2015 рр. – експеримент Всеукраїнського рівня „Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку”;
- 2010-2015 рр. – експеримент обласного рівня „Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості”;
- 2011-2016 рр. – експеримент обласного рівня „Використання Інтернет- та медіаосвітніх технологій у навчально-виховному процесі сучасної школи та їх вплив на становлення інноваційної особистості”.

Проблема, над якою працює навчальний заклад сьогодні: „Розробка моделі школи формування успішної креативної особистості, як школи випереджаючої освіти для сталого розвитку” (пріоритетний напрямок роботи – оптимальна організація допрофільного та профільного навчання в умовах сільського регіону).

Науковий керівник експерименту Романенко М. І. – ректор ДОІППО, професор, доктор філософських наук.

Педагогічний колектив школи працює під девізом „До життєвого успіху через компетентність та конкурентоспроможність”, розробляючи модель школи формування успішної особистості як школи випереджаючої освіти для сталого розвитку.

Навчальний заклад є активним учасником всеукраїнських та міжнародних педагогічних виставок-презентацій, про що свідчать дипломи та медалі (див.: фото-врізи). Найвагомішими нагородами стали: **срібна медаль** у номінації „Професійна діяльність вчителя в інноваційному навчальному закладі” за роботою на тему: „Конкурентоспроможність як якісний показник професійної діяльності вчителя” (березень 2013р., Міжнародної виставки-презентація „Сучасні заклади освіти – 2013” та **золота медаль** у номінації „Діяльність навчальних закладів з розвитку міжнародної співпраці” (лютий-березень 2014р., Міжнародна виставка-презентація „Сучасні заклади освіти – 2014”).

Ми вкотре підтвердили, що сучасна школа – це школа не лише із досконалою сучасною матеріально-технічною базою (у школі два комп’ютерних класи з доступом до мережі Інтернету, 4 навчальні кабінети оснащені інтерактивними мультимедійними комплексами – кабінети математики, біології, хімії та

географії), а й школа з високопрофесійною творчою командою педагогів-одномудців, які здатні забезпечити атмосферу відкритості, створюють позитивну репутацію навчального закладу через результативну співпрацю учительського і учнівського колективів. Як наслідок, формується школа з власним іміджем та традиціями.

Однією із традицій школи є участь у сучасній міжнародній проектній діяльності. Так вже другий рік поспіль наша школа досить ефективно бере участь у польсько-українському освітньому проекті „Шкільна академія підприємництва – 2”, метою якого є підвищення рівня економічної освіти учнів загальноосвітніх навчаль-

Починаючи з 2003 року школа функціонує в режимі експериментального навчального закладу



Діяльність школи знана в Україні: нагороди школи



Впливовим фактором підвищення якості загальної середньої освіти та формування компетентного, конкурентоспроможного громадянина України є: впровадження в навчально-виховний процес уроків для сталого розвитку, курсів за вибором, інноваційних технологій та подальша реалізація проектної й експериментальної діяльності

них закладів і професійної кваліфікації педагогічних працівників, поширення сучасних освітніх технологій, пов'язаних із розвитком підприємництва і професійного консультування. Ми формуємо свідомого старшокласника, який націлений на підтримку сталого суспільно-економічного розвитку України. Саме ця робота у цьому напрямку отримала визнання на Міжнародній виставці „Сучасні заклади освіти – 2014”, здобувши золоту медаль у номінації „Діяльність навчальних закладів з розвитку міжнародної співпраці”. У цій роботі розкрито роботу педагогів-тренерів, які створюють методику впровадження польського та європейського досвіду у сфері розвитку підприємливості, як однієї з ключових компетентностей учнів. Це допомагає учням реалізувати ідеї, надихає на покращення їхніх досягнень у школі та розвиває у них цінні навички здобуття знань. Значним елементом роботи є презентація способів підготовки учнів до виконання ролі підприємця – планування економічної діяльності, створення бізнес-плану, планування маркетингової та рекламної діяльності, аналіз коштів і створення власного підприємства.

Завданням Національної доктрини освіти у XXI столітті, Концепції екологічної освіти України передбачено формування екологічно доцільної поведінки школярів. Одним із шляхів реалізації цих завдань є включення у

систему загальної середньої освіти такої складової, як освіта для сталого розвитку. Як зазначено у навчальній програмі курсу за вибором для 8, 9 (10) класу „Уроки для сталого розвитку”, основна ідея такої освіти полягає у виробленні в учнів екологічно доцільного стилю життя, який передбачає свідоме раціональне використання природних ресурсів планети, виховання екологічно активної позиції і позитивного сприйняття майбутнього.

У 2013/2014 навчальному році в Томаківській ЗОШ I-III ст. № 2 викладались:

- уроки сталого розвитку „Моя щаслива планета” у 3-х та 4-х класах;
- курси за вибором:
 - Розвиток продуктивного мислення (пропедевтичний курс) (1 кл.);
 - Азбука споживача (2 кл.);
 - Сходінки етичного зростання (2 кл.);
 - Морально-етичне виховання (4 кл.);
 - Основи екології (2 кл.);
 - Права дитини (4 кл.);
 - Маленькі українці подорожують країнами Євросоюзу (4 кл.);
 - Шкільна риторика (6 кл.);
 - Психологія спілкування (11кл.);
 - Міжнародні відносини у II половині XX століття (11 кл.).

У 2014-2015 навчальному році викладаються такі курси за вибором:

- Розвиток продуктивного мислення (2 кл.);

- Азбука споживача (3 кл.);
- Сходінки етичного зростання (3 кл.);
- Основи екології (3 кл.);
- Етика (5 кл.);
- Психологія спілкування (6 кл.);
- Психологія (10 кл.);
- Ділова українська мова (10 кл.);
- Фінансова грамотність (10 кл.);
- Узагальнення шкільного курсу біології (11 кл.);
- Безпека харчування (11 кл.);
- Основи ділового спілкування іноземною (англійською) мовою (11 кл.)

Для учнів основної школи щороку викладаються курси за вибором та пропедевтичні курси: „Діалог”, „Рівний – рівному”, „Школа проти СНІДу”, „Народознавство”.

Важливу роль у розв’язанні поставлених перед колективом завдань відіграє служба психолого-педагогічного супроводу, метою якої є вирішення проблеми діагностики, корекції, педагогічної підтримки; адаптація та соціалізація учнів у суспільстві; проведення тренінгів особистісного розвитку, психологічна просвіта усіх учасників навчально-виховного процесу. Під патронажем служби відбувається створення програми виховання для окремого класу з урахуванням індивідуально педагогічних можливостей класних керівників, батьків, а також результатів вивчення рівнів соціального, психічного та духовного розвитку учнів.

Педагогічний колектив школи має за мету, створюючи позитивний імідж навчального закладу, формувати в учнів навички свідомого вибору власної діяльності, вміння вибудовувати траєкторії подальшого індивідуального розвитку. Саме тому наші випускники отримують глибокі і міцні знання, що дають можливість кожному знайти своє місце в житті і досягти бажаних висот.

Таким чином, системне впровадження в навчально-виховний процес уроків для сталого розвитку, курсів за вибором, інноваційних технологій та

подальша реалізація проектної й експериментальної діяльності – є впливовим фактором підвищення якості загальної середньої освіти та формування компетентного, конкурентоспроможного громадянина України на шляху інтеграції вітчизняної освіти в європейський простір та запорукою ефективного формування позитивного іміджу сучасного загальноосвітнього навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна Доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakoni.rada.gov.ua/laws/skow/347/2002
2. Концепція екологічної освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [ua-info.biz/lega/basele/ua-\[mtbit.htm](http://ua-info.biz/lega/basele/ua-[mtbit.htm)
3. Навчальна програма курсу за вибором для 9 (10) класу „Уроки для сталого розвитку” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : esd.ua/sites/esd.org.ua/files/programs/training_program_9.pdf



Татьяна Шевченко

Формування позитивного іміджу сучасного загальноосвітнього навчального закладу. З досвіду роботи

Рассматривается проблема формирования положительного имиджа современного общеобразовательного учебного заведения путем предоставления качественных образовательных услуг для формирования компетентного, конкурентоспособного выпускника школы.

Ключевые слова: положительный имидж, современное общеобразовательное учебное заведение, качество общего среднего образования, инновационные технологии, проектная деятельность, экспериментальная работа, компетентность, конкурентоспособность.



Tetiana Shevchenko

Formation of positive image of a modern general education institution. From operational experience

The problem of forming positive image of a modern general educational institution by means of giving qualitative educational services for the purpose of competent and competitive school leaver formation is considered.

Key words: positive image, modern general educational institution, general education quality, innovative technologies, project activity, experimental work, competence, competitiveness.



МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЧИННИК СТВОРЕННЯ ДУХОВНО- ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ЛІЦЕЮ

Управління
школою

Організаційна роль директора школи

УДК 37.091.8:069

Олена СУЛИМА

Голова профкому
НВК техніко-еконо-
мічного ліцею № 61
м. Дніпропетровська

*Сьогодні пріоритетним стає новий ціннісний орієн-
тир особистісного та суспільного розвитку – гармо-
нійний розвиток людини і природи як взаємозалежних
складових єдиної системи.*

*Тому школа повинна стати ініціатором і проекту-
вальником суспільного життя, враховувати світові
напрями розвитку науки, надавати якісні зна-
ння, орієнтуватись на потреби інноваційної
ери, бути осередком громадсько-патріотичного
виховання учнів. Наш навчальний заклад як со-
ціокультурний осередок забезпечує фізичний, мо-
рально-духовний, культурний розвиток дитини,
формує соціально зрілу творчу особистість –
громадянина України і світу.*

*У статті йдеться про те, як цього досяга-
ємо та яку роль у цьому відіграє очільниця закладу –
її директор-новатор.*

Ключові слова: музейний простір школи, духовно-інтелекту-
ально-культурне середовище ліцею, суперечливий процес тво-
рення нового, апробація та впровадження інновацій, організа-
ційна роль директора школи.

Система освіти повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується у реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя у постійно змінюваному, конкурентному світі. Сьогодні пріоритетним стає новий ціннісний орієнтир особистісного та суспільного розвитку – гармонійний розвиток людини і природи як взаємозалежних

складових єдиної системи. А отже, головна стратегія педагогічної діяльності повинна бути спрямована на формування духовного світу особистості, розкриття потенційних можливостей та здібностей учнів.

Тому школа повинна стати ініціатором і проектувальником суспільного життя, враховувати світові напрями розвитку науки, надавати якісні знання, орієнтуватись на потреби інноваційної ери, осередком громадсько-патріо-

Від редакції

*Школа-ювіляр!
На 4-ій стор. об-
кладинки цього ча-
сопису – вітаємо її
керівників, учителів,
учнів та їх батьків!*

тичного виховання учнів. Наш навчальний заклад як соціокультурний осередок ефективно застосовує особистісно орієнтовані технології виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечує фізичний, морально-духовний, культурний розвиток дитини, формує соціально зрілу творчу особистість – громадянина України і світу.

НВК техніко-економічний ліцей № 61 працює під девізом: „Плекаємо нову генерацію молодого покоління – майбутнє незалежної України на зорі третього тисячоліття”.

СПІВПРАЦЯ ЛІЦЕЮ З ВИШАМИ ТА ПТНЗ

Орієнтуючись на потреби учня та суспільства, у НВК ТЕЛ № 61 поєднується практика ефективної передачі знань з потребами і мотиваціями особистості та задоволенням вимог соціокультурного оточення, а профільна спеціалізація є інструментом у виконанні цього завдання.

Формуючи творчу особистість та розвиваючи нестандартне мислення учнів, у ліцеї впровадили профільне навчання за такими напрямками: математичний, фізико-математичний, економічний, гуманітарний. Ведеться допрофільна підготовка у гуртках та факультативах. Ліцей співпрацює з вищими та професійно-технічними навчальними закладами, які проводять на базі закладу різно-

манітні заходи. Як результат – щороку близько 70% випускників ліцею отримують медалі, стовідсотково вступають до вищих навчальних закладів, посідають призові місця на міських, обласних та всеукраїнських олімпіадах, перемагають у конкурсах обласної та всеукраїнської Малої академії наук.

З 1990 року ліцей є базовим експериментальним навчальним закладом Дніпропетровського національного університету. Професори та доценти університету викладають 25 спецкурсів, залучають ліцеїстів до олімпіадного руху, до роботи в МАН. Ліцей разом з викладачами Дніпропетровського національного університету співпрацює з Дніпропетровським аерокосмічним центром.

Ось уже 15 років навчально-виховний комплекс є експериментальним майданчиком ДОІППО, тому на його базі прово-

Від редакції

Директор закладу Світлана Андріївна Гавриш з 2008 р. є автором-героєм сторінки „Чоловіча посада з жіночим обличчям” Всеукраїнського проекту НАПН і журналу „Педагогинноватори в Україні”. Організатори, керівники та члени Ради проекту пишуться такою ініціативною роботою директора: відтепер в Україні є не лише пам’ятник Вчительці (м. Харків), а і музей вчителів. Хай це стане добрим початком належного шанування українського Вчителя!

На базі техніко-економічного ліцею № 61 пройшов Всеукраїнський семінар ректорів вишів економічного профілю та директорів шкіл нового типу (29.11. 2014 р.) **На фото:** С. А. Гавриш (зліва, друга)



дяться семінари обласного та Всеукраїнського рівнів.

З 2013 року НВК ТЕЛ № 61 бере активну участь в україно-польському проєкті „Шкільна академія підприємництва”, який створено з ініціативи Варшавського Центру розвитку освіти

У ліцеї створено 6 музеїв, які сприяють патріотичному вихованню учнів, знайомлять ліцеїстів з матеріальними та духовними цінностями українського народу; особливостями українського довілля, етносу, мови, культури, націє- та державотворення, української ментальності, історичного розвитку та історичної долі українського народу



З 2009 року колектив закладу бере участь у всеукраїнському проєкті „Випереджаюча освіта для сталого розвитку” і працює над проблемою „Впровадження принципів сталого розвитку в виховний процес”



у рамках програми польської закордонної допомоги Міністерства закордонних справ республіки Польща. З 2009 року колектив нашого закладу бере участь у Всеукраїнському проєкті „Випереджаюча освіта для сталого розвитку” і працює над проблемою „Впровадження принципів сталого розвитку у виховний процес”. Для реалізації освіти для сталого розвитку навчально-виховний комплекс техніко-економічний ліцей № 61 разом з Дніпропетровським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти став базовим експериментальним закладом для апробації та впровадження концепцій випереджаючої освіти для суспільства сталого розвитку. У грудні 2014 року Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти проводив конкурс „Школа випереджаючої освіти для сталого розвитку – інноваційний навчальний заклад” за підсумками III етапу Всеукраїнського експерименту „Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку”. За результатами конкурсу ліцей підтвердив назву „Школа-ліцей № 61 – інноваційний навчальний заклад випереджаючої освіти в Україні”.

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА

Для розвитку духовного світу дитини за ініціативи директора ліцею

С. А. Гавриш у навчальному закладі впроваджується музейна педагогіка. Система створених музеїв сприяє патріотичному вихованню учнів, знайомить ліцеїстів з матеріальними та духовними цінностями українського народу; особливостями українського довкілля, етносу, мови, культури, націє- та державотворення, української ментальності, історичного розвитку та історичної долі українського народу.

НОВІ МУЗЕЇ

Поряд з уже існуючими музеями (музей бойової слави „Вони подарували нам мир”, створеного у 1977 році: науково-етнографічний комплекс „Спектр чарівності”, відкритого до ювілейної дати – 90-річчя Соборності України, народознавчо-етнографічний комплекс „Берегиня”, музей випускників „Наша шкільна родина”), функціонують і нові. Це і музей медалістів під назвою „Сяйво знань”, відкритий на честь 55-річчя середньої школи № 61. Ліцеїсти рапортували про проведену науково-дослідницьку роботу у проекті „55 хвилин із життя школи № 61”, присвяченому 55-ій річниці рідної школи. Кожен клас на чолі із класним керівником провів пошукову роботу. Ліцеїсти дослідили життєвий шлях випускників-медалістів, їхні досягнення.

На знак поваги до вчительської праці у 2012/2013 навчальному році до 20-річчя ліцею № 61 було

створено музей вчителів „Скульптори дитячих душ”, що працює під девізом „Гімн вчителю! Гімн вчителю! Гімн совісті нації! Гімн мудрості й доброти”. Музей розповідає про тих, хто працює у ліцеї понад 40 років, про династії вчителів. Він став гімном вчительській праці, тим, чії очі іскряться розумом і натхненням, хто світ робить кращим, ніж він є, хто своє серце щедро віддає дітям.

У тридцяти трьох тематичних альбомах зібраний матеріал про кращих вчи-

Плакаємо нову генерацію молодих педагогів на зорі третього тисячоліття!

На фото: перша зліва – директор ліцею С.А. Гавриш



У 2014 році до 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка у ліцеї за ініціативи очільниці закладу Гавриш С.А. відкрито літературно-мистецький комплекс „Шана Кобзареві”



МАЙСТЕР КРАСИ І ДОБРОТВОРЕННЯ



Директор НВК техніко-економічного ліцею № 61 **Гавриш Світлана Андріївна** – Заслужений вчитель України, Народний вчитель України, двічі Лауреат першої премії Верховної Ради України в номінації „Директор-новатор”, автор-герой Всеукраїнського проекту „Педагоги-новатори в Україні” та координатор директорів шкіл нового типу Дніпропетровської області.

Світлана Андріївна – фундатор численних інноваційних проєктів, ініціатор і організатор безлічі найрізноманітніших ідей, а також багатьох доленосних справ для системи освіти України. Новаторство – великий шлях від народження задуму, через суперечливий процес творення нового, його апробації до повсякденного впровадження. Підтвердженням цього є нагородження Світлани Андріївни у 2008-2014 роки почесною Нікою і занесення її імені до Літопису досягнень сучасної України „Успішні професіонали України”.

Світлана Андріївна є не лише генератором інноваційних ідей, технологій, а й одночасно душею педагогічного колективу. Вона пройшла шлях справжнього професіонала від старшої вожатої, вчителя до заступника директора з навчально-виховної роботи, директора школи нового типу і довела, що істинний педагог повинен бути сильною, глибокою особистістю, володіти гарними організаційними здібностями, розуміти по-материнськи кожну дитину. Про Світлану Андріївну кажуть: керівник з нестандартним мисленням.

Новаторський характер діяльності Світлани Андріївни спрямований на створення позитивного соціокультурного середовища, усі складові якого функціонують заради забезпечення сприятливих умов для розвитку усіх дітей з урахуванням їх здібностей та обдарувань. Крім того, розвиток ліцеїста як особистості відбувається у процесі його соціалізації. Забезпечуючи повноцінний виховний вплив на ліцеїстів, фактично досягла того, що ліцей став духовно-інтелектуально-культурним центром.

Діяльність навчально-виховного комплексу вона спрямовує на створення таких умов, в яких активно формується креативна особистість з науковим світоглядом, незалежним високорозвиненим розумом, особистість, яка ніде, ні за яких обставин не стратить морально і фізично, втілить у життя свою корисну, незалежну думку. Така людина має бути успішною, конкурентноспроможною.

Директор ліцею – майстер добротоверення: через її серце мудре, турботливе, шириться любов до рідного міста, до вчителя, учня, батьків.

телів, що працювали і працюють в ліцеї, запалюють вогонь знань і свічку совісті, які ніколи не згаснуть у серцях і душах вихованців – майбутнього України.

„ШАНА КОБЗАРЕВІ” – унікальний музейний комплекс

У 2014 році до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка у нашому ліцеї був урочисто відкритий літературно-мистецький комплекс „Шана Кобзареві”. Ініціатором його заснування, натхненницею і порадицею є очільниця закладу Гавриш С. А. Неповторні експонати у музей збирали ліцеїсти та їх батьки. Тут є вишивки, малюнки про Шевченка або його твори, макети українських хат і навіть козацької Січі. Кожен клас подарував музею по одному виданню „Кобзаря” (найстаріший – 1947 року видання) і підготував по одному альбому, присвяченому певному етапу життя й творчості Тараса Григоровича. Канадська українська діаспора подарувала музею оригінальний портрет поета (Т. Г. Шевченко в останні роки життя). Центральне місце у кімнаті займає погруддя Кобзаря – на тлі карти України, тих населених пунктів, де бував Тарас Григорович.

Музей часто відвідують гості ліцею, а також учні та їх батьки, у ньому проводяться різноманітні виховні заходи та години спілкування.

Оберегами музею є ікони Богоматері, Ісуса Христа, святого Миколая Чудотворця, які надають музею неповторності.

„Шана Кобзареві” – унікальний музей. Він не тільки глибоко ознайомлює вихованців із життям і творчістю Великого Кобзаря, а й надає можливість педагогічному колективу використовувати музейну педагогіку для виховання майбутнього незалежної України – всебічно розвиненої гармонійної особистості.

МУЗЕЙ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ

Справжньою родзинкою нашого закладу є музей, присвячений петриківському розпису „Перлина Придніпров'я”. Усьому світу відоме мальовниче село Петриківка – осередок українського народного декоративного розпису, історичне коріння якого походить від давніх традицій настінних розписів, що сягають у глибину тисячоліть. Ці орнаменти несли глибоку символіку та особливе магічне значення своєрідного оберегу, що, як і народна пісня, зцілює та оберігає душу людини. Провівши ґрунтовну дослідницьку роботу, ліцеїсти збрали й узагальнили інформацію про історію виникнення славного села, видатних і талановитих майстрів, манеру їхнього малюнка.

У музеї представлені вироби майстрів петриківського розпису. Тут і тарілки, ложки, писанки,

вироби із скла, рушники, козацька булава, сопілки, предмети побуту.

Центральною експозицією є виставка картин видатних майстрів Петриківки: Ф.Панка, К.Білокур, В.Деки, К.Тимошенко, А.Пікуша та інших. Яскраві квіти, соковиті ягоди, фантастичні птахи, неймовірна природа – все це зображено на полотнах художників з неймовірною теплотою й майстерністю.

Меморіал Небесній сотні



Герої не вмирають – вони назавжди в наших серцях!



Знаменній даті – 60 – річчю школи № 61 був присвячений вернісаж-пісендіада „І на тім рушничкові”



Вітаємо Вас, шановні учні 2075 р. навчання. До Вас звертається наймолодше покоління нашого любого ліцею 61 – учні 1-А прім класу.

Ми навчаємось у нашому ліцеї лише перший рік, але він встиг полюбитись нам та стати другою нашою домівкою. Дуже б хотілось, щоб ви побачили його, відчули чудову атмосферу знань та розваг. Важко навіть уявити, чи є десь краще

та затишніше місце для навчання.

Першим вражаючим дійством для нас було свято Знань, на якому ми познайомилися із учителями, які тут працюють, чудовим директором нашого закладу. Наш директор – Гавриш Світлана Андріївна – лагідно та світло запросила до домівки знань та побажала нам доброго навчання. Ми будемо старатись виправдати надії та виконати настанови Світлани Андріївни. У нашому ліцеї дуже гарно та затишно. Завжди та всюди панує чистота, естетичність та краса. Є багато музеїв та гарних куточків, наприклад, музей „Берегиня”, що зустрине Вас національним теплом та навіє спогади минулих часів. Є чудова „Алея кохання”, куточок релаксації, музей „Перлина Придніпров'я” й багато чого ще – ПОБАЧИТЕ САМІ!

Сподіваємося, ДО ЗУСТРІЧІ!

Свої шедеври мешканці села створювали за допомогою пензликів, паличок, обмотаних тканиною. Зразки цих унікальних інструментів ми теж можемо побачити в музеї. Славетні петриківські кольори радують око, створюють затишок у кімнаті.

Неодмінно віриться, що у такому храмі виросте гідне покоління незалежної України, яке знає своє коріння і творить майбутнє. Нові гілки петриківського розпису бережно передаються з покоління у покоління від батьків до дітей та онуків.

Цей музей заохочує учнів вивчати історію рідного краю, виховує любов до праці, до Батьківщини. Вихованню національної свідомості учнів сприяють культурні заходи, які проводяться на базі закладу.

60-РІЧЧЮ ШКОЛИ ПРИСВЯЧЕНО

Знаменній даті – 60 – річчю школи № 61 був присвячений вернісаж-пісендіада „І на тім рушничкові”. Кожен клас підготував лист-послання до ліцеїстів 2075 року, дослідив знаменну подію у житті учнів 61 школи протягом 60 років її існування, подарував вишитий рушник і пісню про Україну. Українські національні костюми, віночки, рідне слово й пісня створили атмосферу урочистості, святковості, духовного піднесення і любові до Батьківщини, рідного народу.

МЕМОРІАЛ ГЕРОЯМ НЕБЕСНОЇ СOTНІ

Щороку в ліцеї з'являються нові міні-музеї, кімнати-музеї, експозиції. Наш заклад крокує в ногу з часом, реагує на зміни у суспільному житті країни.

Педагоги ліцею значну увагу приділяють формуванню ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави, що виявляється у патріотизмі, національній самосвідомості, правовій свідомості, політичній культурі учнів.

У жовтні з ініціативи учнівської ради було створено меморіал героям Небесної сотні з метою увічнити пам'ять про події, що змінили історію України. Небесна сотня – символ патріотичної відданості українського народу, незламності його духу, стійкості перед метою та справжньої любові до свободи, яка завжди була в нас у крові. З усією серйозністю поставилися до справи творці меморіалу. Кожна дрібничка зроблена з великою любов'ю, повагою, розумінням та вдячністю тим, хто віддав своє життя заради високої мети. На стендах розміщені фотокартки Небесних героїв, ліцеїсти читають інформацію про те, ким були ці люди, де працювали, навчалися, за яких обставин загинули. А живі квіти та запалені свічки завжди будуть нагадувати про ті трагічні дні.

Меморіал Небесній сотні – знак вічної пам'яті та уособлення гордості за свій народ. Кожен ліцеїст, зупинившись хоч на хвилинку біля меморіалу, усвідомлює, що від нього залежить майбутнє не тільки його, але й цілої великої держави, що проста людина може змінити хід історії.

НАГОРОДИ ЛІЦЕЮ

Ліцей неодноразово був учасником Міжнародної виставки „Сучасні заклади освіти”. Так у 2011 році виборів золоту медаль в номінації „Упровадження в навчально-виховний процес середнього освітнього закладу інноваційних педагогічних технологій”, у 2013 нагороджений другою золотою медаллю в номінації: „Формування творчої особистості в навчальних закладах”, у 2014 нагороджений третьою золотою медаллю в номінації „Педагогічна майстерність – домінанта професійної дії вчителя, викладача в НВК техніко-економічного ліцею № 61”.

Отже, ми переконані, що саме музейна педагогіка забезпечить художньо-естетичне сприйняття дитиною культурного надбання українського народу, усвідомлення своєї відповідальності за його збереження, при множення та передачу його іншим поколінням.



Olena Sulima

A museum space as innovative instrument for creating spiritual, intellectual, and cultural lyceum environment. Organizational role of the school headmaster

Nowadays, a new value system of personal and social evolution becomes the foreground direction. It is a harmonious development of a person and nature as interchangeable components of a common system.

So, a school appears to be an initiator and architect of social life, to take into consideration world directions of science development, to give high-quality knowledges with orientation on needs of innovation ere, to be source of social-patriotic education of pupils. Our educational institution, being a socio-cultural environment, ensures a physical, moral-spiritual, and cultural development of a child. It forms a socially matured creative personality, a citizen of Ukraine and the world.

It comes in the article, in which way we achieve it and what role in this belongs to the principal of the lyceum - its head-master and innovator.

Key words: museum space of a school, spiritual-intellectual and cultural environment of the lyceum, controversial process of creation new realizations, approbation and introduction of innovations, organizational role of the school head-master.



ПАРТНЕРСТВО В ОСВІТІ

Роль Особистості вчителя у розвитку педагогіки та окремо взятої Людини незаперечна. Згадаймо А.Макаренка, В.Сухомлинського, К.Ушинського, С.Русову... Можливо, деякі їх педагогічні постулати здаються неприйнятними, навіть незрозумілими для нас. Але саме вони стали свого часу революціонерами педагогіки, її натхненниками та теоретиками. Їх послідовниками та невід'ємною часткою рушійної сили реформування сучасної педагогіки вважаю невтомних засновників Міжнародного освітянського „Партнер”-клубу. Про нього і розповім далі.

Ключові слова: „Партнер”-клуб, революціонери педагогіки, сучасні послідовники.

Валентина ДУДКА

Директор Бахмацької гімназії Бахмацької районної ради Чернігівської області

Якщо про роль особистості в історії ще можна подискутувати, то роль Особистості вчителя у розвитку педагогіки та окремо взятої Людини незаперечна. Згадаймо А.Макаренка, В.Сухомлинського, К.Ушинського, С.Русову... Можливо, деякі їх педагогічні постулати здаються неприйнятними, навіть незрозумілими для нас. Але саме вони стали свого часу революціонерами педагогіки, її натхненниками та теоретиками. Їх сучасними послідовниками та невід'ємною часткою рушійної сили реформування сучасної педагогіки вважаю невтомних засновників Міжнародного освітянського „Партнер”-клубу: кандидата педагогічних наук, Народного учителя України, президента клубу Г. Сазоненко, Ю.Шукевича, Л. Парашенко, Л.Корінну та інших ентузіастів, які 11 років тому

створили клуб. Метою його створення стала не лише можливість професійного партнерства, спілкування та вироблення нової стратегії у забезпеченні якісної шкільної освіти, а й обмін досвідом, надання можливості нам, директорам віддалених від столиці навчальних закладів, підняти дух науки та патріотичного виховання за межею столиці та Київської області. Крім того, це об'єднання слугує творенню європейського простору високоякісної освіти для майбутнього. „Партнер”-клуб об'єднав інноваційні заклади різних регіонів України та українських шкіл зарубіжжя (США, Канади, Австралії, Латвії, Казахстану, Грузії, Молдови, Придністров'я). Учасники Міжнародного освітянського „Партнер”-клубу – ефективні школи на чолі з директором-стратегом.

Члени „Партнер”-клубу – єдина команда лідерів із неординарним, нестандарт-

ним, прогностичним мисленням. А спонукала всіх об'єднатися потреба „революціонувати” освіту, допомогти кожному реалізувати особисті та корпоративні задуми, створити акмеологічну модель свого закладу, тобто модель успіху, піднятися на вищий щабель якості лідерства управління, створити імідж закладу, співпрацювати, взаємодіяти, розвиватись, спілкуватися, підтримувати одне одного. Гасло клубу: „Довіра! Співробітництво! Колегіальність! Свобода вибору! Полікультурність!”.

На засіданні, яке відбулося у лютому 2015 року в Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка, члени клубу дискутували про систему національного виховання майбутнього громадянина України. Відбулися яскраві зустрічі з цього приводу із директором УЦОЯО Ігорем Лікарчуком, головою Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти Лілією Гриневич. Засновники „Партнер”-клубу входять до складу МОНівських комісій з розробки Концепції національного виховання та реформування освіти в Україні.

Останнє засідання клубу відбулося 16-17 квітня у трьох найпопулярніших закладах освіти міста Кривий Ріг: Криворізькій Центрально-міській гімназії, Криворізькому Центрально-міському ліцеї та Криворізькому Жовтневому ліцеї. Темою засідання партнери обрали „Розвиток життєвих компетентностей

випускника в умовах індустріального регіону”.

Особливим патріотизмом нас вразили випускники, вчителі та учні Криворізької центрально-міської гімназії у подорожі сторінками альманаху „Краєзнавство як джерело духовної зрілості людини”. Діти, виховані у російськомовних сім'ях, продемонстрували високий патріотизм, любов до української мови, духовної спадщини українського народу, історії рідного краю, його легенд та звичаїв. Відбулась зустріч із лауреатом Шевченківської премії Григорієм Гусейновим, автором тритомної антології



Члени „Партнер”-клубу під час зустрічі у Кривому Розі



про Криворіжжя "На землі, на рідній...", прозвучали чудові поезії про рідний край, про Україну, які створили поети-випускники гімназії. А з якою любов'ю переказували нам історію створення та назви міста директор гімназії Євгенія Хабло, життєвим та професійним кредом якої є слова Дж.Байрона „Той, хто не любить своєї країни, свого народу – не

може любити нічого". У музично-хореографічній композиції старшокласники відтворили чудову поетичну легенду про Рудану, яка пожертувала собою, своїм коханням задля процвітання рідного краю та його жителів. Під керівництвом директора колектив закладу працює під гаслом: „Бути! Жити! Творити вільною душею!" (М. Грушевський) та ставить перед собою мету: розвивати індивідуальні здібності особистості через виховання рис громадян-патріотів – майбутньої наукової еліти України.

«Розвиток життєвих компетентностей випускника в умовах індустріального регіону» - з такою назвою пройшло квітневе засідання "Партнер"-клубу у Кривому Розі



Під час педагогічних діалогів "Реформування загальної середньої освіти. Що слід зберегти, а чого позбутися в новій системі?", координатор – **Ганна Сазоненко**, президент "Партнер"-клубу. **Присутні:** директори навчальних закладів м. Кривого Рогу, начальник відділу освіти, представники районної ради



Директор Криворізького Центрально-міського ліцею Павло Поручинський запевнив нас, що ліцей – це заклад, де кожна дитина реалізує власні інтереси, де панує державне мислення особистостей, осередок зростання національної еліти, спроможної втілювати ідеали патріотизму, високого культу знань. Педагоги ліцею успішно формують інформаційну культуру як ключову компетентність XXI століття. У ліцеї змодельоване середовище „1 учень – 1 комп'ютер”, успішно використовуються SMART-технології, впроваджуються медіаосвітні технології, засновано медіатеку мультимедійної навчально-виховної інформації. Вихованці ліцею разом із педагогами створюють власні медіапродукти: соціальні ролики, теленовини, відеопривітання, навчальне відео, ліцейську газету. Успішно розвивається медіаторчість ліцеїстів, яких залучають до конкурсів, проектів, медіа фестивалів. Активно працює

психолог ліцею, піклуючись про інформаційну безпеку вихованців за допомогою тренінгів, семінарів, тощо. На виконання програми „Новий Дніпропетровщині – новий стандарт освіти” у ліцеї створений сучасний інформаційний простір. Ліцей оснащено: двома кабінетами інформатики, 19 інтерактивними SMART-дошками, 421 учнівськими нетбуками (на 428 учнів), сервером та локальною комп’ютерною мережею, 30 ноутбуками для вчителів, плазмовою панеллю для діючого телецентру... Таке оснащення доводить правдивість слів директора про те, що саме відмінне технічне оснащення загальноосвітнього навчального закладу сприяє втіленню у життя державної політики європейськості шкільної освіти. Ми дійсно побачили навчальний заклад завтрашнього дня, у якому і вчителі, і учні готові до реформування освіти, до її результативності та нових можливостей у формуванні майбутнього науковця, а також роль інформаційних технологій у розвитку компетентної особистості.

Після відвідин членами „Партнер”-клубу двох таких яскравих навчальних закладів, які вразили нас кожен по-своєму своєю надзвичайністю, ми, чесно кажучи, не знали, чим нас можуть ще здивувати чи вразити у Кривому Розі. Та все ж, це вдалося. У Жовтневому ліцеї ми впевнились, уже вкотре у тому, що патріотизм – це не лише вивішений на видному місці український прапор чи одягнута вишиванка. Це і плекання

майбутньої української накової еліти, плекання обдарованості та здійснення головної мети діяльності ліцею: „Навчати дитину розпізнати себе, самовдосконалюватись, досягти свого Олімпу”. Директор ліцею – юна, розумна, гарна Наталія Бабова працює в унісон із своїм заступником, однією із засновників „Партнер”-клубу Світланою Маркіною. Підхопивши запал попереднього директора ліцею, яким була ще кілька років тому Світлана Володимирівна, Наталія

У промисловому районі "приміряємо" на себе роль робітника: "профільність" стає відчутнішою...



У Центрально-міському ліцеї м. Кривого Рогу: талановиті актори розважали директорів



Станіславівна втілює у життя провідні педагогічні ідеї своєї колеги-директора. Увазі присутніх було представлено розкішне дійство – виховний проект „Пікнік науки”, у науковому меню якого представлені юні дослідники, народні умільці спортсмени зі своїми науковими відкриттями, які вони демонстрували тут же перед присутніми. А після „Пікніку” відбулося свято-підсумок наукової, пошукової, навчальної, виховної роботи ліцеїстів та їх викладачів за рік „Яскрава особистість Криворізького Жовтневого ліцею”. Серед номінацій, визначених для нагородження, „Вагомий

колосок”, „Гордість і честь ліцею” та інші. Свято продемонструвало загальне захоплення спільною справою, справою формування іміджу навчального закладу, який створено спільними зусиллями батьків, учителів та учнів разом із адміністрацією ліцею.

У процесі засідання „Партнер”-клубу відбулися педагогічні діалоги „Реформування загальної середньої освіти. Що слід зберегти, а чого позбутися в новій системі?” у присутності директорів навчальних закладів Жовтневого району Кривого Рогу, представників районної ради, начальника відділу освіти. Диалого координувала голова „Партнер”-клубу Ганна Сазоненко, активними учасниками стали також директор Фінансового ліцею м. Києва Юрій Шукевич, директор Науково-природничого ліцею №145 Микола Левтик, засновник порталу „Освітня політика” Віктор Громовий. Розмова вийшла цікавою. Більшість виступаючих прийшли до висновку, що починати реформування потрібно із реформування управління освітою, адже принижений учитель не може виховати самодостатнього учня. Школа повинна слугувати життю, а не навпаки. Державна політика в освіті повинна підтримувати учителя, створювати умови для розвитку професійної компетентності, а не тільки шикувати його. Найважливіше завдання сьогодні – зміна у змісті освіти, у підвищенні статусу педагогів та органічне входження до єдиного освітнього простору.



У Криворізькій Центрально-міській гімназії: діти зустрічають, ми вчимося



„Партнер”-клуб – у нашому журналі

Юрій Шукевич, член колегії МОН, відзначив, що найбільші наші проблеми – це свобода та довіра. При оплаті праці учителя різниця між оплатою учителів із різними категоріями повинна становити на менше 25%. Тоді можна говорити про престижність підвищення категорії, освіченості та професійності учителя. Якщо не буде змінено систему управління та систему фінансування освіти, то не зміниться нічого. Важливу роль у початку цих змін відіграє ЗНО. Позиція „здав-не-здав” зробить неможливим вступ до вищих навчальних закладів, які не досягли певного рівня як предметних, так і загальнонавчальних компетенцій, знищить „дутих” медалістів, вмотивує учнів свідомо навчатись, щоб отримати якісні знання.

На завершення офіційної частини засідання за рішенням Ради Міжнародного освітянського „Партнер”-клубу його голові Г. Сазоненко, директорам Центрально-міської гімназії Є.Хабло, Центрально-міського ліцею П.Поручинському, заступнику директора Жовтневого ліцею С.Маркіній було вручено медалі „За відданість справі”, а директору Жовтневого ліцею – подяку за активну участь у розбудові української освіти та за активну діяльність у роботі „Партнер”-клубу.

„Партнер”-клуб
Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дорогий, президенте! Ми багато у Вас навчались і Вашим допомогли. Тому ми з Вами з Вами сьогодні всі Україно!

Галина ЛОПУШАНСКА,
директор Львівської української гуманітарної гімназії, член „Партнер”-клубу

„Партнер”-клуб був створений 26 червня 2004 року.
Президентом обрано Г.С. Сазоненко, директора Українського гуманітарного ліцею. 27 директорів найпопулярніших закладів України є членами „Партнер”-клубу.
Метою є формування простору високоякісної середньої освіти для майбутнього.

Завдання – розробка інноваційних освітніх проектів за напрямками:

- психолого-педагогічний (Педагогічні майстри, Майстер-класи);
- освітній (Творча обдарованість);
- інформаційний (Інформаційна культура);
- управлінський (Освітній менеджмент);
- видавничий (Видавничтво);
- соціально-педагогічний (Партнерство);
- міжнародний.

Без партнерства з наукою не було б таких високих зрушень, які є в цьому славному ліцеї.
Галина Стефанівна – справжній науковець, як і її вчителі. Іх книжки видарюють наукові пошуки.
Будьте в авангарді і надалі!

Олександра САВЧЕНКО,
ліце-президент АГН України



Valentina Dudka Partnership in education

A role of a teacher's Personality in pedagogy's evolution and also for a unique Person is not indisputable. Let's remember A.Makarenko, V.Sukhomlinskij, K. Ushinskij, S.Rusova ... May be, some of their pedagogic postulates seem unacceptable, even incomprehensible for us. But exactly they had become pedagogic revolutionaries in their time as inspirers and theorists of pedagogics. I guess that their contemporary followers and inseparable part of reformation moving force of to-days pedagogies are tireless founders of International education „Partner” club. The talk about it will be later.

Key words: „Partner” club, pedagogical revolutionaries, contemporary followers.



Управління
школою

„УЧИТЕЛЬ РОКУ 2015”: КОНКУРСНИЙ РУХ ПЕДАГОГІВ – ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯН ДОНЕЧЧИНИ

На початку року редакції стало відомо про те, як розпочався Всеукраїнський традиційний конкурс фахової майстерності вчителів в м. Краматорську Донецької області. У Слов'янську – його завершення... Відразу виникло бажання попросити донецьких колег розказати про те, як їм вдається в абсолютно несприятливих зовнішніх умовах дбати про стан внутрішній, попри що – рости над собою!?

**Олена
МАКАРЕНКО**

В.о. начальника
Департаменту освіти
і науки Донецької ОДА

Ольга ЛАВРУТ

В.о. ректора Донецького
ОІППО, доцент, кандидат
історичних наук

Жанна СЕРІКОВА

Директор ЗОШ № 3
м. Краматорська
Донецької області

Щодо замовленої статті колег-авторів хвилювало те, чи доцільно їм взагалі інформувати читачів нашого журналу про цьогорічні результати конкурсу, бо останні на всеукраїнському рівні – низькі. А ось за попередні 3 роки – 1 і 2 рейтинги.

А потім додали: „Не дивлячись на непрості умови, тривожний час, обмеженість ресурсів – кожен освітянин має добросовісно працювати, гідно виконувати свої обов'язки і щодня бути відповідальним за результат своєї діяльності, за кожне слово, сказане дітям, за кожен проросток думки, що проростатиме у свідомості нового покоління Донеччини. Напевне, – це і є нашим внеском у загальну справу формування дієвого патріотизму та розбудови нової України”.

Тож тепер і ми з вами, шановні читачі, маємо можливість почути наших колег з Донеччини: нам усім є про що подумати разом!

Виконання соціального замовлення суспільства і підвищення якості освіти можливе лише творчим педагогом з високим рівнем професіоналізму, духовності, індивідуального стилю педагогічного мислення, мотивації і здатності до інноваційної діяльності та усвідомленої потреби

у творчій самореалізації [3, с. 5].

Сучасний освітній простір не можливо уявити без конкурсів фахової майстерності. Феномен педагогічної творчості педагогічних працівників у контексті неперервної освіти базується на спроможності особистості через презентацію своїх надбань акумулювати осо-

бистісний та професійний потенціал на шляху до самовдосконалення та саморозвитку.

Організація конкурсного руху, **активізація участі педагогів у професійних конкурсах** сьогодні сприймається не як данина часу і моді, а як необхідна **умова реалізації інноваційної діяльності всього колективу, який працює у режимі розвитку.**

Потреба у поширенні власних професійних надбань є тією внутрішньою силою, що стимулює особистість до активних дій, а участь у професійних фахових конкурсах є безсумнівним чинником, що стимулює педагогів до самостійної роботи над собою.

Як правило, до участі у конкурсах залучаються фахівці з активною професійною позицією, які прагнуть до професійного зростання, підкорення нових вершин майстерності, є креативними та творчими.

Основними завданнями таких конкурсів є:

- створення умов для професійного зростання молодих учителів і вчителів-наставників у процесі обміну творчими ідеями;
- виявлення оригінального педагогічного досвіду, який сприяє підвищенню якості освітніх послуг;
- визначення індивідуальних рис професійного зростання вчителя як результат самонавчання і саморозвитку;
- спонукання до рефлексії власного досвіду.

Одним із найвагоміших фахових конкурсів педагогів України є всеукраїнський конкурс „Учитель

року”, який давно став традиційним і для освітян Донеччини. **Цей конкурс був XX ювілейним і зібрав педагогічну еліту шахтарського краю.**

Відповідно до наказу Міністерства освіти та науки від 18 вересня 2014 р. №1053 „Про проведення всеукраїнського конкурсу „Учитель року – 2015” та наказу Департаменту освіти і науки Донецької обласної адміністрації від 15 грудня 2014 р. № 411 „Про проведення регіонального етапу всеукраїнського конкурсу

Під час відкриття конкурсу в ЗОШ №3 м. Краматорська



Патріотів України виховують і в російськомовних регіонах



„Учитель року – 2015”, в області був проведений такий захід, який охопив наступні номінації:

- „Українська мова та література”;
- „Хімія”;
- „Правознавство”;
- „Образотворче мистецтво” [1, 2].

Для експертної оцінки до відповідних структурних підрозділів облІППО було представлено 50 комплектів документів (у 2013 – 2014 навчальному році – 196). Матеріали надали 34 міських (минулого року – 137), 16 сільських навчальних закладів (у попередньому році – 59) за номінаціями: „Українська мова та література” – 14, „Хімія” – 17, „Образотворче мистецтво” – 9, „Правознавство” – 10.

За результатами першого (відбіркового) туру Конкурсу (22.12.2014 – 26.12.2014) визначені 32 учасники очного туру.

Незважаючи на усталеність системи підготовки та проведення Конкурсу, здійснюваної Департаментом освіти і науки Донецької ОДА та Донецьким інститутом післядипломної педагогічної освіти, для педагогічного загалу регіону цей захід став надзвичайним та унікальним, адже проходив він в умовах соціально-політичної кризи Донбасу, у період налагодження ефективної діяльності і департаменту, й інституту на нових, підконтрольних Україні, територіях. Процес підготовки до Конкурсу здійснювався паралельно з розв’язанням організаційних та кадрових проблем, що спричинило потребу у залученні усіх наявних працівників інституту, а також науковців міст Слов’янська та Краматорська, кращих педагогів-практиків північної частини Донецької області. Особливо продуктивною виявилася співпраця у цьому напрямку із Донбаським державним педагогічним університетом, яка стала поштовхом для налагодження подальшої дружньої, тісної співпраці.

Стартував очний етап II (обласного) туру Всеукраїнського конкурсу „Учитель року 2015” у місті

Краматорську Донецької області 19 січня 2015 року (див. вріз). На урочистому відкритті керівники освіти вітали учителів Донецчини – учасників конкурсу в номінаціях „Хімія”, „Образотворче мистецтво”, „Українська мова і література”, „Правознавство”.

Протягом трьох днів учителі виконували творчі завдання, проводили майстер-класи.

Оцінювали роботу вчителів-конкурсантів 28 членів журі.

Підведення підсумків конкурсу та його урочисте закриття відбулося 23 січня 2015 року у м.Слов’янську.

20 січня 2015 конкурсні змагання розпочалися тестуванням учасників з фахової майстерності та презентацією майстер-класів.

Під час конкурсних змагань учителі-конкурсанти продемонстрували достатній рівень сформованості методологічної компетентності, гідно впоралися з питаннями, які стосувалися методики викладання предметів, психологічних особливостей організації навчально-виховного процесу, комп’ютерної грамотності тощо.

Третій конкурсний день було присвячено виконанню творчого завдання із розробки та презентації освітніх проектів за заданими темами, що стало підставою для вибору фіналістів фахового змагання.

Найвитривалішим учасникам пропонувалося провести відкриті уроки (відповідно до календарного планування викладання конкурсних предметів), а потім – скласти самооаналіз свого уроку.

Пройти через усі випробування і дійти до фіналу вдалося наступним творчим вчителям:

- **Царюк Олені Олександрівні**, учительці української мови та літератури Маріупольської спеціалізованої школи I-III ступенів № 66 Маріупольської міської ради Донецької області (номінація „Українська мова та література”);
- **Богдановій Юлії Володимирівні**,

учителіві хімії загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 міста Красноармійська Донецької області (номінація „Хімія”);

● **Барвінченко Ользі Василівні**, учительві Костянтинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 Костянтинівської міської ради Донецької області (номінація „Образотворче мистецтво”);

● **Михальовій Світлані Володимирівні**, учительві історії та правознавства Краматорської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 22 з профільним навчанням Краматорської міської ради Донецької області (номінація „Правознавство”).

Конкурс вкотре довів, що ніякі перешкоди не завадять фахівцеві розвиватися, якщо він сам прагне того. Важко не погодитися з переконанням Адольфа Дистерверга, що *розвиток і освіта жодній людині не можуть бути дані або повідомлені; усякий, хто бажає до них долучитися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власною напругою.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти та науки від 18 вересня 2014 р. №1053 „Про проведення всеукраїнського конкурсу „Учитель року – 2015””.
2. Наказ Департаменту освіти і науки Донецької обласної адміністрації від 15 грудня 2014 р. № 411 „Про проведення регіонального етапу

всеукраїнського конкурсу „Учитель року – 2015”.

3. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід : Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, – 2011. – 389 с.

XX ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС

„УЧИТЕЛЬ РОКУ 2015”:

відкриття обласного етапу



Жанна Серікова

Урочисте відкриття обласного етапу XX Всеукраїнського конкурсу „Учитель року 2015” відбулося 19 січня 2015 року у загальноосвітній школі I-III ступенів № 3, в одній з кращих шкіл міста Краматорська Донецької області.

Тридцять два учителі шкіл Краматорська, Маріуполя, Слов'янська, Дружківки, Костянтинівки,

Артемівська, Красного Лиману та інших міст Донбасу зібралися у Краматорську для участі в конкурсі професійної майстерності у номінаціях „Учитель української мови”, „Учитель хімії”, „Учитель образотворчого мистецтва”, „Учитель правознавства”.

Конкурс проведено за ініціативою Донецького обласного ІППО за підтримки та керівництва Департаменту освіти Донецької обласної ради.

Директор ЗОШ № 3 Серікова Ж.В., лауреат обласного етапу Всеукраїнського конкурсу „Учитель року 1997”, лауреат міжнародного конкурсу педагогів в Артеці (2002), переможець Всеукраїнського конкурсу „Директор XXI століття” (організатор: видавництво „Шкільний світ”), привітала гостей:

„Учительська доля барвистіша ніж саме життя. Є в ній усе: сльози радості й гіркота невдач, найвищі злети духу і сірий туман буденної, свіжий ранковий вітер змін і тягуче відчуття застою.

Але є дні, коли все найтепліше, наймудріше та найяскравіше в учительській професії збирає таке дружнє коло колег. Ось сьогодні саме цей день, коли ми відкриваємо XX Всеукраїнський конкурс „Учитель року 2015”, щоб поділитися своєю майстерністю.

Серед учасників ювілейного XX Всеукраїнського конкурсу „Учитель року 2015” немає людей випадкових. Для кожного з нас школа – це життя, а вчительський талант – це насамперед поклонання і невтомна праця”.



НАВЧАЄМОСЬ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЮ

Сьогодні головним виміром освітньої діяльності має бути розвиток особистості, яка здатна повноцінно жити й активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватися, адекватно реагувати на зміни у сучасних цивілізаційних умовах та інформаційно-технологічній революції. Саме через освіту необхідно виховувати людину, яка творить і сприймає зміни та нововведення технологій, інформації, знань, обставин життя.

Як ми це робимо – у нашій статті.

Ключові слова: проект „Енергоефективні школи України”, виховання людей нової формації.



**Ніна
ВОЛКОВА**

Заступник
директора з науково-методичної роботи
Апостолівського районного ліцею-інтернату, учитель географії та економіки

Сьогодні головним виміром освітньої діяльності має бути розвиток особистості, яка здатна повноцінно жити й активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватися, адекватно реагувати на зміни в сучасних цивілізаційних умовах та інформаційно-технологічній революції.

Саме через освіту необхідно виховувати людину, яка творить і сприймає зміни та нововведення технологій, інформації, знань, обставин життя. Для того, щоб готувати людину і суспільство до інноваційного типу життя, необхідно реформувати освіту, зробити її

інноваційною за характером.

Справа в тому, що шлях енергозбереження як один з напрямів роботи на шляху сталого розвитку було обрано не випадково.

Зеленодольськ, супутник однієї з потужних електростанцій України, – ДТЕК Криворізька ТЕС, – по праву називають містом енергетиків. Саме тому основним напрямком нашої діяльності було обрано енергозбереження.

Налагодження тісних зв'язків із місцевою владою, з базовим підприємством ДТЕК Криворізька ТЕС, численні зустрічі з депутатами районної ради Волковим В.П., Березовським І.В., з депутатами обласної ради Дегтяренком С.М., з народним депутатом Шпенюком Д.Ю. сприяли тому, що у 2013-2014 н.р. колектив ліцею взяв участь у проекті ДТЕК „Енергоефективні школи України”. За наслідками цього конкурсу колектив ліцею виборов перше місце і нагороджений грошовою премією у розмірі 40 тис. гривень. Отримані на конкурсі кошти використані на встановлення пластикових вікон там, де мешкають діти району – у гуртожитку ліцею.



**Марина
ДОР**

Учитель фізики
Апостолівського районного ліцею-інтернату, спеціаліст вищої категорії, старший учитель

Але ми пишаємося сьогодні не тільки грошовими винагородами; крім цієї премії, за якісну роботу з енергозбереження у подарунок від ДТЕК рік тому ми отримали ще й два мультимедійні проекти, великий екран. Важливо ось що: ми всі були вражені тим, скільки насправді витрачаємо електроенергії повсякчас. Учителі, учні та батьки, об'єднані спільною ідеєю енергозбереження, не просто проводять багато акцій або заходів для проформи, а стають дієвими агітаторами, пропагандистами ідеї сталого розвитку.

Педагогічний колектив ліцею налаштований на подальшу роботу у напрямку сталого розвитку, адже кожен з нас усвідомлює, що треба випереджати час, а не просто йти в ногу з ним. У роботі ліцею закладаються основи виховання людей нової формації – тих, які розуміють, як зберегти планету для майбутніх поколінь, і нестимуть відповідальність за власні дії.



Nina Volkova, Marina Lorer
We learn energy-saving

Today, the main criterion of the educational activity appears to be development of a personality that can live valuably and work actively in now-a-days world, self-perfect himself permanently, react adequately on changes in conditions of contemporary informational and technological revolution and civilization. It is necessary with the help of education to bring up a person-creator who catch changes and innovations of technologies, information, knowledge, and life circumstances.

How we do it, is stated in our article.

Key words: project „Energy-effective schools of Ukraine”, upbringing people of the new formation.

Так, з метою вивчення стану енергозбереження у м. Зеленодольську та ознайомлення колективу ліцею з міським проектом „Концепція енергозбереження шляхом зменшення втрат у магістральних та розподільчих мережах теплопостачання” представники ліцею взяли участь у засіданні, на якому відбувався захист проекту.

Сьогодні у практиці учнівських колективів з'явилася робота на „Маршрутах енергозбереження”. Значна кількість виступів у дитячих садках м. Зеленодольська та с. Велика Костромка, вистави лялькового театру, виступи агітбригади „Бережайка” у школах району, підготовлено та проведено телепередачі – ось далеко не повний перелік того, чим займалися наші ліцеїсти впродовж навчального року.

З метою поглиблення знань учнів, прищеплення їм інтересу до роботи з енергозбереження здійснювалися експерсії не тільки у масштабах району, а й у м. Запоріжжя, до Запорізького національного університету; у м. Кременчук, до кондитерської фабрики „Рошен” та Кременчуцького автомобільного заводу; у м. Дніпропетровськ на металургійний комбінат „Інтерпайп” та в Центр космонавтики. Представники промислових підприємств на зустрічах висвітлювали поряд з багатьма іншими питаннями і проблеми з енергозбереження. Ліцеїсти на практиці ознайомилися з тим, як проводиться енергоаудит будівель, з роботою приладів, які допомагають отримати достовірну інформацію про енергозбереження.

Наші учні під час участі в конкурсі ДТЕК „Енергоефективні школи України” не тільки вивчали практичні спецкурси „Енергозбереження” та „Основи енергетичного менеджменту”, а й під керівництвом представників ДТЕК Криворізька ТЕС здійснювали аудит гуртожитку ліцею і підготували документальний захист проведеної роботи.

Уже два роки поспіль, 11 листопада, ліцеїсти є ініціаторами та організаторами проведення Всесвітнього дня енергозбереження. Населення міста і району постійно інформуються, чому і як потрібно зберігати тепло. Зустрічі на підприємствах, виступи перед батьками й учнями стали сьогодні нормою громадського життя наших дітей.

Ліцеїсти – постійні учасники різноманітних змагань, що проводяться компанією ДТЕК Криворізька ТЕС: конкурсів малюнків, слоганів, конкурсу „Зміни власне місто на краще” тощо.

Робота з енергозбереження неможлива без моніторингу, анкетування, соціологічного опитування. Саме тому учасники проекту, батьки та мешканці міста Зеленодольська беруть участь в анкетуванні, які проводяться учнями ліцею.

Робота з енергозбереження активізувала зв'язки ліцею з громадськістю, батьками. Ми – постійні учасники засідань Зеленодольської міської ради, стали „народними контролерами” під час заміни трубопроводу у місті. На базі ліцею проводяться семінари, творчі зустрічі. На одній з них представник ОБСЄ Олена Зима провела тренінг для вчителів з використанням посібника „Зелений пакет”.

На базі ліцею для бажаючих проводяться тренінги-ігри за участю учнів сусідніх шкіл. Неодноразово у змаганнях брали участь учні Зеленодольських шкіл. Таке залучення дітей з різних шкіл до співпраці дуже позитивно впливає на впровадження ідей сталого розвитку в інші школи.

Робота щодо енергозбереження сприяє розвитку творчості не тільки учнів, а й учителів. Розробка авторських сценаріїв до класних годин, свят, участь у виставках – усе це згуртовує педагогів, підвищує їх творчий потенціал. З метою обміну досвідом, у листопаді місяці цього року в ліцеї проведено аукціон класних годин та уроків з енергозбереження. Матеріали з досвіду роботи педагогічного колективу ліцею надіслані в журнал „Все для вчителя” та представлені на обласний конкурс на кращу методичну розробку з питань випереджаючої освіти для сталого розвитку.



Зверніть увагу! Керівнику школи – на замітку!

ПЛАГІАТ І ПОУРОЧНИЙ ПЛАН: ВАШІ ЗАПИТАННЯ – НАШІ ВІДПОВІДІ

Звернення до редакції

Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” з проханням дати обґрунтовану відповідь щодо наступного.

Директор школи вимагає від учительки, яка працює 1 рік (навчаючись при цьому на 5 курсі за індивідуальним графіком у Полтавському НПУ імені В.Г. Короленка), написання від руки усіх конспектів уроків, які вона проводить у школі. При цьому забороняє набирати на комп'ютері та друкувати тексти конспектів уроків, наголошуючи і погрожуючи, що якщо зустрине навіть у рукописному (не кажучи вже про друкований!) конспект плагіат із методичної літератури, то звільнить з роботи ЗА ПЛАГІАТ!

Чи правильно це?

Кому потрібна така писанина?

На нашу думку, методична література, методичні сайти Інтернету тощо мабуть для того і створюються та існують, щоб полегшити роботу вчителя, допомогти йому у підготовці до уроків, а не відкривати на кожен урок свій „велосипед”.

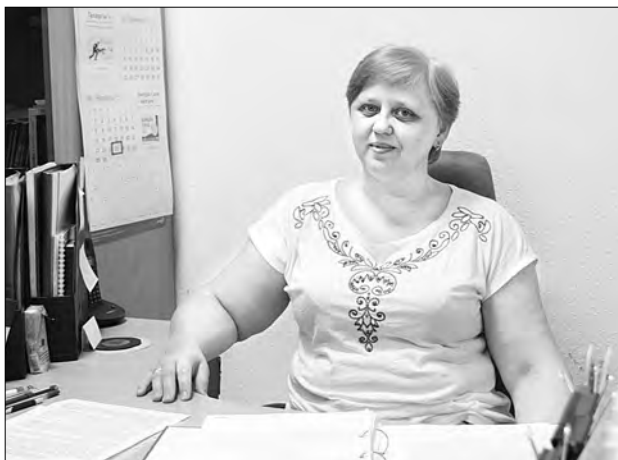
Прошу дати обґрунтовану відповідь!

Заступник декана природничого факультету з питань практик Полтавського НПУ імені В.Г. Короленка, старший викладач **А.Г. Бажан**

Ми звернулися до головного спеціаліста управління освіти та інноваційного розвитку Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, **Плешко Тетяни Павлівни** з проханням роз'яснити, а як в Києві

ставляться до конспектів уроків як молодих, так і досвідчених учителів, яким вимогам вони мають відповідати, та й взагалі, чи є типовою зазначена ситуація для Києва. Далі наводимо коментар **Тетяни Павлівни**.

Тетяна Плешко



XXI століття вимагає і мислити, і почувати, і діяти відповідно до характеру, пріоритетів, тенденцій світового розвитку сьогочасної цивілізації. Невідворотною постала інноваційна тенденція і в системі освіти. Одним із пріоритетів освітньої політики є дебюрократизація діяльності педагогічних працівників, упровадження сучасних принципів державно-громадської моделі управління.

Обов'язки вчителя регламентуються багатьма актами

– законами, статутом закладу, правилами внутрішнього трудового розпорядку, посадовими обов'язками тощо, про що директор навчального закладу в обов'язковому порядку доводить до відома вчителя під час зарахування його на посаду.

З метою уникнення перешкод творчій діяльності педагогічного працівника, його зосередженості на виконанні головного функціонального обов'язку і покликання – надання якісних освітніх послуг, Міністерством освіти і науки України наголошується на неухильному дотриманні принципів педагогічної свободи вчителів: „Календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення *календарних планів та поурочних планів-конспектів* є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах

навчального закладу, міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим. Строки їхнього зберігання вчителями також законодавчо не встановлені, відтак вчитель самостійно приймає про це рішення...” (лист Міністерства освіти і науки України від 05 грудня 2014 року № 1\9 – 630 „Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя”).



Від редакції:

Ольга Виговська: Дозволю собі висловити впевненість, що згодом позбудимося такого ставлення до праці СУЧАСНОГО (!) Вчителя (!!!), тож і залишиться нам лише згадувати про це в жартах та анекдотах, щоб посміятися досхочу разом з колегами з нашої педагогічної минувшини.

А сьогодні нам так само могло б бути смішно, якби не було так СУМНО!



ДП „Преса” звернулася до редакції з проханням та сподіваннями, що читачі нашого видання можуть підтримати літніх людей, а також передплатити для них періодичні видання.

Тож дізнавайтесь та долучайтесь!

Державне підприємство по розповсюдженню періодичних видань „Преса”
03999, м. Київ, вул. Г. Кірпи, 2А
тел.: (044) 289-41-27. факс: (044) 248-78-08
e-mail: market2@presa.ua



Акція „Старість в радість” триває!

Підтримати бабусь та дідусів із будинків для літніх людей тепер дуже легко.

Це стало можливим завдяки спільній Акції Державного підприємства по розповсюдженню періодичних видань „Преса” та проекту „Старість у радість” від команди Фондації Дарини Жолдак.

Мріємо разом з Вами проявити турботу про знедолених людей!

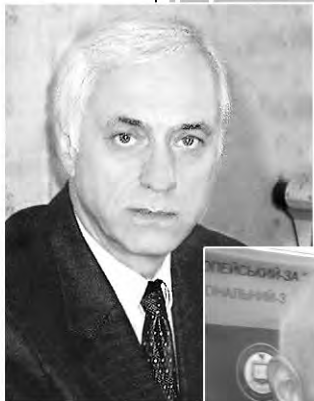
- За допомогою програми „Дозвілля – читання” будь-хто може подарувати свою увагу та турботу літнім людям і передплатити періодичні видання на власний смак. Передплату можна зробити у поштовому відділенні чи на сайті www.presa.ua.
- Або ж можна приєднатися до ініціативи „Онук за листуванням” і стати постійним другом для якоїсь бабусі або дідуся – писати людині листи, вітати із святами і допомагати їй долати самотність. Листи обов'язково знайдуть своїх дідухів та бабусь.
- Адреси будинків престарілих можна обрати на сайті ДП „Преса” www.presa.ua та на спеціально підготовленому командою Фондації сайті для листування та підтримки літніх людей www.100let.org.ua

Учасниками можуть стати: діти, молодь, дорослі, всі охочі.

Акцію розпочато!

Не бійтесь виявляти милосердя до тих, хто потребує цього найбільше. Не зволікайте і даруйте літнім людям радість і турботу. Ці люди позбавлені піклування рідних та не позбавлені нас із вами. Пам'ятаймо: „Добром зігрите серце – вік не прохолоне”!

Наші ювіляри



БИКОВ Валерій Юхимович, директор Інституту інформаційних технологій і засобів навчання, академік НАПН України, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки. Його наукові інтереси й практичні результати пов'язані зі створенням систем дистанційного навчання та Інтернету в освіті, має 300 наукових праць й винаходів, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, наш автор;



ЛУГОВИЙ Володимир Ларіонович, перший віце-президент НАПН України, заслужений працівник освіти України, член академії країн близького й далекого зарубіжжя, лауреат нагороди Ярослава Мудрого в галузі науки і техніки АНВШУ, автор 400 наукових праць. Один із засновників університетології й форсайтної педагогіки, наш автор і член редакційної Ради нашого журналу;



ЛЯШЕНКО Олександр Іванович, академік-секретар відділення загальної середньої освіти НАПН України, заслужений діяч науки і техніки, лауреат Державної премії в галузі освіти за створення навчально-методичного комплексу з фізики для середньої школи. Співголова Ради проекту "Педагоги-новатори в Україні", наш автор і член редакційної Ради нашого журналу;



ТКАЧЕНКО Лідія Іванівна, науковий співробітник Президії НАПН України, керівник прес-служби академії, член Національної спілки журналістів України, знаний автор аналітико-публіцистичних статей, редактор. З-під її пера вийшло понад 200 публікацій, різних за тематикою, жанром, але однакових за їх сприйняттям читачами – байдужих немає! Автор і друг нашого журналу;



ШЕВЧЕНКО Галина Павлівна, член-кореспондент НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України, доктор педагогічних наук, професор, академік Міжнародної Слов'янської академії освіти імені Яна Амоса Коменського, завідувач кафедри ЮНЕСКО "Духовно-культурні цінності освіти та виховання", директор НДІ духовного розвитку людини, створила наукову школу з проблем духовності, до якої увійшли, окрім вишів, школи, ліцеї, гімназії східного регіону країни. Наш шанований автор і член редакційної Ради журналу.

Наші ювіляри

БОРЗЕНКОВА Тетяна Андріївна, заступник директора з науково-методичної роботи гімназії № 136 м. Києва, відмінник народної освіти України, найактивніший учасник усіх проєктів журналу, член Ради Всеукраїнського проєкту НАПН “Педагогічно-новатори в Україні”, наш шанований автор і член редакційної Ради журналу;



КАЙГОРОДОВ Дмитро Євгенович, директор КЦ “Кияночка”, Київського хореографічного коледжу та театру “Молодий балет Києва”, Заслужений працівник культури України, ініціатор, засновник профільної багатоступенєвої системи хореографічної освіти в Україні. Втілює у життя ідею безперервної хореографічної освіти від дошкільної установи до підвищення кваліфікації в театрі, автор-розробник технології профільної хореографічної освіти;



РОМАНОВСЬКИЙ Сергій Васильович, директор ліцею “Інтелект” НТУУ “КПІ”, кандидат фізико-математичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України. Педагог-новатор створив унікальний навчальний заклад з прикладною спрямованістю інформатики, фізики, математики: “наука-техніка-виробництво”. Перемоги ліцеїстів захоплюють, стабільні високі результати вражають. Наш шанований автор;



САЗОНЕНКО Ганна Стефанівна, директор Українського гуманітарного ліцею КНУ імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук, Народний учитель України, член Ради та автор-герой Всеукраїнського проєкту НАПН “Педагогічно-новатори в Україні”, ініціатор та автор декількох колективних монографій, що стали визначальними щодо розбудови національної української школи, президент директорського “Партнер-клубу”, член редакційної Ради нашого журналу та наш шанований автор;



ХМАРА Тамара Миколаївна, кандидат педагогічних наук, автор понад 150 публікацій, серед яких хрестоматія з математики, підручники для поглибленого навчання алгебри учнів українських шкіл. Ініціатор створення методичного журналу “Математика в школі”, головним редактором якого була понад десятиріччя. Її шлях в освіті – це півстоліття творчої натхненної праці.



*Шановні колеги!
Живіть в добрі,
любові й радості
І почувайтеся щасливими
Допоки крутиться Земля!
Тож многая Вам літа!*



75!

Це втричі бути старшим за країну, тож і мати право бути почутим, щоб до тебе дослухалися й відповідно чинили, діяли. Цьогорічна ювілярка – ГАЗЕТА „Освіта” – така і є: думка її – впливова, її чують, з нею рахуються.

Є видання „жовті”, є метелики. Є інформаційні, наукові, є порадики, наставники, вчителі, тьютори.

Це видання – громадський діяч! Спробую це довести.

Найстаріше, має усталені традиції, з одного боку, з іншого – найсучасніше, передове, інноваційне. І це в обмежених умовах, без належної державницької підтримки! Останнього немає не тому, що видання не заслугове, а тому, що країна, хоч вже і не підліток, а мудрості поки бракує, тому тотальна недооцінка освіти, вчителів, педагогічної науки. У такій же ситуації і педагогічна преса. І фактично робить те для освітан, що мала б робити держава! От подивіться: якщо Ви – новатор, то підтримка Ваших ідей Вам гарантована. Якщо Ви хоч щось зробили добре – це помітять й широко подякують, мов би Ви зробили це виключно для газети!

Антуан де Сент-Екзюпері справедливо назвав спілкування розкішшю, а тут, на сторінках газети, цей „шквал” тебе підхоплює на гребінь хвилі – і несе: ти завжди в діалозі, ти не байдужий, ти – співучасник подій... А яка підтримка кожному: справжня, людська – і ти стаєш сильнішим, міцні-

ПРОМОВИМО ЗА СЛОВО ОСВІТУ!

*За „Освіту” в освіті!
Многая літа їй та її творцям,
натхненникам і читачам!*

шим, ти потрібен, дії твої оцінюють, роботу схвалюють, тож і надалі чекають наступних звершень від кожного з нас. Тижневик, а враження, що поруч шодня, і це вже не окремі якісь факти, події, думки – це вже інтелектуально-духовний, культурно-інтелігентний осередок надзвичайної людяності, я б сказала – АКМЕ, бо „Освіта” працює з Людиною і для людей саме на цій висоті, на рівні людського Духу, тож і сприяє його і творенню, і проявленню. Це по-державницьки: дбати про вихователів нації, громадян, патріотів, в цілому про галузь, яка ще має довести свою пріоритетність в державі та для суспільства.

За цим всім стоїть *Ольга Степанівна Коноваленко!* І це її душею, її серцем і жіночою мудрістю наповнюється простір освіти, його атмосфера, якою ми вже надихаємося сьогодні, щоб жити і творити наше з Вами ЗАВТРА. Джерельний осередок, створений „Освітою” в освіті, „засвічені вогники” в людських серцях освітан хай просвітлюють всю українську громаду. Тож хай задзвенить Україна „малиновим дзвоном душі” та так, що дізнається Світ, хто такі українці і чого вони хочуть! Сподіваюся, що отак разом з нашою „Освітою” ми нарешті й „храм збудуємо”, куди прийдуть нащадки наші, тож і „народ наш завжди буде”, бо нашому роду нема переводу!

З ювілеєм, „Освіто”!

Ольга Виговська

ДО УВАГИ ДИРЕКТОРІВ ШКІЛ ТА КЕРІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ!

*Ви – талановитий педагог?
У Вас є цікаві ідеї?
Або Ви маєте честь керувати такими?
Україна має дізнатися про Вас і Ваших колег зі
сторінок всеукраїнського науково-практичного
журналу „Директор школи, ліцею, гімназії“!*

**Передплатити
на II півріччя 2015 року
Ви можете і зараз –
поспішайте!**

Зробіть це прямо сьогодні!
Послуга „Передплата ON-
LINE” на корпоративному
сайті підприємства www.presa.ua
надає можливість оформити
передплату на наш журнал, не
залишаючи дому чи робочого
місяця.

*Всеукраїнський науково-прак-
тичний журнал „Директор школи,
ліцею, гімназії” розповсюджується
виключно за передплатою.*

**Наш передплатний індекс:
23974**

в „Каталозі видань України”, який є у
будь-якому поштовому відділенні країни.

Ваша передплата – це:

- Прямі інвестиції у власну управлінську майстерність, бо передплатники першими дізнаються про всі новинки педагогічної науки та інноваційної шкільної практики.
- Ваш особистий внесок у творення єдиного інформаційно-управлінського простору для сучасних керівників шкіл.
- Бути членом єдиної команди освітянських лідерів, педагогів-новаторів, свідомих професіоналів, бо передплатники цього часопису є саме такими!
- Ставати відомим на всеукраїнському так і світовому рівнях!
- Реальна підтримка ініціатив фахового видання для керівників середньої освіти – всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”, які він проводить для вас і на вашу користь.
- Єдино можливий спосіб надати журналу шанс і надалі працювати для Вас, шановний читачу!



director@oldbank.com

**Передплатний
індекс
23974**

в Каталозі
видань
Укрпошти

Адреса: Україна,
03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, к.12
Тел./факс:
(044) 245-65-85

**Наш журнал
на С. 88 Каталогу**



Плекаємо нову генерацію молодих педагогів: забезпечуємо баланс досвіду та молодості!



Ліцей – активний учасник міжнародних виставок. У 2015 р. отримав четверту золоту медаль

*Дитина
"створена
для щастя,
як птах
для польоту",
і завдання
вчителя –
окрилити її!*

Педагогічне кредо
**Світлани
Гавриш**

В грудні 2014 року за результатами конкурсу Дніпропетровського ОІППО ліцей підтвердив своє звання "Школа-ліцей №61 – інноваційний навчальний заклад випереджаючої освіти в Україні"



Вернісаж-пісендіада і на тім рушничкові присвячено знаменній даті – 60-річчю школи



**ГАВРИШ
Світлана Андріївна**
Директор Ліцею,
Народний вчитель України,
двічі Лауреат першої
Премії Верховної Ради
України в номінації
„Директор-новатор“,
автор-герой проекту
НАПНІ журналу
„Педагогі-новатори
в Україні“,
автор проекту
„Музеїзна
педагогіка“

60 років

**Техніко-економічному
ліцею № 61
м. Дніпропетровська**



Всеукраїнський семінар ректорів ВНЗ економічного профілю та директорів шкіл нового типу



Ліцей надав адресну допомогу бійцям АТО у вигляді продуктів харчування, одягу, засобів особистої гігієни, медикаментів для поранених на десятки тисяч гривень



У ліцеї створено 6 музеїв.
На фото: Музей бойової слави



До 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка у ліцеї відкрито літературно-мистецький комплекс „Шана Кобзареві“